

Régóta motoszkál bennem a gondolat, hogy összefoglalom a nyolcvanas évek végéhez és a kilencvenesek elejéhez fűződő emlékeimet. Hogy miért éppen ezen éveket? Talán, mert az átmenet évtizede volt, egy kis reménnyel a fél évszázados sötétség után.

Manapság gyakran hallom, olvasom, hogy a nyolcvanas évek Magyarországon már a reformok szellemében teltek el, s hogy a rendszerváltoztatás előkészítője tulajdonképpen maga az állampárt volt.

A „legvidámabb barakk a szocialista táborban”. Nos, én egy kicsit másként emlékszem. Tény, hogy nálunk nem hirdettek szükségállapotot, mint Lengyelországban, de itt nem is sztrájkoltak a jogaikért a gyári munkások.

Legvidámabb barakk? A nyolcvanas évtized éppen egyházüldözéssel kezdődött. Munkahelyemen, a Dunántúli Naplónál, tilos volt olyan faluképet közzétenni, amelyen a templom is látszik, evangélikus lelkész édesapám 1983 őszi halálakor hivatását nem volt szabad feltüntetnem a fizetett (!) gyászírban, mert a lapkiadó vállalat igazgatója szerint „még ezen a módon sem adunk engedményt a vallásos ideológiának”...

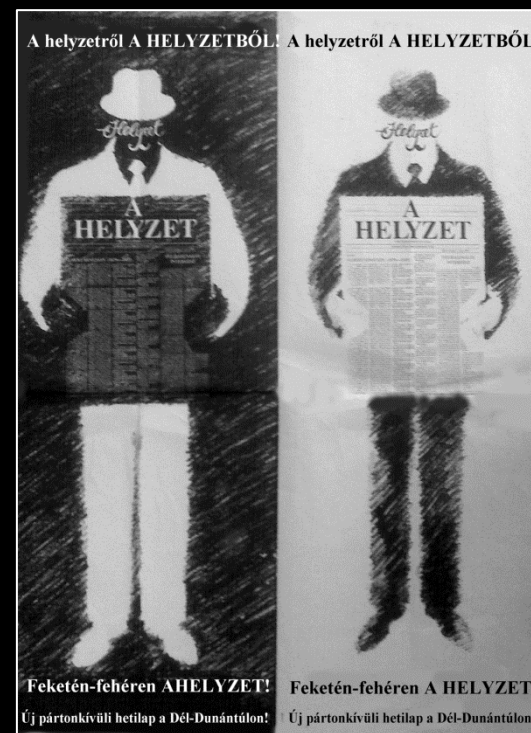
Ugyanakkor azt is el kell mondanom, hogy a Dunántúli Napló messze az egyik legliberálisabb újság volt a pártlapok közül. S emellett – egyáltalán nem utolsósorban – a Naplót kiváló szakmai műhelyként ismerték el. Monopolhelyzetéről nem vezető garnitúrája, hanem maga a rendszer tehetett. S amiért kifejezetten hálásnak kell lennem utólag is: nem akadályozták, hogy a jóval nagyobb tűréshatárral rendelkező fővárosi lapokba – Élet és Irodalom, HVG, Új Tükör, Magyar Hírlap – megírhasam azokat a történeteket, amelyek a Naplóban a helyi kiskirályokra tekintettel nem jelenhettek meg.

Ez az a kályha tehát, ahonnan könyvem szerkesztésében elindulok. Közreadom az úgynevezett rendszerváltás előtt, alatt és után megjelent fontosabb riportjaimat, s ennek során nagymértékben támaszkodom az 1989 márciusában alapított hetilapunk, A HELYZET összegyűjtött példányaira. A HELYZET kora számomra 1994 végén, a Horn-kormány berendezkedésével ért véget. Ami azután történt, részben már szerepel *Az IFOR éve* című könyvemben, részben még megírásra vár. Remélem, lesz erőm és időm hozzá. S hogy lesz-e, aki majd egyszer elolvassa? Drága barátaim, az már nem az én dolgom...

HAVASI JÁNOS
HELYZET VOLT

Havasi János

Helyzet volt

Tettye Média Könyvek
2015

Havasi János

Helyzet volt

Összegyűjtött írások a rendszerváltozás korából

Havasi János

Helyzet volt

**Összegyűjtött írások
a rendszerváltozás korából**

Tettye Média Könyvek

2015

Kiadó: Tettye Média Bt. Pécs
Felelős kiadó: Havasi Dániel

A borítón A HELYZET című hetilap
egyik beharangozó plakátja – István László grafikája – látható.

ISBN 978-963-12-3096-3

Példányszám: 50 Terjedelem: 15 A/5 ív

Tartalomjegyzék

Előszó	9
Páva-vita az Élet és Irodalomban.	12
A tetszhalott páva	13
Kirándulásom Kazahsztánba	17
Tengiz	17
„Politikai harcok győztese a marxista párt”	24
Parlamenti frakciók, változások	
Beszélgetés dr. Ádám Antal államjogász professzorral	24
Falurombolás román és magyar módra	28
Meghívás Székre	28
Atomvita	32
Tűnődések Ófaluról, holtidőben	32
A HELYZET és kora	36
Cigányóci magyar kormány	46
Mások – ugyanarról	48
1939: Parádé Bresztben	50
Még él a Brezsnyev doktrína	55
A HELYZET-ben dr. Szűrös Mátyás, az országgyűlés elnöke ...	55
A harc irányzata – irányzatok harca	58
Interjú Grósz Károllyal, az MSZMP főtitkárával	58
A pápára várva	64
Az egyházi demokrácia: eretnekség	64
Németek félúton	67
Határtalan gondok	67
Piknik és őrtűz	72
Danke!	73
Berlin eleste	76
Lengyel ősz 1939-ben	80
Szökés a harapófogóból	80
Agrárpolitika, anno 1989	86
„A farmergazdálkodás nálunk illúzió”	86
Égi jelenség	90
Magyar UFO	90
Zalában így látták	97

A vég kezdete	100
Veszélyben a pécsi magasház	100
Ki kell üríteni a magasházat	102
Bakonyai látogatás a Kiszgadzapárt elnökénél	103
Vörös Vince bizakodik	103
A rohamrendőr egy napja	109
Az eltűnt Kapos	116
A kelták még hajózták	116
Kell-e félnünk a „sárga veszedelemtől”?	124
Csurka István Mohácson	124
A képernyő mindenkié	128
Interjú Pálffy G. Istvánnal, az MTV Híradó főszerkesztőjével ..	128
Interjú Antall Józseffel	132
Nem lesz B-listázás	132
Az eltűnt kiskatona nyomában	136
Tibi, gyere elő!	136
Volt egyszer egy Petrasovits Anna	141
Willy Brandt könnyei	141
„Vigyázat, művészet!”	145
Dramai percek Uljanov szobránál	145
Választott az ország	151
„Nagy Ferencet javasolnám mezőgazdasági miniszternek”	151
Eseteim Árpi bácsival	155
„Simuljanak ki az ökölbe szorított kezek...”	155
Andrásfalvy Bertalan, a kultuszminiszteri tárca várományosa	161
A közoktatás alapja: a család	161
Emberarcú kormányprogram	167
Csak a végrehajtása is ilyen szép legyen	167
Versenyfutás az atomtemetőért	169
Oldalvágás Bodánál	169
Szabad György a parlamentről	172
„Az iskola a társadalomé”	174
Andrásfalvy Bertalan a „kötelező” hitoktatásról	174
A szabadsághoz víz is kell	179
Néhány gondolat az önkormányzatok feladatairól	179
A helyzet	182
Hol terem a gazdaasszony?	182

Útkeresés	184
A helyzet	184
Lehallgatás	186
Egy drót és más semmi	186
Viharfellegek A HELYZET egén	190
Lapzárta	190
Túlfeszített házak	191
„Begyűjtöttük” a belügyminisztert	194
Cél... a bank!	197
Hazudik az MTI?	197
Tüntetünk, tüntetgetünk	199
A Roszik-dosszié	201
„Nem lehet Krisztust lecserélni a presbitériummal”	201
Székely himnusz	204
Két tűz között a párttitkár	204
Hordót a... kinek is?	207
„Nem ilyennek képzeltem az új parlamentet”	207
Új stratégiai anyag: a homok	210
Ismét döntött az istenadta... ..	214
Bágyadt rendszerváltás	214
Elvetélt autópálya	217
Autostrada del Puszta	217
Az Independence harcra kész	220
Az SZDSZ puccskísérlete, avagy egy szerkesztőség meghasonlása	223
Önvédelem nélkül	223
Forró francia ősz	225
Kire büszke a francia polgár?	230
Epilógus	235

Előszó

Régóta motoszkál bennem a gondolat, hogy a fenti címmel összefoglalom a nyolcvanas évek végéhez és a kilencvenesek elejéhez fűződő emlékeimet. Hogy miért éppen ezen éveket? Talán, mert az átmenet évtizede volt, egy kis reménnyel a fél évszázados sötétség után.

Manapság gyakran hallom, olvasom, hogy a nyolcvanas évek Magyarországon már a reformok szellemében teltek el, s hogy a rendszerváltoztatás előkészítője tulajdonképpen maga az állampárt volt. A „legvidámabb barakk a szocialista táborban”. Nos, én egy kicsit másként emlékszem. Tény, hogy nálunk nem hirdettek szükségállapotot, mint Lengyelországban, de itt nem is sztrájkoltak a jogaikért a gyári munkások. A hatalom teljes mértékben szolidáris volt Jaruzelski puccsával, és miközben engem komoly aggodalommal töltött el 1981-es tartalékos tűzértiszti behívásom során, vajon hogyan fogok kibújni a parancs alól, ha alakulatomat netán a lengyelek megszállására vezénylik, az egyszerű magyar nép megette a felülről táplált maszlagot: ezek a lengyelek lusták dolgozni, azért sztrájkolnak. Meg aztán nekik semmi sem elég.

Legvidámabb barakk? A nyolcvanas évtized éppen egyház-üldözéssel kezdődött. Püspöke – Cserháti József – hathatós közre-működésével meghurcolták Pécsi Géza zenetanárt, mert „sötét egyházi ügybe keveredett”: *horribile dictu* szeretetotthont akart létrehozni a megüresedett bogádi plébánián... Munkahelyemen, a Dunántúli Naplónál, tilos volt olyan faluképet közzétenni, amelyen a templom is látszik, idős mentorom és kollégám, Wallinger Endre pedig, ha egy székes-egyházi koncertet akart beharangozni, azt írta: „a hangverseny a közismert pécsi négytornyú épületben lesz”. Evangélikus lelkész édesapám 1983 őszi halálakor hivatását nem volt szabad feltüntetnem a fizetett (!) gyászírban, mert a lapkiadó vállalat igazgatója szerint „még ezen a módon sem adunk engedményt a vallásos ideológiának”... 1986 nyarán *Albert* fedőnévvel még javában jelentgetett rólam – és természetesen másokról is – hazaffyas nevet viselő kollégám, aki évekig szemközt ült velem a szerkesztőségben.

De harc folyt a másoké mellett Kocsis Zoltán nevével fémjelzett SZETA, vagyis a Szegényeket Támogató Alap ellen is, hiszen a létező szocializmus és a szegénység egymást kizáró fogalmak, ugyebár.

Ugyanakkor azt is el kell mondanom, hogy a Dunántúli Napló messze az egyik legliberálisabb újság volt a pártlapok közül. Főszerkesztőjének széles háta felfogta a pártbizottságról érkező nyomást egyes renitenskedő kollégák megrendszabályozására. S amellett – egyáltalán nem utolsósorban – a Napló kiváló szakmai műhely volt. Monopolhelyzetéről nem vezető garnitúrája, hanem maga a rendszer tehetett. S amiért kifejezetten hálásnak kell lennem utólag is: nem akadályozták, hogy a jóval nagyobb tűréshatárral rendelkező fővárosi lapokba – Élet és Irodalom, HVG, Új Tükör, Magyar Hírlap – megírhasam azokat a történeteket, amelyek a Naplóban nem jelenhettek meg.

Több éve már, hogy az új médiatörvény felváltotta az 1986. évi II. törvényt, amely anno a sajtó működését szabályozta. Megkockáztatom: kevesen tudják, milyen korszakos változást hozott ez 1986-ban az újságírók életében. Engem egyetlen paragrafus érdekelt: amelyik kimondta, hogy az állami- és gazdasági szervezeteket felvilágosítási *kötelezettség* terheli a sajtó irányában. Immár nem lehetett elhajtani az újságírót azzal, hogy „elvtársam, ez most nem aktuális”. Végre volt mibe beleütni a bakafántoskodó illetékes orrát – és ezt gyakran ki is használtuk.

A nyolcvanas évtized legszabadabb éve – legalábbis az irányított sajtó szempontjából – 1988 volt. Ezt a Dunántúli Napló társadalompolitikai rovatában éltem meg, s gyakorlatilag azt csináltam, amit akartam. (No, persze a fentebb már vázolt keretek között.) Akkoriban kezdődtek Pesten a kormányzóvivői tájékoztatók, amelyek Bányász Rezső vezényletével természetesen jól koreografált színelőadások voltak, de hétről-hétre ott lehettem a Dunántúli Napló képviselőjében, és a kérdéseimre adott válaszokat a Magyar Hírlap is rendre közölte.

Egy mai újságíró, különösen egy internetes portál féktelen bloggere, bizonyára nevetségesnek találja, hogy eredménynek tüntetem fel a kormányzóvivői színjátékot. Mai szemmel én sem látom másként, ám abban a korban, amikor a többség csak kerek közleményekben vagy „mikrofonállványoknak” adott ritka interjúkban kommunikált a társadalommal, bizony haladásnak látszott, hogy a kormány nevében

hétről hétre kiül egy ember az újságírók elé, elmondja a kötelezőt, s utána még kérdezni is lehet tőle. Természetesen a színjáték része volt, hogy a kérdést illet vattába csomagolni – különben a tudósító nem sokáig élvezhette volna a meghívottak társaságát –, de az is igaz, hogy a legtöbb kérdés valós problémákat feszegetett. Ma sem szégyellem – sőt! –, hogy a kérdések táncrendjében az általam képviselt Dunántúli Napló közvetlenül az országos médiumok és napilapok után következett. Az akkori hivatalos kormánylap, a Magyar Hírlap, hétről-hétre egy egész oldalt szentelt a tájékoztatónak, s az én kérdéseim (a rájuk adott válaszokkal) általában még befértek erre az oldalra.

Ez az a kályha tehát, ahonnan könyvem szerkesztésében elindulok. Közreadom az úgynevezett rendszerváltás előtt megjelent fontosabb riportjaimat, s ennek során nagymértékben támaszkodom az 1989 márciusában alapított hetilapunk, A HELYZET összegyűjtött példánya-ira. A lap megszűnt ugyan 1991-ben, de „kora” folytatódott. Cikkeim ezután az Új Magyarországból jelentek meg, majd szakmai pályafutásom két nagy kanyart írt le: 1991 őszén a Művelődési és Közoktatási Minisztérium sajtófőnöke, 1992 novemberétől a párizsi Magyar Intézet igazgatóhelyettese lettem. Az újságírástól Párizsban sem szakadtam el: már 1993 tavaszán tudósítani kezdtem az Új Magyarországot és a frissen megszületett Duna Televíziót.

A HELYZET kora számomra 1994 végén, a Horn-kormány berendezkedésével ért véget. Ami azután történt, részben már szerepel Az IFOR éve című könyvemben, részben még megírásra vár. Remélem, lesz erőm és időm hozzá. S hogy lesz-e, aki majd egyszer elolvassa?

Drága barátaim, az már nem az én dolgom...

Páva-vita az Élet és Irodalomban

Velem egykorú kollégák a tanúim rá, hogy a hetvenes-nyolcvanas években az Élet és Irodalomban publikálni olyan szakmai rangot jelentett, amit sokan nem cseréltek volna el semmilyen állami kitiüntetésért. Nehéz ezt ma elképzelni, amikor blogok százai tűnnek fel és el naponta, s a nyilvánossághoz jutás a legcsekélyebb mértékben sem függ az írástudói teljesítménytől. Természetesen az ÉS is masszív pártirányítás alatt működött, de a hetvenes évek második felétől publicisztikai- és riportrovata már-már provokatívan nyitni kezdett a társadalom érdes részeinek irányába. Minden bizonnyal a gőz vezetésének szelepeként működött ez a lap is – hasonlóan a rádiókabaréhoz –, de mindezt olyan szakmai színvonalon tette, amely mégis csak etalonnak számított az ambíciózus újságírók számára. (Nota bene: tudja-e valaki ma már, miért ÉS-nek becézték a lapot? Mert vicces – vagy rosszmájú – írók szerint amit közöl, az se nem élet, se nem irodalom. Marad hát az és...)

A hetilapot igazából Faragó Vilmos főszerkesztő-helyettes vitte, a 16. oldal riportrovatának szerkesztője pedig Katona Éva volt, Kádár elvtárs közeli harcostársa, mentségére mondvá: szakmájának megkérdőjelezhetetlen tekintélye. Aki az ÉS utolsó oldalán nyomtatásban látta megjelenni kolumnás írását, kérdés nélkül megveregethette a saját vállát. Ugyanez mondható el a Zöldi László által szerkesztett publicisztikai rovatra is. Szerénytelenség nélkül, tényként közlöm, hogy több riportom is megjelent az ÉS 16. oldalán, s mint az alábbiakból kitűnik, cikkeimmel is sikerült teljesítenem az Élet és Irodalom által elvárt magas követelményrendszert. Szakmai szempontból életem egyik legtermékenyebb időszakának tekintem ezt a periódust.

Az ÉS 1981 február végén vitairatot közölt Kiss Ferenc irodalomtörténész tollából. A népi írók szellemi köréhez tartozó Kiss vitriolos gúnnyal esett neki a Magyar Televízióban éppen akkor diadalmenetét futó Röpülj páva népzenei vetélkedőnek. Legfőképpen azt kifogásolta, hogy a televíziós műsor egyfajta talmi, sej de ripityomos közegbe helyezi még a legtisztább népzenei darabokat is, quasi szégyelli az eredeti, „trágyaszagú” előadásmódot.

Kiss Ferenc írásához számtalan, kisebb tanulmánynak is beillő hozzászólás érkezett, mások mellett olyan nagyágyúk, mint Szokolai Sándor, Sárosi Bálint, Kocsár Miklós, Daróczi Bárdos Tamás, Vargyas Lajos tollából. A vége felé kértem és kaptam szót én is, alábbi írással.

A tetszhalott páva

Ha mostanában egy ráérő külföldi a magyar kulturális sajtó cikkeit kezdené tanulmányozni, s pusztán a címeket olvasná el, könnyen azt hihetné, hogy ezek a fura magyarok már ornitológiai problémáikat is a kulturális lapokban vitatják meg: alacsonyan száll-e a páva vagy magasan, ide röpködik vagy oda – ezen polemizálnak hónapok óta. Szerencsére mi, „bennfentesek”, akik a Duna-Tisza táján élünk, tudjuk, a *pavo cristatus* egyik egyedi, szép példányáról van szó. Mi több, némelyek azt állítják – s éppen erről szóla a vita –, hogy ez a páva nem azonos a szegénylegények vármegyeházra kívánt madarával. Kimondva-kimondatlanul azon a véleményen vannak, hogy a nagy-testű, sok-sok műsorpercet és népi énekest, valamint másfél millió közönség-szavazatot elfogyasztó szárnyas feltűnően emlékeztet azokra a brojlercsirkékre, amelyek már alig-alig hasonlítanak a falusi udvarokon kapingáló elődeikhez.

Ezek a vitázók féltik a sok tápszertől az ország mindmáig egyetlen páváját is, ami ugyan felhízalva talán exportképesebb, s belföldön is hamarabb piacra dobható, csak éppen ősi, értékes tulajdonságait veszíti el. Vissza kellene térni tehát a páva természetes táplálásához, mondják, persze nem ilyen madárnyelven. Én is megpróbálok konkrétan fogalmazni, mielőtt végképp madártani síkra tévednék.

Kétségtelen, hogy a versenyben egyetlen népies műdal sem hangzott el – ennek ellenkezőjét egyébként senki sem állította –, de nótás jellegű előadásnak igenis sokszor voltunk szem- és fültanúi. Nem tudom, kielégíti-e Kovács Endrét – és a méltán tisztelt Szokolay Sándort – egy magamfajta laikus definíciója. Én mindenesetre egyértelműen nótásnak tartom a hang tudatos „öblögetését”, a kényeskedő hanghordozást, az „egy kicsit haragszom rád, de azért szeretlek, te kis hamis” mimikai eljátszását, a kísérő cigányzenekar öncélú bravúroskodását, a szükségtelenül felfokozott vagy lelassított tempót, az indokolatlan staccato-

játékot, a riszálást, a gesztikulálást, egyszóval minden, a népdal szellemétől és mondanivalójától idegen előadói manírt. Számomra a megfoghatatlan inkább az, hogy miért kell ezt a tösgyökeresen városi – kispolgári – stílusarzenált a paraszti stílus velejárójának, sőt alkotó-elemének kikiáltani.

Nem vitatható, hogy a nép az új szelek hatására sokat átvett ebből a cikornyás, „vakulj paraszt” szemléletű módiból, de ezt a szelet a nótaszerzők és énekesek, a dzsentry és kispolgári igényeket kiszolgáló cigányzenészek fűjták, s fűjják ma is, immár a tömegkommunikációs eszközök segítségével. Ez a rontó hatás egyformán fertőzte és fertőzi a régi meg az új stílust, hamisnak érzem tehát bármiféleképpen szembeállítani népzeneink e két rétegét.

A Páva védelmében ágálók legnagyobb tévedésének azt tartom, hogy egy jószándékú, bár kellően át nem gondolt koncepcióhoz ragaszkodva, az élő népzenevel azonosítják mindazt, ami egy *televíziós vetélkedőben* falusi amatőr énekesek előadásában elhangzott. De vajon ezek az énekesek kérték meg az Állami Népi Együttes zenekarát, hogy kísérje, és főleg: *így kísérje* őket? Nyilvánvalóan nem, hanem valaki a műsor készítői közül. Nem szabad ugyanis elfelejteni, hogy a Páva is, mint minden képernyőre kerülő műsor – szerkesztett-rendezett produkció. „Nem lehet csak úgy hübelebalázs módjára odaállni a színpadra, a nézőnek is kell adni valamit.” Ha mást nem, egy kis ringást, egy kis sasszét, cimbalmot, gurgulázó klarinétot, vendéglátóipari mosolyt és csokornyakkendőt.

A vélt – és sajnos, valóságos – nézői igények miatt kell a verseny is zsűristül, titkárostul, számológépestül és közönségzavazatostul együtt, akár össze lehet mérni a produkciókat, akár nem. Mert – úgymond, – egyébként kit érdekelne a földhöz ragadt, az „arisztokratikus szemléletűek” által visszasírt eredeti előadásmód? (Egy táncesztéta szavaival élve: az archaikus trágyataposás.) Ebből a nézetből ered aztán a táncházmozgalom eredményeinek lebecsülése, az utánzás vádja, s a kardcsattogtatás a „széki stílus uniformizáltsága” ellen. Tagadhatatlanul a fiatal amatőr muzsikások gyakran elkövetik azt a baklövést, hogy még dél-dunántúli, alföldi táncokat is mezősegi hangszer-összeállításban és harmonizálással kísérik. De vajon nem ugyanolyan – s ráadásul groteszk – baklövés az, amikor a magas zenei végzettségű hölgy a „*Hajtsd ki, rózsám, az ökröket...*” kezdetű, feszes ritmusú széki

négyest, a cigányzenekar által teljesen elandalítva, lírai parlandóban éneklí el? És a zsúrí egyöntetű helyesléssel felpontozza a produkciót.

Hogy az úgynevezett ma élő népdal, a „mai népzenei stílus” kategóriája mennyire labilis, azt az idősebb népművészek arcán lehet lemérni, amikor valódi népdalt – régi vagy az új stílus értékesebb részéhez tartozót – dúdol neki a gyűjtő. „Huszonöt éve nem kérte tőlem senki ezt a „nótát!” – ragyog föl a falusi primás képe. *De még tudja, még az ujjában van! Él, csak föl kell támasztani a tetszhalálból.* Húzza a hegedűn, glisszandók, hiábavaló cikornyák nélkül, üdén, nyersen, erőteljesen. Akár táncolni lehetne rá. Ha nem látná a *Nótaszó* műsoraiból, mi a sikk, talán még ma sem szégyellné el-eljátszogatni. De ki kíváncsi a nagyapó muzsikájára, amikor a népszerű operaénekes sírva vigadását nézheti a televízióban, miután az ugyancsak népszerű cigányprimás eljátszotta a Pacsirtát?

A Magyar Tudományos Akadémia archívumában több ezer, szebb-nél szebb népzenei és néptáncfelvétel található. Hányat láttunk-hallottunk már belőlük a televízióban? S hogyan kívánhatjuk meg a néptömegektől, hogy ismerjék és becsüljék mindazt, amit elődeink évszázadok alatt felhalmoztak, ha ebből a kincsestárból csupán az ötletszerűen kiragadott motívumokat, s azokat is jól-rosszul interpretálva juttatjuk el hozzájuk?

Bartók és Kodály országában még sokáig utópia marad, hogy a hangszeres népzenevel szervezett iskolai körülmények között foglalkozhasson a diák! A hegedűsöket egyenesen tiltják tanáraik a népzene-től, mondván, hogy elrontja a stílusukat. Márpedig, ha valami eredményt produkált az igénytelen „kózmopolita tánczene” elleni küzdelemben, akkor ez éppen a sokak által lebecsült táncmuzsika.

Elérkeztünk ahhoz a ponthoz, amikor már nem csak zenei kérdésekről kellene beszélni. Talán nem tévedek nagyot, ha azt állítom, hogy a vita legtöbb résztvevője számára a Páva-vetélkedő csupán alkalom volt annak kimondására, hogy nem szabad holmi „fejlődés” ürügyén nemzeti örökségünket meghamisítani és aprópénzre váltani. Nem lehet kézlegyintéssel korokat, évszázadokat elintézni, kollektív anyagi és szellemi termékeket az agyak és múzeumok porosodó szekrényeibe helyezni. Pontosabban: lehet, de nem szabad. A népzene-ről beszélünk, de a népi díszítőművészet és a kismesterségek igazi értékeit, tiszta vonulatait épp ilyen könnyedén negligálja vagy

herdálja el a kereskedelem, a vendéglátóipar. Azért terjedhet a nemzetiszín-szalagos giccs bel- és külföldön egyaránt. Nyilvánvalóan egyszerűbb a könnyebb ellenállás felé hajolni, s maradéktalanul kiszolgálni mindenfajta tömegigényt – amelyet, mellesleg, hasonló manipulációk láncreakciója alakított ki –, s azután szemforgatóan kijelenteni: istenem, ezt hozta a fejlődés, ne avatkozzunk bele a természetes folyamatokba...

Most jót vitatkozunk, aztán e sajátos szemléletű műsor- és árukaravánokat, a csoda obligát három napjának eltelte után, a kutyaugatás sem zavarja többé.

Élet és Irodalom, 1981. április 25.

Kirándulásom Kazahsztánba

Amikor úgy döntöttem, hogy ki szeretnék menni Tengizbe, a Kászpitenger partján épülő magyar olajfinomító építkezését megtekinteni, Mitzi Ervin főszerkesztő magától értetődően bölintott: „Rendben, menjél.” Igaz, ez a riport két változatban készült el, egy szalonképesebb a Napló számára és egy leleplezőbb az ÉS-nek, de ebből se csinált gondot senki, legfeljebb a Vegyész akkori vezetése, mert az általuk levezenyelt grandiózus építkezésről kialakított pozitív képbe sehogy sem illett bele a munkások mindennapjait a maga érdekes valójában bemutató riport. A következőkben természetesen az Élet és Irodalomban közölt változatot adom közre:

Tengiz

Álmodom megint. Percenként változik a szín. Hirtelen csodás kertbe érek, madárcsicsergés, kakukkszó, galambburukkolás. Fölötte éteri lágy zene. Igéző női hang súgja gerincbizsergető kedvesen: „Jó reggelt...” Mintegy a gyönyörű éjszaka folytatásaként. Érzem a lány könnyű kezét homlokomon, kinyitom a szemem.

A szoba sötét, egyedül vagyok. Kint éppen csak dereng a táj. A higanygózlámpa egyforma fehér házakat világít meg, azon túl homok és homok.

A tengizi rádió ébreszti hallgatóit. Másodpercnyi illúziót varázsol a sivatagba. Szadizmus? Mazochizmus?

Védekezés.

Vendég vagyok, tíz nap az enyém. Vendégházban lakom, még szobaasszonyom is van. Húszéves, odahaza röntgenasszisztens volt havi négyezerért. Hamarosán bekopog, teát vagy kávé kérek-e a reggeli előtt. A magából kínálja, persze. Ilyen extra szolgáltatás nem foglaltatik benn a napidíjban.

Tőlem néhány lépésnyire az alumíniumházak népe nem kávéillatra ébred. A madárcsicsergés és a hajnali valóság között ott sokkal élesebb a kontraszt. Idegen testszag a ruhásszekrények között, a visszhangos mosdóban, a reggelire várók mogorva sorában.

Reggeli. Éttermünk széles, Góliátokra méretezett hodály. A tálcáért, a laktató falatokért bordó, sárga, kék és olajzöld overállok arasznak. Magára valamit is adó vállalat nemcsak színnel, hanem emblémával is megkülönbözteti csapatát.

Az egyenruhák különböznek, az arcok egyformák. Fáradtnak látszó, egykedvű férfiak ülnek az asztaloknál. Húsz és ötven között valamennyi. A „legszebb férfikor”. Tömik magukba az ételt, de szemük is mohón falja a tömegben fel-feltűnő irodista és vendéglátós lányokat. Többnyire a nők is kezeslábasban feszítenek, s ebben az uniszexben még izgatóbb a vállra omló sörény, a durva férfing szokatlan kidudorodása.

Háromszázhatvannégy nő van itt és mind foglalt – hallottam tegnap a statisztikát, pedig ez utóbbit nem is kérdeztem. A férfi-nő arány tíz az egyhez. Ha egy kapcsolat megszűnik, nyomban a helyébe lép egy másik. Házasságok, jegyességek, mámoros ígérek foszlanak szét, s keletkeznek újak.

Mondanám cinikusan: anyag nem vész el, csak átalakul. A nők piaca – megjósolni nem volt nehéz –, a legelső időkben megszületett. Tíz rubeltől fölfelé, a szolgáltatások mennyiségének és minőségének arányában. Az AIDS-től egyelőre csak a táboron kívül tartanak, úgy hírlík, a szovjet fél hamarosan kötelezővé teszi a szűrést. A tartós együttélést szentesíti a konzul, ám előtte igazolni kell, hogy tiszta lappal indul a szerelmespár. Hogy a tengizi Ádám és Éva de jure facéran lép a paradicsomba.

Vannak itt fiatalasszonyok, akik csöpp gyereket hagytak otthon. A természet ellen tették – miért? Könnyű volna pálcát törni felettük, mondván, megszédítette őket a pénz, beleringatta őket a naiv hitbe: a csecsemő még semmit sem érez, most kell neki megszerezni mindent, nehogy koldusként nőjön fel.

Csak egyetlen asszonyt látok, akiről biztosan tudom, soha nem bízná másra a bölcsőt. Harmincöt éves és özvegy. Gyászruhát már csak belül hord – hogyan is venné fel a pufajka alá? – több mint három éve történt az eset. Apjával motorozott hazafelé a nyolcéves kislány, beléjük hajtott egy részeg autós. Otthon hagyott gyerekről az asszony előtt nem beszélhet senki. Nem pénzt keresni: felejtetni jött Kazahsztánba.

Valamivel könnyebb a vezetőknek, de ők sem mindenhatók. Nem messze lakik N. a feleségével. Érdekes munkája van – „minden nap egy

új kaland” –, de legtöbbet a kislányáról mesél, aki most végzi az általánost, s már úgy volt, hogy felveszik a gurjevi középiskolába, amikor közbeszólt a honi egészségügy. Most csak a lány fényképarcát nézegethetik a szűk családi lakosztályban, s a nagymama sorait olvasgatják a legújabb érdemjegyekről.

Háromezernél több magyar él a Kaszpi-tó partján. Próbálom kilesni, mi rejlik a zubbonyok alatt, miért vállalták a kollektív magányt. Hiszen a hősi építések kora lejárt. A Hanság, Sztálinváros, Inota roham-munkásainak lelkesedése itt még durvább anakronizmus volna, mint a Duna partján vagy a Fertő szögletében. Lám, elhajtották a csasztsuka-brigádót is. A Komszomol küldte, majd gitároznak az építkezésen, lelkesítik a magyar elvtársakat. Köszönték szépen, de most talán mégse.

Nem, az embereket nem a honfi hév hozta és tartja fogva a sós homoksivatagban, skorpiók, viperák, fekete özvegyek és a sivatagi ugróegér pestisgyanús bolháinak társaságában. Aki kalandot keresett, már régen nincs itt. Tengiz legfeljebb a vezetőknek kaland, akik felülről tekintik át a nagy művet, s pszichéjük rendben tartására egy-egy értekezlet örvén néha hazarendelik őket. Nekik pompás szakmai feladat hatalmas gyárat alkotni a sívó homokon, ahol eddig csak félvad kolhozlovak és tevék kóboroltak. Történelemformáló feladat. Kétszázhatvanmillió rubelt beépíteni az alig visszahúzódott tenger birodalmába, hogy a mi kis országunk majdan több gázt vehessen a jamburgi mezőkről. Voltak itt nagy vagányok – már mind elpárologtak. Dolgos, önmagát nem kímélő kemény gárda maradt Tengizben, hogy vad széllel kísért mínusz húsz fokban, perzselő nyári hőségben megkeresse az európai átlagfizetés egyharmadát.

S lám, mennyi az irigyük. Pali barátom szomorkodik, a fiatal üzemmérnök: nem köszön odahaza a szomszéd, mert olvasta, hogy itt a havi ötvenezer sem ritka. Már akinek, persze. De aggódik a melós is: „Ugye, fölvet minket a pénz, azt mondják rólunk?” Vigasztalom őket, aki sokallja az ötvenezret, sokallná a húszat is. Odahaza bűvös számok ezek, miniszteri fizetések. És elképzelem a telekszomszédot öt réteg pufajkában, állványok magasában, a hidegtől-naptól perzselő vasak közt.

De hát az Alföldön nem éget a nap, a Bükkben nem süvít a szél? Az otthoni mérnök, technikus nem érdemelne emberhez méltóbb fizetést? Valóban annyira szemét volna a hazai munka, hogy az

idegenlégió körülményeit kell vállalni a családnak boldogulást nyújtó bérért? Nem túl nagy ár ez emberben, hitben, lélekben?

Idekint ez a tudat nehéz, nem a kalapács.

Kilépek a kapun. Én megtehetem. A csukaszürke egyenruhás ember, akit itt vagyonőrnek hívnak, éppen csak biccent őrhelyén. Nincs itt a kutya sem, az áruló, amelyik éppen a gazdáit, a kazahokat ugatja meg, míg a magyarokhoz törleszkedik. Andrejt, a világ legszelídebb Komszomol-titkárát egy éjjel meg is harapta.

Elmarad az út, a girbegurba sínpár. Vadonatúj, de vonatot nemigen látott még. Zsugorodnak az autók, tágul a látóhatár. Már lucskos a hátam, loholok befelé, egyre beljebb a homok iránt. A természetet akarom érezni. Előttem ötszáz vagy tán ezer kilométer semmi, mögöttem maroknyi magyar, a tábor. Megállok, visszanézek. Hosszú-kás épületek, kerítés: milyen lehet itt élni? Vendég vagyok. Nem érezhetek úgy, mint aki éveket tölt itt. Azt tudom, hogy az ellátók még jobban szenvednek a kerítéstudattól, mint akiknek legalább napi húszperces utazás megadatik. Mert mit lát egy szobalány? Tünde három évet írt alá. Naponta tíz szobát takarít. Kilencezer felmosás, huszonhétezer szekrénytörölgetés, húszezer mosdótisztítás... Ez a távlat. És munkáltatója (értsd: kenyéradója, ura és parancsolója) fenntartja magának a jogot, hogy a lányok szobájában titkokat nyomozzon. Bármikor benyisson tolvajt, illetéktelen nexust gyanítva. Megvonja a kimenőt, amely tiltásnak persze nincs semmi értelme, hiszen hová is mennének innen...

Általában fél év telik el az otthon nélkül. Így szabja meg egy pénzügyi rendelet. (De lehet, hogy munkaügyi.) Ennyi jár a magyar dolgozónak. Hová fajulnánk, ha csak úgy röpködnénk ide-oda... Százhusz nap után ki-kihagy az emlékezet, elhomályosulnak a kedves arcok. Összerúgják a patkót a legjobb barátok. Hanyatlak a munkakedv, csökken a teljesítmény. Ezt már nem látja a pénzügyi tisztviselő. A gyengék magukba zárkozva, lázasan várják, mikor áll ki végre egy hideg éjszakán az autóbusz, hogy a kazah sztyeppén végigrázkódva hajnalra a gurjevi repülőtérre kanyarodjon.

„Mi megmondtuk, hogy ez nem jó így, de hát...” – érvel a szakszervezet. Hazajutni csak egy módon könnyű: végleg. Elég hozzá egyetlen főnöki zokszó, indoklás sem kell. „Legalább nem lesz priusza

otthon – így a szakszervezet. – Különb is: ez nem munkaszerződés, hanem kiküldetés, ahonnan a dolgozó bármikor visszarendelhető.”

Hazamenni: a vágyak netovábbja. Hazamenni: a legnagyobb büntetés. Tengiz paradoxona.

A haza itt mást jelent, mint Líbiában, Algériában, Nyugat-Európában. Nehéz megmagyarázni, miért. Talán az irdatlan távolság, a végtelenbe zárttság tudata, a kapcsolattartás lehetetlenségei miatt. Egy telefonra napokat kell várni. A levél néha hetekre eltéved a posta dzsungelében. És a hely szelleme is kísért: „Magukat miért ítélték el?” – érdeklődtek a kazahok, amikor a nyolcvanas évek közepén az első magyar táborverők megjelentek. El sem tudták képzelni ugyanis, hogy azok az idegenek, akiket erre az istenhátamögötti helyre vetett sorsuk, mások is lehetnek, mint rabok, száműzöttek vagy kényszermunkások...

Az összkomfort csak kevés embernél oldja fel a monotóniát. Aki odahaza nem olvasott, itt hiába menekül a könyvtárba. A karatefilmeket is előbb-utóbb megunja az ember. Tengizben nem lehet beülni egy kiskocsmába, korzózni és a kirakatokat bámulni, s a munkát, a sok-sok ismerős pofát egy más, újfajta ingerrel feledtetni. Tengiz csak a hontalanok számára elviselhető. Családos ember agyában az otthon emlékképe soha ki nem hunyó lámpa. Amikor hegeszt, lapátol, vérnyomást mér, amikor a szovjet tervezőket sürgeti, vagy alkalmi nőt dömöcköl a raktár sarkában, az a lámpa még akkor sem alszik el.

Tengiz legnagyobb csodája azonban a „Remarque-szindróma”. A magam használatára neveztem el így a hazatérők furcsa viselkedését. Emlékszünk: szabadságot kap a fiú a frontról – Nyugaton a helyzet változatlan –, s néhány nap múlva rádöbben, ő már idegen otthon. Nem ismeri meg a könyveit, nem keltenek benne érzelmeket a régi játékaik. Nincs miről beszélgetnie a szüleivel. És visszavágyik a frontra, a pergőtűzbe, a bajtársai közé. Sokan érzik ezt a tengizi magyarok közül. Az első két hét otthon – maga az eufóriás gyönyör. A harmadik héten már készítik elő a magnót Tengizbe, a negyediken a kézhez illő szerszámot, s azon törik a fejüket, hogyan lehetne megkönnyíteni a munkát a magasba ívelő csőhidakon. Másfél-két év alatt alakul ki ez az érzés. Amikor már a vérükbe ivódott az örökös alkalmazkodás, amikor már megedzette a társas kapcsolatokat az egymásrautaltság. Örvényként szívja őket magához Tengiz, hogy hetek múlva ismét a honvágy kerekedjék felül.

Pszichiáter nincs a tengizi doktorok között. A lélek nem része a technológiának, csak a munkavégző test. Ez utóbbi bajaira létezik is mindenfajta orvosság. A lelket legföljebb a barátság tartja karban, a szolidaritás.

Rövidre szabott időmben is látom: a magyar csoda készül Tengizben. Egy kis ország erejét meghaladó bűvészmutatványa emberrel, anyaggal, energiával. Végy kétszázhatvanmillió rubelt, egy részébe keverj hatvan kopejkát érő dollárt, s végezz belőle rubelenként százhetven forint értékű munkát. Ennyi a recept. A sót, borsot, paprikát, a tengizi magas bért idehaza fizetjük meg. Tűzpiros gázvédelmi Ikarusainkat is, mind a százat, melyek többsége sofőr nélkül rostokol a társvállalat telephelyén. Mi fizetjük a tervben szereplő, majd onnan lendületes mozdulattal kihúzott, s azóta alkatrészenként a homokban rozsdásodó üzemcsarnokot; a minőséghibás berendezések kijavítását; az összkomfortos tábor, amelynek az itteni viszonyok közt jövő századnak számító építményeit csak szerelési munkaként hajlandó beszámítani a másik szerződő fél.

Nem a tengiziek bérét irigylem. Ha a munkájukért nem, hát a fizetésükért sem lehetek rájuk féltékeny. Velük együtt magunkat sajnálom. Miért kell nekünk mindig balek módjára üzletet kötni? Miért kell minden feltételt elfogadni, a magunk árfolyamát leértékelni? Az üzem, amit itt hagyunk, a világszínvonallal méretetik. A földgázért majdan világpiaci árat fizetünk. Csak amit most adunk érte, a legdrágábbat, a legnagyobbat, azt számítják össz-szocialista áron.

Meglehet, nem füstölögnék, ha én is hónapokban, években mérném az időt. Ha nem jutna időm kérdezni és gondolkodni, ha az önmagam reprodukálása volna a legfontosabb napi feladat. De tíz nap, és nem több. Már megyek is, csomagolok, köszönve a vendéglátást.

Üres a tábor, az emberek dolgoznak. Tóth Jóska IFÁ-ja vár a kapu előtt. A bódében ott a bozontos kazah örkutya. Ne ugass, bolond, én is magyar vagyok...

Élet és Irodalom, 1988. július 24.

Mint több más riportomnak, ennek is volt utóélete. Szabadi László, orosz-francia szakos nyelvtanár szakfordítónak szegődött el Tengizbe, s naplójegyzeteit 1990-ben adta közre a Népszava Kiadó gondo-

zásában. A *Tengizig süllyedtem* című karcsú kötet 80–81. oldalán a következőket olvashatjuk:

„Szóval, a tengizi élet lényeges mozzanatait nem könnyű érzékelnie annak, aki mindössze néhány napot tölt közöttünk, különösen, ha programját úgy állítják össze, hogy keveset lehessen együtt azokkal, akiket nap, mint nap, csapdos a mozdony füstje’.

Ezek után nagyon meglepett, amikor az *Élet és Irodalom* egyik 1988. júliusi számában, ha jól emlékszem, Havasi János végre megírta rólunk és helyzetünkről az igazat. Lehet, hogy adatinformációi bizonyos pontokon kiegészítésre, korrekcióra szorulnak, de az összképet nagyon is jól érzékeltette. Persze, ki-ki felkészültsége, beállítottsága, hovatartozása, érzelmi kötődése szerint reagált a cikkekre. Már aki olvasta, ugyanis *Tengizben* nem az *ÉS* a legkeresettebb olvasmány. Akinek tudtam, megmutattam, de valakinek vagy nagyon megtetszett, vagy éppen fordítva, mindenestre valahol elakadt, nem került vissza hozzám. A többség egyetértett az írással, de volt olyan is, aki azt olvasta ki belőle, hogy szerzője *’lekurvázta’* az itt dolgozó nőket. Gyorsan megjegyzem, többek között valóban írt olyasmit is, hogy hamar kialakult a nők piaca, valami tízrubeles kezdőtárfával. *’Hát ez fölháborító!’* – határozta el az akkor épp funkcióban lévő párttitkár (MSZMP), és megbízta az egyik meglehetősen kalandos életű hölgyet – aki, igaz nem a *’tarifások’* köréből való – hogy írjon tiltakozó levelet az *ÉS*-nek. Úgy tudom, végül is nem lett semmi ebből a tiltakozásból. Írt viszont valaki a Kereskedelmi Minisztériumból, és azzal vádolta a szerzőt, hogy mindent összeszedett *Tengizben*, amit rosszindulatú szemlélődéssel össze lehet gyűjteni. E minisztériumi főtitkár a mi nevünkben visszautasította úgymond a rosszízű általánosításokat. Nos, a tisztelt főtitkár fogadatlan prókátorként hivatkozott ránk, ugyanis a cikkíró nagyon is nyitott szemmel járt *Tengizben*, tisztességesen és beleérzéssel írta meg, amit itt látott.”

„Politikai harcok győztese a marxista párt”

Az alábbi cikket azért tartom fontosnak (minimális rövidítéssel) ide másolni a Dunántúli Naplóból, mert jól illusztrálja azt az útkeresést, amely az állampárthoz lojális jogászi értelmiséget jellemezte a nyolcvanas évek végén. Magyarán: hogyan lehetne úgy átmenteni a párt és nomenklaturája hatalmát, hogy azért a gorbacsovi peresztrojka elvárásainak is megfelfjenek valahogy? Rendszerváltozás? Ez 1988 őszén még nem szerepelt a forgatókönyvben. Meglehet, a szöveg egyesek számára talán túl szakmai lesz, ők nyugodtan lapozzanak tovább. De a társadalmi változások történetét érdeklődéssel figyelők számára bizonyára szolgál majd fontos információkkal. Az államjogász parlamenti frakciókkal kapcsolatos elképzelései ma már megmosolyogtatóak, de mindenképpen kortörténeti érdekességek.

Parlamenti frakciók, változások

Beszélgetés dr. Ádám Antal államjogász professzorral

A legutóbbi parlamenti ülészak minden eddiginél élesebb vitái, meglepő fordulatai a tartalmi kérdéseken túl egy sor ügyrendi, alkotmányjogi problémára hívták fel a figyelmet. Megragadván az alkalmat, hogy a Hazafias Népfront Baranya Megyei Bizottságának elnöke, dr. Ádám Antal államjogász professzor egy munkacsoport élén részt vesz új alaptörvényünk megalkotásában, néhány időszerű kérdésre választ kértünk tőle. Már csak azért is fontosnak éreztük megszólaltatását, mert a most szóban forgó – a nyilvánosság előtt vitatott – javaslatokról Ádám professzor már két esztendővel ezelőtt véleményt nyilvánított (sőt, nem egyet ő kezdeményezett) *A társadalmi szervezetek fogalma, típusai és jogállása de lege ferenda* című könyvében.

– *A jelenlegi választási és parlamenti strukturában mennyire tartja Ön lehetségesnek és szükségesnek parlamenti frakciók kialakítását?*

– Az országgyűlés teljesen szuverén módon alakítja ki belső működését. A jelenlegi választási rendszer és a parlament tényleges összetétele alapján kifejezetten indokolt, hogy a különböző, egymással érdekkapcsolódásban álló társadalmi szférákból megválasztott képvisel-

lők – például az ipart, a közlekedést, a művészeteket, az egészségügyet reprezentáló képviselők – a parlamenten belül frakciókba tömörülnek, s rendszeresen tárgyaljanak az adott terület helyzetéről, problémáiról. S hogy akár közös kezdeményezéseket alakítsanak ki, és egyeztetések véleményüket a parlament különböző tárgyu elhatározásai előtt. (...) A frakciókat fel kellene jogosítani a véleményező és oppozíciós jog gyakorlására is.

– *De ma nem ilyen szempontok alapján szerveződnek a frakciók...*

– Ha a párthoz való tartozás alapot nyújt frakció alakítására, akkor természetesen a pártonkívüliség is alapot nyújthat. Mivel azonban a választásnál a párttagság és a pártonkívüliség nem intézményesített szempont, igazából nem fűződik valós érdek e két kategória figyelembe vételéhez.

– *Nem gondolja, hogy esetleg a Mussolini-féle „korporatív állam” eszméjét fedeznék fel egyesek az imént vázolt frakciós modellben? Tudniillik, a munkahely szerinti szerveződésben...*

– Nem, mert én ezt egyáltalán nem kizárólagos tényezőként említettem. Viszont a korporativizmus nem nélkülözhető manapság, amikor a szakmai szervezetek egyre nagyobb szerepet kapnak az érdekképviselésben. A demokratikus szocializmusban a korporativizmusnak és a demokratikus érdekluralizmusnak együtt kell érvényesülnie.

– *S hogyan fér bele ebbe a konstrukcióba az egyeduralmi helyzetben levő párt vezető szerepe?*

– Azt a társadalmi átalakulást, ami ehhez az állami-politikai berendezkedéshez vezetett, továbbá a saját hegemon szerepét a politikai harcokban vívta ki a marxista párt. (?! H.J., 2015) És ezt a parlament negyven évvel ezelőtt tudomásul vette. *(Tehetett volna mást a szovjet fegyverek árnyékában? H.J., 2015)* A párt vezető szerepe az alkotmányban, s a politikai életben a rendszer sine qua non elemeként fogalmazódott meg. Ma már levonhatjuk a történelmi tanulságot: e képletből sok előny és sok hátrány származott. Ezért logikusan vetődik fel az utóbbi évek politikai gondolkodásában, hogy fenntartandó-e az egypártrendszer elve, vagy korrekcióra szorul. Ez ma az egész szocialista világban élő kérdés. Ismeri az MSZMP is, és keresi a megoldást. Az első az lehet, hogy önálló partnernek tekinti a megalkuló új társadalmi szervezeteket. Elképzelhető új, úgynevezett

szatellitpártok megszületése, amelyek elismernék az MSZMP vezető szerepét.

– *A keletnémet és lengyel megoldás...*

– Úgy van. A harmadik megoldás az lehetne, hogy két marxista párt jön létre, és választási harc döntené el, melyik kerül hatalomra. Igazából ez tenné lehetővé a valóságos „váltógazdálkodást” a parlamentben és a kormányban. A két párt ideológiai bázisa és távlati politikája azonos lenne, de a rövidebb távú stratégiája és taktikája különböző.

– *A marxista párttal ténylegesen konkuráló, baloldali orientáltságú pártok létét nem tartja reális alternatívának? Az 1945–48 közötti időszak haladó pártjaira gondolok.*

– Nem tartom valószínűnek, hogy az MSZMP önként lemondana hegemón helyzetéről. Az imént felsorolt változatok közül nem tekinthető viszont kizártnak a második és a harmadik kombinációja, vagyis a szatellitpártok és két marxista párt létrejötte.

– *Térjünk vissza a frakciókhoz. Professzor úr véleménye szerint nem teszi-e működésképtelenné, nem degradálja-e szavazógéppé a magyar országgyűlést, ha a jelenlegi 75 százalékos párttag-többség – amely egyébként nem fejezi ki a társadalmi arányokat – felsőbb utasításokra mozgó frakcióként kezd működni?*

– Ez a párt jól felfogott önkontrolljának kérdése. A tanácsoknál, például, az MSZMP nagyfokú önmérsékletre határozta el magát, s a tanácstagok a saját elhatározásuk szerint döntenek. Kíváncsún tartom, hogy a párt hasonlóan cselekedjék országgyűlési kérdésekben is, és csak kivételes esetben hívja fel egységre a párttag képviselőket. Véleményem szerint a képviselői mandátumot a jelenlegi szabályok szerint kell értelmezni, vagyis a képviselő szabadon, a saját lelkiismeretére hagyatkozva foglal állást a szavazásra föltett kérdésben. Csupán a jelöléskor elfogadott egyéni és általános választói program kötelezi. Semmi egyéb.

– *S ha ez utóbbi ellentétet a párt inspirációjával? Például az egyesülési törvénnyel vagy egy állami nagyberuházással kapcsolatban?*

– Ez a kérdés még nincs tisztázva. A párton belül sem. Pedig szabályozni kell, kit mire kötelezhet a pártja, hogy a képviselő eldönthesse: ilyen feltételekkel is vállalja-e a mandátumot.

– *Apróság, de a parlamentben újra általánossá vált az „elvtárs” megszólítás. A papokra is kiterjedően... Erről mi a véleménye?*

– Ez a kérdés is rendezésre szorul. Meggyőződésem szerint az „elvtárs” megszólítást célszerű a párttagok köré szűkíteni. A társadalomban az „uram,” „asszonyom”, a parlamentben a „képviselőtárs” megszólítás lehetne általános.

– *Végezetül arra kérem, az új alkotmány előkészítéséről mondjon néhány szót.*

– Három előkészítő csoport dolgozik a tervezeten: a párté, az országgyűlésé és az Igazságügyi Minisztériumé. Többszörös egyeztetés után jövő ősszel társadalmi vitára bocsátják, majd 1990-ben az MSZMP kongresszusa is megvitatja. Úgy tudom, még a jelenlegi összetételű országgyűlés elé kívánják beterjeszteni az ily módon kimunkált szöveget.

Dunántúli Napló, 1988. október 21.

Ádám professzor jóslatai csak részben váltak valóra. Viszont személyes sorsa imponálóan alakult: a rendszerváltoztatás után két ciklusban is alkotmánybíróvá választották.

Falurombolás román és magyar módra

Az itt közölt cikk 1989-ben az Élet és Irodalom címoldalán jelent meg, Orbán Ottó és Utassy József versei társaságában, Ceausescu falurombolási programjának kellős közepén, de nem olyan távol a hírhedt magyarországi „településhálózat-fejlesztési koncepció” bevezetésétől sem. Ha valaki ma is időszerűnek érzi, nem fogok vitába szállni vele...

Meghívás Székre

Ott állt Rozika a felszegi autóbusz-megállóban. Bámulta az utasokat, akik a poros úton Szamosújvárról érkeztek a déli *kurszával*.

Kilencéves forma kislány volt, rózsás, szeplős pofival, hátközépig érő befont hajjal. Mint egy kis népművészeti baba. A széki lányok hétköznapi ruháját viselte, fekete pöttyös szoknyát, piros kendőt és mellénykét, amit le nem vett volna Dáriusz kincséért sem a nagy forróságban.

Egész nap ő volt az útikalauzunk. Ügyes, pergő nyelvű idegenvezető. Egy mondata máig szállóige a családban: „Hagyja el, majd kihányom!” – szolt rám, látván, hogy helyet keresek az almacsutkának.

A hetvenes évek közepén jártunk. Széket sokan fölfedezték már. Néprajzkutatók, filmesek, fényképészek. Így is szép volt. Még éltek a legendás muzsikuskok, nemigen kérték magukat. Felszeg, Alszeg, Csipkeszeg, a sóbányák vize, a temető s a templom – egy nap is kevés mindet bejárni. Különösen, ha minden kapuban hívogatnak, beljebb tessékelnek.

Rozika kísért mindenhová.

Meghívom ezt a kislányt! – villant át rajtam a búcsúzásakor. Megnézzük a Dunát, Márton hegyét, Buda várát, a mohácsi síkot, a pécsi minaretet. És persze a Balatont. Fürdést csapunk, áthajózunk Badacsonyra...

Csak később töprengtem el: hogyan is lenne ez az utazás? Rozi megérkezne a pécsi pályaudvarra, kiscsizmában, ünneplő fehér ingben, fekete szoknyában és kendőben. Megbámulnák, ahogy a széki vásárolókat szokták. Aztán elmennénk a Balatonhoz, s Rozika bevonulna a fürdőkabinba átöltözni. Kijönne kendő s rékli nélkül,

csizmácska nélkül, és – olyan lenne, mint a többi gyerek. Vézna kis béka, amilyenek a kilencéves lányok fürdőruhában.

Vajon akkor is olyan kedves és érdekes lenne a számomra? Hiszen, ha olyan, mint a többi gyerek, miért éppen őt hívnám vendégségbe? Miért nem egy gyöngyösi, simontornyai kislányt? Lehetséges, hogy valóban csak egy élő népművészeti babát látok benne? Akit skanzenben állítottak szolgálatba a turisták szórakoztatására?

Szégyellnivaló gondolat, el is hessegetem gyorsan. Rozit mégsem hívtam meg akkor. Más oka volt, nem tartozik ide. Ám azóta is gyakran eszembe jut az a júliusi nap. Úgy hallottam, Rozika szülei kibékültek. Bátyja, aki már akkor is nehezen viselte a *cluj-napocai* lyceum rideg légkörét, feltételezhetően disszidált. És Rozika? Bizonyára asszony, kis *pulyái* vannak. Többet érez, többet észrevesz a világból, mint kilencévesen. Most már tudom: mégiscsak el kellett volna hoznom. Akkor kellett volna meghívnom.

Nem a Balatonhoz vinni először, hanem K. János bácsihoz, a kedves tudós közgazdászhoz, aki olyan szépen tudott mesélni az aprófalvak életképtelenségéről. János bácsi – maga is aprófalvas vidék szülötte – gömbölyű teóriát állított fel arról, miért nem szabad bajlódni a törpefalvakkal, miért kidobott pénz, ha utat, villanyt építünk az egyszem utcácska szélső házáig.

Elvittem volna a vármegyeházára, ahol tudós elmék osztottak-soroztak, melyik kisközségbe jusson *kevesebb* pénz, hol érdemes nagyobb *hatékonysággal* építési tilalmat elrendelni: Piskón? Hegyhátmarócon? Regölyben? Ahol a tanácselnököt meg lehet büntetni, mert prэшázat engedett építeni a szőlőben?

A Lánchíd megtekintése után természetesen bekértem volna Rozival a kormányhivatalokba, ahol egész térségeket írtak le s felejtettek el egyik napról a másikra. Rozika új szavakat vésett volna a maga egyszerű kis erdélyi eszébe: település-hálózat-fejlesztési koncepció; szerepkör nélküli község; városiasodási folyamat; életképtelen település; közlekedési racionalizálás...

Ez utóbbit már a vasútigazgatóságon hallottuk volna, miközben kiművelt emberfők sokasága a megszüntetendő szárnyvonalakat rádirozza ki a térképről.

Bizony, Rozi, nagy kár, hogy nem tudtalak áthozni akkor! Mennyi mindent megtanulhattál volna, mennyi mindenre felkészülhettél volna

idejében. Nem most kellene a politikai kisszótárt böngészned, amikor odahaza településrendezésről, *szisztematizálásról*, a mezőgazdasági termelés racionalizálásáról hallasz, olvasol. S menyivel hamarabb tudnád, ha annak idején eljössz velem a Dráva mentére, s együtt nézzük meg, hogyan kell ezeket a nemzetiségi kérdéseket forsriftosan megoldani. Drávakeresztúr horvát község? Úgy egészséges, ha a magyar Drávafokhoz csatolják, nem a horvát Felsőszentmártonhoz. De mehattunk volna Kisújbányára is, ahonnan egész utcára való német költözött az előnyösebb fekvésű, járművel megközelíthető Hosszúheténybe. Vagy Gyűrűfűről Szentlőrinc, Pécs panelházaiba. Láthatnád, hogy önként mentek, senki sem kényszerítette őket. Csupán megúnták a régi életformát, a sárban caplatást, a kenyérért sorakozást. Újabbra, városiasabbra vágytak. Szerettek volna, járdán, betonúton járni, egészséges vizet inni. Vágyuk teljesült. Dózer nélkül. Házaikat magukkal vitték, s amelyik ott maradt, a szél, az eső döntötte össze, nem az acél tolólapát. Magyarok, németek, délszlávok távoztak el otthonaikból önként, felismerve az idők szavát.

Persze, még most is jöhetnél, Rozi. Van itt látnivaló elég. Feltarisznyázhatsz belőle. Elmegyünk Szigetvárra, onnan autóstoppal csak néhány óra a Zselic. Ráragadunk arra az idős úrra, aki már százásokat lobogtat, hogy fölvegyék. Mozsgóra igyekszik a szeretetotthonba, csak éppen vasárnap nem jár a busz. Te bizonyára szép menyecske lettél, neked könnyebben megáll a sofőr, mint ennek a habókos öregúrnak. Nosza, segítsünk rajta! Ne halljad, ha a régi vonatpárokat emlegeti. A MÁV-nak ráfizetés volt, hiszen te is tudod, nálatok is takarékoság van.

Ha ezt a vidéket jól megjártuk, elmegyünk Kánba. Még az Árpádok idején lett település. Igaz, ma már hivatalosan csak utca – hat kilométerre a székhelyközségtől! – de ha minden igaz, üdülőfalu lesz. Nem kell eldőzerolni, mint az egyik hetvehelyi tanácsstag javasolta nagy indulatában. Sőt: most, hogy *majdnem kihalt*, már utat is építenek hozzá. Az üdülők, ugye, más emberek. Ők nem csak lakni, hanem rekreálódni vágnak. (Így mondják felétek is?) Elmegyünk a káni falugyűlésre, hogy elmesélhesd otthon, hogyan korszerűsödik itt a településszerkezet. Most éppen Hetvehelytől kíván elszakadni a káni nép. A szomszédos Bükkösd tetszik nekik, mert Goricát, a rivális üdülőfalut jobban fejleszti a Bükkösi Tanács. Látod, a kániak nem a

vezetőjüket váltják le, nem is menekülnek. Ők viszik magukkal az egész falut a határkarón túlra. Ha vihetik...

Jó, ha megtudod, amit még a kániak sem mind tudnak: állatot tartani, gazdálkodni üdülőfaluban nem szabad. Ausztriában szabad, nálunk nem. Ezért ne csodálkozz, Rózsi, ha néhány év múlva egyetlen őslakost sem találsz ezen a vidéken. Kiutálják őket az üdülők és a rendeletek az állatokkal együtt. Bebújnak majd még kisebb falvakba, ahol megbocsátják nekik, hogy disznó rőfög az ólban. Útjuk, vezetékes vizük nem lesz, de talán a hivatal nem zaklatja őket. A lumpenekkel meg majd csak szót értenek. A dózertől itt nem kell tartaniuk. Ha végképp nem boldogulnak, önként beadnak egy lakáskérvényt, albérletet vesznek ki valamelyik nagyvárosban – és várnak.

Ezt hívják szerves településfejlődésnek.

Mert, tudod, nálunk minden szervesen fejlődik. Nálunk nem lehet kultusza a vezetőnek, nálunk nem épül mozgalmi palota lakáspénzből, nálunk nem utasíthat tanácselnök pedagógust, nálunk lehetetlen, hogy nemzetiségi óvónőképzőt zárjanak be túlképzésre hivatkozva, nálunk nem tiltanak be és nem vernek szét tüntetést, nálunk kitűzik a szomszédos nemzetek zászlaját magyar címerrel, nálunk a reprezentatív állami kórházba mindenki bejuthat, nem kell hozzá erkölcsi bizonyítvány és káderjavaslat.

Jöjj és lásd, Rozika, aztán vidd hírül a spártaiaknak...

Élet és Irodalom, 1989. február 10.

Atomvita

A nyolcvanas évek nagy környezetvédelmi mozgalmai – mindenekelőtt a bős-nagymarosi vizierőmű elleni tüntetéssorozat és az ófalui atomtemető elleni tiltakozások – nagymértékben hozzájárultak a megroggyant „létező szocializmus” további gyengüléséhez. Én az utóbbi beruházás sorsát követtem figyelemmel, számos cikket, riportot megjelentetve a Dunántúli Naplóban és más újságokban. Nem emlékszem rá, hogy bárki cenzúrázta volna az ófalui atomtemető körül kibontakozó népi ellenállásról szóló írásaimat. (Sőt, az ellenzőkkel nyíltan szimpatizáló könyvem, az Izotópfalu, 1989-ben a állampárt reprezentatív kiadójánál, a Kossuthnál látott napvilágot – igaz, egy régi egyetemi iskolatársam, Seregélyesi János patronálásával és szerkesztésében.)

Tűnődések Ófaluról, holtidőben

Csend van Ófalu körül, hallgatnak a fegyverek, csak a nehéztüzérség dörög valahol a háttérben, megfelelően álcázva tüzelőállásait. Vagy ne használjunk katonai hasonlatot?

Nem kell nagy jóstehetség hozzá, hogy Mecseknádasd környékén csak egyetlen esetben nyugszanak meg a kedélyek: ha híre-hamva sem marad az izotóptemető építésének. Csodának kellene bekövetkeznie ahhoz, hogy a felizzott légkörben más megoldást is elfogadjanak az itt lakók.

Éppen egy esztendeje, hogy az ófalui ismeretterjesztő előadással megkezdődött az iszapbirkózás a tiltakozó lakosság és a Paksi Atomerőmű között. A párharcba mind újabb és újabb szereplők kapcsolódtak be mindkét oldalon. Most – mint köztudott – egy akadémiai alkalmi bizottság és a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) szakvéleményére várunk. Az „ítélethirdetés” – nem irigylem a KÖJÁL-főfelügyelőt! – csak ezután következik. Márciusban jár le a Szociális és Egészségügyi Minisztérium által megszabott határidő, ám csöppet sem csodálkoznék, ha a MÁFI további haladékat kérne a szükséges vizsgálatokra.

Gondoljuk csak el: öt év kutatási anyagát kell minősíteni. Szakszerű és szakszerűtlen, objektív és tendenciózus vizsgálatok eredményét mérlegre tenni. Minden kutat nem lehet újra furatni, minden mérést nem lehet ellenőrizni. A tudós szakma vizsgálzik most a kollégák előtt.

Maróthy László, a Paksi Atomerőmű nukleáris igazgatója mondta éppen egy évvel ezelőtt: nem hittem volna, hogy az általam annyira egzaktnek, objektívnek hitt földtan ennyire szubjektív tudományág lehet! Mondta ezt azután, hogy bebizonyosodott: hétszáz éves eltéréssel jósolták meg egyes kutatók a talajvíz elvándorlásának idejét. Joggal tette hozzá: ha én ekkorát tévednék, már régen levegőbe repült volna az erőmű...

Akármi lesz a döntés: politikai következménye lesz. Paks gazdasági súlya az egész kelet-dunántúli régióra rátelepszik. KB-tag vezérigazgatója révén a politikai hatalomban is részes, nem beszélve az iparági összefonódásokról. Vele szemközt a mind jobban radikalizálódó közhangulat, a „főnt és lent” antagonizmusa, a falusi ember védtelensége, kisebbségi érzése és bizalmatlansága minden „úri huncutsággal” szemben...

Ófalu mellett álltam riportjaimban, mert bármit állítanak is Pakson és Budapesten, ez a közösség volt az, amelyiket hosszú éveken át süketségre, vakságra és némaságra kárhoztattak. Amikor meg lehetett volna győzni őket a hulladéktároló veszélytelenségéről, nem tették. Nem is tartották fontosnak. „Ott lesz, és kész. Minek erről ennyit beszélni?...” Hiszen harmincöt éven át ez volt a gyakorlat ebben az országban. Az erőmű gárdája persze joggal tart igényt arra, hogy érveit felsorakoztassa. Meg is tette jónéhányszor. Műszaki adatokkal, technológiai megoldások ismertetésével bizonygatta: Ófalu és környéke nem kerülhet katasztrófahelyzetbe.

Hinnünk kell nekik, legalábbis, ami a technikát illeti. Hiszen üzemel az erőmű és magunk is sétáltunk a püspökszilágyi tárolómedencék tetején. Ezért bátorkodtam egyszer azt mondani – amit Maróthy László idézett is a legutóbbi mecseknádasdi összejöveten –, hogy Ófaluban valószínűleg egy évszázad alatt nem kapnak akkora sugárdózist, mint amekkorát kapunk mi Pécsen, az Uránbánya szomszédságában egy esztendő alatt.

Mondtam, amit mondtam, tartom is. „Jóslatom” persze normális viszonyokra vonatkozott (már ami Ófalut illeti, hiszen aligha fogad-

hatjuk el normálisnak Pécs máig ismeretlen mennyiségű sugárterhelését), arra az esetre, ha pártatlan szakértők meggyőznek a környezet teljes alkalmasságáról.

Mindez eddig csak részben sikerült. Bármennyire tetszetős is a paksi mérnökök okfejtése az abszolút és a relatív biztonság fogalmáról, hinni igazán akkor tudnék nekik, ha nem a szabványok alóli felmentéssel kellene meggyőzni a szakmai és laikus közvéleményt a vállalkozás veszélytelenségéről. De ha már azon is vitatkozni kell, hogy forrás-e a forrás?...

Amióta csak tudomásukra jutott a hulladéktemető terve, az itt élőknek egyetlen kérdés motoszkál a fejükben: biztos, hogy az ország 93 ezer négyzetkilométerén ez a legalkalmasabb hely? Azóta már a beruházó szakemberei is elismerték: egyáltalán nem biztos. De kinek van arra pénze, hogy komolyan végigszondázzon minden, geológiaiilag alkalmasnak tűnő földtani képződményt? Marad hát a félmegoldás, amelyet műszaki módszerekkel kívánnak biztonságossá fejleszteni.

Látható: bárhol harapunk is bele, százszor megcsócsált vitát kellene újrakezdeni. Az anyagi kompenzációról („*Nem eladó a falu!*”), az alternatív megoldásokról („*Nagy a távolság, ráadásul a már meglévő temető faluja, Püspökszilágy is fel fog lázadni!*”), a geológiai alkalmasságról („*Bizonyítottan alkalmas!*” – „*A vizsgálati adatok megkérdőjelezhetők, nem alkalmas!*”), a nyilvánosságról („*Eltitkolták előlünk!*” – „*Nem kapunk fórumot, hogy megértsük!*”)...

Legfeljebb egy csecsemőnek mond újat ez a huzavona.

Várjunk hát most már türelemmel néhány hetet, s bízzunk benne, hogy a Szociális és Egészségügyi Minisztérium átérzi felelősségét. Több fórumon hallottunk nyilatkozatot arról, hogy sem ennek, sem az ipari tárcának nem érdeke minden áron Ófalu mellett dönteni. Vélhetően az ipari irányítás sokat tanult az esetből, s miután az energiakoncepció vezéralakja immár másutt fejt ki „áldásos” tevékenységét, megteremtődött az esély a józan megfontolásokra. Az akadémiai bizottság összetételével kapcsolatban vannak ugyan aggályaik a mecseknádasdiaknak, de tudomásul kell venniük: ebben a bonyolult, nagy horderejű kérdésben e kis ország valamennyi, kompetensnek tekinthető szakembere elkötelezte már magát. Pro vagy kontra.

A külföldiek pedig? Attól a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségtől várnánk jéghidegen objektív választ, amelyik a *saját létében* is az atomenergia pozitív társadalmi és gazdasági megítélésétől függ? Amelyiknek létérdeke az atomenergia biztonságos volta mellett szavazni?

Ma már koncepciók ütköznek össze, és dollármilliókat mozgó hadseregek, egy olyan csöppnyi csatatéren is, mint amilyen a Harsányi-kereszt melletti dombtető.

Várni kell hát, várni. Már előttük a puskaporunkat, valamennyien.

Dunántúli Napló Panoráma, 1989. február. 5.

Mecseknádasd-Ófalu közigazgatási területén végül nem épült meg a hulladékmető. De megépült néhány kilométerre keletebbre, immáron az Atomerőműnek is otthont adó Tolna megye területén, Bataapátiban. Nézőpont kérdése, hogy a PAV kilóra megvette-e a falut, vagy csak kompenzációt fizetett és fizet az esetleges veszélyekért. Mindenesetre a község azóta virágzik, az atomtrutymó pedig csendesen szunnyad a vágatok mélyén az idők végezetéig.

A HELYZET és kora

A HELYZET és az ezt követő független lapok megalakulása is voltaképpen az ófalui ellenállás időszakára vezethető vissza. Jőmagam a Magyar Nemzetből értesültem róla, mire készül a Paksi Atomerőmű a Keleti-Mecsekben. Mi tagadás, meglehetősen „égő” volt, hogy egy pesti kollégának, Javorniczky Istvánnak kellett lelepleznie a karnyújtásnyira tőlünk zajló titkos beruházást. A következő hónapokban aztán mi, pécsi újságírók is szinte hetente jártunk ki a tervezett építkezés „fronttelepüléseire”, Ófaluba és Mecseknádasdra. Az országos lapok, médiumok pécs-baranyai tudósítói és a Dunántúli Naplónál dolgozó kollégák gyakran cserélték ki híreiket, segítették ki egymást fotóval, interjúteredékekkel. Az események holtidejében egyre gyakrabban került szóba: kellene egy független lapot alapítani. Mintául a Reform, illetve a győri Tér-Kép szolgált, bár mindkettő bulvárjellegű színes hetilap volt, s mi ennél egy kicsit komolyabb orgánumot szerettünk volna.

Ha jól emlékszem, 1988 őszén Pécsváradon, az MDF alakuló ülésén mondta ki nyíltan a két tábor – a „tudósítók”: Belénassy Csaba Magyar Rádió, Káplár László és Kálmándy Papp Ferenc MTI, Ungár Tamás Népszabadság és a „naplósok”: Ferling József, Cseri László és jőmagam, hogy komolyan neki kellene állni a szervezésnek. Nyomdász barátunk, Harnóczy Őrs is egyre gyakrabban duruzsolta fülünkbe a lapalapítás szükségességének zsolozsmáit. Az ő szerepe azért volt fontos, mert tudtuk, hogy a Dunántúli Naplót is előállító vállalatra aligha számíthatunk a nyomtatásban, terjesztésben.

Elhatározásunkat erősítette a kommunisták egyre jobban érzékelhető összetartása. Látván a gombamódra szaporodó civil szervezeteket, új pártokat, az MSZMP bekeményített. Grósz Károly fehér terrorral riogatta párthíveit a budapesti Sportszarnokban, a Dunántúli Naplónál pedig főnöki körlevelet köröztek: aki esetleg meghívót kapott volna az MDF-től Lakitelekre, nem mehet el...

1989 télutóján Szabadság úti lakásunkon összegyűlt egy népes csapat a lapalapítás konkrét tennivalóinak megbeszélésére. Szégyengyalázat, de már nem emlékszem pontosan, hogy az imént felsoroltak közül ki lehetett még ott. Wallinger Endre és Gállos Orsolya nagy

valószínűséggel igen, hiszen ők Ferlinghez és Cserihez hasonlóan akkorra már eldöntötték, hogy velem együtt otthagyják a Dunántúli Naplót. És ott lehetett Komor István közgazdász barátunk, akitől a lap gazdaságosságának megteremtését reméltük. Meg kellett találnunk a legjobb címet, meghatározni a formátumot, a megjelenés gyakoriságát és egyáltalán nem utolsósorban a tematikát.

Szerencsére megőriztem néhány dokumentumot ebből az időszakból, így nem kell bizonytalan emlékezetemre hagyatkoznom. Megtaláltam például a címre vonatkozó ötletelésünk eredményét. Legalább százharminc címet dobtunk be a közösbe a brain storming szabályai szerint, tehát az első körben értékelés, kritizálás nélkül. *Anno-89, Ezredvég, Fundus, Pannon Polgár, Soroló, Zuhany, Változás, Zápor, Nézőpont, Más Lap, Más Kép, Magyarán, Látkör, Sorstárs, Kimondó, Echo, Harsona, Viadal...* és még hossza sorolhatnám. A HELYZET valahol az első harmadban szerepelt, s ha jól emlékszem, Kálmándy Feri ötlete volt. Annyira megmozgatta a fantáziánkat, hogy különösebb vita nélkül hamar elfogadtuk. Annál többet vitatkoztunk a lap térbeli kiterjedésén, ami természetesen érintette a tartalmi koncepciót is, hiszen másként kell írni, szerkeszteni egy városi, mint egy megyei vagy regionális újságot. Én kezdettől fogva a regionalitás mellett érveltem, jóllehet a régió fogalma akkoriban még ködösebb volt, mint manapság. Mégis, ős dél-dunántúliként, Tolna–Baranya–Somogy–Zala összetartozása lebegett szemem előtt: a dombóváriak egyforma kötődése Pécshez, Kaposvárhoz és Szekszárdhoz, a pécsiek és kaposváriak dél-balatoni nyaralói, a „Schwäbische Türkei” németjeinek kohéziós ereje. Többedmagammal azzal győztük meg a kétkedőket, hogy egy csomó állami, gazdasági, kereskedelmi társulás is régiós szinten szerveződik, azonkívül a Dél-Dunántúl területileg is belátható és bejárható szerves földrajzi, történelmi, gazdasági egység.

Ahogy elnézem a részvényesek számára megfogalmazott, 1989. március 18-ára dátumozott szakmai koncepciót, minden sora ma is vállalható:

„A HELYZET politikai csoportnak el nem kötelezett, regionális társadalompolitikai hetilap. Politikai el nem kötelezettsége nem azt jelenti, hogy az országos és területi (helyi) politikában nincs állásfoglalása. Jóllehet igyekszik minden véleménynek objektíven teret adni, nem válhat pusztán közlönnyé, hírügynökségi bulletin-né.

Az olvasó igényli, hogy a lapnak arculata legyen; állásfoglalásainkban a józan, értelmes többség etikai és politikai véleményéhez kell igazodnunk. Ez pedig ma a szociális piacgazdaság, a reális, sandaságoktól mentes többpártrendszeren alapuló demokrácia követelésén, a rendőrállamból a civilizált európai társadalomfejlődés összes vívmányát egyesítő jogállam létrehozásán alapszik. Csak akkor lehetünk sikeres lap, ha a közvéleménynek ezt a nyomását figyelembe vesszük. Egész más hangon kell írunk, mint a térség megyei lapjainak. Az olvasónak észre kell vennie, hogy itt egészen új vállalkozásról van szó; előzmény nélküli kezdeményezésről.”

A koncepció tehát megvolt, már „csak” pénzt, papírt, nyomdát és irodahelyiséget kellett szerezni az induláshoz. Csodák csodája, néhány hét alatt ez is összejött, s ebben Belénassy Csaba, Komor István és Ferling József szerzett komoly érdemeket. Zömmel dél-dunántúli kis- és nagyvállalatok adták össze a részvénytársaság alapításához szükséges 10 millió forintos alaptőkét. Volt olyan igazgató, aki politikai szimpátiából, volt, aki számításból, esetleg a reklámlehetőség, a nyilvánosság reményében nyúlt a (vállalati) kasszába. Legnagyobb meglepetésünkre addigi nagy ellenfelünk, a Paksi Atomerőmű vette meg a legvaskosabb részvénytcsomagot, de akadt olyan kommunikációs kisvállalat is, amely nyomban visszanyerte befizetett félmillióját, hiszen azzal a feltétellel adta, ha kizárólag őket bízuk meg a bevezető kampány lebonyolításával.

Tartozom az utókornak az alapítók felsorolásával. Újságírók: Belénassy Csaba, Bencze János, Csalog Judit, Ferling József, Felső Pál, Gállos Orsolya, Havasi János, Hallama Erzsébet, Káplár László, Sz. Koncz István, Popovics István, Schillinger Erzsébet, Szende Béla, Takáts József, Wallinger Endre, Varga Dávid. Fotósok: Cseri László, Csonka Károly, Baracs Dénes, Keresztesi Zoltán. Laptervezők, grafikusok: Harnóczy Őrs, István László. Gazdasági, terjesztési vezetők: Komor István, Schillinger István.

Nagyon hamar felállt a tudósítói hálózat is: Szekszárdról Tamási János és Takács Zsuzsa, Kaposvárról Luthár Péter, Nagykanizsáról Rikli Ferenc küldött jobbnál jobb riportokat, publicisztikákat. De rendszeresen kaptunk tudósítást helyben Gungl Lászlótól, Bedő Ivántól Berlinből, Hortobágyi Évától Budapestről, Djordje Zelmanovićtól Zágrábból – ő később a Népszabadság tudósítója lett – és egy

rendkívül különös, idős kollégától, J. F. Balvanytól, vagyis Bálvány Jánostól Bécsből és Tuniszból. (Utóbbi regényes élettörténete külön könyvet érdemelne.

Nem az én feladatomban műbírálatot gyakorolni A HELYZET két évfolyama felett. Azt azonban talán büszkén vallom, hogy a szakma legkiválóbbjai dolgoztak a hetilapnak. Színvonalatlan írásokat maga a kollektíva rostálta ki, ilyen kéziratokkal szerzők egyre ritkábban próbálkoztak. Az idősebb generációhoz olyan tehetséges fiatalok csatlakoztak, mint Klausmann Viktor és ifj. Könczöl Imre, de Kert Attila is itt jelentette meg első zsenyéit. Előbbi kitűnő íráskészségével, riporteri tehetségével és bátorságával tűnt ki – többször is járt a forrongó Romániában, s az elsők között „cserkészte be” a Temesváron háziőrizetben lévő Tökés Lászlót, Könczöl Imre pedig kitűnő német nyelvtudásával és korát meghazudtoló politikai érettségével. Magyarországon még a profi elemzők közül is csak kevesen hallottak Jörg Haider létezéséről, amikor Imre már interjút készített az akkor hasonló korú néppárti vezérrel. Máig a fülemben cseng jóslata, amikor hűmögve fogadtuk kéziratát: „Higgyetek nekem, ebből a fickóból hamarosan nagy ember lesz Ausztriában...”

Ott voltunk a nagy események helyszínén, tudósítottunk a Nagy Imre temetéséről, a páneurópai piknikről, az NDK-sok éjféli határnyitásáról, a berlini fal leomlásáról, az aradi és temesvári forradalmi eseményekről és a prágai bársonyos forradalom előcsatározásairól. A szerkesztőség igazi alkotóműhelyként működött, a pécs–baranyai értelmiség színe-java hozta közlésre kéziratait. (Nota bene: Belénessy személyes ismeretsége révén nálunk jelent meg először nyomtatásban Rózsás János *Keserű iffúság* című dokumentumregénye, folytatásokban.) A lapzártát megelőző két éjszaka különösen impulzív volt: megfelelő étel- és italmennyiség felhalmozásával hajnalig folyt a kéziratok csiszolása, az oldalak tördelése és A HELYZET-re annyira jellemző egyedi grafikai megoldások elkészítése.

A sok újítás mellett máig példa nélkül maradt kezdeményezése volt a lapunknak a német és „délsláv” nemzetiségűeknek szánt 7. oldal. Szende Béla veretes, már-már goethei stílusban írt cikkei, Könczöl Imre tudósításai, Popovics Sztévo rendkívül nagy műgonddal írt és szerkesztett „mala sedmicája”, Dragovác Márk cikkei és fotói önálló

kötetben is megállnák a helyüket a nyolcvanas évek végének lenyomataként.

Nagykövetek és egyéb diplomaták, külföldi újságírók egymásnak adták a kilincset az „alternatív sajtó” eme dél-dunántúli példájának tanulmányozására.

Joggal vetőtik fel a kérdés: ha ennyire érdekes volt az újság, miért nem tudta eltartani önmagát, és miért szűnt meg az 1989. április 28-iki első szám után másfél évvel, az 1990. december 22-i lapszám kibocsátásával?

A bukás okait több szálról is elkezdhetjük fölfejtteni. Kezdjük talán a személyi kérdésekkel – természetesen mindig hozzátéve: ahogyan *én* látom, most, negyedszázad elmúltával.

Mint említettem, a szerkesztőgárda alapvetően két csoportból verbuválódott. Az országos lapok és médiumok tudósítóiból – akik ebbéli státuszukat továbbra is megtartották –, és a korábbi munkahelyüket elhagyó, teljes egzisztenciájukat az új lapra feltévé újságírókból, fotósokból, nyomdászokból. Már az alapító koncepcióban tisztáztuk, hogy a lapot Belénessyvel ketten szerkesztjük, de a végső döntés azé a főszerkesztőé, aki a lapnál státuszban van, vagyis az enyém. A kezdeti anyagi vitákat, tudniillik, hogy az alapvetően a fő munkahelyüknek felelős külsősök és az állandó rendelkezésre állásra szerződött belsősök ugyanannyi fizetést kapjanak-e, viszonylag hamar sikerült rendezni. (Legalábbis abban a hitben voltam.) Nehezebb volt azonban a politikai nézetkülönbségeket áthidalni.

1989 tavaszán A HELYZET szerkesztősége teljesen egységes volt abban, hogy a Kádár-rendszernek vége, most egy új világnak kell következnie. Abban már voltak vitáink, hogy a lapnak a rendszerváltoztató folyamatokat csupán regisztrálnia kell-e, vagy alakítania is, de az év végéig az ellentétek kisebb-nagyobb feszültségek árán még sikerült a szőnyeg alá söpörni. 1989 karácsonyán azonban Belénessy Csaba és Bencze János kivált a szerkesztőségből és új utakat kezdett járni. A szakítás folyamata már a nyáron elkezdődött és érdekes módon egy fotóra vezethető vissza. Ezen a ponton hadd adjam át a szót említett két kollégámnak, akik 1999. december 28-án a Dunántúli Napló megkeresésére így emlékeztek vissza a 10 évvel azelőtti eseményekre:

„– Voltak persze óriási, hajnalig elnyúló viták is – idézi Bencze János a múltat. – Ezek egy része technikai jellegű kérdések miatt alakult ki (...), a többi kérdés, s ezek voltak a fontosabb problémák, a politikai helyzet megítélése körül csúcsosodott ki. Havasi Jancsi állította, hogy a kommunizmus pillanatok alatt megbukik, s nekünk nincs más dolgunk, minthogy ezt a folyamatot minél jobban meggyorsítsuk a magunk eszközeivel és az adott keretek között. Belénassy viszont azt mondta, hogy ez egy elhúzódó processzus, nem szabad annyira előreszaladni, mindennek eljön a maga ideje... Havasinak lett igaza, de ez akkor még messze nem látszott egyértelműnek.

– Volt ennek egy etikai oldala is – egészíti ki Belénassy. – Előfordult például, hogy elkészült egy fotómontázs, amelyen az Alexandrov együttes táncolt, a fotós a fejeket lemontírozta, s beemelte különböző diktátorok képét: Sztálinét, Rákosiét stb. De valahogy odakerült közéjük Grósz Károly is, mire mondtam, hogy ezt így nem lehet. Grósz nem tömeggyilkos, betartja a törvényeket, senkit nem lövetett le. Nem lehet ilyen környezetbe betenni. Nos, odáig jutottunk, hogy a fotós kolléga és Havasi Jancsi leszavaztak. Végül csak annyit sikerült elérnem, hogy odakerült egy képaláírás, ami valamelyest tompította az üzenetet – ami egyébként ma is a véleményem, egy rossz, igaztalan üzenet volt. Egyébként a történet másik oldala is jellemző a 89-es állapotokra: szavazással döntöttünk egy vitás kérdésben – ilyesmi pedig egy újságnál alig elképzelhető. Az az időszak talán ezért is volt olyan szép fejezete az életünknek...”

Csak a történeti hűség kedvéért jegyzem meg, hogy Cseri László – szerintem ma is aktuális – fotómontázsán Gömbös Gyula (és nem Sztálin), valamint Rákosi Mátyás, Kádár János és Grósz Károly szerepelt. Mégpedig azért, mert Vonyó József történész – nem mellesleg akkoriban még aktív MSZMP-vezető! – írt egy rendkívül bátor tanulmányt arról, milyen kísérteties hasonlóságot mutat a Gömbös-féle Nemzeti Egység Pártja és az MSZMP szervezeti és működési szabályzata. Ebből az értekezésből közöltünk – természetesen címdoldalon indítva – egy rövidített változatot, s ehhez csatoltuk a belső oldalon az említett szellemes fotómontázst. Hiszen semmi jel nem mutatott arra, hogy Grószék felül akarnák vizsgálni a „demokratikus centralizmus” elvét és gyakorlatát, sőt – mint említettem – a társadalmi

mozgásokban a főtítkár még a fehér terror bekövetkeztét is vizionálta. A vitát végül valóban szavazás döntötte el – de nem csak három ember, hanem az egész szerkesztőség szavazott – és a fotó maradt, a következő aláírással: „Vajon Grósz merre táncol?”

Az 1990-es választások után aztán – nagyjából a meghatározó pártok iránt érzett szimpátia alapján – polarizálódott a szerkesztőség is. Többségben voltak a liberálisokkal rokonszenvezők, kisebbségben a kormánypárti és még ennél is kevesebben a reformszocialista érzelműiek. Megszaporodtak a viták az egyes intézkedések, események, társadalmi megmozdulások megítélése körül, de a lap vonalvezetésén ez nem látszott, mert az utolsó pillanatban mindig sikerült megtalálnunk a konszenzusos megoldást. Ez alól csak az 1990. október végi, taxisblokádnak nevezett puccskísérlet jelentett kivételt, amikor is oly mértékben tértek el az álláspontok, hogy az eseményeket követő számban – ismét csak sajtótörténeti érdekességgént – három vezércikk jelent meg a 3. oldalon. A környezetünkben zajló események hatására még a nemzetiségi oldalunk is viták céltáblájává lett: a pécsi horvát közösség túlságosan „szerbesnek” találta Popovics Sztévo szerkesztési elveit. Bizonyára nem véletlenül, hiszen kollégánk – szerb származású lévén – a forrongó délszláv katlan partján nehezen tudta elleplezni érzelmeit.

A lap finanszírozása körüli bizonytalanság és a politikai élet eldurvulása összeadódó hatásokat keltett a szerkesztőségben. Nem tudom megmondani, hogy ha gazdaságilag sikeresek vagyunk, meddig tartott volna ki egymás mellett a sokoldalú szerzőgárda. Érkeztek olyan hírek, hogy az SZDSZ hajlandó lenne jelentős tőkét áldozni a lapra, ha átvesszük az irányvonalukat. Természetesen a közeledésüket elhárítottuk. Az MDF ilyen nem ajánlott – nyomdát viszont igen –, de az ígéret csupán ígéret maradt.

Bukásunk legfőbb oka pénzügyeinkben és gazdasági amatőrségünkben keresendő. Mint említettem, az alapításhoz szükséges 10,2 milliós alaptőkét meglehetősen hamar sikerült összeszedni. Sajnos, a befektetők ragaszkodtak a részvénytársasági formához, ami nem csupán e társasági forma viszonylagos rugalmatlansága, hanem amiatt is problematikus volt, mert így semmilyen forgótőkénk nem maradt. Nyomban az alaptőkét kezdtük el fogyasztani, amikor felvettük a

munkatársakat, számítógépet, fotóeszközt vásároltunk és elutaztunk riportokat készíteni.

Mai fejjel biztosan hallgatnék azokra a kollégákra, akik amellett kardoskodtak, hogy mindenkit vállalkozóként alkalmazzunk, így mentesülhetünk a bérek után fizetett közterhektől. Akkoriban azonban a szellemi munkások körében a számlás tevékenység még meglehetősen szokatlan és kockázatos kalandnak számított, meg aztán azt gondoltuk: a főállású munkatársak érzelmileg is jobban azonosulnak a munkaadó műhellyel. Így még a távoli tudósítóinkat is státuszba vettük, viszonylag szép bért és honoráriumot fizettünk mindenkinek. Elgaloppíroztuk magunkat a technikai berendezésekkel is: csupán fotófelszerelésre elment vagy egymillió forint – az alaptőke egytizede! – mert fotósunk presztízkérdést csinált a „cuccból”, azzal érvelve, hogy ha lemegy a bányába, ott a metánveszély miatt nem lehet vakuzni, tehát rendkívül fényérzékeny objektívekre van szüksége... Kilenc számítógépet vettünk – a meghatározó munkatársak akár otthon is dolgozhattak vele – miközben kezdetben talán elég lett volna három, s egy gépirónő.

Természetesen, látván a reklámbevételek elmaradását és a példányszám eltúlzott voltát – kezdetben harmincezer példányban jelentünk meg –, a juttatások egyre csökkentek, a Sallai utcában bérelt tágas, amerikai stílusú szerkesztőségünkől is ki kellett költöznünk az Uránvárosba, később a lap is szünetelt néhány hónapig – ám a lefelé tekeredő spirálból már nem tudtunk kikecmeregni.

Kudarcunkban nem kevés szerepet játszottak konkurensaink. A Dunántúli Naplónál és kiadóhivatalában nagyon nehezen tudták megemészteni, hogy egyszerre öt munkatársuk is otthagyták őket. Köztük olyanok, mint a nyugdíj előtt álló – de lehet, hogy akkor már nyugdíjas – kulturális rovatvezető Wallinger Endre, vagy a lap egykori főszerkesztő-helyettese, Hallama Erzsébet. (Az országosan is ismert író nő a sajátos címmel – ; – írt hétről hétre szellemes és tartalmas tárcákat.)

Ha konkrét bizonyítékunk nem volt is rá, de eljutottak hozzánk olyan hírek, hogy az újságárus standok nénikéi premizálásban részesülnek a Baranyai Megyei Lapkiadó Vállalat – asszonynevén Axel Springer – részéről, ha nem szagatják az istrángot A HELYZET terjesztésében. Sajnos, nekünk sem pénzünk sem tapasztalatunk nem volt az ilyen praktikák megszervezésére, még kevésbé a hatástalaní-

tásukra. Mindenesetre tény, hogy lapunk általában az újságárus lába alól, bontatlan csomagból került elő, ha kellően kitartó volt a nyájas olvasó. „Miért nem tetszik kitenni?” „Hát, mer’ a kutyának sem köll.” „De hát hogyan is keresnék, ha nem látják?” „Azt teszem ki, amit keresnek!” Számtalan ilyen párbeszéd zajlott le két év alatt Szekszárdtól Kanizsáig.

A lapot kezdettől fogva a Szekszárdi Nyomdában nyomták. Máig csak hálával tudok visszagondolni arra a korrekt társaságra – igazgatótól a mettőrig és gépmesterig –, precíz, szakszerű és áldozatos munkájukért. Az ő hibájukból soha nem késett a lap. Nem mondhatom el ezt a Magyar Postáról. Jóllehet nem átalloztak 33 százalékos terjesztési díjat felszámítani, rendszerek voltak a csúszások, késések. Az újság betördelt oldalait szerda hajnalban vittük Szekszárdra, és csütörtök éjjelre kellett a kinyomott példányokkal Sárospatakon jelentkezni a postavonatonál. Bizony, nem egyszer előfordult, hogy hiába várták A HELYZET-et Zalaegerszegen, de Pécsen is. Mint kiderült, nyomban a *remittenda-vagonba*, vagyis az el nem adott példányok visszafuvarja közé tették... Természetesen nem tudom bizonyítani, hogy ebben is a konkurencia keze lett volna, de, hogy érdekében állt lapunk ellehetetlenülése, az aligha vitatható.

Az álmoskönyvek szerint nem tesz jót egy újságnak, ha a hirdetési piacot kihúzzák alóla. Ezt a szerepet az utánunk egy évvel létrehozott és ingyenesen terjesztett Pécsi Extra töltötte be akkoriban – hatalmas szöveget verve A HELYZET koporsójába.

Lapunk utolsó száma 1990. karácsonyán jelent meg. Nem utolsósorban az a nagyvállalat végezte ki, amely kezdetben a legnagyobb összeggel támogatta: Paks. Máig ökölbe szorul a kezem, ha arra a nyegle, fiatal közgazdászra gondolok, aki ultimátumként terjesztette elő teljesíthetetlen feltételeit. Fogalma sem volt arról, mi lenne cége valódi érdeke...

Tehetetlenek és kiszolgáltatottak voltunk.

1991. januártól Bulvár néven indult útjára egy sajtótermék kollégáim szerkesztésében. Hát, ha ez kell nektek, legyen! – sugallta a cím. Ebben a munkában azonban már nem vettem részt. Máig azt gondolom, hogy elődjénél az igazi, a szó valódi értelmében vett közszolgálati újságírást műveltük egy olyan korban, amikor még volt lehetőség történelmet írni. Tallózva a megjelent számokat tartalmazó négy vaskos

kötetben, néha még magam is rácsodálkozom egy-egy interjúra, szerzőre, nyilatkozatra: No, lám csak...

Sokan megkérdezték: miért nem indítjuk újra? Végül is nem lenne lehetetlen, hiszen a név ma is létezik a lapnyilvántartásban, talán egy téglaiipari vállalat tulajdonában. Csakhogy A HELYZET-tel együtt a Helyzet is elmúlt. S mint tudjuk: kétszer nem lehet belelépni ugyanabba a folyóvízbe.

A következőkben a lap 1990 karácsonyáig megjelent számaiból közlöm legfontosabbnak, illetve legérdekesebbnek gondolt riportjaimat, interjúimat. Magyarázatot vagy előzetest csak akkor fűzök hozzájuk, ha jobban segíti a megértést, illetve ha nyilvánvaló tárgyi vagy történeti tévedést kell kijavítani.

Cigányóci magyar kormány

Ciganovci – magyarul Cigányóc – egy úttörőtábor neve Kárpátalján. Holub Istvánné hetvenéves pécsi lakos szerint 1956 novemberének első napjaiban itt, Ungvártól tizenöt kilométerre délkeletre alakult meg a Kádár-vezette Ideiglenes Forradalmi Kormány, amelynek születését politikai sugallatra a történelemtudomány és a néphit eddig Szolnokhoz kötötte.

– Anyám családja, ősei mind ungváriak, én is ott éltem 1979-ig, amikor is nagy nehézségek árán sikerült áttelepülnöm – kezdi Holubné. – A gyermekeim után jöttem. Máig lelkiismeret-furdalásom van, mert ha mindenki eljön, mi lesz a magyarokkal odaát? Sokat beszélgetünk az erdélyiekről mostanában. Szegények, tényleg sokat szenvedtek, de nekik legalább iskoláik, egyetemeik voltak, nekünk Kárpátalján jóideig semmi.

– *Mi történt 1956 novemberében?*

– Tudja, a mi lakásunk hatalmas, szép ház volt a Szőlő utcában. Még az apám tervezte s építette magának. Sok ember elfért benne, együtt hallgattuk a budapesti rádiót. Mindenről értesültünk, de így vele egész Kárpátalja. Amikor Pesten kitört a forradalom, a beregszásziak a kórházi főorvos vezetésével nekiindultak a határnak. Lobogtak a nemzeti zászlók, most már újra Magyarország leszünk... Persze, a határnál megállították a menetet. A főorvost később menesztették, s csak nagy nehezen tudták megmenteni a börtöntől.

A rádióból hallottuk, hogy Kádár eltűnt Pestről. November 1-jén még beolvasták a proklamációját, amelyben a forradalmárok dicsőségét emlegette, s a Petőfi Kör érdemeit méltatta. Aztán hirtelen semmit sem lehetett tudni róla. Nálunk meg egyik napról a másikra megtelt a város menekült magyar ávósokkal és orosz rendőrökkel. Az ávósok a Szobránc (Szovjetszkaja) utcában laktak a Turistaszállóban. Úgy pöffeszkedtek, sétálgattak, mintha üdülni jöttek volna ide. Azt hitték, a nép majd az ölükbe veszi őket. Hát nem vette. A bankban, a boltban oda se mentek hozzájuk. A szállodát szeméttel, zöldséggel dobálták meg. „Gyilkosok!!...” Ezt kiabálták föl nekik. Végül rendőrt állítottak a szálló elé.

Mi a Szőlő utca, vagyis a Vinnyicsnaja utca 1-ben laktunk. Az ungvári párttitkár, Vas Iván Ivánovics, egy Kraft nevű német gyáros hétszobás villáját kapta meg néhány házzal följebb, a tulsó oldalon. Igen nagy úr volt, állandóan testőrök kísérték, nem köszönt senkinek. De amúgy rendes ember, hithű kommunista, ezért becsültem. A feleségével gyakran beszélgettem, karácsonykor átjártam hozzájuk fát diszíteni.

A sok rendőr Kádár és Münnich miatt jött. Egész Ungvár tudta, hogy a cigányóci lágerben, az úttörőtáborban vendégeskednek, amióta eltűntek Pestről. A táborból hozták be őket vacsorázni Iván Ivánovicsához. Két alkalomra emlékszem. Késő este volt, az utca tele rendőrökkel. Engem is rendőr kísért hazaig, kezében a személyi igazolvánnyal. Az érkező fekete autót láttuk az ablakból, meg a rendőrök sorfalát.

– *Biztos, hogy Kádár és Münnich volt?*

– Ezer százalék. Attól tudom, aki személyesen is találkozott velük a házban. De még kint él, nem akarom, hogy baja essék, ne kérdezze a nevét. Kádár nem akarta vállalni a főtitkárságot, aggályai voltak. Münnich kapacitálta. Az oroszok egyébként inkább Münnichet akarták volna, korábban nagykövet volt Moszkvában, benne jobban megbíztak. Végül is Kádár elvállalta.

– *Tito is órá szavazott...*

– Lehet. Mindenesetre az ungváriak nagyon haragudtak Münnichre. Kádár rossz szellemének tartották.

– *A szovjet vezetők közül kik voltak ott?*

– Én csak a kijevi párttitkárról tudok.

– *Hruscsov? Mikojan?*

– Nem, nem tudom. A cigányóci magyarokat is mind elfelejtettem már. A Szőlő utcába csak Kádárt és Münnichet hozták be.

– *Mire emlékszik még?*

– Az új kormány proklamációjára. Mi előbb olvastuk, mint maguk odahaza! Ugyanis ott nyomták az ungvári nyomdában. A főmérnök hozta el megmutatni a kefelevonatot, szinte még folyt róla a festék. Szóval, mi már előbb tudtuk, mit akar Kádár, miután elvállalta főtitkárságot, mint az emberek Magyarországon. Arra emlékszem még, és a régi ungváriak közül ezt is bárki bizonyíthatja, hogy a forradalom

leverése után több jogászt Magyarországra vittek Kárpátaljáról. Ítélezni a felkelők fölött! Mert odahaza túl kevesen vállalták...

– *Miért nem beszélt ezekről a dolgokról eddig?*

– Hát, én mindenkinek elmondtam, akit érdekelt... Régóta tervezem, hogy írok Kádárnak. Mert őt nagyon tisztetem, és biztos vagyok benne, hogy jó ember. Csak nem jó politikus. Sosem volt az. Mi tudjuk, hogy nem a saját akaratából tette, amit tett, hanem kényszerből. Mert félt. Mi is féltünk, mindig féltünk! Engem háromszor vitt el a Beszpeka, az ottani ÁVÓ. Rajtam keresték a bátyáimat... Féltünk, de megálltuk a sarat. Kádár nem állta meg. Ezt nem lehet senkinek bűnéül felróni, van aki bírja, van aki nem. De most, hogy ennyi idő, beteg, legyen annyi bátorsága, hogy kiáll, ő, a legilletékesebb, s elmondja a népnek, mi történt, hogy történt!... Mindenki még jobban fogja becsülni, és elfelejtik neki mindazt, amit csinált vagy nem csinált.

Csak erre akartam Kádár Jánost megkérni...

Mások – ugyanarról

„Az MDP (!!! H.J.) Központi Vezetősége elnökségének azon tagjaiból (Kádár János, Münnich Ferenc és mások), akik szakítottak a szocializmus ügyét eláruló Nagy Imrével és csoportjával, valamint más munkásmozgalmi harcosokból (Marosán, Kállai, Biszku stb.) november 3-án Szolnokon új forradalmi központ jött létre. Ők alakították meg a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt Kádár János vezetésével. Az új ellenkormány nevében november 4-én Kádár János mondott beszédet.” *(IV. osztályos gimnáziumi történelemtankönyv, 189. oldal.)*

„Az Ideiglenes Forradalmi Kormány, amely a szovjet-ukrajnai Ungvárról költözött Magyarországra, Szocialista Munkás-Paraszt Kormányra változtatta a nevét. Az új vezetők elkezdtek erőik összegyűjtését, s a helyzet kielégítő módon kezdett stabilizálódni.” *(Hruscsov emlékiratai, idézi Tóbiás Áron az In memoriam Nagy Imre című dokumentumkötet 365. oldalán.)*

„Úgy látszott, nincs erő, amely kiszakítja az országot az anarchia és az ellenforradalom karmai közül. Ilyen körülmények között érkezett meg először a hír, hogy Apró Antal, Kádár János, Kossa István és

dr. Münnich Ferenc már november elsején minden kapcsolatot megszakítottak Nagy Imre kormányával, s Kádár János vezetésével Szolnokon megalakították a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormányt.”
(*Unger-Szabó: Magyarország története 394. oldal.*)

„Ezt követőleg Hruscsov közölte, hogy elegendő számú csapatot összpontosítottak és elhatározták: véget vetnek ennek a helyzetnek Magyarországon. Egy-két nap alatt elintézik az egészet. Azt is említette, hogy a nap folyamán Bulgaryin telefonált, s egy jó hírt közölt. Münnich Ferencnek és Kádárnak sikerült elmenekülnie Budapestről és úton vannak Moszkvába repülön. Ez roppant fontos dolog, mondta Hruscsov. Azt kérdezte tőlünk, nem tudjuk-e, mi történt Apró Antallal, igen fontos lenne, hogy ő is kimásszon a csávából. Az oroszok nagyon szeretnék őt is felhasználni, de fogalmuk sincs, mi van vele.”

(*Micsunovics moszkvai jugoszláv követ naplója Tito és Hruscsov november 3-iki tárgyalásáról. Idézi Tóbiás Aron, említett munkájának 308. oldalán.*)

A HELYZET, 1989. április 28.

1939: Parádé Bresztben

Szenzációként jelentette a múlt héten a világsajtó, hogy Bonnban olyan eredeti dokumentumokat adtak át szovjet történészeknek, amelyek az 1939. szeptember 28-án *(mai ismereteink szerint augusztus 23-án H.J., 2015)* létrejött szovjet-német megneemtámadási szerződés titkos záradékához tartoztak. Szovjet részről sokáig tagadták e záradék létét, hiszen nem kevesebbet tartalmaz, mint Kelet-Európa felosztását a nemzeti szocialista Német Birodalom, és a kommunizmust építő Szovjetunió között.

Kérdés, vajon tényleg annyira titkos volt-e ez a záradék a maga korában, mint amennyire ma képzelik. (Mi több, sokan továbbra is kételkednek létezésében.) A találgatáshoz támpontot kínálva idézzünk föl egy korabeli népszerűsítő kiadványt.

A Fáklya gondozásában 1940-ben jelent meg *Incze Kálmán: Új szomszédunk: a Szovjet* című könyvecskéje. *(A szerző nem akárkir: Háborúk a nagy háború után című kétkötetes munkája a két háború közötti magyar történetírás egyik csúcsteljesítménye. H.J., 2015)* Incze szándéka nyilvánvaló: alig félévvel Lengyelország kétoldalú lerohanása után megismertetni a magyar közvéleményt az új szomszéd, Szovjet-Oroszország társadalmi és gazdasági életével. A korábbi évek antibolsevista hangvételéhez képest Incze munkája meglepően tárgyilagos. A tárgyilagosság csaknem rokonszenvezésbe vált át, amikor a szerző – ne feledjük, már folyik a második világháború! – a szovjet-német gazdasági kapcsolatok távlatait igyekszik megvilágítani. Néhány jellemző megállapítás:

„Ha Németország megfelelő számú szakember kiküldésével az orosz nyersanyag-többitermelést emelni tudná, egyúttal ha a súlyos szállítási problémákat megjavíthatná, akkor Oroszország két-három év leforgása alatt abba a helyzetbe kerülhet, hogy Németország nyersanyagszükségletét fedezni tudja.”

„Érintettük azt a lehetőséget, hogy Oroszország a kelet-galíciai lengyel petróleumforrások kiaknázási jogát a németeknek átadja. Újabban hangok hallatszanak arra nézve, hogy ezt a területet az oroszok végleg átadják a németeknek. Ennek nemcsak nagy külpolitikai, hanem katonai és közigazgatási jelentősége is lenne, mert ezáltal Németország

közvetlen összeköttetést kapna a Kárpátok mentén Romániával, és a magyar-orosz határ helyett magyar-német határ létesülne.”

Természetesen a könyv legérdekesebb fejezete az, amelyben a szerző a német-szovjet paktum létrejöttének körülményeit elemzi. „Német- és Oroszország évezredes történelme bizonyítja, hogy a két nemzetnek azonos érdekei voltak. A történelem folyamán legtöbbször együtt látjuk küzdeni Európa eme két nagy nemzetét – írja Incze Kálmán –, majd így folytatja: Mindkét államnak közös célja volt a lengyel kérdés gyökeres rendezése. Ebből a célból Németország és Oroszország közvetlenül a lengyel háború előtt semlegességi szerződést kötött egymással. A lengyel háború győzelmes befejezése után ez a szerződés még jobban kimélyült. A két állam felosztotta egymás közt Lengyelországot. Az 1939. szeptember 28-án kötött szerződés Lengyelországot két részre osztotta a nemzetiségi elv alapján. Az orosz hódítás egészen a Bug folyóig terjed.”

Magyar szempontból tudathasadásos állapotra vall a következő néhány sor:

„A folyamatban lévő finn háború még jobban kimélyítette a két birodalom közötti kapcsolatot. Komoly szó van arról, hogy a két állam ne elégedjék meg a pusztán semlegességi szerződéssel, mert mindkettőjüknek érdeke, hogy ezt a szerződést katonai szövetséggé mélyítsék ki”.

Hogy is van ez? Magyarország első számú barátja katonai szövetséget tervez legnagyobb ellenségünkkel a finn testvérnép ellen? S ugyanakkor a „Horthy-fasiszta Magyarország” önkénteseket toboroz Mannerheim finn csapatainak megsegítésére, továbbá tízezerszámba fogadja be a Vezér és a Gazda által egyesült erővel elűzött lengyeleket?

De folytassuk Incze Kálmánnal:

„Szeptember 17-én Molotov külügyi népbiztos közölte Grzybovski moszkvai lengyel követtel, hogy a Szovjet szükségesnek tartja a lengyelországi fehérorosz és ukrán kisebbségek védelme céljából átlépni a lengyel határt. A jegyzék rámutat arra, hogy a szovjet hadsereg teljes semlegességének fenntartása mellett nyomul be Lengyelországba, minthogy Lengyelország már nem is létezik. Az oroszok pusztán a rendet akarják fenntartani a keleti lengyel tartományokban.

Az oroszok előnyomulásukat nyugati irányban gyorsan folytatták, és már szeptember 22-én Breszt-Litovszk várában találkoztak a nyugati

irányból előnyomuló német csapatokkal. A két hadsereg – tehát a Wehrmacht és a Vörös Hadsereg – között az első találkozás nagyon szívélyesen folyt le. Mind a német, mind az orosz csapatok díszmenetben vonultak el a két hadtestparancsnok előtt.”

„Az új német-orosz érdekerület megállapítása minket, magyarokat, annyival is inkább érdekelt, mert Kárpátaljának egész határa az Uzsoki-, Vereckei- és a Körösmezei-szorosok mentén közös Szovjet-Oroszországgal, csak az Uzsoki-szorostól északra fekvő kis rész képez még ma is közös magyar-német határt” – írta tehát 1940 elején Incze Kálmán.

A kis könyv kéziratának lezárásakor a balti államok még nem jelentették be, hogy, úgymond önként csatlakozni kívánnak a társadalmi haladás élharcosához, a nagy szovjet hazához. E lépés azonban már a levegőben lógott, hiszen közvetlenül a lengyel háború után Észtország átengedte Tallinn és Baltisport kikötőjét, valamint Dagö és Ösel szigetét Sztálinnak. Lettország Libau kikötőjéről, Litvánia pedig egy kisebb támaszponttól mondott le – természetesen „önként”.

„Valamennyi balti állam emellett Oroszországgal kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött, amiben mindnyájan kötelezték magukat arra, hogy ellenséges támadás ellen közösen fognak védekezni. Ami Németország szerepét illeti ebben a megegyezésben, valószínű, hogy a szeptember 28-iki moszkvai német-orosz egyezménynek az a titkos záradéka lehetett, hogy Németország szabad kezet nyújt Oroszországnak a balti *tartományokra* (sic! H. J.) vonatkozólag” – tájékoztatja 1940 tavaszán a magyar közvéleményt Incze Kálmán. – S a folytatás:

„A balti kérdést az oroszok a legrövidebb idő alatt oldották meg. Csakhamar orosz csapatok nyomultak be a balti tartományokba, mindenütt erődítéseket emeltek, repülőtereket létesítettek, úgy, hogy a finn háború kitörésekor már az átadott támpontokat az oroszok fel is használták tengeralattjáróik és repülőgépeik támadási alapjául.”

Végül egy kis időrendi tábló azok számára, akik szívesen hívnak segítségül évszámokat a XX. századi imperializmus és irredentizmus megítéléséhez. A forrás ezúttal az Akadémiai Kiadónál 1982-ben megjelent Magyarország történeti kronológiája harmadik kötete:

1940. március 12-én a Szovjetunió és Finnország békét köt Moszkvában. A Szovjet bekebelezi Karélia keleti részét.

1940. április 9. A Wehrmacht megtámadja Dániát és Norvégiát.

1940. június 14-én a németek elfoglalják Párizst, június 22-én Franciaország feltétel nélkül leteszi a fegyvert.

1940. június 26-án a Szovjetunió felszólítja Romániát Besszarábia és Észak-Bukovina átadására.

1940. június 27-én összeül a magyar minisztertanács és kimondja: ha Románia teljesíti a Szovjetunió előző napi követeléseit, kényszeríteni kell Magyarország területi igényeinek kielégítésére is.

1940. augusztus 2-án Besszarábia kimondja csatlakozását a Szovjetunióhoz.

Augusztus 3-6.: Litvániát, Lettországot és Észtországot fölveszik a Szovjetunió köztársaságai közé.

1940. augusztus 13-án megindul a német légierő támadássorozata Anglia ellen.

A HELYZET, 1989. június 9.

Az az igazság, hogy ezt a rendkívül érdekes brosrút már jóval korábban, valamikor a hetvenes évek közepén megtaláltam nagypapám csikóstöttösi könyves hagyatékának rendezése közben. Természetesen akkoriban gondolni sem lehetett arra, hogy bármit is publikáljak belőle, hiszen valószínűleg az egész mű régóta indexen volt. Nagy-nagy izgalommal kezdtem el olvasni, hiszen már középiskolás koromban elgondolkodtatott a „szocialista” történetírás zsolozsmaszerűen ismételt tétele, miszerint 1941 júniusában a náci Németország „hitszegően” támadta meg a Szovjetuniót.

Hogyan támadhatja meg valaki hitszegően az ősellenségét? Ez sehogyan sem ment a fejembe. Hiszen egészen kisgyermek korunk óta azt tanították az iskolában – mi több: már az óvodában! –, hogy Hitler az ősgonosz, s Sztálin a jó, vagy legalábbis a béke megmentője. Hát nem az a logikus, hogy a gonosz megtámadja a jót?

A hiányzó láncszem a fentebb idézett kis könyv megtalálásával került a helyére. Ha valaki hitszegő, akkor előtte valakinek a barátja kell, hogy legyen, de legalábbis a bizalmába kell férkőznie. S a két diktátor között ez a folyamat 1939 késő nyarára megtörtént.

Hamarosan továbblépünk, hiszen jelen könyvem nem kíván leragadni a háború történeténél, mégsem hallgathatom el, hogy a

Molotov-Ribbentropp-paktumot megelőzően is volt már együttműködés a sztálini Szovjetunió és a hitleri Németország között: amikor a harmincas évek közepén a Gazda a szó szoros értelmében lefejezte a Vörös Hadsereg felső vezetését, német tábornokokat hívtak meg szovjet hadiakadémiákra például hadtörténetet oktatni. Ezek közé a főtiszték közé tartozott Paulus tábornok is, aki néhány évvel később már Sztálingrádnál találkozhatott egykori tanítványaival, kissé érdekesebb körülmények között...

Még él a Brezsnyev doktrína

A HELYZET-ben dr. Szűrös Mátyás, az országgyűlés elnöke

Egy nappal a kerekasztal-tárgyalások megkezdése előtt, hétfőn, Kaposvárra látogatott az Országgyűlés elnöke, Szűrös Mátyás. A délutáni politikai fórumon csaknem minden fontos kérdés szóba került, ami a mai magyar társadalmat foglalkoztatja. Mindenekelőtt, persze, az Országgyűlés szerepe, a pártok jövője, s a választások. „Nem volt még arra példa a történelemben, hogy egy szocialista ország egypárt-rendszeréről áttért volna a parlamenti demokráciára – mondta az előadó, s a párt gesztusát nagyvonalúnak nevezte. Kisebb létszámú „professzi-onista” parlament létrehozását sürgette, a visszahívás intézményét látszatomokráciának aposztrofálva.

Az előadást követő csendnek, s a megyei első titkárnak hála, kaptunk negyedórát, hogy föltegyünk néhány kérdést a szónoknak. Mindenekelőtt a somogyi vizit céljáról érdeklődtünk.

– Régóta készülök ide, szeretnék minden megyei képviselőcsoportot fölkeresni – kezdte Szűrös Mátyás. – Három hónapja vagyok a parlament elnöke, eddig tíz helyre jutottam el. Kaposvári utamat sikerült jól időzíteni. Politikai nagyhét előtt állunk: érdemi tárgyalások kezdődnek az Ellenzéki Kerekasztal és az MSZMP között; 16-án méltósággal, erkölcsi és politikai rehabilitálásuk mellett eltemetjük Nagy Imrét és sorstársait. Köztudott, hogy Nagy Imre kaposvári születésű. Véletlen egybeesés, de most különös időszerűséget adott látogatásomnak.

– *Tájékozódik a hangulatról?*

– Valóban szeretném tudni, hogyan gondolkodnak a Somogy megyei képviselők. A megbeszélésen egyébként részt vettek az alternatív mozgalmak és pártok vezetői is. Nagyon hasznos és tartalmas eszmecsere volt.

– *Tekintsünk egy kicsit messzebb. Elnök úr milyen következtetéseket szűrt le a lengyelországi választásokból?*

– Nagyon tanulságosak a lengyel fejlemények. A két ország helyzete persze különböző. Márcsak azért is, mert nálunk a legmarkánsabb vezetők a Magyar Szocialista Munkáspártban tömörülnek. Olyanok, akikre felnéz a nemzet, s akiktől sokat vár. Nincs olyan szervezett

ellenzék – határozott vezetőkkel az élén –, mint amilyen Lengyelországban van.

– *Bizonyára az egyházon is múlik...*

– Most az egyszer nem túloznám el a lengyelországi egyház szerepét; a választásoktól lényegében távoltartották magukat. Bár... ezt sem elemeztük még kimerítően. Egy biztos, mindenképpen meg kell akadályoznunk olyan földcsuszamlást, mint amilyen Lengyelországban bekövetkezett. De egy kínai típusú visszarendeződést is! Megjegyzem, ott sem ismerjük még az események mozgatórugóit, közvetlen kiváltó okait. Idehaza tehát arra kell törekednünk, hogy a különböző pártok, szerveződések tárgyaljanak, egyezzenek ki egymással. Úgy vélem, az MSZP megmaradhat a legerősebb pártnak, ha intelligensen politizál, s ha a legismertebb, legnépszerűbb vezetők állnak az élére. Ha a mostani reformszárny kerül a centrumba. A párton belüli mozgások ebbe az irányba hatnak.

– *Őn minek tulajdonítja a magyar ellenzék viszonylagos felkészületlenségét?*

– Még nem tudjuk pontosan, hogy az új szerveződések milyen tömegbefolyással rendelkeznek. A lengyel példa azt mutatja, hogy nem szabad lebecsülni az ellenzék befolyását. Illetve... bizonyos helyzetekben a szavazók álláspontja úgy érvényesül, hogy „csak nem a kommunistákra szavazni!” Most az a legfontosabb, hogy az átmenet békés legyen, hogy megőrizzük a politikai és gazdasági stabilitást. A legjobb erők összefogására van szükség.

– *Reformok, reformok... De néhány szövetséges ország vezetői ugyancsak görbén néznek ránk. Ön, mint külpolitikus, bizonyára meg tudja mondani: vajon meddig tart a Varsói Szerződés türelme?*

– Ma egészen más a helyzet, mint 1956-ban volt. A külső környezet sokkal kedvezőbb a magyarországi reformokhoz. Mind a Szovjetunióban, mind az USA-ban érdeklődéssel és rokonszenvvel figyelik, ami nálunk végbemegy. Persze, vannak ellendrukkerek is. Nem jött jól a kínai fordulat. Még nem múlt ki teljesen a Brezsnyev-doktrína, élnek bizonyos elemei. Alkalmazni azonban ma már szinte lehetetlen. A lényeg: szomszédaink érzékenységre tekintettel, de következetesen hajtsuk végre a reformokat.

– *Meglepett, amit Elnök úr a visszahívásokról mondott. Hogy áldemokratikusnak tartja ezt a jogintézményt, amely – úgymond –*

a képviselők megfélemlítésére is felhasználható. A fórumon úgy fogalmazott, hogy a visszahívás a parlamenti demokráciákban ismeretlen, s van olyan igény, hogy töröljék el. Az is elhangzott: ha most megszavaztatnák az Országgyűlést, biztosan kivennék a választójogi törvényből. Ez óriási ellentmondás. Először is, még nincs valódi parlamenti demokrácia, az ellenzék csak próbálgatja az erejét. Másodszer: miért most került szóba a visszahívás eltörlése, amikor végre alkalmazni kezdik?

– Hát, igen, itt van bizonyos ellentmondás. Ezért is hangsúlyoztam: nem gondolunk rá, hogy kezdeményezzük az eltörlését. Én magam sem tartanám helyesnek, jöllehet a visszahívást változatlanul látszatdemokráciának tartom. Elismerem ugyanakkor az Országgyűlés öntisztulásának szükségességét. Sajnos, bekerülnek a szórásba olyanok is, akiknek semmi konkrétumot nem tudnak a szemére hányni, csak annyit, hogy „nem képviselik megfelelően a választók érdekeit”.

– *Hallhatnánk neveket is?*

– Éppen most hallottam, hogy fölvetették Horváth Lajos nevét is. Azt mondták, a múltjában semmi kivetnivaló nincs, de mintha nem lenne elég jó képviselő, valami ilyesmit mondtak... Ilyen alapon nem lehet visszahívni valakit. Így csak szét lehet zilálni azt a Parlamentet, amelyet én nem akarok most megvédeni, hiszen soraiban kétségtelenül voltak levitézlettek, vannak kompromittálódott, megfáradt emberek, de amely képes volt európai mércével mérve is korszerű törvényeket alkotni, és képes volt szakértők segítségével haladó alkotmányozást elindítani.

– *Nem kellene mégis a választókra bízni a döntést?*

– Dehogynem! Látja, hogy nem is tettünk semmit a képviselők védelmében. Én is azt mondom, vagy a képviselők védik meg őket – mint Dauda Sándort –, vagy az MSZMP. És a Népfront. Ha nem sikerül, az Országgyűlésnek ez már igazán nem feladata.

– *Milyen konkrét eredményeket vár az Ellenzéki Kerekasztallal folytatott tárgyalásoktól?*

– Erről még korai volna beszélni...

A HELYZET, 1989. június 16.

A harc irányzata – irányzatok harca

Interjú Grósz Károllyal, az MSZMP főtitkárával

Grósz Károly még mindig jó nyilatkozó. Körülöttünk már hosszú percek óta poharak koccannak, egy sűrű növésű szakállas úriember mind feltűnőbben mutogat az órájára, de a főtitkár hosszasan és készségesen válaszol.

Az MTI-t jóelőre értesítették a múlt héten: Grósz Károly Salgótarjánban és Pakson fontos bejelentést tesz majd. Tarjánban sikerült is meglepnie a közvéleményt a hatalmi harc elismerésével, ám a Kiváló Vállalat címet negyedszer (s egyben utoljára) elnyert Paksi Atomerőműből szenzáció nélkül kellett távozniuk a tudósítóknak.

– *Főtitkár úr, Ön Salgótarjánban meglehetősen nagy horderejű kijelentéseket tett...*

– Nocsak...

– *... A párton belüli hatalmi harcról, jobboldali veszélyről beszélt. Itt, Pakson, erről nem tett említést. Miért?*

– Nézze, egy vállalati ünnepély egészen más jellegű, mint egy pártaktíva. Én egyébként semmi olyan szenzációt nem mondtam Salgótarjánban, amiről ne beszéltem volna például a győri pártértekezleten, vagy még korábban. Legfeljebb a televízió most ezeket emelte ki.

– *Hajlandó volna nevesíteni is a hatalmi irányzatokat?*

– Nem! Mert abból a gondolatból, amit ott kifejtettem, nem a nevek következnek. Én *irányzatok* harcáról beszéltem! A magyar politikai kultúra úgy látszik még nem szokta meg – pedig minden politikai mozgalomban ez a normális –, hogy nem személyek, hanem koncepciók harca folyik. Mindezt megfogalmaztuk már a tavalyi pártértekezleten is, amikor eldöntöttük, hogy alulról építkező pártmozgalomra van szükség. Ennek szervezeti és tartalmi oldala van. Ez utóbbi célt szolgálta a platformszabadság meghirdetése – ami nem azonos a frakciónszabadsággal! Amit tehát Salgótarjánban mondtam, az ennek a meghirdetett gondolatnak bimbózó hajtása. Remélem, hamarosan egyáltalán nem megy majd szenzáció számba. Életünk része lesz, hogy minden politikai párt az érdektagoltságnak megfelelően egymással, s a párton belül is vitát folytat. Ez már a most alakuló

pártokon belül is így van, s ezt legkevésbé sem a bomlás jelének, hanem egy erősödő politikai mozgalom kézzelfogható bizonyítékának tartom. Óhatatlanul vele jár bizonyos személyeskedés, de ez ötvenedrangú kérdés.

– *Az ön véleménye szerint mennyi ideje van még az MSZMP-nek belső vitáit rendezni? Párttagoknak és párton kívülieknek egyaránt az a véleményük, hogy most már jó lenne, ha elválna a vér a víztől.*

– Amit ön mond, nem más, mint egy dogmatikus életszemlélet maradványa... Ugyanis, ha a párton belüli vita a jelenlegi négy-öt legfontosabb kérdésben befejeződik, akkor – ha van Isten – támad újabb öt kérdés helyette. Ennek nincs vége! Ha befejeződik, ugyanoda fordulunk vissza, mint amitől oly nehezen tudunk elszakadni. Amit önök éreznek, s érzünk mi is: a dolog újszerűsége. Hogy mindez szokatlan. S azonnal belemagyaráznak olyasmit, ami nincs benne. Például, hogy pozícióharc folyik. Holott itt csupán nézetek ütköznek össze, amiket emberek képviselnek. És mindig lesznek nézetkülönbségek. Nézzen szét a világban, hogyan váltják egymást a pártok. Olaszországnak, például, a háború óta 48 kormánya volt...

– *Tartották is kormányozhatatlannak elégszer...*

– ... Közben nézze meg a gazdasági eredményeit! Ma már tőkekihelyező, s micsoda összegben! Higgye el, itt összekeverednek a dolgok. Mi meg akarunk szabadulni egy rossz beidegződéstől, amire én ma itt Pakson úgy próbáltam utalni, hogy a politikai válság oka a gazdaság válságos helyzete, de hogy a gazdaság válságba került, annak a modell korszerűtlensége az oka. A modellé, amely kimerítette az összes lehetőségét. Ha egy párt ad magára valamit, akkor két olyan sokkból, mint 1956 és a mai helyzet, hosszútávú konzekvenciát von le. Nem csak arról van szó, hogy meg kell oldani a válságot. „A határozat jó, csak rosszul hajtjuk végre...” című szlogentől az utóbbi évben végre eljutottunk addig a felismerésig, hogy új társadalmi-gazdasági modellre van szükség. Bizonyára az új modell sem lesz tökéletes, újra át kell majd igazítani. De ez állandó folyamat, amely szükségszerűen vitákkal jár.

– *A zavart egyebek között az okozhatja, hogy az önök pártjában még mindig nem dőlt el, hol a határ a frakciózás és a platformszabadság között.*

– Úgy van, igaza van. Persze, az én fejemben már régen eldőlt, csak a közvéleményben nem... A világon mindenütt kiérlelt technológiája van a platformgyártásnak. A közvéleményben fölmerültek alapján egy elit megfogalmazza a politikát, s azután visszatáplálja a közvéleménybe. Ez hozzátartozik a politika művészetéhez. Erre épül a közvélemény-kutatási rendszer, erre épülnek a szellemi műhelyek. Nálunk ez még szokatlan. Hát nézze meg, milyen platformok vannak! Igazából nem is platformok, legfeljebb ötletgyűjtemények. De majd kialakulnak, ahogy a pártnak a hozzájuk fűződő viszonya is ki fog alakulni néhány év alatt. Emiatt nem kell nyugtalankodni.

– *Sokan úgy vélik – rárörömmel vagy aggodalommal –, hogy az MSZMP egyre hátrál, s mind újabb területeket ad fel. Erről mi a véleménye?*

– Az, hogy van, amiben hátrál a párt, s van, amit nem ad fel. Mi magunk akartuk, hogy így legyen. A mozgás iránya megfelel eredeti törekvéseinknek. Vannak azonban olyan dolgok, amelyekről annak idején nem sejtettük, hogy mit hoznak a felszínre. Semmi újat nem mondok azzal, hogy ez a vezetés nem készült fel igazán a változásra. Nem készült fel a gazdasági és politikai válság menedzselésére. Hol készült volna fel? Egypártrendszerben, 30-32 évig nem is volt rá módja, mert egy szűkebb vezetés körében maradtak a problémák. Emiatt természetesen a párttagságot is készületlenül érte a válság.

– *Elkezdődtek a tárgyalások az ellenzékkel. Főtitkár úr milyen benyomásokat szerzett az első fordulóban?*

– Jószerű eszmecsere volt. Az álláspontok természetesen messze vannak egymástól. Ha nem így volna, nem is lenne igazi ellenzék. Úgy érzem, a politikai csomagot illetően hamarabb fogunk közeledni, mint a gazdasági kérdésekben. De ezt nem szemrehányásként mondom, mert a gazdasági folyamatok ma rendkívül bonyolultak. Partnereinknek is rosszabb a tájékozottságuk ezen a téren.

– *De hát ők tehetnek róla, hogy nincsenek információik? Megvan a reális esélyük arra, hogy tájékozódjanak? Például az államszerződések tartalmáról?*

– Hangsúlyozom, nem akarok szemrehányást tenni nekik, csupán egy fényképet próbáltam felmutatni. Ők nem tehetnek róla, ők ahhoz jutottak hozzá, amihez hozzájutottak. No, az államközi szerződésekhez igen, mert azok mindig megjelentek, az nem volt titok. Mondjuk, a

KSH jelentéseinek egy részéhez nem jutottak hozzá, a banki jelentések egy részéhez sem. De miért jutottak volna hozzá? Hát nem is azonosították magukat, mint politikai párt! Mára ez megtörtént, egy folyamat kezdetén vagyunk, nem kell türelmetlenkedni. A minap egyik történelmi pártunk vezetőinek tanácsoltam – mert azért nem csak a kerekasztalnál találkozunk –, hogy küldjenek szakembereket tájékoztatni az illetékes minisztériumokba, s ha a választási küzdelemre kerül sor, ők is érvelni tudnak majd. Nem lenne korrekt, ha teljesen alulinformált pártokkal versenyeznénk. Megjegyzem, igen gyakran nem az egyes emberek informáltsága hiányzik, hanem a pártoké, hiszen szakembereik egyébként bejáratosak a tudományos műhelyekbe. A tájékozódásra a választásokat követő koalíciós kormányzás miatt is nagy szükség van: a pártoknak legyenek megfelelő kádereik, akik be tudnak majd kapcsolódni az igazgatási és döntési folyamatokba.

– *Visszatérve az MSZMP belügyeire: az ön véleménye mennyiben módosult a reformkörökről a szegedi találkozó óta?* (1989. május 20-21-én tartották meg Szegeden a MSZMP reformköreinek I. országos találkozóját. H. J., 2015)

– Egyáltalán nem módosult. Ugyanaz, mint ami korábban volt...

– *Negatív?*

– Az én álláspontom sohasem volt negatív. Ellenkezőleg: én a reformköröket olyan munkaformának tekintem, amely ebből a politikai pezsgésből jött létre. Megkavarták az állóvizet, sok szellemi értéket hoztak felszínre; nélkülük szegényebb lenne a pártmozgalom. Ugyanakkor mindig ellene voltam, és ma is ellene vagyok, hogy horizontális és vertikális szerződések jöjjenek létre a reformkörökből. S ezt a szót, hogy szerveződés, úgy látom nem nagyon értik: közös vezetőséget ne hozzanak létre és kötelező magatartást ne írjanak elő! Ez nem azt jelenti, hogy keresztben vagy fölfelé ne találkozzanak – a szellemi áramlást nem lehet keretek között tartani –, de szervezeti egységek ne jöjjenek létre, mert ez a párt szétesését, *szétszakítását* jelentené. Egy ideig még hagyni kell a folyamat érlelődését, de utána el kell döntenie a pártnak, hogy egy párt akar-e maradni, két párt vagy három párt? Tehát, én a reformköröket hasznos kezdeményezésnek tartotom, a jelenlétüket támogatom, de önálló szerveződésüket korábban is elvettem és ma is elvetem. Ennek ellenkezőjéről még senki sem tudott meggyőzni.

– *A Demokratikus Magyarországért Mozgalmat hová helyezné ezen a széles skálán?*

– Nem tudom megmondani. A felhívás nagyon kevés ahhoz, hogy abból azonosítani lehessen a programot. Ön bizonyára olvasta a felhívást. Van benne két mondat, amit nagyon nehezen tudok értelmezni: az egyik, hogy tömöríteni akarja a reformköröket... Ha ez szellemi orientáció, akkor semmi bajom vele. De ha szervezeti, akkor van vele bajom: akkor ez egy másik központ, tehát elutasítom, és nem támogatom. A másik, amivel nem tudok mit kezdeni: hogy támogatják a mozgalomban részt vevők törekvéseinek megvalósítását. Ennek pillanatokon belül több értelmezést lehet adni. Megpróbálom a legpozitívabbat, de akkor meg nem értem...

Tehát nem tudok most válaszolni önnek. Meg kell várni, amíg kitisztul a kép. Ebben sem szabad türelmetlennek lenni. Újra elmondom: a politikai folyamatokhoz idő kell. Tőlünk például pártprogramot követelnek. A Szocialista Internacionálé húsz év alatt nem tudta kidolgozni a maga programját! Ez nem úgy megy, hogy egy ügyeletes zseni leül az íróasztal mellé, s lekörmöl egy programot. Az igazi komoly mozgalmak *kihordanak* programokat, a nagy múltú komoly pártok programvitái rendezik a párt sorait! A program nem azért van, hogy bevágják az íróasztalba vagy szemináriumon tanítsák! Hanem azon keresztül azonosítja önmagát a mozgalom, s az egyén meghatározza viszonyát a mozgalomhoz.

Most találkoztam a Naumann Alapítvány ügyvezetőivel. Elmondták, hogy pártjuk programját hány és hány esztendőn keresztül vitatták meg különböző nemzetközi központokban, míg levonták a megfelelő következtetéseket.

– *Igaz, hogy Ön a legutóbbi PB-ülésen le akart mondani, de a testület nem járult hozzá?*

– Látja, ez is úgy van, mint a régi viccben: ingyen osztogatják az autót Tibiliszben. Csak nem osztogatják, hanem fosztogatják... Valóban, nem olyan régen – pontosan nem tudom megmondani, mikor – én kezdeményeztem, hogy a Politikai Bizottság és a főtitkár mondjon le, s mindaddig, amíg ez a szervezeti szabályzat van érbényben – remélem, már nem sokáig – minden évben le kellene mondania a testületnek. Amolyan „bizalmi szavazást” kellene kérni. Akkor nem

fogadták el, de végül is így lesz, mert a mostani elképzelések szerint a választmány minden évben megújítja majd a tisztségviselőket.

A kongresszusi ciklus eddig az ötéves tervekhez igazodott, ma azonban sokkal gyorsabban változnak az életviszonyok. Célszerűbb lesz rövidebb periódusonként összehívni a kongresszust, az alulról választott, nagy létszámú – hat-nyolcszáz fős – választmány pedig évente legalább kétszer ülésezzen, s az egyik alkalommal hajtsa végre a tisztújítást. Megjegyzem, ez sem új megoldás a nemzetközi gyakorlatban.

A HELYZET, 1989. június 23.

A fentiekhez csak két megjegyzés: mint az interjú bevezető soraiból kiderül, ezekben a mozgalmas években – no, nem sokáig volt így! – egy vidéki lap munkatársa is bátran odamehetett az ország egyik első emberéhez, s jó esélye volt, hogy spontán módon hosszabb interjút készíthet. A már szétesőben lévő MSZMP, s az új pártok vezetőinek elemi érdekül volt, hogy jóba legyenek a sajtóval, mert érezhetően megindult a harc a nyilvánosságért.

A másik: Grósz ezt a mai szemmel nézve is békülékeny, toleráns nyilatkozatot úgy tette, hogy közben mélyen a tudatában volt: az államvédelem ugyanúgy megfigyeli – lehallgatja, ügynökökkel árasztja el stb. – tárgyalópartnereit, mint tette ezt korábban is a „rendszer ellenségeivel”. Az interjú másnapján a pártfőtitkár asztalán nyilvánvalóan ott voltak az ellenzéki pártokról szóló titkosszolgálati jelenségek...

A pápára várva

*1991 őszén Magyarországra látogatott Karol Woytila, azaz II. János Pál pápa. Ma már fölösleges emlékeztetni a vizit politikai jelentőségére, az egyházfő pásztori útja nem csupán az Antall-kormány vatikáni megbecsülését fejezte ki, hanem a katolikus hívek számára is felejtethetlen élményt jelentett. A pápalátogatást már 1989 augusztusában bejelentették, s ez alkalomból kértem interjút **Cserháti József** megyéspüspöktől, akinek a kádári diktatúrában betöltött szerepe külön tanulmánykötetet vagy életrajzi elemzést igényelne. Személyiségét, gondolkodásmódját jól jellemzi az alábbi beszélgetés.*

Az egyházi demokrácia: eretnekség

– Kérem, ne vegye rossznéven, Püspök úr, ha a jeles nap előtt (Szent István ünnepe H.J., 2015) néhány ünneprontó kérdést is fölteszek.

– Kérem, tessék.

– A katolikus egyházi hierarchiát mind nyíltabban kérdőjelezzik meg az egyházon belül és kívül. Péter Bulányi cikke volt a legutolsó, az *Élet és Irodalomban*, amely ezt a problémát feszegette. Szívesen hallanám az Ön véleményét.

– Karl Rahner mondta, korunk legnagyobb teológusa: „Nem szeretnék olyan egyháznak tagja lenni, amelyben mindenki azt csinálhatja, amit akar”. Ezzel Rahner azt akarta kifejezni, hogy az egyház, mint minden társadalmi képlet, nem tud megenni társadalmi tekintély, vagyis vezetőség nélkül. Vezetést kétféle módon tudunk elképzelni: demokratikus vagy arisztokratikus alapon. Lévé az egyház isteni eredetű, nem evilági alkotmány, ezért itt földi értelemben vett demokratikus kezdeményezést vagy vezetést nem tudok elképzelni.

Az egyház építkezése alulról indul Jézus korában. Az ő tanítását előbb a tanítványok hallgatták – hetvenketten – ezekből választotta ki a tizenkét apostolt, s élükre az ugyanolyan rangban lévő Szent Pétert. Az apostolok utódai a püspökök és papok, Szent Péter utóda a pápa. Tehát a múltban jelentkező zsinati követelés – hogy az egyház egy világi demokrácia hasonlóságára építse fel szerkezetét – eretnek, heretikus gondolat. És nagyon helyes, hogy így van: Istennek mindig

engedel-mességgel tartozunk, az embereknek csak akkor, ha Isten pártján állnak vagy Isten akaratát kívánják teljesíteni. Így aztán a ma jelentkező demokratikus hangok az egyházban – származzanak bár papoktól vagy hívektől – nem fogadhatók el.

– *Nem tart Ön attól, hogy ezzel a szigorú állásponttal híveket veszítenek el? Vagy például a fiatalokat nem sikerül majd megnyerniük?*

– Az egyház nemcsak szervezet, hanem természetfölötti valóság is. Ami azt jelenti, hogy nemcsak látható, hanem láthatatlan, kegyelmi, Isten akaratából jövő erők is működnek benne. Az egyház megszűnik egyház lenni, ha a benne láthatatlanul jelenlévő isteni tevékenységet, Jézus Krisztus kegyelmi működését a szentmisében, a szentségekben, az imameghallgatásban és a keresztyéni szeretet cselekvéseiben tagadjuk. Akkor ez csupán egy világi társaság lesz. Aki igazán elmélyed az egyházban – és ezt várjuk ma az egyház lényegét kereső fiataloktól is – azok rájönnek, hogy az egyház régen eltűnt volna, és el is tűnik, ha az isteni tevékenységet elvitatjuk tőle. A legújabb demokratizáló kísérletek – az egyházon belül és kívül – biztosan tévútra vezetnének.

– *Miért?*

– Látni kell, hogy a mai immanens és főleg transzcendentális keresések az emberiséget a misztika felé hajlítják. (Lásd a New Age és más spirituális mozgalmakat.) Úgy érzik, hogy az anyag önmagában nem elég a világ és az emberi élet megmagyarázásához. Ezért nyúlnak sokan az egyedüli forráshoz, a Szentíráshoz. Ezért keletkeznek világszerte kisközösségek, amelyekben a lényeg: hogyan olvassuk és értelmezzük közösen a Szentírást. A Bulányi-féle dolog is ezzel indult, de ő már eretnek, régóta eretnek.

– *Csak hogy a kisközösségeknek, bázisközösségeknek ennél távolabbi céljaik is vannak. Egyebek között az egyház megreformálása.*

– Minden egyházi reform, amelyre ezek a kisközösségek oly nagy súlyt fektetnek, lényegében az embernek a Szentírással való kapcsolatán múlik. Hiába jövünk itt elő különböző filozófiákkal. Ez a kommunizmust illetően is bebizonyosodott. Most visszavonják az ideológiájukat. Tudomásul kell venni, hogy kétfajta világnézet létezik: transzcendentális, szellemre, közösségre építő ideológia, és immanens, anyagelvű világnézet. Ha az elmúlt harminc évben a kommunisták nem hanyagolták volna el az emberek lelkét, most nem itt tartanának.

– *Hogyan kell értelmeznünk azt a tendenciát, hogy a katolikus egyház zsinatai az évszázadok során mégis számos reformot hoztak? Akkor mégsem annyire megváltoztathatatlanok az eredeti tételek?*

– Hát, kérem, az egyház is változik, fejlődik! Az egyház aktualitása az emberekben van. A kor követelményeinek mindig eleget kell tenni. Az emberiség fejlődés olyan dinamikus öntörvényszerűség, aminek nem lehet ellenállni. Ebbe buktak bele a kommunisták: hogy a világ nem visszafelé fejlődött. El akarták venni a vallást, de ma sokkal nagyobb az igény iránta, mint az elmúlt ötszáz évben bármikor.

XXIII. János eleget ostromozta a bíborosokat is, hogy az egyházat emeljék a kor, a gondolkodás színvonalára. Valósuljon meg az *aggiornamente* például a szexre, a családra, a válásra vonatkozóan. Az egyház tehát megint korszerű lesz, mert a kommunizmus már nem korszerű, a szocializmus nem korszerű. Harminc évvel ezelőtt az egyház azért veszített pozíciókat, mert a kommunizmus az ígéreteiben korszerűbb volt. Igényesebb.

– *Nem lehetséges, hogy az „aggiornamente” egyszer majd az egyházi hierarchia elmúlását eredményezi? A vezetés teljes reformját?*

– Az egyházi struktúra alapjaiban nem fog megváltozni! A múlt század végén azt mondta egy híres jogász bencés Bécsben: „Krisztus urunk alapította a pápaságot, püspökségeket, plébániákat.” Nem alapított bíborosokat, érsekeket, prelátusokat, kanonokokat, monsignorékat. Ezekre tehát nincs szükség. Bizony, nagyon nehéz megérteni... Nagyon nehéz egy piros pántlikáról lemondani. Az egyház isteni eredetű alapkövei azonban mozdíthatatlanok.

A HELYZET, 1989. augusztus 18.

Németek félúton

Az 1989-es esztendő egyik maradandó kollektív emléke a keletnémet menekültek átengedése a vasfüggönyön. De hogy mennyire nem volt egyértelmű a Magyarországon immár tízezres számot is elérő NDK-s „turisták” helyzetének hivatalos megítélése, jól jellemzi az alább riport, amelyet 1989 augusztusában, néhány nappal a „páneurópai piknik” előtt készítettem baranyai határőrtisztekkel. (Ki gondolta volna, hogy napjainkra a téma újra időszerű lesz!)

Sajnos, A HELYZET – bár küldtünk Sopronba helyszíni tudósítót – lemaradt a legfontosabb eseményekről, ugyanis kollégánk, aki az egész rendezvényt fanyalogva szemlélte, megunta a szónoklatokat és kora délután hazaindult... Mint tudjuk, a nagy áttörés pedig három után kezdődött. Így csak utólag rekonstruálhattuk a történetet, megszólaltatva néhány szemtanút.

A hivatalos határnyitásról azonban már nem maradtunk le: Cseri László kollégámmal ott voltunk Sopron-Klingenbachnál, amikor az első keletnémet Wartburg immár hivatalos engedéllyel átgördült a határon. Természetes hát, hogy az augusztusi interjúkhoz közvetlenül a klingenbachi tudósítást kapcsolom, majd – átugorva néhány hónapot – a berlini fal áttörésekor készített riportomat.

Határtalan gondok

Lepkésznek mondták magukat. A felszerelésük is erre vallott: sátor, hálósák, háló, különböző üvegcsék. Meg egy vadásztőr.

„Ezzel akarta elejteni a lepkét?” – kérdezte gúnyosan a fiatal határőrtiszt. A német tanár zavartan magyarázkodott. Körös-körül a géppisztolyos katonák buzgón turkáltak a kiterített holmiban. A villányi művésztelep japán, holland, amerikai szobrászai elkerekedett szemmel nézték a jelenetet: „Mit akarnak tőlük? Mit vétettek?”

„Endékások! – legyintett a telepvezető. – Gyakran próbálkoznak Jugoszlávia felé...”

Öt év telt el azóta. A helyzet lényegében nem változott. Sőt: a magyar liberalizáció csak fokozza a német nép bezárt felének utazókedvét.

„Csak a nyomsávban marad nyomuk” – írtuk nemrég a pécsi határőrkerület parancsnokának nyilatkozatát idézve. Aztán kiderült: nemcsak a nyomsávban. A nyugati sajtó holmi különös pecsétet kezdett el emlegetni, amelynek alapján a Német *Demokratikus* Köztársaság hatóságai gyorsan tudomást szereznek állampolgáraik magyarországi helytelenkedéséről. Az ügy immár diplomáciai casus lett, ezért részletesebb információt kértünk a határőrségtől és a rendőrségtől.

Dr. Golobics Károly alezredes, a pécsi határőrkerület parancsnok-helyettese:

– A hatályos magyar büntető-törvénykönyv bűncselekménynek minősíti a tiltott határátlépést. Állampolgárságra tekintet nélkül! Ha valaki nem a kijelölt határátkelőhelyen próbál meg átmenni, illetve nincs engedélye a zöldhatár átlépésére, vétséget követ el: a tiltott határátlépés kísérletét. Ilyenkor meghallgatjuk az illetőt, majd további eljárásra a rendőrségnek adjuk át. Igazgatásrendészeti eljárás keretében ők döntenek el, hogy alkalmazzák-e azt a bizonyos pecsétet, amit feszeget a sajtó, vagy nem alkalmazzák.

– *Tehát minden esetben átadják őket?*

– Minden esetben *tájékoztatjuk* a rendőrséget és megkérdezzük, kívánnak-e eljárást indítani a határsértőkkel szemben. Ha nem, akkor kioktatjuk őket, s megkérjük, menjenek vissza az ország *mélységébe* (*sic! H.J., 2015*), mert nincs érvényes útiokmányuk Jugoszláviába. Előfordulhat, hogy a rendőrség átveszi őket, s különböző igazgatásrendészeti szankciót foganatosít velük szemben. Ez a rendőrség feladata és jogköre, mi ebbe nem szólunk bele.

– *Ha a Btk. szerint a tiltott határátlépésnek már a kísérlete, sőt, előkészülete is bűncselekmény, akkor – Lovász ezredes július 21-iki nyilatkozata értelmében – önöknek minden elfogott személyt át kellene adniuk a rendőrségnek. A nyilatkozatban ugyanis az áll, hogy ha „valamilyen” bűncselekmény elkövetésével gyanúsíthatók, akkor ügyük a rendőrségen folytatódik.*

– Nekünk minden esetben kötelességünk a rendőrséget tájékoztatni, s aztán ők döntenek a továbbiakról.

– *És milyen szempontok alapján döntenek? Egy telefon-információ alapján?*

– Az elsődleges tájékoztatás távbeszélőn történik, de személyes tapasztalatcserére is eljönnek. Erről talán őket kellene megkérdezni.

– Mindezt azért furcsállom, mert Lovász ezredes azt mondta, hogy nem mindig szólnak a rendőrségnek, és az NDK hatóságait sem tájékoztatják...

– Mi valóban nem is küldünk az NDK-ba semmiféle értesítést.

– De ha a tiltott határátlépés kísérlete már önmagában is bűncselekmény, akkor önöknek mégis kötelességük átadni őket a rendőrségnek.

– Az NDK állampolgárnak a határközelben való megjelenése önmagában még nem bűncselekmény. Csak abban az esetben, ha azt mondja: „Kérem, én ki akartam szökni, illegálisan át akartam jutni Jugoszláviába.” De ha ő azt mondja, hogy nem akart átszökni, csak kirándult, akkor mi semmit sem pecsételünk, csak kioktatjuk és visszaküldjük. Ezt nyilatkozta Lovász elvtárs.

– De ki az a bolond, aki bevallja, hogy át akart szökni?

– Előfordult ilyen eset is.

– Csak akkor minősül tehát kísérletnek, ha bevallja?

– Igen, többek között ebben az esetben, s ha ezt egyéb körülmények is alátámasztják. De valóban, a beismerés az egyik legdöntőbb mozzanat. Megjegyzem, az NDK turisták zöme tisztességes szándékkal érkezik. Gondunk csak elenyésző kisebbséggel van.

– Mennyire befolyásolja az önök munkáját az, hogy csatlakoztunk a genfi menekültügyi konvencióhoz?

– Semennyire. A mi munkánkat a 40/1974-es minisztertanácsi rendelet szabályozza, amelynek egyes pontjai – határsáv, határövezet – éppen a napokban változtak meg. A menekültüggyel a BM egyik főosztálya foglalkozik.

És a rendőrség?

A szabadságát töltő Dobra Tibor alezredes távollétében Vasvári Pál őrnagyot, a Baranya Megyei Rendőrfőkapitányság igazgatásrendészeti osztályvezető-helyettesét kérdezem. Ő is siet leszögezni: a magyar büntetőtörvénykönyv – más országokéhoz hasonlóan – változatlanul büntetéssel fenyegeti a tiltott határátlépést.

– Nézzük tehát, mi is történik a valóságban. Amennyiben a határőrség az általa őrzött területen olyan NDK-beli állampolgárokat fog el, akik azzal gyanúsíthatók, hogy illegálisan akarnak átjutni a határon, akkor belső szabályzata szerint kivizsgálja az ügyet. A vizsgálat befejeztével vagy büntetőeljárás megindítása, vagy idegenrendészeti kényszerintézkedés céljából átadják a külföldit a

rendőri szerveknek – mondja Vasvári őrnagy. Aztán jogszabályokat idéz. – A rendőri szervek – úgyszintén az eset összes körülményeit mérlegelve –, kezdeményezik az idegenrendészeti kényszerintézkedést. Erre az 1982. évi 19-es törvényerejű rendelet, s az ennek végrehajtására kiadott 7/1982-es belügyminiszteri rendelet ad felhatalmazást. Szeretném hangsúlyozni, hogy ezt nem speciálisan az NDK állampolgáraival szemben találták ki. Minden olyan külföldivel szemben alkalmazzuk, aki jogsértő cselekményt követ el a Magyar Népköztársaság területén, vagy magyarországi tartózkodása sérti, illetve veszélyezteteti állami, társadalmi, gazdasági érdekeinket. Fontosnak tartom megjegyezni – teszi hozzá az osztályvezető-helyettes –, hogy az eljárás során a rendőrség megteremti a külföldi számára az anyanyelv használatának lehetőségét.

– *Végül is mi a csoda ez az „idegenrendészeti kényszerintézkedés”?*

– A külföldi személy tartózkodási engedélyének megvonása, illetve – súlyosabb esetben – az ország területéről való kitiltás. Határozatlanul rendeljük el, a külföldivel ismertetjük. A jogszabály értelmében nem lehet ellene fellebbezni. Mint legsúlyosabb szankciót említem, hogy a külföldit a kiutasítás végrehajtásának biztosítása érdekében őrizetbe lehet venni. De erre csak kivételes esetben kerül sor.

– *Mi van ráírva arra a bizonyos pecsétre?*

– Kétféle bélyegzőt használunk. Az egyik a tartózkodási engedély visszavonásáról szól, amelyben a név megemlítése nélkül arról rendelkezünk, hogy a külföldinek meddig kell elhagynia az országot. Ugyanitt történik utalás arra, hogy egy évig nem léphet be a Magyar Népköztársaság területére. A másik bélyegző, amelyet a kiutasítás során használunk, tartalmazza a kiutasított nevét, állampolgárságát, továbbá azt, hogy meddig és hol kell elhagynia az országot. A kiutasított külföldi ezután csak a vízum kiadására jogosult szerv külön engedélyével térhet vissza Magyarországra.

– *Amikor elhatározzák ezt a kényszerintézkedést, az egyet jelent az őrizetbevétellel?*

– Már említettem, hogy őrizetbe csak akkor veszünk valakit, ha a kiutasítást másképp nem tudjuk végrehajtani.

– *Fogdába teszik?*

– Igen, de hangsúlyozom: erre csak kivételes esetben kerül sor. Például olyankor, amikor a külföldinek nincs útiokmánya, vagy tartani

lehet attól, hogy újból megkísérli a határ illegális átlépését. Szeretném, ha elhinné, hogy a rendőrök az emberi szempontokat is mérlegelve, a lehetőségeken belül a leghumánusabban járnak el ezekben az ügyekben.

– *De hogyan szereznek tudomást az NDK hatóságai a kényszerintézkedésekről?*

– Csak azt tudom megerősíteni, amit a közelmúltban dr. Nagy Károly rendőrezredes, a Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hivatal vezetője a televízióban elmondott. Ennek lényege: a magyar és NDK állampolgárok vízummentes utazásáról kötött egyezmény ír elő olyan kötelezettséget, hogy kölcsönösen tájékoztatniuk kell egymást állampolgáraiknak a másik szerződő fél területén elkövetett jogsértő cselekményéről.

– *Milyen arányban fordul elő, hogy valaki többször is nekiindul a határnak?*

– Sajnos, egyre gyakrabban. És az egyszeri kísérletek száma is megnövekedett az elmúlt hónapban.

– *Ez nyilván összefügg a „vasfüggöny” felszámolására tett lépésekkel. Azzal, hogy csatlakoztunk a genfi menekültügyi konvencióhoz, s ennek híre ment az NDK-ban is.*

– Valóban így van. Sajnos, sok NDK állampolgár abban a tévhitben él, hogy most már szabad az út nyugatra, esetleg Magyarországon politikai menedékjogot lehet kérni. A tömegkommunikáció esetenkénti felületes tájékoztatása is hozzájárul ehhez. E tévhitel magyarázható, hogy a határsértők igen gyakran kendőzetlenül bevallják: nyugatra akarnak szökni. Véleményem szerint mind a hazai, mind a külföldi sajtónak erőteljesebben kellene hangsúlyoznia, hogy a határzár feloldása még nem jelent szabad utat. A menekültügyi egyezményhez való csatlakozásunk sem. Ebből fakadó kötelezettségeink kimunkálása – információim szerint – folyamatban van. A technikai feltételek biztosításához azonban idő kell. Úgy tudom, a Belügyminisztérium a közeljövőben nyilatkozatot ad ki e témakörben.

– *Őn többször fogalmazott úgy, hogy „a pillanatnyi helyzetben”... Meg, hogy „jelenleg”... Ennyire bizonytalan volna az eljárás?*

– Szó sincs bizonytalanságról. De az is tény, hogy amint az ország társadalmi, politikai helyzete változik, úgy módosul a gyakorlat is.

– *De ha ez ennyire cseppfolyós, akkor hol marad a törvényesség, a jogbiztonság?*

– A rendőrség feladata az érvényben lévő jogszabályok betartása, betartatása. Nem vitatom, hogy a jogalkalmazók vannak a legnehezebb helyzetben. Egy valami azonban biztos, hogy nem változott: a magyar határt továbbra sem lehet illegálisan, a büntetés veszélye nélkül átlépni – fejezte be nyilatkozatát Vasvári őrnagy.

Nemrég a nyugati határ mentén jártam. Sosem látott, évtizedeken át csak vágyott jelenet: gyerekeim a *zónában* az őrtornyokon játszanak. Vajon mikor adatik meg ez minden nép fia számára? S bízhatunk-e benne, hogy ezeket a tornyokat már soha többé nem foglalják el katonák? S nem kell védeni a határt – mert nem lesz – sem kívülről, sem belülről.

A HELYZET, 1989. augusztus 11.

Az érdekesség kedvéért ide másolom a cikk megjelenését követő kilencedik napon megrendezett Páneurópai Piknik felhívását, amelyet A HELYZET augusztus 18-iki számában jelentettünk meg. Alig hiszem, hogy ez a dokumentum széles körben ismert lenne az országban, pedig – ma már tudjuk – a rendezvény szervezői történelmet írtak:

Piknik és őrtűz

A Magyar Demokrata Fórum Debreceni Szervezete a többi rendező szerv nevében meghívja Önöket az európai baráti közösségek találkozójára.

Az MDF és az Országos Klubtanács 1989. augusztus 19–20-án PÁNEURÓPAI PIKNIKET rendez a „vasfüggöny” helyén a soproni határsávban.

Rendezvényünkkel támogatjuk azoknak a szervezeteknek és személyeknek a munkáját, akik a közös EURÓPAI HÁZ létrehozásán fáradoznak. Bízunk benne, hogy ezzel a találkozóval is hozzájárulunk a páneurópai gondolat terjedéséhez, és elősegítjük egy békés Európa-Unió (*sic! H. J., 2015*) létrejöttét.

A találkozó résztvevői nyilatkozatban erősítik meg közös elhatározásukat: a páneurópai eszmeiség terjesztését saját hazájukban, környezetükben. Munkájukkal elősegítik az 1990-ben megrendezésre kerülő Páneurópai Jamboree megszervezését.

Felhívással fordulunk Európa valamennyi baráti közösségéhez, hogy augusztus 20-án az országhatárok jelképes megszüntetését demonstrálva rendezzenek hasonló találkozókat. Gyulladjanak tüzek a határok mentén! Jelzőtüzei az azonos gondolatoknak, őrző tüzei a népek, nemzetek barátságának.

A rendezvény felkért védnökei: Habsburg Ottó, az Európa Parlament elnöke és Pozsgay Imre államminiszter.

Szervezők: Országos Klubtanács, MDF Soproni Szervezete, MDF Debreceni Szervezete.

Danke!

Menekülők az úton. Európa közepén, '989-ben – micsoda képtelenség... Nem szekéren (csak hasonlón), a kép mégis történelmet idéz.

Pár órája csak, hogy a tévé szétkürtölte a hírt, s máris konvojjal találkozunk a sümegei úton.

Hideg, csillagos éjszaka. Százak várják a megváltó éjfél Sopron és Klingenberg között. A híreket keresvén az autórádióban egyszer csak ismerős dallam: „*Unter'n Linden, unter'n Linden...*” Nem magyar adó, talán szlovák. Lám, ők is hozzájárulnak valamivel. Vagy ez a csábítás utolsó trükkje?

Nem, akik itt ácsorognak, már elbúcsúztak az Unter den Lindentől. Eleget bámulták onnan sóvárogva a Brandenburgi kaput. Már csak egyetlen sorompóra figyelnek, a piros-fehér-zöld színűre, amely utolsó akadályuk a szabad világ előtt, s talán arra gondolnak, honfitársaik közül milyen sokan próbálták áttörni ezt a vasat.

De nicsak, lassan megmozdul és fölemelkedik. Az élen döbbsen moraj: káprázat, optikai csalódás? Hisz még nincs is egészen éjfél! Dermedten állnak, mint amikor az ember iszonyatosan vágyott valamire, s amikor az hirtelen ott terem előtte, fel sem tud ocsudni. Ám egy pillanat múlva éktelen dumaszó, örömjajongás tör ki, a kocsisor meglódul. A bent ülők sírnak, nevetnek, egymást ölelgetik. A határőrsztek karba tett kézzel nézik; ki tudja, melyikük mire gondol ebben a pillanatban. Passzivitásuk legalább akkora tett, mint amikor – lám, épp ötven esztendeje! – Horthy határrendőrei a lengyel menekültek áradatának hűntak szemet. Európa sietett elfelejteni azt a gesztust, a mostanit talán nem fogja olyan hamar. *Danke! Thank you!*

Köszönöm! kiáltásoktól visszhangzik a bádogtető, és a kiskatona még sietteti is az elmaradókat.

Útlevéllal nekünk is szabad az út. Átsétálunk az osztrák oldalra. A senkiföldjéről úgy látszik, mintha nyári zivatar tört volna ki odaát. Villámlanak a vakuk, féltucat külföldi tévéstáb tüsténkedik az autók között. Az Osztrák Vöröskereszt narancssárga köpenyes aktivistái fogják közre az érkezőket. Üdítőt kapnak, térképet a további útvonlról, s egy pecsétes papírt, ami vízumként szolgál majd a német határon. Minden egyes autót – mint a ralliversenyzőket – üdvívalgás fogad. Fél Klingenberg itt szorong a határállomáson, taps, éljenzés, pezsgő-durrogás. Harmincéves férfi zokog egy szálfatermetű vöröskeresztes vállán, mások eufórikusan mutogatják vadonatúj nyugatnémet útleveleket.

Kézről kézre járnak a gyerekek, akik az egészről nem értenek semmit, de akikre most már talán ráillenek az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának cikkelyei: *„Minden emberi lény szabadnak születik, egyenlő méltósága és joga van.”* *„Minden személynek joga van minden országot, ideértve a saját hazáját is elhagyni, valamint saját hazájába visszatérni.”* *„Minden személynek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadsághoz.”*

A magyar taxisok nagy napja ez. „Ezer márkát fizettem Zánkától ideig – meséli egy férfi a fogadóbizottságnak. – Keletnémet márkát...” – teszi hozzá megnyugtatóként. Mások forintban költöttek ugyanennyit. Ja, kérem, ez a németek magánügye, s a szabadságnak szabadára van...

A farkastörvényes kapitalizmus határán taxit nem látni. Nem férnek el a vöröskeresztes autóktól.

– Vártunk és vártunk – mondja tompán egy férfi, immár túl a fénykörön, megviselt Dáciájának dőlve. Látszik, hogy halálosan fáradt. – És mennyi halott, Uramisten! Hányan nem érték meg ezt a pillanatot! A szüleim, a nagybátyáim...

– *Honnan tudták meg a hírt?*

– Az osztrák televízióból. Aztán bemondta a tábori rádió is Zánkán. Sokan ottmaradtak még éjszakára, de mi azt mondtuk: egy perccel sem tovább!

– *És mi lesz holnap, holnapután?*

Rám néz. – Érdekes ez most, uram? Mezőgazdasági gépszerelő vagyok, a feleségem bolti eladónő. Biztosan meg fogunk élni.

– *Meddig tarthat még ez maguknál?*

– Meddig? Nézzen körül: itt csak fiatalokat lát. Értelmes, erős, vállalkozó kedvű embereket. Az a rendszer, amelyik nem tudja megtartani őket, halálra van ítélve.

A Fertő-tavat osztrák oldalon megkerülve hajnalban érünk Hegyeshalomhoz. Hideg van, kemény fényben világítanak a csillagok. Az átkelőhely csendes, leszámítva néhány magyar kocsit. „Holnap jönnek többen. Hat-hétezer menekültre számítunk. Most még várják a híreket, valóban át lehet-e menni” – mondja egy virrasztó vöröskeresztes. Az osztrákok észrevehetően jól tájékozottak.

Zánka felé indulunk hát, hogy tanúi lehessünk a táborzárásnak. A kapu előtt szigorú őrség: a Német Vöröskereszt csukaszürke egyenruhásai. A sajtót nem engedik be. Bár a magyar szervezet emblémája ugyancsak ott virít a falon, aktivistáival nemigen találkozni. (Egészen pontosan: nem lehet találkozni.) Talán mert inkognitóban vannak?

Furfanggal és némi hazafias segédlettel mégis bejutunk. Feltűnő, hogy milyen sokan üldögélnek útra készen. Autójuk is van, igazán száguldhatnak. „Várjuk a nyugatnémet útlevelet” – válaszolja egy ifjú hölgy. Hogy anélkül is lehet? Vállat von, nem tud róla. Aki itt van, mind útlevélre vár és az egy órára ígért autóbuszokra. Különös, hogy a vonatra nincs jelentkező. Alig félszázan téblábolnak az állomáson, aztán őket is felhozzák a vöröskeresztesek. „*Félnek* – súgja újdonsült magyar ismerősünk. – A vonat, ugye, kötött pályán megy, s nálunk az a szabály, ami a seregben: mindig az utolsó parancs az érvényes...”

A tábori postahivatalban egymást váltják a telefonozók. „Mutti, nagyon jól vagyok. Két órán belül indulok Passau felé. Mutti...” – folytatná a kislány, de a mondat keserves sírásba fullad. Barátja próbálja vigasztalni.

– Most bezzeg bőg. De senki nem kényszerítette, hogy maradjon itt! – jegyzi meg betonridegen a postás hölgy. – Letelt a három perc!

Megjöttek a buszok. Több mint harminc panorámás csoda, alig férnek el a parkolóban. Újra és újra elcsodálkozom a Német Vöröskereszt bámulatos szervezetségén. Ez a szervezet működik! Hetven autóbust mozgósítottak rövid félnapon belül a kontinens másik feléből,

s olyan nyugalommal és humánusan végzik az evakuálást, mintha emberei világéletükben erre készültek volna.

Vagy valóban készültek rá?

14 óra 22 perc: a zánkai menekülttábor kapuján kiszáguld az első autóbusz. A Yamahás rendőröknek is kapaszkodniuk kell, mire utóléri a vöröskeresztes biztosítókocsit.

Traktor pöfög el a portásfülke előtt. Borízú hang a platóról:

– Pista bácsi, maga nem megy utánuk?

A HELYZET, 1989. szeptember 15.

Berlin eleste

Fiatal lányok az úton, ma későn ért véget a diszkó. Az autóstop klasszikus esete, szombat hajnalban, Pécs és Szekszárd között. Köd van, zenét hallgatunk és híreket. „Hová mennek?” – élénkül meg a bodrosabb. Barátnőjét már elnyomta a buzgóság. A repülőtérre. „Á, szóval elutaznak. És hová, ha nem titok?” Berlinbe. „Berlin? Az hol van?” Kelet-Németország fővárosa. Bontják a falat – magyarázza fotós kollégám. „Nahát! És milyen falat?”

Nagyokat hallgatunk az elágazásig.

Berlin felett felhős az ég. Csak az Alexanderplatz televíziós tornya szúrja át a fehér paplant, mint valami égi bűgőcsiga.

Két nap óta legelteti szemét a városon a világ. Hiszen csoda történt. Rés nyílt a falon, amelyet 28 évvel ezelőtt egyetlen éjszaka húztak föl társadalmi munkában, s azóta egyfolytában csak erősítették.

Taxit fogni lehetlenség, nem közlekednek a buszok sem. Berliniek légiói rohamozzák meg a schönefeldi határátkelőt is. A belvárosban öthet óra a várakozás az áteresztoppontokon. Az emberek nem hiszik el, hogy ez most már így marad, rohan mindenki elsőnek, nehogy lemaradjon. Mondják, az első nap ezrek és ezrek szorultak az aluljárókba. Gyerekkocsikat emeltek föl a fejek fölé, nehogy megfulladjanak a kicsik.

Most is borzasztó tömeg áll a Fridrichstrassénál; várnak türelmesen, zokszó nélkül. Karnyújtásnyira tőlük a Reichstag. Tudják, már csak óráknak, s nem évtizedeknek kell eltelniük ahhoz, hogy közléről is

elolvashassák a homlokzatra írt feliratot, mely szerint ez a hatalmas épület a német népnek építtetett.

A Brandenburgi kapunál azonban megállt az idő. Katonák, rendőrök strázsálnak a kordon mögött, jellegzetes, paradox módon a Wehrmachtéra emlékeztető zöld és szürke egyenruhájukban.

Az első hírek hallatán idehaza olyan sokan vélik: már nincs is fal, nekiestek mindkét oldalról, lyukat vágtak, s a szemfülesek ki- és bejárnak rajta. Micsoda tévedés! Nem is egy fal húzódik, hanem kettő, s a köztes zóna változatlanul csapdákat rejt az innenső, a „demokratikus” oldalon. A Potsdamer Platz-on, az egykori Wehrmacht-főhadiszállás közelében újabb szakasz nyílt meg vasárnap reggel – immár az ötödik a nevezetes Schabowski-nyilatkozat óta –, ám az éber ellenőrzés rendületlen. Vízagyúk állnak készenlétben, a zónában kutyák treníroznak, egymásba ér a katonák-rendőrök köpenye a falon.

A nép azonban mindebből semmit sem lát, semmit sem akar látni. Boldogan tolong a pecsételő sátonál; szemmel láthatóan nem fogta még fel, hogy ami történik, nem álom csupán.

Külföldi csak a „szövetséges ellenőrzőpontnál”, a Checkpoint Charlie-nál léphet át a falon. Hosszú tortúra után nem Nyugat-Berlinbe érkezel, hanem – mint a tábla tudatja – az „amerikai szektorba”. Potsdam szelleme kísért még most, 44 évvel a háború után is. A forgalmat az amerikai Military Police irányítja, a nyugat-berlini rendőr csak asszisztál, s a fogadótáblára a három nyugati szövetséges hatalom zászlaját festették.

Minden Trabantot, Volgát üdvívalgás fogad. Mintha már láttuk volna ezt a képet... Szeptember 10-én Sopron és Klingenbach között. Pontosan két hónap telt el azóta, s most látszik csak igazán, hogy világtörténelmet írt akkor a magyar kormány.

Ideát a fal nem olyan tiszta, rendes és fehér, mint a túloldalon. Rajzok, feliratok ezrei borítják, s köztük nagyítóval sem lehetne a német „demokratikus” államot dicsőítőt fölfedezni. Többnyire angol szöveget festettek rá, de egy magyar messziről virít: „Eljön még a mi időnk, Menya!...”

Lehet, hogy épp most jött el. Egyre több helyen fűnek-ütnek-kaparnak rést a falba. Mint a peep-show-ban tülekszik a nép a lyuk körül, pedig szinte semmit sem látni, csak a kietlen zónát és néhány vízagyút. Ami az NDK fővárosában tragédiák forrása, az itt

turistalátványosság. Mint megannyi vadászles, magas kilátósról épült végig a fal mentén, s a Brandenburgi kapuhoz kiránduló nyugatiak farkasszemét nézhetnek az őrtoronyban leselkedőkkel.

Most különösen feszült a helyzet, hiszen a pénteki örömnapi nyomán katonák szállták meg a fal tetejét. A hivatalos verzió szerint a „szélsőségesektől védik az NDK államhatárát”.

Nem tudni, látszik-e onnan a kerítés, amely a Fal áldozatainak emlékét őrzi. A fehér keresztek hosszú sora egészen a Spree partjáig ér. Az utolsó áldozatot 1989 márciusában lötték agyon valamelyik őrtoronyból.

Katonák itt és ott. Páncélkocsi, riadóautó, colt. Az embereket, mint juhokat terelik jobbra-balra, agyonnyomják egymást az átjáróban, a száz nyugatnémet márka „köszöntőpénzt” fizető pénztárak és a delikateszboltok pultjai előtt, az S-Bahn várócsarnokában.

S ők mégis boldogok. A korábbi évek fojtott nyugalomához képest ez a káosz maga a szabadság.

Katonák a Potsdamer Platz-on is. Ezen a környéken ért véget a háború, nem messze innen találtak rá a Führer holttestére.

Még friss a törés a falon. „Valódi!” – nyugtat meg egy férfi, amint zsebredugok egy betondarabkát. Fiatal amerikai katonát faggatunk, tudja-e, hogy most a történelem zajlik körülötte. Hát persze, hogy tudja. Három és fél éve él itt, önkéntesként szolgál a katonai rendőröknél. Szabadon jár-kezel a város nyugati és keleti szektorai között, de barátai az NDK-ban nincsenek. Nem lehetnek. Változik most a munkája? Könnyebb lesz? De még mennyire! Reméli, legalábbis. Véget ér a harci állapot az áteresztőpontokon. New York-i és Johnnynak hívják.

Pár lépésnyire onnan a német fiú nem árulja el a nevét. Csak annyit, hogy berlini, s a bevonulás előtt műszerész volt. A határőrök olajzöld egyenruhájában irányítja az átkelők hadát. Nem idősebb, mint az amerikai. Egy éve van még hátra a leszerelésig. Sejtették, hogy készül valami? Hogyan is sejtették volna, amikor az egész világot váratlanul érte! Milyen volt a szolgálat? Rám néz. Pár pillanatig kiköppen a szerepéből, a szemén látni, hogy őszintén beszél: „Pokoli nehéz. Tudja, az állandó tűzparancs, és hogy bármikor sor kerülhet rá... Valamennyiünket nagyon megviselt. Itt a két fal között mindent másként lát az ember.” Meddig lesz még fal? „A fal megmarad. Ezt az átjárót is hamarosan bezárják. Két-három hónapig lesz nyitva talán.”

A tiszt rászól, ne beszélgesse tovább. Csak találgatni tudom hát, hogyan is értette: bezárják az átjárót, mert elég lesz a többi, vagy bezárják... mert egyikre sem lesz szükség?

Aztán felülemelkedve az eseményeken a tévétorony kilátójából szemléljük Berlin panorámáját. Innen, 203 méter magasból, markánsan kirajzolódik a várost kettészelő fal kígyózó vonala is. A még mindig kifelé hömpölygő autófolyamot látva eltűnődöm: ha egyszer szabad az átjárás, akkor miért nem szabad? Miért kell még mindig korlátok közé zsúfolni az embereket és összevissza pecsételni az igazolványukat? Miért kell a külföldinek órákat várakoznia, hogy világútlevelével átlépje a világ egyik legmesterkétebb határát?

Maurice Melka, a francia kolléga persze lelkes. Először jár Kelet-Európában, filmje sem maradt, annyit fényképezett. Ha tudná, kormánya mennyire fanyalog, s míg egy hónappal ezelőtt még a bolsevik diktatúrát kárhoztatta, most – az Európai Közösség és az Egyesült Államok politikusaihoz hasonlóan – hirtelen a status quo-t, az európai stabilitást és a realitásokat kezdi hangoztatni...

A nyugat-berliniek is félnek az inváziótól, hiszen amíg egy az egyhez váltják keleten a márkát, a szovjet szekrorban, az NDK fővárosában élők előnyt élveznek. Ám ez fordítva is igaz: ha a nyugat-berliniek 1/10 arányban odahaza váltják be a Marx- és Engels-bankókat, akár az Unter den Lindent is megvásárolhatják.

Mindenesetre a fal még áll. Gyanítható, hogy örömmünnepe ide vagy oda, még elég sok víz lefolyik a Spree-n, amíg beteljesedik a fölfestett jóslat: „*This wall will fall.*” Ez a fal le fog omlani...

A HELYZET, 1989. november 17.

Úgy fest, kissé borulató voltam, így nem bizonyultam elsőrangú jósnak. Talán túlságosan is hittem az NDK-s kiskatonának...

Lengyel ősz 1939-ben

Lehetetlen nem fölfedezni a párhuzamot az iménti német menekült-riportok és a lengyel menekültek 1939-es befogadása között. Minden bizonnyal ezért is tartottam fontosnak beszerkeszteni lapunkba Horthy méltatlanul elfelejtett gesztusáról szóló írásomat. Az előzményekhez tartozik, hogy a nyolcvanas évek elején – önálló kötetet tervezve – kilenc interjút készítettem olyan lengyelekkel, akik a német-szovjet közös invázió után hozzánk menekültek, s a háború után sem tértek vissza hazájukba.

Szókés a harapófogóból

Mi ér többet: a lengyel-magyar barátság, vagy a német-magyar szövetségi hűség? Ez Horthy nagy dilemmája 1939 szeptemberében. S ő az előbbi választja. Nem engedi át hazánkban a Lengyelországot támadó német csapatokat, majd a hitleri-sztálini harapófogó bezárulása után százezer lengyel menekültet fogad be. S még ha csak befogadná! De tovább is engedi Franciaországba, Angliába, később az észak-afrikai harcterekre. Harcolni a magyarokkal szövetséges Németország ellen...

A háború utáni hivatalos Magyarország sokáig hallgatott e lovagias lépésről. A sztálinizmus emlőin felnőtt vezető rétegnek jó oka volt rá. Csupán a nyolcvanas évek elején támadt nagyobb sürgésforgás e téma körül mind Lengyelországban, mind hazánkban. A máig legátfogóbb összeállítás az Európa Kiadó gondozásában jelent meg 1985-ben, *Barátok a bajban* címmel. Ebben három interjúm szerepel, de az alábbi történet nem található meg benne.

A kapuvári Sowa János mondja el lengyelországi „előéletét”, a menekülés keserves históriáját, s végül azt, hogyan sikerült beilleszkednie új hazájában.

Az otthon

Stanislau megyéből, Jakubowkából származom. A falu Kolomeához van a legközelebb. Háromszáz lakosa volt akkoriban, hogy most mennyi van, nem tudom. Jakjukának hívják, s a Szovjetunióhoz tartozik.

Anyám halála után apám egy özvegyasszonyt vett el. Tizen laktunk egy fedél alatt, de jól megvoltunk. Úgy nőttem bele a munkába, hogy észre sem vettem. Volt tehenünk, birkánk, nem sok, de meg lehetett élni belőle. Hányszor fölkeltek hajnalban, hogy hajtsam ki a jószágot! Mire iskolába kellett mennem, már el is fáradtam. Mégsem szívesen mulasztottam. Kár, hogy csak hatosztályos iskola volt, máig sincs magasabb végzettségem.

Jakubowkában az ukránok voltak többségben, mégis fele-fele arányban tanultunk ukránul és lengyelül, mert a nagyvárosok hivatalaiban a lengyelt követelték mindenkitől. Az ukránok morgolódtak emiatt, de nagy veszekedés nem volt. Engem különben sem érdekelt a dolog, mert anyám ukrán volt, apám lengyel. Ma is egyformán jól beszélem mindkét nyelvet.

A fiatalság sűrűn összejárt. A szövetkezet olvasótermet tartott fenn, vásárnaponként ide járt a nép, főleg persze a férfiak. A mulatság sem volt ritka. Nem volt rossz világ. Abból éltünk, amit megtermeltünk, láttuk a munkánk eredményét. A hatóságok nem zargattak, igaz, nem is adtunk rá okot. Kemény, de nyugodt életünk volt.

1935-ben két évre behívtak katonának, Stanislauba, a huszárokhoz. Csak nézem a mostani katonákat: minden vásárnap itthon vannak. Mi csak a nagyobb ünnepeket tölthetjük otthon. A leszerelés után jött a kérdés: mihez kezdjek magammal? Én szakmát szerettem volna, apám visszakérdezett: mi lesz a földdel? Hát, ez tartott vissza a nagyobb csavargástól.

A háború

1939. augusztus 24-én kellett volna bevonulnom tartalékos katonai szolgálatra. A behívómat azonban visszavonták. Augusztus 28-án este 10-kor jöttek, hogy most aztán azonnal...

Az első német bombázókat szeptember 1-jén láttuk meg Stanislau fölött. Jól megszórták a várost, de a közeli fontos vasúti hidat nem találták el.

Az orosz gépek szeptember 16-én jelentek meg. Emlékszem, szép napos reggel volt. Szóltak a szirénák, s fönt, egészen magasán, ezüstös gépek húztak. Addig a német minden nap támadott – azután már nem. Megszűntek a légitámadások. Délután kaptuk a parancsot: irány a román határ felé! Oroszokkal nem találkoztunk. Mások mondták, hogy mindenkit lefegyvereztek, aztán elengedtek.

Végül is csak a gazdagabb civilek mentek Romániába. Mi szeptember 16-án este 7 óra tájban léptük át a magyar határt Körösmezőnél. Nem lesz ebből semmi. Karácsonyra otthon leszünk. Még örülhetünk is, hogy kimaradtunk a háborúból – vélekedtek a társaim.

Menekülés

Nagyon keserves út volt. Beregszászig autón, lovon, szekéren vergődünk el. Napokig álltunk Körösmező és Huszt között. Mozdulni sem lehetett a sártól, a szerencsétlen lovak csak erőlködtek. Mellettem fordult be a szakadékba két ulánus tisztt. A fák sem tudták fenntartani őket. Harc nélkül is szörnyű veszteségeink voltak a szervezetlenség miatt. Fáradtak voltunk, az ellátás akadozott.

Kéthetes vánszorgás után érkeztünk meg Beregszászra. Onnan vasúton vittek tovább – Budapesten keresztül – Esterházy Vasútállomásra, a mai Fertőszentmiklósra. Útközben a lakosság tejjel, zsemlével, befőttel kínált, ez tartotta bennünk a lelket.

A fertőszentmiklósi tábor korábban gazdasági major volt, amikor odaértünk, teljesen üres. A közepén két nagy nádfedeles istálló. Találtunk egy kazal szalmát, abból igyekeztünk fekhelyet berendezni. Sajnos, a pénzmapatkányok annyira szétrágták, hogy tiszta törek volt az egész. A maradék meg alattunk porladt szét. Kiment az ember éjjel vizelni, mire visszaért, a szomszédja elhadarta alóla a szalmát. Nem csoda, hogy izületes vagyok.

A barakkokat deszkapalánkkal osztották fel. Később, amikor már kevesebben lettünk, az egyik kuckóban kantint nyitottak, a másikban kápolnát. Végül már akkora rész szabadult fel, hogy színházteremnek is jutott.

Táborélet

A nagy hodály kifűthetetlen volt, reggelre odafagyott a hajunk a jászolhoz. Hiába tettünk panaszt, a helyzet nem változott. Kifogásoltuk az étel minőségét is. Majdnem minden reggel kolbászt kaptunk, gyakran romlott volt. Odavittük egyszer a parancsnokhoz. (Az egyik főtörzsőrmesterünk jól tudott németül.) A parancsnok levágta a kolbász szélét, megkóstolta. „Das ist gut! Das is gut!” Mit lehetett csinálni? Előfordult, hogy hófűvás miatt napokig nem jött ki az autó. Teán éltünk, meg ételmaradékon.

A legfőbb ellenség azonban az unalom volt. Olvasni nem tudtunk, mert nem volt elég könyv. Az első hetekben elkezdtünk franciául tanulni, de elszökött a tanár, így az is abbamaradt. Aztán magyar szótárakat hozattunk, de az előbeszédet akkor sem igen értettük. Egyszer is kimentünk Sopron-pusztára dolgozni, s valaki rám szólt: „Há mész?” A zsebemben a szótár, keresem a szavakat, nem találom. „Hun vótáá?” Azt sem értettem. De aztán hamar megtanultuk, mert rákényszerültünk.

Érkezésünk napjától megkezdődtek a szökések. Eleinte nem volt nehéz, mert szögesdrótot nem húztak ki, s az őrség is csak ímmel-ámmal vigyázott ránk. De az ősszel annyian megszöktek, hogy karácsonyra csak két helyiségben maradtunk. Ezt már nem nézhették a magyarok. Szorongatta őket a német követség. Minden este létszámenellenőrzést tartottak. Hogy, hogy nem, éjjel megint eltűnt húsz-harminc ember. Este még stimmelt a létszám, reggel már hiány volt.

Még jobban megerősítették az őrséget. A végén már latrinára is csak katonai kísérettel lehetett kimenni. Elég vicces látvány volt: megy a lengyel, már tolja le a gatyáját, mögötte az őr viharlámpával... És mégis folytatódott a szökés!

Nagyon szellemes trükköt találtunk ki. Napközben néhányan belopakodtak a kápolnába imádkozni. Ezt az őrség nem figyelte – imádkozni csak szabad? Gyorsan bebújtak a színpadnak kialakított rész alá, s mivel ezt a helyiséget éjjel sem őrizték, az ablakon át elszelelték.

De hogyan legyen meg a létszám? Délután már tudták a lengyel irodában, hányan fognak megszökni. Megbeszélték, ki kinek a nevét mondja be. Amikor jött a névsorolvasás, a hálókát elválasztó deszkákat kibillentették a helyükről, s amíg a tiszta az egyik helyiségből átment a másikba, a „hiányzó” emberek gyorsan átmásztak a falon.

Sokan az eltávozásta használták fel szökésre. Ebéd után kimentek tizen-huszan Fertőszentmiklóstra. Este már csak ketten-hárman jöttek vissza, s leadták a kimenőcédulákat. Az őrség ugyanis csak a cédulát számolták meg. Később rájöttek a trükkre, s ezután csak a tisztek mehettek kimaradásra. No, annyi tiszt lett, mint a csuda! Nádvevssző, fehér kesztyű, tiszt köpeny, sapka: ezek voltak a kellékek. Két kantinos ment ki a csoporttal, s hozta vissza a Szentmiklóson levetett ruhát nagy ládában. A legfontosabb a köpeny és a csillagos sapka volt. Alatta már bármi lehetett.

Sokat beszélgettünk lefekvés után. Volt, aki elkeseredett, igen sötétnek látta a jövőt. Nehezen viseltük a bezártságot, még ezt a liberális fogságot is.

Új élet kezdődik

Úgy segítettünk magunkon, ahogy tudtunk. A legtöbben munkát vállaltak a környékbeli gazdáknál. A háborúból szinte semmit sem éreztünk, csak akkor kezdett szorulni nyakunk körül a hurok, amikor a nyilasok vették át a hatalmat. Sok lengyelt vittek el haláltáborokba. Én szerencsésen átvészelttem a harcokat, dolgoztam mindenfelé.

A feleségemet Kapuváron ismertem meg. Szanyi lány volt, sűrűn bejárt ide, aztán valahogy összekerültünk. 1948-ig semmi bajom nem volt a lengyel állampolgársággal, de aztán egyre sűrűbben kezdtek piszkálni, hogy miért nem mentem haza. Tartani lehetett tőle, hogy miattam a feleségemtől is elveszik a magyar állampolgárságot.

Végigsírtuk 1948 karácsonyát. Azt mondták, ha negyvennyolc órán belül nem tudok rendes iratokat előteremteni, kitoloncolnak az országból. Utána is még sokáig zaklattak, éveken át jelentkezmem kellett a rendőrségen, mint valami priuszos bűnözőnek.

Kétszer dobták vissza a honosítási kérelmemet. Végül a Kapuvári Húsgyár igazgatójának segítségével kaptam meg tíz évvel később. Nagyon megkeserítette a szám ízet ez a huzavona. Azért, mert lengyel vagyok, s nem tértem haza, még nem vagyok kém! Ilyenkor megfordult a fejemben, talán mégis jó lett volna hazamenni. De hát hová? A szülőhelyem a háború után Ukrajnához került. Már nem a hazám.

1972-ben mégis nekivágtunk. Két nap vonatozás után úgy érkeztünk meg Lvovba, mint akit agyonvertek. Onnan még tovább vonattal, autóstoppal, gyalog Jakjukába. Nagyot néztek az iskolatársaim, amikor megláttak. Nem is tudom, melyikünk öregedett meg jobban, ők vagy én. Azóta sem jártam ott. Ha lengyelül írtam, visszajött a posta. Írtam hát az öcsémnek ukránul.

Czestochowa az más! Ott négyszer jártunk az asszonnyal. Állandóan tele a templom néppel, s főleg fiatalokkal. Ott nem úgy beszélnek ám a gyerekek, mint nálunk! Hát, ha van különbség a lengyel és a magyar között, akkor az a káromkodás. Ezt én itt sosem tudtam megszokni. A munkahelyemen is, ha kellett, ha nem, elkanyarították. Ma már a gyerekek is, mint a kocsis...

Egyszer, amikor kint jártunk, fiatal munkásokkal találkoztunk. Ha hiszi, ha nem, a vonaton végig csak a Szűzanyáról beszélgettek. Nemrég misézett ott Wyszinski bíboros. Ez is nagyon foglalkotatta őket: „Te hol álltál?” „Egy fára másztam föl, hogy jobban lássak.” Az a körmenet, díszes baldachin, az óriási rózsafüzérek...

A HELYZET, 1989. szeptember 22.

Agrárpolitika, anno 1989

A Kádár-rendszerben az újságírók és szerkesztők által elkövethető egyik legsúlyosabb véték az volt, ha olyan cikk került a nagyérdemű elé, amely kimondva-kimondatlanul párhozamot vont egy negatív jelenség és egy megtörtént eset között. Ez a cikk „áthallásos” – mondták a korifeusok, és máris ugrott az írás megjelenéséért felelős szerkesztő prémiuma.

Nos, ilyen „áthallásos” írásomra bukkantam A HELYZET egyik 1989 novemberi számában. Csakhogy ez a cikk – egészen pontosan: interjú – a mai agrárvitákkal cseng egybe, a mával „áthallásos”: van-e létjogosultsága Magyarországon a családi gazdaságoknak, farmoknak, vagy – mint sok vörös, zöld, narancs stb. báró váltig állítja – „50 hektár alatt bele sem szabad fogni semmibe”...

Olvasván az akkori mezőgazdasági miniszterrel, Hütter Csabával készült interjúmat, kicsit keserűen állapítom meg, hogy – a tényeket tekintve – akár ma is íródhatott volna. Egyúttal az interjú arra is rávilágít, mekkora hazugság azt állítani, hogy a téeszeknek remekül ment a rendszerváltásig, csak aztán jött az új kormány és mindenbe belerondított...

„A farmergazdálkodás nálunk illúzió”

Figyelemre méltó bejelentéseket tett mezőgazdasági miniszterünk vasárnap este Keszthelyen, az Európai Tájfejlesztő és Falumegújítási Munkaközösség második ülésén:

A kormány támogatni kívánja a kritikus helyzetbe került mezőgazdasági üzemeket; tizenkét szobáig és háromezrezer forint bevételhatárig adómentességet kíván adni a falusi turizmus vendégfogadóinak; a személyi jövedelemadó teljes egészében lakóhelyi bevétel lesz; az iparszegény településeken az új ipart alapítók 5 éven át adókedvezményre számíthatnak.

„Vállalkozásbarát” intézkedéseknek nézhetünk hát elébe, mégis maradt hiányérzetünk a nemzetközi sajtótájékoztató után: miközben az osztrák és német politikusok egyértelműen a kisparaszti világ támogatásáról beszéltek, Hütter Csaba miniszter mintha a nagyüzemek

túlélését tartotta volna fontosabbnak. E gondolkörben nem habozott Hollókő példáját sem fölemlíteni, mint olyan faluét, amely nem sínylette meg a termelőségvetkezeti korszakot, sőt, európai nevezetességgé vált.

– *Gondolt-e arra, Miniszter úr, hogy hamarosan új kormány kerülhet hatalomra, amelynek egészen más elképzelései lesznek a falufejlesztésről?* – kértünk kissé bővebb magyarázatot az elhangzottakról dr. Hütter Csabától.

– Az új kormányzó párt sem tud más tenni, mint a realitásokból kiindulni. Ha ön nem örökölt semmit az édesapjától, de azt gondolja, hogy örökölt, az nem segít a helyzetén.

– *Nem egészen érthető, miért akarja a kormány életre segíteni a válságba jutott nagyüzemeket. Valóban újabb költségvetési támogatásokról van szó?*

– Az utóbbi esztendőök rendkívül erős agrármegszorításai miatt a mezőgazdasági nagyüzemek mintegy negyven százaléka igen nehéz helyzetbe került. Közülük félezer kritikus állapotban van, jövedelmeiből az egyszeri újratermelésre sem futja. Valamit tenni kell hát. Elöljáróban megjegyzem, hogy az osztrákok háromszor annyit fizetnek a parasztjaiknak a búzáért, mint mi; kétszer annyit a tejért, két és félszer annyit a sertéshúsért. A kisparashti birtokra épülő osztrák mezőgazdaság háromszor olyan drágán termel, mint a kollektivizált magyar. Ezt csak azért említem, mert egyáltalán nem ritkaság, hogy egy állam támogatja az agrárszektor, sőt, ez a jellemző. Ha a válságba jutott magyar üzemek részt vállalnak a falusi turizmus fejlesztésében, vagy bármi más módon megpróbálkoznak a kilábalással, akkor az állam elengedi vagy felfüggeszti a vele szemben fennálló tartozásukat. Amit egyébként a szövetkezetek amúgy sem tudnának kifizetni. (!!! H. J., 2015) Az állam feltételhez kötött hitelt helyez ki az üzemekhez, amely tőkének a hozadéka természetesen az államot illeti meg. Végül is egy hatvanezer aktív dolgozót, negyvenezer nyugdíjast, öt-hatszáz falut és kétszázezer hektár földet felölelő üzemi kört nem szabad a jelenlegi veszteglő állapotában hagyni. Úgy vélem, a talpraállításnak nagyon humánus és ugyanakkor anyagiakban mérsékelt formája ez.

– *Mekkora összegekről van szó?*

– Összességében négy esztendő alatt 3,5 milliárdról.

– *Januártól kezdve...*

– Igen, már januártól. S ennek az összegnek a fele gyakorlatilag behajthatatlan. Tudni kell, hogy körülbelül 50-70 olyan üzem van, ahol ezeket a kilábalási feltételeket nem tudják vállalni. Itt nem marad más hátra, mint a földarabolás, szétosztás, a szakszövetkezetté való kényszerű átalakulás, vagy a magángazdálkodás bevezetése.

– *A magánszféra tehát megkapja a csődtömeget.*

– Nem, erről szó sincs. A csődöt mindig azok öröklik, akiknek valamilyen követelésük van a céggel szemben. A bankok, a hitelezők, az állam, a különféle szállítók. Nyilván, ha vannak értékesíthető vagyontárgyai, akkor ez enyhítheti az üzem csődjét, de az is lehet, hogy bankok követeléseikkel belépnek részvényesként.

– *Én arra céloztam, hogy az új gazdák kimerült vagy elvadult földeket örökölnék.*

– No nem, hiszen a földek ma összehasonlíthatatlanul jobb kondícióban vannak, mint a téészesítéskor.

– *Nem megy ki a fejemből, amit Ön az osztrákokról mondott. Már bocsánat, de hülyék az osztrákok? Valamiért csak megéri nekik, hogy dotálják a gazdákat!*

– Nézze, ott a kormányt régóta a nép választja. S miután sok parasztjuk van, a politikusok nem engedhetik meg maguknak, hogy ne legyenek erre tekintettel. A városban dolgozó fiatalember is azt mérlegeli: fojtogatja-e az állam a földet művelő apámat, vagy nem fojtogatja. Sokkal tágabb az agrárpárti kör, mint nálunk.

– *Pusztán választási játék volna az egész?*

– Igen. Most ugyan ők is kijelentették a parasztjaiknak, hogy tovább már nem tudják ezt a nagy támogatást tartani, legfeljebb a belföldi igények kielégítéséig. Ott adják, ami belefér. De például a búzaexportot már nem támogatják, mert többet költenének rá, mint ami a bevétel lesz. Inkább megpróbálnak olajos növényeket termelni belső fogyasztásra, de az import még ezekből a termékekből is olcsóbb lenne. Mert higgyük el, hogy ezek a kisk gazdaságok versenyképtelenek! Nagyon kedvesek, nagyon szépek, de gyengék. A világon mindenütt! Tönkremenetelük csak attól függ, mikor ereszti rájuk a politika a versenyt.

Mi ilyen drága megoldásokon nem gondolkozhatunk. Sűrű építésű magyar falvaink alkalmatlanok például az állattenyésztésre. A farmergazdálkodásnak nálunk sohasem lesznek meg a feltételei. (!? H. J., 2015) Ez illúzió. Lesznek farmok, kevés számban, de inkább szocio-

lógiai célokat szolgálnak: azok számára, akik távol akarnak élni a településektől, akik a maguk szükségletére akarnak termelni, s vállalják ezért a heti hatvan-nyolcvan órás munkaidőt, beletörődnek abba, hogy kevesebb jövedelmet érnek el, mintha az iparban dolgoznának. Palettaszínesítés lesz, nem több. Meggyőződésem, hogy Magyarországon nem ez a fejlődés útja, hanem a nagyon versenyképes, a tulajdonosok által tulajdonolt nagyüzemi gazdálkodás – mondta a miniszter.

A HELYZET, 1989. november 3.

Égi jelenség

Pihentetőül a sok politika után, álljon itt most egy rejtélyes történet, amely azóta is foglalkoztat, ha ufókat hallok emlegetni. Életem első és valószínűleg utolsó majdnem-találkozása a földönkívüliekkel... A sztorit Dragovác Márkó barátomnak köszönhetem, aki rendszeresen fotózott lapunknak, de amúgy akadt becsületes polgári foglalkozása is: a pécs-pogányi meteorológiai állomáson teljesített szolgálatot hivatásos időjósként.

1989. november 24-ikén este megcsörrent lakásunkon a telefon. Márkó jelentkezett be, s csak annyit mondott: – Ha valami érdekeset akarsz látni-hallani, most azonnal gyere ki Pogányba. Furcsa dolgok mászkálnak az égbolton...

Természetesen nem kellett megismételni az invitálást. Pár perc múlva már Dácia-halálában száguldottam a Pécs egyik déli alvófalujának számító Pogány meteorológiai állomására. Döbbenetes beszélgetés fiútanúja lehettem. Az éter hullámain tapasztalataikat kicserélő meteorológusok nem tudták, hogy rádióforgalmazásukat újságíró is hallgatja. Tehát, szabadon, minden korlátozás nélkül, szakmai körben beszéltek arról, amit az égbolton láttak...

Magyar UFO

Különös jelenség tartja izgalomban a Dunántúl népét: rejtélyes fények az égbolton. S nemcsak a könnyen hívő laikusok, de már a szakemberek sem csupán feltételezésekre hagyatkoznak. Látták Kanizsán, Pápán, Kaposváron, Budaörsön, s a meteorológusok kettőzött figyelemmel kémlelik az eget.

Az egész pénteken este kezdődött...

Fél 10 körül jár az idő. A tévében a Parabola köti le a férfinép figyelmét, a meteorológusok azonban már órák óta máshová figyelnek. Az URH-rádióból a szentgotthárd-farkasfai radarállomás ügyletesének hangja hallatszik:

– A képernyőn fényes foltok föl-le rohangálnak hatalmas sebességgel, északon, délen, délnyugaton... Egyszerre négyet is összeszámoltunk. Magasan a talaj fölött helyezkednek el. Határozottan

mozognak, követni lehet őket, elmozdulnak a sugárról. Lehet mérni a sebességüket is: egyik percről a másikra átfutnak a képernyő felén, eltűnnek, megjelennek máshol... Most például Pápa alatt lehet egyet látni, 340 fokos irányban halad nagyon gyorsan. Ha átfordítom rajta a sugarat, mozdul vagy fél centit, ami 200 kilométeres méréshatárnál elég tisztességes távolság. Pápától mintegy 10 kilométerre, 220–230 fok irányban van, tehát ők jól láthatják.

Pápa jelentkezik rádión, Bazsó Gyula, ízes kisalföldi tájszólásban:

– Ebben a pillanatban jöttem be. Igen, én most is látom, a magassága emelkedett, nem valószínű, hogy a Föld mozgásával halad, ugyanis keresztirányban jobb felé megy. Ugyanaz az erőssége, emelkedett... Ezt az egyet látom, észak–, észak-keleti irányban. Hogy mit csinál, nem tudom... Nagyon lassú a mozgása. Kimegyek, lekapcsolom a higanygőz lámpákat, mert nagyon zavarnak. Ha többet megtudok, beszólok megint.

A kollégák a fénypont nagyságáról érdeklődnek, s arról, hogy a pápai meteorológus lefényképezte-e. Kiderül, hogy egyik megfigyelőállomáson sincs fényképezőgép! Így még a radar képernyőjéről sem tudnak felvételt készíteni.

– A legközelebbi csillagéhoz képest tízszeres a fényereje; nagyon élénksárga színe van, időnként ellipszis alakú pályát ír le, majd visszamegy az eredeti helyére. Nem csillag, ez száz százalék! Talán plazmaréteg, vagy valami szennyeződés? Megvárom, mit mondanak a szomszédok.

A „szomszédok”, vagyis a pápai repülőezred ügyeletesei.

– Konzultáltam velük, repültek is, reflektoroztak, de nem tudnak semmit. Ígérték, hogy majd átszólnak.

Egy hang az éterből: – Mielőtt továbbmennétek, hadd kérdezzem meg: mi okozza a pánikot?

Kis csönd után Pápa felel: – Hozzák az órabéremelést, Sanyikám...

Nagykanizsa kér szót, Pálffy János:

– Nem tudom, mennyit tudok segíteni nektek, de ezt az egész kalamajkát én indítottam el annak alapján, hogy 18 óra 10 perckor Újudvarról – ez egy falu itt Zala megye közepén –, telefonon bejelentés érkezett, hogy körülbelül harminc centiméter átmérőjű, csillagszerű fényes jelenség ereszkedik alá a magasból. Ennek folyamán tíz centiméter átmérőjűre zsugorodott, s elérve ezt a méretet, egy helyben

mozdulatlannak látszott az égbolton. Az illető egy utcai fülkéből telefonált, végig látta a jelenséget, s meghagyta, hogy további információval fog szolgálni. Később eltűnhetett előle, mert többé nem telefonált. Következett a háromnegyed 7-es észlelés. Kint tátom a számat, amikor a megfigyelőállomástól északi irányban, a Göncöl-szekér szekerét képező csillagkép fölött – ebből a szögből – egy méter távolságra egy nagyobb narancs méretű, csillagszerűen, ezüstösen felvillanó valamit láttam, ami szépen ki is hunyt. Erre föl értesítettem a zalaegerszegi és a szentgotthárdi állomást, hogy ha valamit észlelnek, próbáljanak meg pontosabb információval szolgálni. Nem telt bele sok idő, 19.30-kor már a pápai megfigyelőállomáson is látta a kolléga. Közölte, hogy a katonai repülőtér lokátorosai tőlünk függetlenül észlelték. Olyan híreket hallani, hogy a múlt héten Homokszentgyörgy – a taszári reptér – környékéről jelentettek hasonló jelenséget.

Újra a pápai ügyeletes hangját halljuk:

– Én már a harmadikat látom. A középső villog, de egy helyben áll, tehát nem repülő. A szomszédok is látják, megpróbálták bemérni. Az egyik igen gyorsan mozog dél-, délkeleti irányban. Nem repülő, nem tudják bemérni. Semmit sem mutat a radaron... Patthelyzetben vannak ők is, ugyanúgy, mint mi, valamennyien. Az erős fény nagyon gyanús. Egy órával ezelőtt egyszerre mozgottak, most külön-külön. Erős sárga fényük van, legalább tízszerese a csillagok fényének.

Egy hang (talán Szentgotthárd) szól közbe.

– Ez igaz, mert sárgás a fénye, szóval, nem valami hidegfényű csillagra emlékeztet. Nagyon kirívó jelenség, egyáltalán nem illik bele az éjszakai képbe. Egyenes vonalú egyenletes mozgással haladnak, tehát a távolság megmarad köztük.

Pápa: – Hát, erről van szó! A szomszédok is figyelik, hiába volt a repülés, nem volt értelme. Nem volt értelmük a radaroknak sem: abszolút semmi... Egyszerűen fantasztikus... A mozgásukat viszont látják! Szabad szemmel... Nem tudok mit mondani... Én is látom: eddig csak kettő volt, most megint előjött a harmadik, a középső. A szomszédok azt mondják, hogy talán valami szennyeződés, ami kisugárzik. De akkor nem stimmel azzal, amit Újudvarhelyen vagy hol láttak. Hogy mi a fene ez??

Egy hang: – Én már két órával ezelőtt megmondtam, hogy a radarosok ne fárasszák magukat, mert nem az ő készülékükben van a hiba...

Sopron jelentkezik:

– Pontosan tudom mondani a 35 perccel ezelőtt látottakat. Itt a nyugati határszél fölött észak-dél irányban haladt kettő. Repülőknek néztem őket, mert az első kettő ugyanúgy villogott, ahogy a repülőgépek szoktak. A furcsa az, hogy itt keresztben nincs légi-folyosó... Egy harmadik viszont ment utánuk, ami nem villogott, hanem egyenletes fénnel világított, s ezt az első kettőt követte. Az Alpok sarkánál, Kőszeg-Szentgotthárd vonalában tűntek el, nem tudom, ti onnan mit láttatok.

Telefon Ferihegyre, az ottani meteorológiához. Egy hölgy veszi fel, de csak annyit tud, amennyit a pápai kollégától hallott.

Fél 12 van. Azok a „valamik” még mindig ott virítanak Pápa égén. Pécs fölött már felhősödik, a prognózis, havazást jelez. Úgy döntünk Dragovác Márk meteorológussal, hogy ha az „ufók” ilyen sokáig kitarottak, talán megvárnak bennünket is. Fotós kollégámat a fürdőkádból riasztjuk, jókora állvánnyal vár a fogvacogtató éjszakában.

Hajnali negyed 4 van, amikor megállunk a pápai repülőezred kapujában. Az őrnagy szemeket mereszt: „Fénylő pontok az égen? Riadóztatott repülők?” Az ügyeletes tiszt helyettese, egy zászlós is csak a fejét csóválja: – Kérem, itt minden repülés befejeződött 10 órakor. Ha utána riadóztattak volna, ezeknek a kulcsoknak a fele nem volna itt...

Hitetlenkedve hallgatja a történetet az időközben feébbresztett ügyeletes tiszt is. Fiatal százados, látszik rajta, hogy teljesen hülyének néz, s csak azon gondolkodik, hogyan tudná ezt udvariasan az értésemre adni. „Higgye el, én őszintén kívánom, hogy meglátogassanak bennünket az űrből, legalább lenne kitől fejlett technikát tanulni, de a tudomány mai állása szerint ez lehetetlen...”

Ki tudja, meddig kellene még kiselőadását hallgatnom, amikor mintegy végszóra belép egy katona. Megrendezni sem lehetett volna jobban a jelenetet:

– Százados bajtárs, jelentem, én láttam valamit. Körülbelül tíz perccel ezelőtt valami suhogásra lettem figyelmes, felnéztem, s valami iszonyatos fényesség suhant át az égen. A nagy fényes foltot két kis gömb követte, ami aztán beleolvadt a csóvába.

– Tíz perccel ezelőtt? – szisszen fel a százados. – Miért nem szólt azonnal?

– Jelentem, támlás vagyok, nem hagyhatom el az őrhelyem. – vágja vigyázba magát a katona. (A „támlás”: az őrszoba előtt strázsáló őr.) A két tiszt szemmel láthatóan meghökken, de kitartanak álláspontjuk mellett.

Kilépve a szabadba Dragovác izgatottan fogad: ő is látta a jelenséget, sőt, a tamáskodó kapuügyeletes is.

Látogatóba indulunk a polgári meteorológiai állomásra, ami légvonalban két kilométerre sincs a laktanyától.

– Éppen most pihentem le – mentegetőzik Bazsó. – De képzeljétek, mit láttam nemrég...

És szószerint elismétli, amit a katonák az imént elmondtak:

– Kimentem elvégezni az észlelést, gondoltam, előtte rágyújtok. Egyszer csak, mint egy örült, hatalmas sebességgel felvillan valami, hosszú csíkot húz vízszintesen – tehát nem meteor, – végigszalad a reptér fölött olyan 1500-2000 méter magasságban. Tíz-tizenöt másodpercig tartott az egész, hatalmas fényenergiával. Majdnem nappali világosság áradt szét! A nagy fénynyaláb hosszú, ködszerű fátylat húzott maga után, s ezt a fényes gömb követte. Három óra 35 perckor történt...

Félóra múlva megint ott csoportosulunk a repülőezred ügyeletes tiszt (ÜTI) szobájában. Már fölkeltek Lőrincz Zsolt hadnagyot, a szinoptikus (meteorológus) tisztet, aki este az irányítótoronyban teljesített szolgálatot. Az ÜTI sajnos nem enged föl hozzá, a hadnagy pedig nem hagyhatja el a szolgálati helyét, így telefonon értekezünk:

– Az a fénylő pont időnként gyorsan változtatta a helyzetét; függőleges pályán mozgott, hurkot írt le, alakját módosította, tehát nem csillag volt és nem is meteorit. Az az egy, amit konkrétan én is láttam, nyugaton tűnt fel, 5-10 fokos szemmagasságban. Kísértetiesen hasonlított egy repülőgép villogó fényére, de nem az volt, mert többnyire egy helyben állt, s csak nagyon lassan mozdult észak-keleti irányba. Egy óra múlva tűnt el az égboltról.

– *A radaron mit lehetett látni?*

– Ott ezeket a fénylő objektumokat behatárolni nem lehetett. Irányszögön, magassági szögön... Mindenesetre különleges dolgok a lokátoron is látszottak. Valószínűnek tartom, hogy gyorsan változó

mágneses terekről lehetett szó, aminek esetleg a „mellékterméke” lehetett ez a fényjelenség. Ezek az objektumok gyorsan változtatták a helyzetüket, 10-15 másodperc alatt megtettek 15-20 kilométert! Nyolctíz kilométer hosszanti átmérőjűek, a velük szemközti oldalon négy-öt kilométer hosszúak. Többet is láttunk belőlük 2-3000 méter magasságban. Egyet-egyét keleten és délnyugaton, észak-keleten pedig kettőt. Arra gyanakszom, hogy tegnap este észak-nyugati irányból rendkívül erős orkáncsatornák, „jetstreamek” alakultak ki. A mi féltekénken ez rendkívül ritka jelenség, a benne tomboló két-háromszáz kilométer per órás szél esetleg kiválthat ilyen elektromágneses jelenséget. De ez csak feltevés.

– *Repülőkkal fölszálltak megnézni?*

– Hogyne, hogyne! Föl is szálltak, meg is nézték. Maga a parancsnok bajtárs is fölment, direkt ezzel a céllal. Én aztán nem beszéltem vele, de állítólag ez a valami tízezer méter magas, nem változtatta a helyét, aztán hirtelen eltűnt a szeme elől... a hajózók egymás közti levelezéséből is kiderült, hogy valami rendkívüli dolgokat láttak, és nem tudják, mi az...

Ez az a pillanat, amikor az ügyeletes tiszt elérkezettnek látja az időt a magnetofon lefoglalására. Délelőtt fél 10-kor kapom csak vissza Kositzky Attila ezredparancsnoktól, anélkül, hogy egy hangot is behallgatott volna.

Az ezredes – aki alighanem a Varsói Szerződés legvagányabban öltözködő főtisztje (farmer, csíkos ing, gyapjúmellény, csokornyakkendő), imponáló magabiztossággal sorolja a később több újságban is elmondott érveit:

– Pénteken este olyan tiszta volt a levegő, hogy 2400 méter magasból is rá lehetett látni a budapesti hidak forgalmára. Tisztán láttam, amint a Férihegyről felszálló gépek beállnak a légifolyosóra, égő reflektorral. Tudni kell, hogy a repülőgépek „hasán” ma már nem villogó, hanem egy neonszerű állandó fény világít. Ez is megtévesztheti a földi szemlélőt. Amikor fölmentem, próbáltam rávezettetni magam a célra, de nem tudták meghatározni a helyét. Akkor szóltam, hogy bekapcsolom a reflektoraimat, hogy jobban lássák a helyzetemet. „Ó, nagyon messze van, nem érdemes tovább menni, az csak egy csillag lehet...” – mondták az irányítótoronyból.

– *És a cikázó radarjelek?*

– Péntek este nagyon sok gép volt a levegőben. Katonai és polgári egyaránt. El tudom képzelni, hogy egyes katonai géptípusok radarjelei „akadtak össze” a meteorológiai lokátorok jeleivel. Az újudvari jelenséget csak azzal tudom magyarázni, hogy ott több gépünk is manővereket hajtott végre, s talán a gyorsító fokozat rövid ideig tartó felvillanó lángját nézhették ufónak.

– *Ma hajnalban többen láttak itt erős fényjelenséget...*

– Én nem láttam, így nem tudok hozzászólni. Nemrég a balatonfüredi nyaralószomszédaink telefonáltak, hogy egy gömbvillám akadt meg az erkélyen lévő tévéantennánkon. Lehet, hogy ez is egy hatalmas gömbvillám volt? Félre ne értsen: én logikailag egyáltalán nem zárom ki, hogy értelmes lények éljenek a Földön kívül. Akár évezredekkel előre tarthat náluk a technikai fejlődés. De ezt a pénteki jelenséget véleményem szerint természettudományos alapon meg lehet magyarázni. Amire én fölszálltam, százszázalék, hogy nem UFO volt...

Különös história, annyi szent. Legfőképpen a titkolózás furcsállható. Az országos légiirányítás, a budai „Szikla” például még hétfőn sem tudott semmit a péntek esti pápai UFOkeresésről. Ormai János ügyeletes tájékoztatása szerint Kositzky ezredes „rutinrepülést” hajtott végre, amit a jelenség nélkül is megtett volna. Mindenesetre – talán az elszaporodó bejelentések hatására – kedden este már több vadászgép rőtt a szorgalmasan a köröket Dél-nyugat-Dunántúl légterében...

A HELYZET, 1989. december 2.

Ennyi év után újraolvasva a riportot, a kétélyek csak megerősödtek bennem Kositzky ezredes „természettudományos” próbálkozásait illetően. Nem akarom megismételni a fentiekben leírtakat, csupán hangsúlyozom: a meteorológusok teljesen spontán módon, egymás között, zárt láncú URH-csatornán beszéltek meg szakmai tapasztalataikat. Nem interpretálták mások „látomásait”, hanem azon melegében arról számoltak be egymásnak, amit a saját szemükkel láttak!

Sajnos, az esethez egy nagy szakmai baki is kapcsolódik: amikor az őr bejött az ÜTI-hez beszámolni az általa látott égi jelenségről, azonnal kirohantam Csonka Karcsihoz, akit az autóban hagyunk: „Csináltál fényképet???”

De Karcsi – azóta elhunyt, Isten nyugosztalja – békésen szundikált a hátsó ülésen...

Az esettel azokban a napokban sokat foglalkoztak más lapok is. Néhány hétig még téma volt a sajtóban, annál is inkább, mert a jelenség többször megismétlődött. Nagykanizsai tudósítónk, Rikli Ferenc – ma is aktív rádiós –, például így számolt be két Zala megyei esetről:

Zalában így látták

Négy zenész szombaton hajnalban Kehidakustányból éppen hazafelé tart Nagykanizsára. Zalakaros előtt, a dióskáli elágazásnál valami különös dolog megállásra kényszeríti őket. Egyikük, Duganics Zoltán számítógép-műszerész meséli:

– A fényes pontról azt gondoltam, hullócsillag, de egyre nagyobb lett. Kiszálltunk az autóból, még a motort is leállítottuk, hogy hangot is halljunk. Hullócsillagot sokat láttam már, ahogy lefelé zuhan, fénylőn ég, majd kialszik, mint egy katonai jelzőrakéta. Ez viszont teljesen vízszintesen repült, tartósan haladt dél-nyugatról észak-keletre. Hosszú fénycsík volt. Méreteit a felhők magasságához viszonyítva próbáltam megbecsülni. Azt tudom, hogy a felhők ezer-kétezer méter között vannak. A jelenség is valahol e tájon lehetett, mert a felhők között bújkált. Meg is világította őket, mintha reflektoroztak volna, bár még felettük is látszódtak a kontúrok. Körülbelül kétszáz méter hosszú lehetett. Ez még nem minden, mert mögötte két kicsi pont is haladt. Egy-két méter átmérőjük lehettek, az egyik a nagy alatt, a másik felette repült kétszáz, illetve négyszáz méternyi távolságra. A nagyobbik olyan volt, mintha egy fénycsövet húztak volna az égen, de ennek jóval nagyobb fényereje volt. Az eleje vörössárga, a vége pedig vakító fehér. Az egész teljesen kontúros. Húsz-huszonöt másodperc alatt vonult át a látótéren. Az órám is le tudtam olvasni, olyan erős fénye volt.

Már pénteken este, hat óra tájban odafelé is láttunk valami érdekeset. A Göncölszekér rúdjának törésénél nagy, fényes, csillagszerű valami volt. Tíz-tizenöt-ször nagyobb, mint a Göncöl csillagai. *(Mint fentebb láttuk, hajszálpontosan így írta le a jelenséget a*

nagykanizsai meteorológus, aki éppen ebben az időben észlelte ugyanezt. H.J., 2015.)

Hétfőn délután, öt órakor Nagykanizsa felett dél-nyugati irányban, hetven fok magasságban, a csillagoknál jóval nagyobb és sokkal fényesebb narancsszínű pont lebeg. Fél hat körül lassan elindul déli irányba – *folytatódik Rikli Ferenc tudósítása.* – Innen a városi televízió operátöre, Donáth Attila videokamerával rögzíti a látványt, aminek e sorok írója is szemtanúja, aki fotós kollégájával, Erdei Andrással együtt gépkocsival ered a távolodó jelenség után. A város szélénél tovább azonban nem érdemes menni, mert már csak húsz fok magasságban van, s a fénye csökken. Távolodik. Közben alatta és felette jól látható a Rómából Budapestre tartó utasszállító gépek villogó helyzetjelzője. Néhány fotó készül, majd vissza a stúdióba: miről árulkodnak a videófelvételek? Amikor viszonylag magasan volt a jelenség, ék alakúnak látszott, majd ahogy távolodott, egyre inkább kör alakot öltött a ragyogó folt – tanúsítja a felvétel. A kimerevített képek újabb meglepetéssel szolgálnak, amit szabad szemmel nem is láttunk: a jelenség aljából időnként a föld felé haladó fénycsókák hatolnak a mélybe.

De hogy mégis mi volt? Semmivel nem lettünk okosabbak – *írta zalai kollégánk, A HELYZET 1989. december 2-iki számában.*

A történet furcsa epilógussal zárult. (Zárult???)

Az 1989. november végi rejtélyes jelenségekről Égi vendég című könyvében megemlékezett Sombor Judit budapesti újságíró is. (Unió Kiadó 1990.) Az egyik fejezet – Ufókrimi – kizárólag a nyugat-dunántúli történéseket eleveníti fel, kiegészítve saját oknyomozásának eredményével. Könyvének ez a része az én riportom hosszas idézésével kezdődik, majd sajtószemlével folytatódik. Sombor Judit felhívja a figyelmet Kositzky Attila ezredes egymásnak ellentmondó, szerintem sem túl meggyőző „természettudományos” magyarázkodására, majd így folytatja:

„Az ezredessel elsőként Havasi János, a pécsi ‚A HELYZET’ című hetilap főszerkesztője találkozott. Könnyű neki! Mihelyt az égi tánc megkezdődött, a helybéli meteorológusok azonnal riasztották. Még 24-én éjszaka autóbá ül, és hajnali háromkor megérkezik Pápára. Főlébreszti álmából az este szolgálatban lévő szinoptikus (meteorológus) tisztet, Lőrincz Zsolt hadnagyot, aki a következőket mondja:”

S itt ismét az én riportomból idézi szó szerint a tiszt szavait. Amikor a hadnagy a hajózők egymás közti levelezésére utal – „valami rendkívülit láttak, de nem tudják mi az” – Sombor így kommentál:

„A katonai szakzsargonban a ‚hajózők’-nak a pilótákat nevezik. A Lőrincz Zsolt által említett levelezésről soha többé egyetlen cikkben sem esik szó, ami – ha tekintetbe vesszük az országos légvédelmi ügyeletről szerzett információt, miszerint a pilóták számára hírzárlatot rendeltek el – nem is csoda.”

Sombor Judit megkereste Bazsó Gyulát, a pápai meteorológiai megfigyelőállomás munkatársát is, akivel azon az éjszakán találkoztunk. A fiatalember elmondta, hogy az eset utáni napokban több fenyegetést kapott telefonon, sőt, egy ízben lövést is adtak le rá. Bizonyos személyek ráálltak a meteorológusok titkos frekvencián működő URH-adójára – ezen hallottuk a november 24-iki beszélgetést –, s itt is folytatták a fenyegetőzést. Mindenképpen arra akarták rávenni, hogy többé senkinek ne beszéljen a különös fényjelenségekről. Bazsó a katonai titkosszolgálatot vélte fölfedezni az események hátterében. Sombor Juditnak egyszer sem állította, hogy ufót látott volna: szerinte akarva-akaratlanul egy titkos (szovjet?) űrkísérlet szemtanúivá váltak azokban a napokban.

S hogy fokozzuk a rejtélyt: az a szinoptikus tiszt, aki az ominózus éjszakán telefonon nyilatkozott nekem, néhány hónap múlva ismeretlen körülmények között repülőbaleset szenvedett Pápán. Sombor Judit éppen akkor kereste volna fel Lőrincz Zsoltot, amikor a laktanyában hatalmas készültség mellett a lezuhant MIG 21-esének felkutatására indultak...

A vég kezdete

„Európa – de lehet, hogy a világ – legrégebben üresen álló lakó-épülete” – ezzel a távolról sem büszke címmel jegyezték be a Guinness-rekordok nagykönyvébe a pécsi Szigeti úti huszonöt emeletes lakótornyot, közkeletű nevén a Magasházat. A monstrumot 1989 karácsonyán pánikszerűen kiürítették, de sorsa azóta sem rendeződött. Az ígéretések, fogadkozások, üzleti akták egymásra polcolva legalább olyan magasságot érnének el, mint maga a ház. Legszívesebben a Töketlenkedés Csímborasszójának nevezném el.

Nem nagy dicsőség, de a ház kálváriáját talán mi, A HELYZET szerkesztői indítottuk el. Bennünket kerestek meg ugyanis azok az építészek, akik fölfedezték a ház hibáit, mi tettük közzé az első riasztó szakvéleményeket.

Veszélyben a pécsi magasház

Mire e sorok olvasóink elé kerülnek, a szakemberek már végleges döntést hoztak: ki kell-e üríteni az ország legmagasabb lakóházát, a pécsi „Huszonötemeletest”. Lapzártakor a pécsi városi tanácson csupán annyi hivatalos tájékoztatást kaptunk, hogy csütörtökön (22-én H. J., 2015) határoznak a lakók sorsáról.

1977-ben adták át a Szigeti-városrészben tornyosuló hatalmas épületet, amelyet Zezelj belgrádi mérnök földrengésbiztos technológiájának adaptálásával Mayer György pécsi építész álmodott meg a tervezőasztalon. A szabadalmi oltalommal védett eljárás kidolgozása mellett egyszersmind a helyi vezetők fékevesztett megalomániájának is emléket állított.

A földszinten IKV és postahivatal; az első két emelet a Központi Statisztikai Hivatal baranyai igazgatóságáé; a harmadik és huszonharmadik szint között egy egész falu népe, hétszáz ember lakik 248 lakásban. S mindennek a csúcán: reprezentatív fogadóterem. A statikai terveket a Budapesti Műszaki Egyetem készítette, a kivitelező a Baranya Megyei Építőipari vállalat volt, Harka János vezetésével. Amikor átadták, elismerések és jutalmak hullottak, szakmai körökben szenzációt emlegettek, hiszen IMS-technológiával (előfeszített vázszer-

kezettel) ilyen magas épületet hazánkban még nem építettek. Legfőbb erényének a földrengésbiztonságát tartották.

A földrengéssel nem is volt baj. Leszámítva, hogy erős szélben a ház felső emeletei érezhetően imbolyognak, az ablakok dübörögnek; hogy a légáram keresztülhúz a lakásokon, kívül pedig óriási huzatörvények keletkeznek, amelyek letépik a burkolatot; hogy az északi oldal beázik; hogy az apró erkélyek réseiben a gyerekek bármit ledobhatnak az utcára; hogy az üzemeltetés évi kétmillió forint veszteséget termel az ingatlankezelőnek – nos, mindezt leszámítva igazán kevés panasz volt a Huszonötmeletesre. A gyönyörű kilátás és a toronyház impozáns „New York-i” látványa bő kárpótlást nyújtott...

A szakembereket akkor érte az első kellemetlen meglepetés, amikor néhány hónappal ezelőtt megszondázták az épületet. Rutinszerű karbantartásra készültek, melyről tudtak a lakók is: három-ötszintenként végrehajtandó felújításról, szerkezetmegerősítésről volt szó.

A szemle után megváltozott a szakértők véleménye. Megállapították, hogy a kötőelemek jó része korrodálódott, az épület statikai állapota nem kielégítő, egyebek között a konzolok leszakadásának veszélye sem kizárt. (Erről szintén csütörtökön nyilatkoznak az illetékesek. A feltételezések szerint nem az esővíz okozta a korróziót, hanem kivitelezési hiba: a betonozásnál használt fagyásgátló anyag túlzott adagolása. Ez roncsolta szét a feszítő acélszerkezetet, amely ha megbomlik, összeomlik a ház.

Akármi hozta is a lakókra a veszélyt, a legsúlyosabb következménnyel is számolniuk kell: a teljes és azonnali kiürítéssel. A helyszínen nyert információink szerint ennek költsége akár több százmillió forint is lehet, amelyet a városi költségvetésből semmiképpen sem lehet kigazdálkodni. A tanács alig több mint száz szükséglakást tud csak biztosítani, a családok felének kollégiumban, munkásszállón és rokonoknál kell megszállnia. A költöztetés nem képzelhető el a honvédség segítsége nélkül, amely így, ünnepek táján, további nagyon fegyelmetezett összmunkát igényel.

Az igazi építőmesteri feladat csak ezután következik: mit lehet tenni egy ekkora monstrummal? A kötőelemek jórésze úgynevezett merevítőfalak alatt van elhelyezve, amelyek megbontása beláthatatlan következményekkel járhat.

Most a legrosszabb változatról beszéltünk. Reméljük, mégsem ennyire súlyos a helyzet. Szurkolunk a lakóknak, s beszámolunk a fejleményekről.

A HELYZET, 1989. december 23.

Lapunk 1989. december 30-iki számában adta közre:

Ki kell üríteni a Magasházat

Ha nem is azonnal, de január 15-ikétől március 21-ig ki kell költözniük a lakóknak a pécsi huszonötemeletes magasház 248 lakásából. (Lapunk múlt heti számában már beszámoltunk erről a lehetőségről.) A városházán kiadott tájékoztató szerint az épület tartószerkezete gyors megerősítésre szorul, amelynek megtervezéséhez további vizsgálatok elvégzése szükséges. A szakértők a kiköltöztetés megkezdéséig is felkérték a lakókat, hogy rezgést okozó tevékenységet ne folytassanak, a loggiákon többen ne tartózkodjanak és jelentsenek minden káros elváltozást. A kiköltözéshez nem áll megfelelő számú lakás a tanács rendelkezésére, ezért az egyedülállók közül néhányakat munkásszállón helyeznek el. Az egyes minisztériumoktól is anyagi segítséget kérnek.

A ház azóta is üresen – de áll...

A bontás megkezdése 2015 második felében várható.

Bakonyai látogatás a Kisgazdapárt elnökénél

Ma már kevesen tudják, hogy Baranya megye egykoron a magyar politikai élet egyik fellelegvára volt, különös tekintettel a XX. század harmincas éveinek parasztmozgalmaira. A „kincses” Baranya a szülőhazája a Független Kisgazdapárt több jeles – és tragikus sorsot megélt – politikusának, például Nagy Ferenc miniszterelnöknek és Kovács Béla földművelésügyi miniszternek is. És innen, a Pécs melletti Bakonyáról származott Vörös Vince, az 1944. december 21-iki debreceni Ideiglenes Nemzetgyűlés egyik legfiatalabb tagja s egyben jegyzője is, aki az 1990-es szabad választások után az Országgyűlés egyik alelnöke lett. (Sajnos, a kommunista diktatúrának sikerült őt is megtörnie: jóval a rendszerváltozásnak nevezett időszak után derült ki, hogy „Vince bácsi” az állambiztonsági szolgálat III/III-as ügycsoportjának besúgója volt. De ez egy másik történet.)

Az újraéledő pártharcok derekán, 1989 decemberében kerestem fel bakonyai otthonában.

Vörös Vince bizakodik

Korán alkonyodik, pedig jó lenne még nézelődni. Innen, a Jakab-hegy tővéből sötét mezőnek látszik az Ormánság síkja, benne apró fények, karácsonyváró falvak lámpái villannak fel. A mező túloldalán a szlavóniai Papuk kéesszürke vonulata zárja a láthatárt.

A bakonyai faluszélen úgy magasodik fel egy szép családi ház, mintha csak mintája akarna lenni a magyar középparaszti építészetnek. Zsalugáteres ablakai nyáron enyhet adó hűvöset, télen hívogató meleget kínálnak.

Hol is lakhatna másutt a Független Kisgazdapárt országos elnöke, a 75 éves Vörös Vince, mint egy alig félezer lelkes baranyai kisközségben? Nem a dácsája, a vadászháza van itt, hanem az otthona. Tíz perc autójárásnnyira Péctől, az amerikai vevőkre kacsingató uránbánya tözsomszédságában, mégis a világ végén. Hiszen még telefonja sincs. Rangja, mint Nyers Rezsőé, a magyar történelemben játszott szerepe sem jelentéktelen, ám a Posta mindeddig nem talált rá lehetőséget, hogy

legalább egy „berepülőzött” századeleji készüléket fölszereljen nála. Pedig még Rieger osztrák alkancellár is közbenjárt az érdekében...

Vörös Vincéhez egy naptári bejegyzés miatt kopogtattunk be ezen a decemberi délutánon. *A demokratikus Magyarország ünnepe*: ez olvasható a kalendárium december 21-iki rubrikájában, a Tamás név fölött. Még tanultabb körökben is sokan törik a fejüket, miért biggyesztették oda piros betűkkel. (Sztálin születésnapját – ami szintén e naphoz kötődik – hathatósabb eszközökkel igyekeztek az emberek fejébe verni.) A „megfejtés”: 1944. december 21-ikén ült össze Debrecenben az Ideiglenes Nemzetgyűlés. Vörös Vince szintén a küldöttek között volt, mi több, a Nemzetgyűlés jegyzőjének is megválasztották.

– December 15-ikén eljött Pécsre gróf Teleki Géza és Vas Zoltán, s közölték a pártok vezetőivel, hogy Debrecenben ideiglenes nemzetgyűlést kívánnak összehívni. A pártok megkezdték a jelölést. Itt mindjárt vita alakult ki, mert Kovács Béla, akkori főtitkárunk emlékeztetett rá, hogy Baranyában a kiscsapatok a legerősebbek, így mi több küldöttet kívánunk delegálni. Vas Zoltánék persze ágáltak ellene. Arra hivatkoztak, hogy a Kommunista Párt és a szovjet csapatok nélkül nem lehetne most nemzetgyűlési választásokat tartani. Mondtam Kovács Bélának, ezen nem érdemes veszekedni, a választások majd eldöntik, melyik párt a legerősebb.

– *Őn akkor milyen funkciót töltött be?*

– A Független Kisgazdapárt vármegyei titkára és az 1941-ben megalakult Parasztszövetség országos alelnöke voltam. Ez utóbbit a német megszállás alatt Jaross Andor belügyminiszter – miután küzdöttünk a nyilasok ellen – baloldali szervezetnek minősítette és feloszlatta. 1945 elején szerveztük újjá.

– *Tehát megválasztották a küldötteket...*

– Igen, december 17-ikén a Pécsi Nemzeti Színházban választottak meg tizenöt küldöttet a pártok, a törvényhatósági bizottság és az egyetem (!!! H.J., 2015) képviselői. Másnap el is indultunk Debrecenbe. Egyéb utazási lehetőség híján Vas Zoltán a szovjet városparancsnokságtól szerzett két ponyvás teherautót. Elég „szellős” járművek voltak, s maga az utazás sem volt veszélytelen, mert időnként még német repülőgépek köröztek a fejünk fölött. Szegedi éjszakázás után 19-én vergődünk el Debrecenig. A Tiszántúl nagyon lehangoló képet mutatott, a civis városból is csupán a Nagytemplom környéke

maradt épségben. A megérkezés után nemzetiszínű ideiglenes megbízólevelet kaptunk, s még aznap este összeültek a pártok fölmérni a helyzetet. December 20-ikán megkezdődtek a pártközi tárgyalások, melyek során számos kérdésben megegyeztünk, csupán egyben nem: mi, kiscgazdák szerettük volna megszerezni a belügyi tárcát, de ebbe a kommunisták nem mentek bele. Az ő jelöltjüket erőltették. Végül kompromisszumot kötöttünk: legyen a belügyminiszter a parasztpárti Erdei Ferenc. Róla akkor még nem sejtettük, hogy titkos kommunista és mindenben ki fogja szolgálni Rákosiékat.

– Volt még egy miniszterség, a földművelésügyi, amit szintén kiscgazdapártinak szerettünk volna – folytatja Vörös Vince. – De miután Moszkvában már jónéhány tárca sorsát eldöntötték, az agrárügy Nagy Imréé lett. Azzal az indokkal, hogy csak kommunista miniszter tudja a lehető leghamarabb végrehajtani a földreformot. Ezekben a kérdésekben tehát sok vita volt, így még 21-ikén délelőtt is folytatódtak a pártközi tárgyalások. Mivel a Nemzetgyűlést nem lehetett elkezdni, úgy döntöttek a küldötteként jelen lévő papok, hogy felekezetenként tartsunk istentiszteletet. A katolikusokét a pécsi Perr Viktor celebrálta, annak okán, hogy elmesélte: az ő egyik dédapja 1849-ben Kossuth Lajossal együtt ülésezett a debreceni Oratóriumban...

Délutánra nagy nehezen megszületett a megegyezés, természetesen a kommunisták vitték a prímet. A Nemzetgyűlés elnökének mindenki – beleértve az orosz is –, Szentpétery Kun Béla debreceni professzort javasolta, de az itteni illegális kommunisták megvétőzták ezt, mondván, hogy fasiszta. Szentpétery kivonult az ülésről, így lett az elnök Zsedényi Béla.

– *Oroszok is voltak a Nemzetgyűlésen?*

– Utóbb viták folytak erről, sokan állítják, hogy nem voltak jelen oroszok. Én viszont, mint a Nemzetgyűlés jegyzője, éppen szemben ültem azzal a karzattal, ahol szovjet tisztek is ültek. Erre határozottan emlékszem. Nem szóltak bele semmibe, de jelen voltak.

– *Bizonyára pontosan emlékszik, hogyan zajlott le ez a két nap...*

– Természetesen. Az első délután megválasztottuk a tisztségviselőket és az Ideiglenes Nemzetgyűlés 25 tagú politikai bizottságát. Az elnök elmondta az expozéját, ehhez többen hozzászóltak. Másnapra halasztották az ideiglenes kormány megválasztását. Balogh páter szólt, hogy mint jegyző, én is vegyek részt a politikai bizottság ülésén.

Különterembe vonultunk, de nem ültünk asztalhoz, hanem kisebb-nagyobb csoportokban állva beszélgettünk, vitatkoztunk. Gerő mellett is volt egy csoport, Révai, Balogh páter körül... Miután a kormány összetételében megegyeztek, már csak akörül volt nézeteltérés, hogy a miniszterek esküt vagy fogadalmat tegyenek-e. Végül a fogadalom mellett döntöttek. Akkor egy negyedíves papírra leírták a szöveget, s amikor a Nemzetgyűlés elnöke később felszólította fogadalomtételre a kormány tagjait, én olvastam előre a szöveget... December 22-ikén még egy határozatot is elfogadott a Nemzetgyűlés a fegyverszüneti kérelemről, s a németek elleni hadüzenetről. Másnap, ugyanúgy ahogy jöttünk, hazautaztunk. Csak a kormány tagjai maradtak Debrecenben. Útközben a nagyobb helyeken megálltunk, s tájékoztattuk a hírekre kiéhezett lakosságot a történetekről.

– *Milyen volt a hangulat, a Nemzetgyűlés légköre? Hagyott-e valamilyen esemény mélyebb nyomot Önben?*

– Éreztük, hogy a kommunisták mindenáron vezető szerepre törnek. Imponáló volt Gerő magabiztossága, nem gondoltuk, hogy a későbbiekben mindent ugyanilyen kommunista konoksággal fog végrehajtani. És arra sem számítottunk, hogy egy kiskgazdapárti többséget egyszerűen félre lehet állítani. A másik emlékem a közrenddel kapcsolatos, de ezt talán nem kellene megírni...

– *Ugyan, hiszen ez már történelem...*

– Lehet... No, hát egy nagyobb társasággal álldogáltunk az Aranybika Szálló előtt. Egyszer csak odaszalad egy fiatal nő és rimánkodik: mondjuk azt, hogy hozzánk tartozik! Nem értettük, mire gyorsan elhadarta, hogy két szovjet katona üldözi, nem talál védelmet. Közrefogtuk ahányan voltunk, nemzetgyűlési képviselők, s akkor valóban nem mertek az oroszok közelebb jönni.

– *Tudom, egy egész este nem volna elég a nemzetgyűlési történetekre. De ugorjunk most előre az időben: milyennek látja Elnök úr pártja jövő évi esélyeit?*

– Végre hozzájutottunk néhány helyiséghez Budapesten az Arany János utcában, így – közösködve ugyan a Kereszténydemokrata Néppárttal – valamivel könnyebben intézhetjük ügyeinket. Sajnos, nincs még csönd a házunk táján. Néhány budapesti személy arra törekszik, hogy átvegye a vezetést a Kiskgazdapártban, s nem hajlandó tudomásul venni, hogy a párt bázisát a falvak, a vidéki városok népe

alkotja. A sajtóban is támadást intéztek ellenünk, ezért a politikai bizottság kizárta őket a pártból. Ebbe nem nyugodtak bele, minden fórumon megpróbálnak akciót indítani ellenünk.

– *Pontosan kikről van szó?*

– Ravasz Károlyról, Lányi Zsoltról, dr. Pálos Györgyről és főképpen Faludy Sándor pásztoi volt tagunkról, aki a Dátum hasábjain sorozatban nagyon elítélhető módon támadott bennünket. Kizárásukkal a párt nem gyöngyült meg, sőt, az országot járva azt tapasztaljuk, hogy a népszerűségünk növekszik.

– *A Kiszgazdapárt népszavazással kapcsolatos pálfordulását mivel magyarázza?*

– Nem a Kiszgazdapárt bontotta meg az egységet, hanem az MDF, miután az ellenzék abban állapodott meg, hogy közös jelöltet indít, s egyszer csak azt hallottuk, hogy a Demokrata Fórum Für Lajos mellett korteskedik. A barátságunk nem szakadt meg, de ezt mi rossznéven vettük. Ekkor kerestek meg bennünket a szabaddemokraták, a fideszesek és a szociáldemokraták, hogy alkossunk koalíciót. Csakhogy ez a népszavazással véget is ért! A megegyezés erre az egy alkalomra szólt. A Kiszgazdapárt önállóan kíván részt venni a parlamenti választásokon, nem lép szövetségre senkivel. Ezt Németh Miklós kormányfőnek is elmondtam, amikor legutóbb összehívta a pártok vezetőit. Csupán a választások második fordulójában tudom elképzelni a koalíciót. Persze, ha lesz második forduló.

– *Mennyire sikerült megvetniük a lábukat falun? Abban a közegben, ahonnan a legtöbb párthívket remélik. Nem gondolja, hogy kisebb közösségekben még mindig félnek az emberek a nyílt politizálástól?*

– Örömmel hallottam a minap egy amerikai ismerősömtől, hogy amikor a hazai pártok felől érdeklődött, a legtöbb helyen a Kiszgazdapártot emlegették. Minden kényszer nélkül mondták el az emberek, hogy a dunántúli falvakban a mi pártunk gyökerei élnek a legjobban. Persze, él még a félelem. Tartanak a visszarendeződéstől, hiába mondjuk, hogy az már nem lehetséges. Nem vállalják a nyílt párttagságot. Legfeljebb azt ígérik, hogy ránk szavaznak. Hiába, az elmúlt negyven évet nem lehet egycsapásra elfelejteni. Azért bizakodom. A legközelebbi választáson a három legerősebb párt között leszünk.

Sötétben ülünk, amikor elhangzanak ezek az optimista szavak. Kint beesteledett, bent elaludt a villany. Az utcára pillantva látom, hogy nem csak Vörösnél.

– Gyakran előfordul mostanában – mondja a Kiszgazdapárt elnöke. Csak a tűz fénye világít.

A HELYZET, 1989. december 23.

A Független Kiszgazdapárt 11,4 százalékot (44 mandátumot) szerzett az 1990-es első szabad választások alkalmával, s ezzel valóban bekerült a három legerősebb pártalakulat közé. Bő egy év múlva – az Országgyűlés alelnökének is megválasztott – Vörös Vincét megpucscsolták, Torgyán József lett a párt elnöke, s a frakció 10 tagja kihátrált a kormánykoalícióból.

S még egy megjegyzés: sokat elárul az 1989-es politikai klímáról – és/vagy Vörös Vince személyes megfélemlítettségéről – hogy még ekkor is csak hangfogóval, mert beszélni a „felszabadítók” által elkövetett atrocitásokról...

A rohamrendőr egy napja

Kevés irodalmi próbálkozásaim egyike a fenti címet viselő novella. Évekkel A HELYZET-ben történő közlése előtt megírtam már, de sokáig az asztalfiókban őriztettem. Rangosabb irodalmi lapnak nem mertem felajánlani, más újság pedig éppen a már korábban emlegetett „áthallás” miatt nem jöhetett szóba. Hiába helyeztem nyugati közegbe a történetet, valószínűleg lett volna éber szerkesztő, aki kiszűri a magyar hasonlóságokat. Ha úgy tetszik, a rohamrendőri tevékenység „egyetemességét”... Így aztán irodalmi zsenémnek meg kellett várnia egy független lap létrejöttét, amelynek főszerkesztője esetleg kegyes lesz hozzám...

A rohamrendőr jókedvűen ébredt. Pontosabban: nem volt rosszkedvű, s az elmúlt napok nyugtalan, melegfrontos reggeleihez képest ezt határozott javulásként könyvelte el. Papucsot húzott, kéjes nyújtózkodások közepette a fürdőszobába vonult. Előtte még kilépett az erkélyre, ellenőrizte a madáretető kölesmag-készletét, de vizslató szemeit nem kerülte el a leveleit hullatni készülő csenevész leándervessző sem.

Miközben az arcát verette a langyos vízzel, felesége elkészítette a teát és a piritóskenyeret. A rohamrendőr nem szerette a kispolgári allűröket, de jónéven vette, ha nyugodt körülmények között fogyaszt-hatja el reggelijét. Ragaszkodott hozzá, hogy minden reggel a nagyszoba nagyablakához húzott fehér asztalnál költse el a reggelit.

Karola kitűnő piritósokat tudott készíteni. Még sohasem fordult elő, hogy odaégette volna a szélét, de az sem, hogy félig sülten helyezze az asztalra a hőálló üvegből készült teáskancsó, a nagymamától örökölt fedeles vajtartó és a lekváros üveg mellé. És azok a tojásrántották!

– Alex, meddig várjak? – kiáltotta az asszony a fürdőszoba felé, s hogy mérsékelje a katonás hangnemet, kis szünet után hozzátette: – Nehéz napod lesz?

A rohamrendőr ekkor már a villanyborotváját berregtette. Felhúzta állán a bőrt, ezért kissé torzan hangzott a felelet:

– A jó fene tudja. A műegyetemisták tegnap megint elkezdtek mocorogni. Ennél az izgága bandánál soha nem lehet kiszámítani...

– Na, csak igyekezz, mert ma a ruházati osztályon leszek – mondta az asszony. A tea aranyló sugárban ömlött a hófehér porceláncsészébe.

– Melyik ruhádat veszed föl?

– Még nem tudom... – A rohamrendőr elgondolkodott. – Talán a tavasz II. B-változatát. A rádió enyhe időt mond...

Az asszony elégedetten bólintott. A B-változat különösen jól állt Alexen.

A reggeli ezen a napon hamar véget ért. Karolát és Olgát, mint mindig, a rohamrendőr vitte el otthonról. Olga kései gyerek volt. Akkor született, amikor már minden reményről letettek. Szöszke kislány, játékos, kedves, szófogadó. Amilyet minden szülő kívánna magának.

– Vigyázz magadra nagyon! – súgta az asszony kicsusszanva az ülésről. Húsz éve így köszönt el minden reggel. – Estére otthon leszek – nyugtatta meg a rohamrendőr. – Hiszen tudod: mára én ígértem mesét Olgának.

A városban most tetőzött a reggeli csúcs, de a rohamrendőr tudta, merre rövidítheti le az utat. Így még nyert is néhány percet. Éppen elindult, hogy megvegye a szokásos reggeli lapokat, amikor Daniel karon ragadta.

– Nyomás, öregem, valami zűr van! Engem már telefonon riasztottak.

Daniel aggregény volt, régi barát, évfolyamtárs az akadémián. Kedvelte ezt a hosszúra nőtt, örökvidám fickót, bár mostanában kevesebbet jártak el sörözni a szolgálat után.

A kapuőr ezúttal nem kérte el a belépőt, csak intett, hogy siessenek. Az épületben zaj, futkosás, a riadó szokásos lármája. „Kettes szakasz, sorakozó! Hármás a fegyverszobához, futólépés!... Fecskendős raj, gépkocsira!”...

– Hol a nyavalyában késtek? – vicsorgott rájuk a hadnagy. Egy gázálarctáskával bajlódott, az összegubancolódott heveder csak fokozta a mérgét. – De hiszen... Még fél 8 sincs... – kezdte volna Alex, de a parancsnok leintette: – Ne lafatyoljon, nyomás a raktárba! Majd a huligánoknak magyarázkodjon. Épp’ most gyűjtják föl a harmadik villamost a Silver Központnál...

Sokan voltak a raktárnál, mégis hamar sorra kerültek. Óramű-pontossággal működött a rendszer.

Alex mindig a normaidőn belül szerelte föl magát. Egy bűvész gyorsaságával hányta le magáról a kimenőruhát, s öltötte fel a sötétkékgyakorlót – nadrágot, zubbonyt, a felszárig érő erős talpú bakancsot. Korábbi keserves tapasztalatok alapján sohasem mulasztotta el, hogy herevédőt csúsztasson a nadrágjába. Kényelmetlen viselet, de hasznos. Rutinos mozdulatokkal csatolta föl a szíjakat is, előtte azonban felfűzte a pisztolytáskát, a gázszóró flakont, majd a nyakába kanyarította a gázálarctáskát. Végül felcsatolta a gumibotját.

A rohamrendőr ebben az egyben nem tartotta meg a szabályzatot; a gumibotot sohasem a rendőrségnél rendszeresített fémkapocsra akasztotta, hanem egy maga által kreált, rugalmas műanyaghorogra. Így egyetlen mozdulattal letéphető volt, de elveszteni sem lehetett.

Alexnak még arra is jutott ideje, hogy páramentesítő gyantát kenjen szét sisakjának plexi arcvédőjén. A sisak szíját nem húzta szorosra, nehogy a gázálarc felvételekor sokat kelljen vesződni vele. Apró kis trükkök voltak ezek, de a tizenöt éves szolgálat tapasztalatai napról napra igazolták a más szemében talán bogarasságnak tűnő aprólékos felkészülést.

– Gépjárműnél sorakozó! – visszhangzott a folyosón. Lent az udvaron indulásra készen várakoztak az ajtó nélküli rendőrbuszok. Alex a második raj negyedik embere volt, helye Pasorek, a könnygázgránátos mellett.

– Meghíztál, komám! – kedélyeskedett a gránátos. Hosszú csövű puskáját a térde közé szorította. – Ki fogod bírni! – vágta rá foghegyről Alex. – Húzd arrébb azt a vackot, nem sítúrára megyünk!

Pasoreket mindenki útálta, mert mindig bűdös volt. Most rágógumin kérődzött, de a gumi mentolos illatán keresztül is érezni lehetett szájának bűzét. Rossznyelvek szerint ezért is kapta meg ezt a beosztást. A parancsnok talán azt gondolta, már a szájbűzétől szétszélednek a tüntetők. – Hogy bírják ki emellett a nők? – gondolta megvetően Alex.

A kocsisor meglódult. Felvijjogtak a szirénák, a kék lámpák rideg fénye végigsiklott a kirakatüvegeken. A munkába sietők megálltak egy pillanatra, megbámulták a hosszú karavánt.

Tévedés lenne azt hinni, hogy a rohamrendőr szerette ezeket a látványos kivonulásokat. Néha arra gondolt: esetleg ő is ott állhatna most Olgával az általuk okozott dugóban. De tudomásul vette, hogy ez is hozzátartozik a szakmájához. Megszokta, hogy megbámulják őket, s ki-

ki a vérmeárséklete alapján reagál. Vannak, akik köpnek egyet – ezek főként fiatalok –, mások biztatón mosolyognak, s az arcukon olyasfajta elégedettség tükröződik, hogy „lám, azért még van rend ebben az országban...” A szakasz többi tagján sem látszott izgalom. Ezek a tüntetők, ha hőzöngenek is, nem túl veszélyesek. Nem olyanok, mint Japánban, Dél-Koreában, ahol sisakjuk és huságjuk van, ahol vadak és elszántak. Az itteniek fegyvertelenek, sok közöttük a lány, nem is csúnyák...

A konvoj egy közepes nagyságú térre kanyarodott. Innen nyíltak a műszaki egyetem hatalmas tömbjéhez vezető utcák. A kocsik szorosan egymás mellé álltak, mintegy szekértábor képeztek, de azért arra is ügyeltek, nehogy egy Molotov-koktél az összes kocsit felgyújthassa.

A rohamrendőr gyakorlott szeme azonnal felismerte, honnan várható a legnagyobb nyomás. A kollégium a legszélső utcában volt, itt már sokan gyülekeztek. Táblák emelkedtek a magasba. A betűket innen még nem lehetett elolvasni, de valamennyi rendőr kívülről fújta a szöveget: „Oktatási reformot!”, „Magasabb ösztöndíjakat!”, „Öshüllők, le a katedráról!” „Nemet a diktatúrára!” És ehhez hasonlók. A rendőrség megérkezésének hírére még többen vonultak az utcára. Hangos pfújolás, füttyögés kezdődött, ami hangorkánná erősödött a szűk falak között.

– Kettes szakasz a kollégiumhoz! Egyes, hármas a teret zárja le! De keményen ám, nem úgy, mint a múltkor! Fő a nyugalom, a hidegvér. Ne hagyják magukat provokálni!

– De hát ki ideges? – morogta Alex Danielnek.

– Valami mondanivalója van, Kolman?

– Jelentem, semmi – mondta Alex. – Bocsánat... – tette hozzá, mire többen felröhögtek.

– Ha szórakozni támadt kedve, lesz rá módja hamarosan – mondta fagyosan a hadnagy, s egy csoport felé mutatott, amely éppen egy teherautó felborításával vesződött. Alex mérges volt magára. Nem szokott fegyelmezetlenkedni, különösen akcióban nem. Persze, a hadnagy régóta ismerte, nem kellett büntetéstől tartania. A parancsnok folytatta:

– A dolog menetét ismerik. Először figyelmeztetés. Ez a bevetési főnök kocsijáról történik. Aztán könnygáz, majd jöhet a gyógyfürdő. – Így hívták a vízágyúkat, amelyek festett vizet lövelltek a tüntetőkre. –

Aztán, ha még mindig lábon vannak, indul az oszlató ék, parancsnoka Anton őrmester. Gumibot, kéz és lábmunka. Lőni csak legvégső esetben, főkapitányi parancsra. Kérdés? Nincs? Szakaszonként a felvonulási helyre, indulj!

Amikor Alex szakasza a tér sarkára ért, már jókora barikád várta őket. A diákok közápóra hosszú percek alatt zörgette a fejük fölé feszített pajzs-ernyőt.

– Könnygáz!

A büdösszajú Pasorek kilötte az első patront. Aztán a másodikat és a harmadikat. A közápor megszűnt. Alex tudta, hogy odaát, a zöldségeskocsiból, faládákból és kukákból összehordott barikád mögött most mindenki zsebkendőért kapkod, ingét az arcára szorítja, s köhögve és fulladozva menekül a torkot, szemet, szájpadrást maró émelyítő ködből.

– Gázálarcot föl, roham! – vezényelt a szakaszparancsnok. A barikádokat egykettőre szétrugdalták, s a szakasz hamarosan már a keskeny utcán robogott. Fentről, azokból az épületekből, ahol a fiatal oktatók laktak, néhány tojás és paradicsom repült a rendőrökre. Daniel arcvédőjén is patakokban folyt a lé, káromkodva tisztogatta. Néhányan fekáldarabokat is repülni véltek. Daniel a kapu felé tartott, de a parancsnok tovább penderítette: – Erre most nincs idő. Majd a Wagner-szakasz...

Alex kapkodva szedte a levegőt. Utálta a gázmaszkot. Ez ugyan modernebb készülék volt, már nem akadályozta a mozgást a szelencéhez vezető hosszú cső, de a szelepei elég gyengén működtek, s Alex gyakran fullasztó légszomjat érzett.

A diákok újabb torlaszt emeltek az egyetem bejáratánál. Újabb kőáradat fogadta a rendőröket, akik kénytelenek voltak ismét négyszögbe verődni és plexitetőt húzni a fejük fölé. Mindenki Pasoreket szidta, aki az alakzat közepére szorult s így képtelen volt kilőni a gránátot. A diákok vérszemet kaptak, egyre közelebb merészkedtek.

– Állunk, mint a birkák – bödült el Zubrics és a négyszög szélére nyomakodott. Alex tudta, hogy mindenre elszánt vagány; a főkapitány rokona, s csak ezért kerülhetett priusszal a karhatalomhoz. Meg sem várva a parancsot, kiugrott a sorból és mit sem törődve a feléje záporozó kövekkel, gumibotját lengetve a barikád felé rohant.

Nem tehettek mást, a többiek is taktikát változtattak, valamennyien a torlaszra vetették magukat.

Alex nem vesztette el a fejét. Módszeresen ütött, rúgott, ütött, rúgott. Hátról a nyakba, szemből a vállra, fejre. Térden rúgni, vesén vágni. Oldalt kinyúlva, a rövidebb markolt botot a rekeszizomba szúrni, az összegörnyedőt fejberúgni, félrelökni. Pajzzsal kivédeni az ütest, majd ugyanazzal a mozdulattal szétlapítani az orrát. A plexilapra vér kenődött, újabb és újabb foltok, mint amikor lepkék és bogarak csattannak szét az autó szélvédőjén. Vér, köpet, hányadék, sár. A keze és lába módszeresen, automatikusan dolgozott, amíg csak látott valakit maga előtt. Nem érzett sem haragot, sem szánalmat: végezte a munkáját pontosan, szakszerűen.

Elkábult a füsttől és az ütlegektől a diákok az egyetem vaskerítéséhez szorultak. A vízágyú olyan erővel söpört végig rajtuk, hogy akik nem kapaszkodtak, összeestek, a földön fekvők pedig egymáshoz lapultak. A víz kék volt, a festék lemoshatatlan. Könnyű lesz holnap a válogatás. Alex gyors léptekkel haladt a járdán. Gumibotjával ötletszerűen a kerítésnél támológók hátába, hasába döfött. Ezt a „leckét” sohasem mulasztotta el.

A hangadók begyűjtése szintén rutinfeladat volt. A kiszemelt fickót a hajánál fogva kell megragadni, s a lehető leggyorsabb lépésekkel a szállítókoszhoz húzni. Így nem marad lehetősége védekezni, legfeljebb a hajához kapkod néha. A kocsinál megbilincselik, aztán a lépcsőn úgy lökik fel a platóra, mint a kamionosok az exportnyulat. Alexnek semmi kétsége sem volt afelől, hogy nem mindig azok a főkolomposok, akiket kiválasztanak. De hát valakit be kell gyűjteni, legyen az ügyésznek is dolga. Az előállítás éppen úgy hozzátartozik a munkájukhoz, mint a benzinkutasnak az olajszint ellenőrzése vagy a szélvédő letisztítása. A fiúk néha ellenálltak, ilyenkor sűrű gumibotozás közben a földön kellett vonszolniuk őket – tizenöt-huszat egymás után, nem kis megterhelés! –, a lányok pedig legtöbbször sivalkodva, karmolva és rúgkapálva cipeltették magukat.

A bevetés csak este hét után ért véget. Alex kimerülten zökkent le a fegyverszoba padjára. Fáradt volt és éhes. A herevédő a testéhez tapadt, sziszegve bontogatta a zsinórját. A segélyhely felől Daniel közeledett, ballába combtőig gipszben.

– Egy kukát vágtak hozzám. Szerencsére csak erős zúzódás. Mocskos banda! A doki be akart fektetni a kórházba, de nem ettem meszet. Épp’ holnaptól lennék szabadságon. – Daniel hangja még most is rekedt volt a portól és a könnygáztól.

Alex meg sem mosakodott, alig várta, hogy a kocsihoz érjen. Minden erejét össze kellett szednie, hogy ura maradjon az autónak. – A fene gondolta volna, hogy ilyen nehéz lesz. Csak nem öregszem? Azelőtt meg sem kottyant végigverni ezt a nyikhaj bandát...

Karola nyitott ajtót. – Csakhogy megjöttél végre! Olga már nagyon várt. – Láta, hogy Alex homloka sebes, a kezét is vörös csíkok barázdálják, de nem kérdezett semmit. Náluk ez nem volt szokás. Így hát csak annyit mondott:

– Várj, lemosom. – Hegyes ampullákkal tért vissza, szakszerű mozdulatokkal bekente a seb környékét. Aztán mégsem bírta tovább: – A műegyetemisták voltak ugye? Bement a rádió is...

Alex némán bólintott. Csípte a jód, amely leszivárgott a sebszélekbe, összeszorította a fogát.

– Fürödj meg gyorsan, aztán a mese után mi is megvacsorázunk – ajánlotta az asszony, s már zubogott is a langyos víz a világoskék fürdőkádca. Karola habot is töltött bele, illatos fenyőhabot. A rohamrendőr jólesően elernyedve csobbant a vízbe. Csak most vette észre, hogy a térde is feldagadt, puffadt volt, mint egy rosszul felfújta kézila. A válla sajgott, meghúzódhatott a levegőbe csapó, eltévesztett botütésektől.

– Apa, apa, nem is hallottam, hogy megjöttél! – robbant a fürdőbe Olga. Alex gyorsan habfüggönyt húzott a köldöke és a térde közé.

– Kislányom, hányszor mondtam már, hogy ne zavard apát, amikor fürdik... Te már nagylány vagy, nem óvoda – korholta az anyja.

Olga ezen az estén egy Grimm-mesét választott. A vitéz szabólegényről szölt, akinek az övén ez áll: „Hetet egy csapásra...”

A HELYZET, 1989. december 30.

Az eltűnt Kapos

Az alábbi riport egy hosszabb szociográfia rövidített változata.

A Szépirodalmi Könyvkiadó Magyarország felfedezése című sorozata a hetvenes-nyolcvanas évek egyik legrangosabb irodalmi szociográfia-gyűjteménye volt. A kor legnevesebb íróit tudhatta a kiadó a szerzők soraiban, Moldova Györgytől Végh Antalón át Bertha Bulcsúig. A szerkesztőbizottságban olyan kitűnő koponyák ültek, mint Fekete Gyula, Hankiss Elemér, Huszár Tibor vagy Vitányi Iván. Érthető volt hát örömem, amikor 1987 táján felkérést kaptam Gondos Ernőtől, a sorozat szerkesztőjétől, hogy küldjek írást a készülő, Fél múlt című antológiába. Már régóta terveztem, hogy a somogyi erdőkben kibugyanó forrástól a Sió-torkolatig végigjáróm a Kapos, Magyarország egyik legmérgezetebb folyóját, s megpróbálom szinte négyzetméterenként földéríteni azokat a szennyezőforrásokat, amelyek ezt a halott állapotot előidézik. Huszonkét oldalas szociográfiám „A víz en nincs újj lenyomat” címmel jelent meg az antológia részeként, 1990 tavaszán. (Mindaz, amit itt leírtam, a Kapos nyolcvanas évekbeli állapotát tükrözi.)

A Fél múlt című kötet volt egyébként a Magyarország felfedezése című sorozat hattyúdala...

A kelták még hajózták

A kaposszekcsői szőlőhegy felől kis patak csordogál a Kapos felé. Annak idején, a dombóvári gimnáziumba menet naponta átkerekeztem a hídján. Néha lementem a vízhez kezem mosni, a zsebkendőt megnevesíteni.

Lemegyek most is, a vizet azonban hiába keresem. Koromfekete, mocskos láben béka evickél. A fekete massa a hátára ragadt, kétségbeesve kapaszkodna kifelé, de meredek a part, a rézsút sikamlós, olajos iszap borítja.

Undoromat legyőzve vízmintát veszek a patakból. Mintha sűrű feketekávé löttyögne az üvegben. Ez is a Kaposba folyik. A közeli szovjet laktanya „ajándéka”.

Emlékek sora fűz ehhez a vidékhez. A Baranya-patak és a Kapos találkozásánál nőttem fel, ez a két víz jelentette számomra a Mississippit, a Dékány-regények Adriáját. Hogyan is lehetne hát közömbös nekem, mivé lett gyermekkorom „nagy vize”, méretes halaival, kiismerhetetlen forgóival, könnyen omló partjaival. A látóhatárig húzódó fényes szalag, melyben a dombóvári hídról szemlélődve visszatükröződött az alkony minden varázsos fényjátéka.

A Kapos: folyó a Dél-Dunántúlon. Kelet felé induló, majd Dombóvárnál észak-keletnek forduló, 113 kilométeres keskeny csík Kiskorpád és Tolnanémedi között. A megyehatárokat nem tisztelve a Balatonparttól a Mecsekig elterülő löszös dombvidék vizeit szedi össze, vezeti a Sióba.

A Kapos: az ország egyik legszennyezettebb folyója. Háromezer négyzetkilométeres vízgyűjtőjén harmincnál több szennyezőforrásról tudnak. A Kapos vize a dombóvári szakaszon már használhatatlan, élővilága csaknem kihalt. A folyó fegyelmezetten, csatornamederbe szorítva surran alá a somogyi, tolnai löszhátak között. Árvízveszély nincs. Ötször ekkora vizet is elbírnának a gátak, csak volna benne, hogy elmosná ezt a tengernyi mocskot.

A csend a legfurcsább. A büzt csak azok érzik, akik lemásznak a víz mellé. De a csend messzire hallatszik. Megszűnt a békakonzert is, amely tavasszal, nyár elején elmaradhatatlanul hozzátartozott a Kaposmenti éjszakákhoz. Nincs béka, csak az az egy, amelyik itt képeszt a szekeső-szőlőhegyi árok olajiszapjában. Tapossa a fekete sarat.

A forrás

Bolyongok a Kapos forrása és torkolata közt. Keresem a szennyet okádó beömlőnyílásokat, az élővizet tisztító bűzös kloákákat.

Dombóvártól nyílegyenesen nyugat felé vezet a Kapos csíkja. A völgy itt meglehetősen keskeny, talán ha egy kilométer széles lehet. Balkéz felől meredek dombhátak szegélyezik, amelyeket szűk patakmedrek szabdalnak fel, szinte mértani pontosságú merőleget húzva a folyó vonalára. Történésznek, régésznek nagyélmény erre utazni. Őskori, kelta, római, középkori emlékeket egyaránt rejt a táj.

Mosdóssal szemközt, Szalacskánál kelta halomsírok. Azt írja Csánki Dezső Magyarország-monográfiájának somogyi könyvében, hogy az itteni kelták élénk kapcsolatban álltak az etruszokkal, s közlekedési eszközük a hajó volt. A Kapos ekkor még sokkal jelentékenyebb folyó,

elbírt olyan hajókat is, amelyek képesek voltak eljutni a tengerig. Az egyiknek Kurdnál ásták ki a maradványait.

A folyó vízrajzának jeles kutatója, Bebesi Gyula, 1937-ben megjelent tanulmányában hosszú oldalakat szentel a Kaposvölgy történetének. Ebben olvashatjuk:

„A Kapos völgyét egész hosszában olyan elvadult cserjések, bozótok, berkek, nádasok szegélyezték, hogy méltán nevezték ezt a vidéket Kaposbozótnak. Ez a Kaposbozót a legújabb rendezésig (1932) élte fénykorát. A szabályozás következtében erős a remény arra, hogy ezeket az elvadult ártereket is meg lehet hódítani az emberi megélhetés számára – írja Bebesi, majd kultúrmérnöki büszkeséggel hozzáteszi: – A kaposvölgyi gazda nem nézi nagy aggodalommal a Kapos áradását, mert jelentős károkat úgysem okozhat. A Kapos pedig hasztalan igyekszik megmutatni, hogy mégsem olyan jelentéktelen, mint amilyennek látszik, mert a mérnöki munkálatok alaposan megzabolázták.” Ami ez utóbbit illeti, a folyó már 1941-ben alaposan rácáfolt Bebesire. Négy évvel a büszke tanulmány megjelenése után óriási árvíz öntötte el a völgyet, elsöpörve még a hidakat is.

A Kapos „megzabolázását” egyébként már a múlt század elején megkezdték. 1820-ban a vidék nagybirtokosai megalapították a Kaposvizi Társulatot, amely még a második világháború után is működött egy ideig. Az első – máig minden munka alapját képező – lecsapolást Beszédes József, az akkori idők egyik legkiválóbb kultúrmérnöke tervezte meg. Beszédes volt az, aki a Balatont és a Siócsatornát rendezte, s ehhez a ma is korszerűnek mondható tervhez igazította a Kapos vízének szabályozását.

A Kapost és mellékvizeit – melyek közül a Baranya és a Koppány a legjelentősebb – már ekkor szinte teljes hosszukban csatornázták. Felszámolták a malomduzzasztókat, amelyek, úgymond, akadályozták a folyó természetes mozgását. A múlt századi szabályozáskor szűnt meg egyebek között a fészerlaki, a berki, a duzzi, a görbölyi és a pincehelyi vizimalom. A megmaradtak vizét külön malomcsatornára vezették.

Kaposvárt nyugat felé elhagyva a nagykanizsai országút végig a Kapos egyre szűkülő völgyét követi. Kiskorpádnál Gige felé kanyarodunk el. Nem sokkal az utolsó házak után híd, alatta kis patak. Medrében nád, zsombék. A víz sekély és tiszta. A Kapos két forrás-ága itt egyesül a kertek végében, s indul tovább százkilométeres útjára.

Medre hamar szélesedik, a forrástól alig néhány kilométerre a Kapos már folyócskának látszik. Vízét Kaposvár előtt jobbra csak a szántóföldekről bemosódó műtrágya veszélyezteti. Így kerülhet máris a II. vízminőségi osztályba, ami közepes szennyezettséget jelent.

A szennyezők

Ám hamarosan megkezdődik a vesszőfutás. Idézet a közép- és dél-dunántúli vízügyi igazgatóságok egy 1980-ban kelt közös tanulmánytervéből:

„A Kapos-vízgyűjtő Baranya-Somogy megyei részén 22 jelentősebb kommunális és ipari szennyvízbevezetés található, amely közvetlenül vagy mellékvízfolyások közvetítésével kb. 37.500 köbméter szennyvízzel terheli a Kapost naponta. A szennyező létesítmények 90 százaléka Kaposvár térségére esik. A szennyezőanyagokat tekintve különösen az oxigénfogyasztásban mérhető szervesanyag – 28 tonna naponként – valamint a technológiai eredetű sóterhelés jelentős.”

Játszunk el egy kicsit a számokkal: a 37.500 köbméter annyit jelent, mintha *naponta* 375.000 darab (!) egyhektós hordót ürítenének a folyóba. A tragikus az, hogy a Kapos nem tartozik a legbővebb vízü folyók közé. Közepes vízállásnál Kaposvár környékén percnként mindössze 55 köbmétert szállít. A nyár végén előfordul, hogy csak tízet, vagy még kevesebbet. A három legnagyobb kaposvári szennyező, a cukorgyár, a húskombinát és a tisztítótelep naponta 18 köbméter szennyvizet engedett a folyóba a legutóbbi évekig. Nem kell különösebb matematikai képesség, hogy kiszámítsuk: pusztán e három üzem szennyvize meghatározó módon befolyásolta a Kapos vízminőségét.

Tovább bonyolította a helyzetet, hogy a Kaposvári Cukorgyár nem csupán szennyvízzel „táplálta”, hanem ki is vette a folyó vizét. A cukorkampány idején – ami éppen a legaszályosabb őszi hónapokra esik –, előfordult, hogy félig kiszippantották a mederből a vizet, hogy aztán lejjebb szennyvízként bocsássák vissza. Nem egyszer az is megtörtént, hogy a mederben alig maradt víz: a Kapos teljes egészében átfolyt a gyáron... A cukorkampány idején bódult halak úsztak a víz felszínén (amíg voltak még itt halak), környékbeli gyerekek nagy öröme: „Jönnek a cukros halak!”

Akár kézzel is össze lehetett fogdosni őket...

A kaposváriak kitalálták, hogy a cukorrépa mosásához, „úsztatásához” használt vizet – többszöri tisztítás és ülepítés után – a gyártól két kilométerre lévő zagykazettákba vezetik. Az üledék végleg ott marad, a víz pedig a sántosi biológiai törendszerbe folyik át, ahonnan csak hét-nyolc hónapos rothadás, tisztulás után ömlik a Kaposba. De még mindig ott marad szennyező forrásként a hűtővíz. Ennek zárt rendszerre alakítása az idén fejeződik be. Mindenesetre úgy tűnik, a gyár tanult a saját kárán: a nyolevanas évek első felében több mint 8 millió forint környezetvédelmi bírságot fizettek ki...

– A gyárnak nem érdeke a vízszennyezés. Nem annyira a bírság miatt, bár az sem kis tétel. De ha most megtaláljuk a víz visszaforgatásának módját, az nemcsak a Kapos szennyezését szünteti meg véglegesen, hanem a vízkivételt is feleslegessé teszi. Végsősoron optimalizáljuk a technológiát – summázta véleményét Szendefy György, a cukorgyár hidrotechnológusa 1986-ban, az első próbaüzemek során.

S hogy érdemes volt belevágniuk, azt a Dél-Dunántúli KÖVIZIG legfrissebb, 1989. júliusi tájékoztatója bizonyítja: most már csak határérték alatti szennyezettségű úsztatóvizet engednek a Kaposba, s az 1990-re megépülő hűtőtorony végképp kizárja majd, hogy innen ipari szennyezés érje a folyót.

A másik hagyományos szennyező a Kaposvári Húskombinát. Kisvárosnak is beillő telephelyét alig néhány száz méter választja el a cukorgyártól. Teljesen érthetetlen, hogyan telepíthettek ekkora üzemeket egy ilyen kis folyó mellé. A Kapos nem csak képletesen, hanem valóságosan is keresztülfolyik a gyáron, amelynek saját közúti Kapos-hídja is van. A kombinát termelése 1979-ben futott fel. Nyugat-német technológia alapján ekkor épült az új exportüzem. 1987-ig csak a kommunális vizeket engedték a városi szennyvíztelepre, az ipari vizeket – némi előtisztítás után – közvetlenül a Kaposba vezették.

Ma már a húszem minden ipari szennyvize a városi tisztítótelepre megy. A gond csak az, hogy ennek rendkívül kicsi a befogadóképessége. Az új, biológiai tisztításra is képes szennyvíztelep tíz év óta épül, s még mindig nincs befejezve. A beruházó központi támogatást nem kapott, a fejlesztés ütemét a pénz csordogálásához kellett igazítani. 1990. december 31-ike a legújabb határidő. Márpedig a szennyvíztelep elkészültéig csak álmodozni lehet arról, hogy jelentősen megtisztul a

Kapos vize. Sőt, a „vízminőség javulása a mederben felhalmozódott jelentős mennyiségű, magas szervesanyag-tartalmú instabil fenéküledék hatására feltételezéseink szerint csak lassú ütemben következik be” – olvashatjuk a KÖVIZIG említett jelentésében.

Alapos mederrendezésre lenne szükség a Kapos kritikus szakaszán, de hát kinek van erre pénze? Marad nyaranként a bűz, s a parlamenti interpelláció.

Halott folyó

A Kapos a somogyi megyeszékhelyet elhagyva az „erősen szennyezett”, tehát a III. vízszennyezettségi osztályba kerül. A Dunántúl egyik legpiszkosabb folyója. „Ipari víz”, amit sokan elkönyveltek annak, aminek sajnos még ma is látszik: szennyvízcsatornának.

Sokat segítene a helyzeten, ha a völgyekben megbúvó víztározók vizével rendszeresen felhigítanák a folyót. De mi lenne akkor a halászosokkal, horgászokkal, a vizespartok szerelmeseivel? A Deseda-tó már ma is motorcsónak-világversenyek helyszíne, a kaposváriak kedvelt üdülőhelye. (Bár a szomszédos Toponáron haragszanak rá, mert a Deseda-patak felduzzasztásának tulajdonítják a házakon keletkezett repedéseket. A hatalmas Hársasberki-tározó vizével sem sokat operálhatnak a szakemberek, hiszen a halgazdaság érzékeny veszteséget szenvedne egy esetleges nagy vízszintcsökkentéssel. Így a hígítás marad rendkívüli intézkedésnek egy-egy váratlan, nagyméretű kaposvári vízszennyezés után.

A Kapos a dombóvári vasúti hidaknál fordul északkeleti irányba. Milyen izgalmas hely volt ez gyerekkoromban! A pécsi és a bátaszéki vasútvonal két színben keresztezi egymást, s van egy harmadik híd is, ami a kaposvári vonalat vezeti át a Kaposon. A régi és új pályaszakaszok szögletében hatalmas bombatölcsér: 1944-ben próbálták lebombázni a hidat az amerikaiak.

A víznek itt erős a sodrása, zúgókon folyik át, hogy a fűtőházból érkező szennyeződések egy kicsit „kiszellőztessék”. Amíg gőzmozdonyok voltak a fűtőházban, a vizet a Kaposból szippantották fel. Ám a nagy vízszennyező, a MÁV, maga is a vízszennyezés csapdájába esett: külön technológiát kellett kidolgoznia a mozdonyok úgynevezett vízrántása ellen. A cukorgyári kampányok ideje alatt annyi szervesanyagot hozott a Kapos, hogy a vízben ioncsere történt. Amikor a mozdonyok felszívták a vizet, s elkezdtek gőzt fejleszteni, a víz nem a

szokott módon – fölszállva, kitágulva – alakult át. Az ioncsere fejtetőre állította a technológiai folyamatot: gőz helyett víz tolult a dugattyúkhöz, repedéseket, töréseket okozva. Hullaméregből készült tablettákat oldottak fel a vízben, s ezzel billentették helyére a folyamatot. Véglegesen azonban csak a gőzmozdonyok nyugdíjazása oldotta meg a problémát.

A dombóvári tanácsnak a Kapos nélkül is sok baja van a vizekkel. A szennyvízhálózatot csak a sűrűn lakott részeken építették ki. A családi ülepítőkből elszívárog a lé, ezért a talajvíz állandó utánpótlást kap, naponta legalább ezer köbmétert. Csoda, ha egyre többen panaszkodnak, hogy vizes a pince, dohosodik a házfal? Sok a gond az illegális csatornabekötésekkel is. Főleg az új családi házas negyedekben fordul elő, hogy a szennyvizet belevezetik a csapadékcatornába. Aligha kell magyarázni, miért káros ez: a víz útja egyenesen a Kaposba vezet.

A városi szennyvíztelep kicsi, régen kinőtte a kapacitását. A mérgező anyagokat – amelyek például a kórházból kerülnek ki –, semmi sem közömbösíti. És ez vonatkozik a töméntelen mosószerre is.

Dombóvártól a Sió-torkolatig – a tolnanémedi kendergyárat leszámítva – már nincs számottevő ipari üzem a Kapos mentén. Ezen a szakaszon a trágyalé a folyó legfőbb ellensége. A hetvenes évek elejének szarvasmarha-programja mindenre gondolt, csak a környezetvédelmi beruházásokra nem. „Majd szétválasztjátok a vizet és a hígtrágyát! – mondták az akadékoskodóknak. Mire azonban sor kerülhetett volna a rendkívül energiaigényes berendezések megvételére, beütött az olajválság, s maradt a derítés. A gödrök hamar megteltek, s a trágyalé sok helyütt elárasztotta a berket. Valamikor virágzó kerteszeteket láthattunk Regöly, Szakály, Pincehely környékén. Manapság ez sajnos elképzelhetetlen. A KÖJÁL egyenesen tiltja az öntözést a víz bakteriológiai szennyezettsége miatt.

Mégis, a Sió-torkolat felé közeledve mintha tisztulna a folyó. Pincehelynél elvélve már horgászokat is lehet látni. Ha az értékeőbb fajták nem is, az úgynevezett szeméthalak újra megjelentek. Remény van rá, hogy ha nem is azonnal, de az évezred fordulóján megtisztul a Kapos, s a szépséges völgyében lakó sokezer ember elfelejtheti a nyári bűzt, az őszi melaszáradatot. A Kapos újra élővíz lesz.

A HELYZET, 1990. január 5.

A riport utolsó megjelenése óta sok víz lefolyt a Kaposon. Nem foglalkoztam tényyszerű kutatásokkal azóta, csupán a felületes szemlélő mondatja velem: a víztisztaságban biztosan történt változás, különösen a folyó Tolna megyei szakaszán. Az árvizeket nem sikerült megakadályozni; Szakály, Szárazd környékén például nem egyszer csak a vasúti töltés koronája látszott ki a tóvá szélesedet Kaposból, de többször úszott Dombóvárnál a Gólyavár is. Töretlenül szurkolok a folyónak...

Kell-e félnünk a „sárga veszedelemtől”?

Váteszi szavak... Nem tudok mást mondani 25 év után, újraolvasva a Csurka Istvánnal készített interjút.

Csurka István Mohácson

Miért titkoljuk: érzelemdús, indulati kitörésektől sem mentes, nemzeti jelszavaktól hangos szónoklatra számítottunk a múlt szombaton Mohácson. Az MDF tartott választási nagygyűlést a volt MSZMP-palotában, s a rendezők Csurka Istvánt, az országos elnökség tagját hívták meg. A Vasárnapi Újságban elhangzott jegyzet visszhangja keltette-e bennünk ezt a várakozást, vagy a korábbi vehemens Csurka-megnyilatkozások – ma már édesmindegy.

(1990. január közepén a Kossuth Rádió Vasárnapi Újság című műsorában Csurka jegyzetet írt a Televízióban történt változások elleni tiltakozókról. Az Aczél Endre híradófőszerkesztőt és a leváltása ellen protestálókát a nemzetre vért, terrort és végső összeomlást hozó törpe kisebbségnek, „új Lenin-fiúknak” minősítette. A jegyzetben némelyek antiszemita felhangokat is hallani véltek. Az MDF elnöksége az írást Csurka „írói munkássága” részének minősítette. H. J., 2015)

Csurka István meglepően higgadt volt, s csaknem tárgyilagos. Lakatot persze most sem tett a szájára.

– Itt sivatag volna, ha az elmúlt negyvenöt év során a magyar nép ugyanolyan felelőtlenül bánt volna a nemzeti vagyonnal, mint vezetői. Mára a bolsevista hatalomnak minden ötlete és pénze elfogyott Kelet-Európában. Márpedig a nagy birodalmak akkor buknak meg, amikor a hatalom fenntartásának költségei nagyobbak, mint amennyit a birodalom ki tud termelni. Ezért állhatunk most választások előtt. Csakhogy a legkőrmönfontabb hatalomtechnikával kell fölvennünk a küzdelmet. A megvert hadsereg mindent felégetve vonul ki a hatalomból; semmi se jusson az új kormánynak, ám a kulcspozíciók azért kommunista kézben maradjanak. Nem számít már a pártkönyv sem, elegendő, ha valaki *nem ír alá*, s ettől mindjárt demokrata lesz. Az állami és pártvagyonát átjuttasszák részvénytársaságokba, amelyekhez az új hatalomnak semmi köze sem lesz. Sorra rendezik a próba-

sztrájkokat, hogy mire belép az új kormány, a tömegek elkeseredése harci tapasztalatokkal párosuljon, s az országvesztők immár páholyból nézhessék, mint sztrájkol a nép a saját maga által választott vezetők ellen. Ezért lett volna fontos a mielőbbi köztársasági elnökválasztás, hogy legalább az egyik hatalmi ág demokratikusan választott személy kezében lett volna – mondta a szónok, aki saját jelöltjük mellett ehelyütt is elismerően szólt Pozsgay Imréről.

Csurka Istvánnak mindössze egyetlen olyan gondolatmenete volt, amelyből egészen biztosan muníciót nyerhetnek azon ellenfelei, akik „fajvédő” hírét igyekeznek kelteni. Az egyes ázsiai országok tüneményes fejlődését ő a „sárga fajú népek” veszedelmeként értékelte, ami a fehér kisebbség létét fenyegeti.

Mint mondta: a televíziós botrányból sem szabad zsidókérdést kreálni; csupán arról van szó, hogy a tévé a tömegbefolyás szempontjából a legfontosabb hírközlő eszköz, ahol még a sminknek, a megvilágításnak is jelentősége van. Például a népszavazás előtt a TV Híradóban az MDF álláspontját tükröző mondatokat *bőrfejükkel* mondatták ki egy rögtönzött közvéleménykutatás során...

Itt, Mohácson, a kezdődő mozielőadás miatt a nagygyűlést fél 6-kor berekesztették. Ezután rögtönzött sajtótájékoztatóra kértük Csurka Istvánt. A beszélgetésre a volt MSZMP-székház elsőtítkári szobájában került sor, amely ma az MDF irodája. Még hogy nem változnak az idők!

– Azért ne legyenek olyan biztosak benne, hogy csak a maguk mikrofonja van jelen – hűtötte le lelkesedésünket a helyi Fórum egyik vezetője.

A Népszabadság tudósítója (*Ungár Tamás H.J., 2015*) az antiszemitizmus kérdését feszegette.

– Az, hogy zsidó származású személyekről más a véleményem, mint például az SZDSZ egyes korifeusainak, az természetes, de ez egyáltalán nem bizonyítja, hogy antiszemita volnék – válaszolta Csurka István. – Kun Béla megítélése számomra eldöntött történelmi kérdés: én róla soha nem mondtam egy jó szót, és nem is fogok. És nem azért, mert zsidó, hanem azért, amit tett. A Kommün megítélése is súlyosan negatív a szememben, míg másokéban nem...

– *Talán az okozhat félreértést, hogy az MDF és személy szerint Ön igen gyakran használja a „magyar”, a „nemzeti” jelzőt. Talán kicsit*

bővebben ki kellene fejtenie, mit is jelent az Önök terminológiájában ez a két szó – vetettem közbe.

– Miért? Megszállás alatt vagyunk? Magyarországon tilos magyar szívvel élni? S ezt a kifejezést használni? Ez inszINUÁCIÓ, ez olyan cenzurális magatartás, amit rá akarnak erőszakolni erre a társadalomra. Ki akarják ütni ezt a jelszót az MDF kezéből, mert úgy vélik, esetleg hatásos lehet. Mi rossz van ebben, kinek ártok vele? Legfeljebb a fiatalok korszerűtlennek találják, ezt elismerem, ez érv lehet. De hogy mit értek rajta – miért kellene megmagyaráznom? Azt értem rajta, amit mondok.

– Biztos vagyok benne, hogy a „sárga veszedelemre” vonatkozó mai megjegyzését sokan ellentétesnek fogják tartani a Magyar Hírlapban tett nyilatkozatával, amelyben elhatárolja magát a faji kérdéstől.

– De hát ez történelmi tény! Csak Kínában egymilliárd ember él, hatalmasan terebélyesedő birodalomról van szó. Most kötöttünk egyezséget a Suzuki-céggel, s ki tudja, milyeneket fogunk még kötni. Jártam Kaliforniában, a világ egyik leggazdagabb táján. Az emberek nyüszítenek tőle, hogy itt van a japán és a dél-koreai tőke. Megveszik a legdrágább telkeket – Kaliforniában! Ez olyan realitása a mai világnak, amit meg lehet ítélni így is, meg úgy is.

A Népszabadság közbevetése:

– De hát itt tőkéről van szó, ami teljesen mindegy, hogy milyen színű.

– Kérdezze meg ezt a kaliforniaiaktól! – vágott vissza Csurka. – Persze, hogy tőkéről beszélünk, de akinek a kezében összpontosul, az dél-koreai marad, az nem változik meg. S egy szép napon átveszi a hatalmat. Esetleg... Én nem azt mondom, hogy az ázsiai tőkebeáramlás feltétlenül negatívum, vagy hogy kiküszöbölendő jelenség: ez tény. De annak a magyar anyának, akinek nem engedik magyarul beszélni a gyerekeit – most talán már másként lesz –, a magyar és román nem csupán általános fogalom. Ha most ez egy sárga bőrű uralom nyomán következik be, s nemcsak ránk nézve, az megint nem fogalmi kérdés. Miért volna sértő, ha valakire azt mondom, hogy sárga vagy egyéb? Megállapítom ezt a tulajdonságát. Majd az idő eldönti, ki fogalmaz pontosan.

– Nem gondolja, hogy Ön is és az MDF is lehetne taktikusabb, célratörőbb? Az erkölcsösségre törekvést senki sem vitatja, de itt hatal-

mi harc folyik, politizálni kell, hideg fejjel, ügyesen. Az SZDSZ mintha előnyben volna ezen a téren – kérdeztük.

– Ezzel nem értek egyet. Ha mindezt nekem címezi, talán elfogadom, de az egész Fórumra nézve nem. A Fórum egy kicsit olyan, mint maga az élet: benne vagyok én is az indulataimmal, benne van a hüvös tárgyilagosság meg a diplomáciai készség. Túl hízelgőnek kell találgatnom magamra nézve, hogy én határozom meg a Magyar Demokrata Fórumot. Nem, hál’ Istennek.

– Meglepve láttuk a Napzáróban, hogy Végvári őrnagy először Roszik Gábort, az MDF parlamenti képviselőjét értesítette a belügyi botrányról, mégis az SZDSZ és a FIDESZ kovácsolhatott belőle politikai tőkét. Önöket nem informálta Roszik?

– Nem bizony! Illessze ezt a gödöllői MDF-botrány mellé... Roszik Gábor gödöllői képviselő, én pedig azzal vádoltam a gödöllői szervezetet, hogy beépült az SZDSZ-vírus, s ezt mindenki visszautasította, s én voltam a gyűlöletes fickó, aki mindenkivel szemben kíméletlen. Rakja össze, kérem, én ezt tovább nem kommentálok...

– Vannak-e adataik arról, hogy a BM Önöket is intenzíven figyelte? A bemutatott dokumentumokon ugyanis főként a két másik szervezet szerepelt.

– A Magyar Nemzetben (akkoriban még liberális lap volt H.J., 2015) láttam a saját nevemet is a lehallgatottak listáján. Én ezt már évtizedek óta tapasztalom, tehát egyáltalán nem lepett meg és nem is befolyásol. Az igazán érdekes információ az lenne, hogy Kádár Jánost lehallgatták-e. Szerintem igen. Nemrég ment egy műsor a rádióban: Madaras Jóska mesélte, hogy egyszer tárgyalt Kádárral, aki hirtelen elkezdett ordítani. Minden átmenet nélkül. Utána elcsendesedett, s mondta tovább a szöveget. Vajon kinek játszott akkor? Én még jártam a „Fehér Házban” abban az időben, amikor a régi urai voltak bent, s mindig az volt az érzésem, hogy mindenkit lehallgatnak. A most bemutatott dokumentumok véleményem szerint érdektelen információkat tartalmaznak. Valahol persze a lényeg is bennük van, csak azt nem látjuk.

A HELYZET, 1990. január 27.

A képernyő mindenkié

„1990. január 4-én Pozsgay Imre államminiszter lényegében visszavette a teljes ellenőrzést a Magyar Rádió és a Magyar Televízió felett. A kuratóriumot konzultatív testületté fokozta le, megszüntette az elnöki és elnökhelyettesi funkciókat, ezzel megszabadult minden vezetőtől, aki még nem mondott le, és elnökséget nevezett ki a Magyar Televízió élére. Az elnökség (a Magyar Televízió) elnöke Nemeskürty István lett, az elnökség tagjai: Chrudinák Alajos, Cigány György, Dömölki János, Gombár János, Horváth Ádám, Pálffy G. István, Vitray Tamás. Az elnökség január 9-én átlátszó ürüggyel leváltja Aczél Endrét a Híradó és A Hét főszerkesztői posztjáról, és Pálffy G. Istvánt, a Népszava főszerkesztőjét, a televízió korábbi párttitkárát nevezi ki a helyére.”

(Révész Sándor, Kritika 2011. május Médiaháború 1989–1992)

Interjú Pálffy G. Istvánnal, az MTV Híradó főszerkesztőjével

Nem túl rokonszenves, ha az újságírók egymást interjúvolják, de ebben az esetben már nem (csak) a szakmáról van szó. A Televízió falain kívül is messzire gyűrűzött a TV Híradó főszerkesztőjének leváltása. Az új vezető, Pálffy G. István, minden volt, csak úriember nem. Lemonadások sorozata indult meg kinevezése ürüggyén, rajta köszörülnek nyelveket a politikai jobb- és baloldalon; maholnap olyan érzése támadhat az embernek, hogy a magyar szellemi életben nem is létezik fontosabb probléma. Eközben az érintett alig hallatja a hangját.

– Szaladjunk végig az elmúlt hónapok eseményein.

– A Magyar Ifjúság utolsó két hónapjában voltam a lap főszerkesztője. Megszüntetése után munkanélküli lettem és csodálatosképpen senki nem aggódott értünk. A mai események tükrében csodálom, hogy nem hallottam jajveszékélést, nem hallottam, hogy hatezer magyar újságíró reszket... Ősszel aztán megszerveződött a kormány mellett a nemzetiségi kollégium, s titkárságának helyettes vezetője lettem. Hamar rájöttem, hogy nem vagyok hivatalnok. Ekkor keresett meg a szakszervezet, hogy a Népszavához új főszerkesztő kellene. Hosszas

tipródás után elvállaltam, abban a meggyőződésben, hogy egy nagymúltú lapról van szó, melyből mérsékelt baloldali, a történelmi baloldalra épülő lapot lehetne csinálni. A két ünnep között aztán a Televízió felügyelő bizottsága is jelentkezett...

– *Az a bizonyos kuratórium...*

– Igen, a sokat átkozott kuratórium keresett meg: valamennyi érintett párt és mozgalom szeretné, ha benne lennének a Televízió új elnökségében. Én elhárítottam, mondván, hogy a Népszava főszerkesztője lévén, december 21-ike óta a felkérésre már nem tudok mit válaszolni. A SZOT és a Minisztertanács képviselői végül olyan kompromisszumot kötöttek, hogy a választásokig terjedő időre kikérnek a Népszavától. Kölcsönösen beláttuk azonban, hogy ez a megoldás nem lett volna hasznára a lapnak: oda stabil főszerkesztő kell, s egyébként sem lett volna szerencsés, ha televíziósként egy országos napilap vezetője vagyok.

– *Hogyan került szóba a híradófőnöki szék?*

– Az elnökség kinevezését nem mindenki fogadta kitörő lelkesedéssel. Amikor először összeültünk, Aczél Endre éppen külföldön volt. Attól lehetett tartani, hogy még a saját hírműsorainkban is furcsa megjegyzések fognak elhangzani az elnökséggel kapcsolatban. Ezt megelőzendő, az elnök engem jelölt ki, hogy Aczél visszaérkeztéig felügyeljem a hírműsorok tartalmát. Bemutatkoznom nem nagyon kellett, hiszen a társaság felével együtt töltöttem tizenhárom évet a Híradó szerkesztőségében. Én csupán egyetlen műsort „felügyeltem”: Nemeskürty elnök úr híradóbeli nyilatkozatát. Ő kért meg erre. Aki ott volt, nagyon jól tudja, hogy másba nem avatkoztam.

Aczél Endre ominózus nyilatkozata után – melyben kétségbe vonta az elnökség kompetenciáját – a testület előtt a következő választás állt: vagy egy ember megy, vagy kilenc (*ti. az elnökség H.J., 2015.*). Ha Aczél nem tesz ilyen nyilatkozatot, még ma is ő a főszerkesztő, s békében élhetnének egymás mellett.

– *Sokan célozgatnak arra, hogy Ön tulajdonképpen Pozsgay „előretolt bástyája”, hiszen személyes jóbarátok.*

– Meggyőződésem, hogy az igazi hajsza nem ellenem, hanem Pozsgay Imre ellen megy. Az okok megfajtására nem vagyok illetékes. Csak arra emlékszem, hogy a magyar kibontakozási folyamatban Pozsgay Imre milyen szerepet játszott. Nem mást száműztek a

Népfrontba, nem mást rekesztettek ki a magas pártpolitikából, nem más publikálta a lakitelki nyilatkozatot, s nem más aposztrofálta elsőként népfelkelésnek 1956-ot. Ezeket kár elfelejteni. A kérdésre visszatérve: nagyon megtisztelő lenne számomra Pozsgay Imre barátsága. De erről nincs szó. Magázódó viszonyban vagyok vele, s amikor eltávoztam a nemzetiségi kollégium titkárságáról, igen jó embereinek közbenjárását kellett kérnem, hogy a haragját elcsitítsam. Ugyanis én úgy jöttem el onnan, hogy még csak nem is szóltam neki... Az igazság az, hogy a dominót sokféleképpen össze lehet rakni, kinek-kinek az érdekei szerint.

– *Egy másik vádpont, s egyben példa az Ön „köpönyegforgatására”, hogy valamikor párttitkár volt a Televízióban.*

– Végre kiderülhet az igazság erről is! Tudnia kell, hogy a Híradó alapszervi párttitkári székében örökös helye volt Varga Józsefnek. Amikor a hetvenes évek elején a mi generációnk betört a régi gárdába, odáig fajult a „másként gondolkodás”, hogy egy választáson valaki megkérdezte: „Miért a Varga Jóska? Miért nem például a Pálffy Pista?” Mikor látták, hogy nem szakadt le a csillár, nem omlottak össze a falak, megválasztottak. Ekkora bizalom láttán a legnagyobb ostobaság lett volna azt mondani, hogy nem vállalom. Ettől kezdve minden vezetői értekezleten ott kellett ülnöm, ami kölcsönösen kínos feladat volt, nem lehetett mindent úgy istenigazában „megbeszélni”. Én voltam a narodnyik, a nacionalista, a renitens. Majdnem kirúgtak, mert részt vettem Bibó István temetésén. Másodmagammal az egész televízióból... Legderekabb fegyelmezőim éppen azok voltak, akik most a leghangosabban jajonganak. Végül úgy sikerült megszabadulniuk tőlem, hogy elküldtek hároméves pártfőiskolára. Mire visszatértem, már megint Varga József volt a párttitkár. Hát így vagyok én az óbolsevik, ósztálinista ejtőernyős, aki most visszazuhantam rémtetteim szín-
helyére.

– *Néhány műsor alapján is észre lehet venni a változást a hírműsorokban. A falvakból lehet látni riportot, úgynevezett egyszerű emberek beszélnek. Talál kellő számú partnert ehhez a televíziózáshoz?*

– Nagyon sok tisztességes ember dolgozik ebben a házban. A kérdés, milyen szűrőn mennek át az ötletek. Sajnos, a vidéki tudósítói hálózat fölszereltsége megrekedt a hatvanas évek szintjén. Ezt mindenképpen meg kell változtatni, hiszen nélkül a szemléleti változás

is elképzelhetetlen. Emellett a Televízió belső embereinek tudomásul kell venniük, hogy a képernyő nem az övék. A képernyő az országé, s mindenkinek alanyi joga van megjelenni ott. Csupán lehetőségük nincsen rá. No, ezt a lehetőséget kell nekünk megteremteni. Aki nincs benne a pártküzdelmekben, annak is van véleménye! Tehát, ha a földtörvényt módosítja a parlament, meg lehet kérdezni a honatyákat és az érintetteket is. Én szeretném általában ezt a második megoldást választani. Az elmarasztaló újságcikkek csak megerősítenek ebben. „Végtelen unalmasak a legutóbbi HÉT-műsorok...” Igen, végtelenül unalmas, ha egy favágó, ha egy gyári munkás beszél. Nekem nem. Aki únja, az mélységesen lenézi ezt a népet. Ez magánügy. De hagyja meg nekem a lehetőséget, hogy képernyőre engedjem az „unalmas” embereket is.

– Számolt-e azzal, mi történik, ha új kormány lesz, s új televíziós koncepció?

– Tisztában vagyok vele, hogy megbízatásom nem örökérvényű. Csaknem biztos, hogy két hónap múlva fel kell állnom innen. Egyet ígérhetek: én nem csinálok belőle országos botrányt.

A HELYZET, 1990. február 3.

Pálffy G. István végül is nem kényszerült lemondásra a választások után, sőt, kevés megszakítással a teljes parlamenti ciklus alatt az MTV hírműsorainak főszerkesztője volt. Később, a 90-es évek végén néhány hónapig együtt dolgoztam vele az Aranyfűst szerkesztőségében: Franka Tibor és Kocsis L. Mihály mellett az egyik külsős adásszerkesztőnk volt.

Interjú Antall Józseffel

A néhai miniszterelnök még csak pár hónappal azelőtt tűnt fel a magyar politika egén. 1990 előtt még orvostörténészként is kevesen ismerték, hát még politikusként! De az események viharos gyorsasággal zajlottak azokban a hónapokban, s az árnyékból mind újabb és újabb arcok léptek a reflektorfénybe. Az alábbi interjú Antall Józseffel Pécssett készült, egy februári kampánygyűlés után.

Nem lesz B-listázás

Az Európa Tanács – és előbb-utóbb az EGK – tagjaként, független és semleges köztársaság, ahol szociális piacgazdaság uralkodik: ilyen Magyarország-képet vázolt fel szombaton este dr. Antall József, a Magyar Demokrata Fórum elnöke Pécssett, az Orvostudományi Egyetem aulájában megtartott nagygyűlés nyolcszáz résztvevője előtt.

Fárasztó napja volt az elnöknek. Délelőtt országos értekezlet a Budapesti Műszaki Egyetemen, délután veszprémi program, majd háromórás baranyai nagygyűlés. Fellépése végig magabiztos volt, s ha mostanában sokan szeretnék is egy zilált MDF látszatát kelteni, az elnök magatartásán ez a legkevésbé sem látszott. Újra leszögezte: az MDF a választásokig semmiféle koalíciós találgatásokba nem bocsátkozik; nem kíván tagjaitól egyforma gondolkodást; programjában elutasítja a parttalan gazdasági liberalizmust; a modern szociális gondoskodás híve, továbbá a szovjet csapatok kivonulása után szükségesnek tartja egy korszerű nemzeti hadsereg fenntartását. A leggyakrabban hangoztatott vádak – úgymint a kisebbségek gyűlölete, a nacionalizmus és a provincializmus – *(lám, nincs új a nap alatt!! H. J., 2015)* az MDF ellenzéki úttörő kezdeményezéseinek, illetve azon rangos nemzetközi szervezetek neveinek felsorolásával cáfolta, amelyek vezetőségébe Magyarországról a Fórum elnökét, illetve tagjait hívták meg. „Támadnak bennünket, mert számolnak velünk” – summázta véleményét.

A késő esti sajtóértekezleten Antall József interjút adott A HELYZET-nek is.

– *Az MDF jelentős befolyással bír a tömegekre. De ez annak a veszélyét is magában hordozza, hogy szélsőséges elemek kihasználják az Önök demonstrációit. Milyen következtetéseket vontak le a tiszaszederkényi esetből? Gyakran fog az MDF tüntetéssel operálni a választási harcban? S megvan-e az eszköze hozzá, hogy kormányozni tudja a demonstráció menetét?* (Tiszaszederkényben Grósz Károly miniszterelnököt tetteleg inzultálták. 2015 H.J.)

– A politikai gyűléseknek megvan a rendjük. Ehhez hozzátartozik, hogy a szervezőknek gondoskodniuk kell a rend fenntartásáról, de amikor egy gyűlés vagy tüntetés túllépi azt a határt, ami a gyülekezési jog alapján megengedett, akkor – mint a világ valemennyi országában –, a rendőrségnek kötelessége beavatkozni. Egy demokráciának megfelelő rendőrség magatartásával! Ha valaki megnézi a nyugati tüntetéseket, a rendőrség biztosítja egyfelől a tüntetők védelmét, másfelől az általános rend fenntartását. Az említett esetben a Demokrata Fórum tagjai védték meg a saját testükkel Grósz Károlyt. Hogy fogunk-e még tüntetést szervezni, erre nem tudok most választ adni. Nem hiszem, hogy választások időszakában általában a tüntetés lenne a legmegfelelőbb politikai módszer.

– *A heterogenitás, a belső pluralizmus kezdetek óta jellemzi a fórumot. Most még egy mederben tartja a közös cél, a választások megnyerése, de nem tartanak-e attól, hogy március 25-ike után az MDF esetleg több elemre bomlik szét?*

– Megítélésem szerint a választások után Magyarország politikai térképén általános átalakulás indul majd meg. Biztosan lesz egy új kikristályosodási folyamat. Nem hiszem, hogy nagyobb különbség volna az MDF egyes irányzatai között, ahol a Lukács-iskola volt marxistáitól, az Eörsi István-körtől, volt kommunistákon keresztül egészen Mécs Imréig, Göncz Árpádig, vagy Tamás Gáspárig terjed a kör, aki jelenleg konzervatívnak vallja magát. Szeretném felhívni a figyelmét, hogy bár az MDF alakult meg elsőként az ellenzéki szervezetek közül, még egyetlen rész sem szakadt le belőle, miközben a Demokrata Fórumnál homogénebbnek minősített pártok már két-háromfelé szakadtak. A Fórumban olyan politikai irányzatok vannak együtt – a népi nemzeti, a nemzeti liberális, a kereszténydemokrata – amelyek egy nyugat-európai pártban pontosan összeilleszthetők és együtt tarthatók. Ebben inkább a homogenizálódási folyamatot érzem,

ami persze nem zárja ki, hogy nem lesznek egyes személyek vagy csoportok, akik kiválnak.

– *Nemrégiben megjelent egy baranyai újságcikk, amelyben a Kiszgazdapárt aktivistája azzal vádolta meg Önt, hogy karriervágyból elhagyta a Kiszgazdapártot. Pedig Vörös Vince országos pártelnök tanácsadója volt. Mi erről a véleménye?*

– Tudok erről a cikkről, természetesen óriási hazugság. Vörös Vince is válaszolt már rá. Engem nagyon régi kapcsolat fűz a kiszgadzákhoz, s valóban felkért tanácsadónak Vörös Vince, de ebben semmi ellentmondást nem látok. Egyrészt, mert a Magyar Demokrata Fórum – ameddig nem alakult újjá a Független Kiszgazdapárt –, felvállalta az ő politikai örökségüket is, másrészt akkor még semmilyen tisztségem nem volt az MDF-ben. Mihelyt megkezdődött a pártszerű működés, automatikusan elváltak útjaink. Megjegyzem, nekem ebben a pillanatban is van olyan elnöki tanácsadóm, aki nem tagja a fórumnak... Vörös Vincére és a Kiszgazdapártra régi-régi kötődésem miatt sohasem tudnék rosszat mondani. Nagy Ferenchez, Kovács Bélához és másokhoz közvetlen családi és személyes kapcsolat fűzött. Most találkoztam Amerikában az emigráció kiszgazdapárti vezetőivel, egyebek között Varga Bélával, akit a Nemzetgyűlés utolsó elnökeként az emigráció vezetőjének tekintenek, s végig nagyon szívélyes légkörben beszélgettünk.

Én 1956-ban is olyan elgondolásnak voltam híve, amely igen közel állt a Magyar Demokrata Fóruméhoz. Szoros személyi és politikai kapcsolat fűzött Bibó Istvánhoz és az akkori Petőfi-párthoz, a Kiszgazdapárthoz: Kovács Béla mellett működtem és a Kereszténydemokrata Ifjúsági Szövetség alapítója voltam. Mindig is olyan nemzeti középpárt volt a politikai ideálom, amelyik megfelel az európai néppártoknak. Ezt találtam meg a Demokrata Fórumban, amelynek alapító tagja vagyok. Vörös Vince valóban ajánlott tisztséget a Kiszgazdapártban, s a Kereszténydemokrata Néppárt is felkért főtitkárnak, de egyiket sem vállaltam el, maradtam a Magyar Demokrata Fórumban. Mindkét párt az MDF megalakulása után szerveződött újjá, már csak ezért sem igaz, hogy én azért távoztam volna a Kiszgazdapártból, mert nem kaptam tisztséget. Sőt, 1989 márciusában még az MDF elnökségi jelöléséről is lemondtam. A kereszttal- tárgyalások idejére kértek föl újra, a politikai tárgyalások sikere

érdekében. Amikor az elnökség úgy döntött, hogy vegyem át az MDF elnöki tisztét, azzal a feltétellel vállaltam, ha titkos szavazáson a kétharmados többség rám szavaz. Soha nem törekedtem hát pozícióra, ma sem törekszem.

– *A rádió szombat déli krónikájának egyik tudósítása a fővárosi mérnök-technikus fórumon elhangzottakra hivatkozva hírül adta, hogy a választások után a vezető műszaki posztokat betöltők számára elengedhetetlen lesz az MDF szellemiségének elfogadása. Mi a véleménye erről a párt elnökének?*

– Magam is részt vettem a fórumon, de még a befejezése előtt Veszprémbe indultam. Amíg jelen voltam, ilyen kijelentés nem hangzott el, vagy félremagyaráztak valamit. Az MDF szellemiségétől idegenek az efféle alkotmány- és jogellenes követelések. A pártoknak a munkahelyekről történő kivonulása után semmiféle politikai feltételhez nem köthetők a beosztások. A műszaki értelmiségi vezetőkkel szemben csupán szakmai és emberi követelmények támaszthatók. Kitűnő felkészültségű, korrekt, becsületes emberekre van szükség e posztokon, akik a mindenkori szabadon választott parlamenttel és kormánnyal rendelkező magyar államhoz lojálisak.

A HELYZET, 1990. február 24.

Egy eltűnt kiskatona nyomában

Valahányszor Pincehely környékén járok, még huszonöt év után is egy fiatal katonagyereket látok kísérteni a Szőlőhegyen, a Kapos partján. Képletesen persze, hiszen Walfart Tibor honvéd után még annyi nyom sem maradt, mint egy kísértet után szokott maradni. A Konzum Áruházban dolgozó édesanyja keresett meg 1990 télutóján, végső reményét a sajtó nyilvánosságában véelve megtalálni.

Tibi, gyere elő!

„Én életerős, egészséges fiút adtam a honvédségnek. El kell tudniuk számolni vele! Tudnom kell, mi történt, derítsék ki a teljes igazságot! Élve vagy halva, de vissza kell kapnom a fiamat...”

Walfart Tibor honvéd január 27-ikén tűnt el Pincehelyen. Idézet az édesanya, Walfart Lajosné leveléből, amelyet a Budapesti Katonai Főügyészségnek írt.

„Fiam a honvédség Kaposvár-Füred (...) számú alakulatnál teljesített katonai szolgálatot. 1990. február 15-ikén volt esedékes a leszerelése. Pécsi lakásomon, január 28-án, vasárnap a délelőtti órákban kereste a katonai rendészet. Haza nem jött, mi a hollétéről nem tudtunk. Felhívták a figyelmünket, hogy amennyiben a fiunk jelentkezik, azonnal jelentsük be. Másnap az alakulathoz mentünk, ahol Giczi alezredes tájékoztatott bennünket az alábbiak szerint:

Gyermezem négy társával együtt Pincehely községbe távozott 1990. január 27-ikén, szombaton este, bár a helyőrség területét szabályosan nem hagyhatták volna el. Pincehelyen Csomor József – Csomor Zoltán katona édesapja – pincéjében volt megbeszélve egy vacsora.

Állítólag a fiam rosszul lett, kiment a pincéből és oda többé nem tért vissza.

A katonatársak hajnalban értek vissza a laktanyába, ott lefeküdtek s az eseményt csak reggel jelentették a parancsnokságon. Az a meggyőződésem, hogy a fiam felkutatásával kapcsolatos hatósági intézkedések nem voltak törvényszerűek:

I. Nyomban az eset után nyomszakértők nem vizsgálták a terepet, nyomozókutyát nem vettek igénybe, mert abban a gépkocsiban, amivel

kimentek, a mikádókabát és a sapka benne volt, tehát nyomot lehetett volna vetetni.

2. Mi, én és a másik fiam (a gyermek apja meghalt már), január 29-ikén kértük, hogy adjanak ki országos körözést, jelentessék meg a fényképét a TV-ben, újságokban.

3. Csak az 1990. február 15-iki Tolna Megyei Népújságban jelent meg, s csak itt, a fiam fényképe, a „Ki tud róla?” felhívást tartalmazó tudósítás előtt.

4. A körözésről három hét után jelent meg állítólag hivatalos adat, például a határőrség is ekkor tudta meg és a rendőrség is.

5. Tisztázatlan a katonatársak azon magatartása, hogy ha a fiam szombaton este fél 6 tájban tűnt el, miért csak a fenti módon jelentették az esetet.

6. Tudomásunk szerint január 28-ikán Pincehelyen a tetthely közelében vadászatot tartottak. Félő, hogy esetleg vadászati baleset történt, és a nyomokat eltüntették.

7. Mi február 5-ikén jártunk a Kaposvári Katonai Ügyészségen. Panaszkodtunk kapcsán áthozatták az alakulattól az iratokat, amelyekben szerepelt a katonatársak és a pincetulajdonos, Csomor József vallomása. Lehetséges, hogy a katonai ügyészség csak ekkor szerzett tudomást az ügyről?

8. Nem tudom, van-e jelentősége, hogy amikor a katonatársakkal beszéltem, akkor Csomor Zoltán honvéd, a pincetulajdonos fia nevetett, és az alakulatnál szolgálatot teljesítő Illyés Zsolt hadnaggyal ezt közöltem is.

9. Úgy érzem, hogy az ügyben érintett hatóságok mintha a másiktól várnának eredményt. Az alakulat feltehetőleg késlekedett a szükséges bejelentéssel. A rendőrség – legalábbis Baranya megyében – még február 2-ikán sem tudott az esetről, holott az alakulat adatai szerint egy szedresi lakos Harkányba hozta volna a fiamat. Utóbb tisztázódott, hogy ez teljesen más személy volt.

Kétségbeesésemben fordulok Önökhöz, hogy szíveskedjenek hivatalból eljárni az ügyben, mert lehetetlennek tartom, hogy az említett körülményeknél fogva a fiam nyomtalanul eltűnhetett.”

Csomor Zoltánt keresem Pincehelyen.

– Ma mert először traktorra ülni – mondja a szomszédasszony. – Borzasztóan megviselte az eset. Képzelteti, végül is ő látta utoljára...

Az a felnőtt férfi úgy sírt, mint egy gyerek. Nagyon rendes család ez a Csomorék. Komoly, megbízható emberek. Borzasztóan sajnálom őket. Persze, azt a szegény pécsi asszonyt is...

A férfit a szőlőjében találom meg.

– Újságíró? Miért? – kérdi bizalmatlanul, aztán fölhajt egy kávé, s miközben traktorja kint pöfög, szinte minden átmenet nélkül ömleni kezd belőle a szó. Percről percre jobban átéli a történeteket.

– Péntekre vártam a fiamat, aztán szombaton délután állítottak be öten. Leszerelés előtti pincszerre jöttek az egyik társuk Zsigulijával. A feleségem rám szólt, főzzek már nekik valamit, adott hozzávalót is. Közben a fiúk megittak 3-4 deci pálinkát meg egy liter bort, s elindultak a faluba cigarettát venni. Csak ez a Tibi gyerek szaladt utánam, hogy ő inkább velem jöjjön, neki van cigarettája, segít az előkészületekben. Fölvágtuk a húst, a hagymát, ittunk egy keveset. Nem volt részeg a Tibi, úgy felhozta az üveget a pincéből, hogy le sem esett a tölcser róla. Egyszer csak kiment, s félszemmel láttam, hogy a lugas dúcának támaszkodva hány. Gondoltam, nem esett jól neki valami. Akkor fedeztem föl egy hosszú hányásnyomot a pincében is. Csak annyi idő telt el, amíg föltakarítottam, s levettem a fazekat a tűzről, mert már megpirult a hagyma. Nem jött vissza a gyerek. Kimentem, de nem láttam sehol. Akkor már erősen sötétedett. Megnéztem a pincetetőn is, „Tibi! Tibi!”, de nem válaszolt. Fölhajtottam a ciszterna tetejét, hátha oda esett, de nem láttam semmit. Ekkor értek oda a fiúk. „Mit keres, Jóska bácsi?”

– Nem láttátok a Tibit? – kérdeztem tőlük. Együtt kutattuk át a szőlőt, az egész környéket. Hallóztunk, kiáltoztunk. Nincs mese, vissza kell menni, hátha hazament. De otthon sem volt. Megnéztük a vasútállomáson, szóltam a körzeti rendőrnek, végigjártuk a kocsmákat, presszókat, diszkókat. Hajnali kettőig kerestük, de hiába. A sofőrjük mondta még aznap este, hogy amikor kifelé jöttek a faluból, a reflektorfényben mintha látott volna egy alakot az út mellett botorkálni, de eszébe sem jutott jobban megnézni. Éjjel egy mozdonyvezető CB-rádióon jelezte, hogy egy katona botorkál a sínek mentén Pincehely és Tolnanémedi között. Másnap és harmadnap katonákkal újra és újra átfésültük a terepet, a Kapost is többször megnéztük, szóltunk a gátőrnek, hogy jelentse, ha valamit lát. Sehol semmi. Higgyel el, uram, teljesen belebetegedtem. Nem olyan fiú volt ez, aki csak úgy elbotorkál.

Nem is volt olyan részeg. Valaminek történnie kellett vele, mert ha élne, már biztosan életjelet adott volna.

Ezt mondja az édesanya is. A katonatársak még fogdában, parancsnokuk, aki nyilatkozhatna, az ország másik végébe utazott gyakorlatra. A kaposvári Katonai Ügyészségen hivatalos tájékoztatást nem kapunk, de az iratokat készségesen megmutatják. A vallomások az apa által elmondottakat támasztják alá, s választ kapunk arra is, miért szerzett az esetről olyan későn tudomást az ügyészség: az alakulat végig önkényes eltávozásként kezelte a fiú eltűnését, s ez csak hat nap eltelte után válik bűncselekménnyé. Ez lehet a magyarázata annak is, hogy miért nem értesítették azonnal a televíziót. S hogy csupán a Tolna Megyei Népújságban jelent meg a kép, azon a feltételezésen alapszik, hogy a fiú nem hagyta el a megye területét.

Beszélnék ugyan egy bizonyos disszidens barátról, akihez kiszökhett volna, de józanésszel nehéz okát adni, miért váгна neki a határnak kiskabátban egy leszereléselőtt álló katona, akinek ráadásul világtűlevele van.

Szakember katonatiszt dörmögi az orra alatt: – Nem sok esélyt adok rá, hogy életben van... Az ügyészség mindenesetre fölfüggesztette a nyomozást a hat napot meghaladó önkényes eltávozás bűnügyében. Amíg az elkövető elő nem kerül...

– Talán egy héttel az eset után kint cigarettáztam a pinceajtóban – mondja Csomor József. – Alkonyodott már. Egyszer csak látom, hogy egy autó közeledik. Lassít, majd lekanyarodik a rétre. Széles, fehér csík volt az oldalán, eleinte azt hittem, rendőrautó. Jó messze bement. Nem hagyott nyugodni a dolog. Tartson bolondnak, de arra gondoltam: ez a Tibi hozta vissza! Elszaladtam a téesz-telepre egy zseblámpáért, s egy kollégám mindjárt mellém szegődött. Az autó fölkapcsolta a lámpáját és elindult fölfelé. Megállítottuk, mit keres itt a sötétben. Azt mondta, Dombóvárról megy Paksra, s leállt a szükségét végezni. Ilyen messze az úttól? Benéztünk a csomagtartójába – csak egy szerszámosláda. A hátsó ülésen valami letakarva... Kiderült, hogy olyan gitárféle. GB-s rendszámú Dácia volt, de mire fölértem a pincéhez, idegességemben elfelejtettem a pontos számokat. Azóta sem tudom, mit keresett ott. Ha idegen volt, honnan tudta, hogy lejárát van a rétre? Az ember, ugye, próbál mindenfelé találgatni.

– *Azon az estén nem hallott autót megállni?*

– Ott mindig járnak autók. A pincesor közvetlenül a 61-es út mellett van. Egy orosz autót hallottam (*Tamásiban akkortájt még szovjet laktanya volt. 2015 H.J.*), csapódott a motorháztető, persze nem értettem, miről beszélnek. De olyan közel voltak, hogy ha Tibi velük lett volna, feltétlenül hallania kellett volna a kiáltásomat.

Öt hét telt el azóta. Állok a préház előtt, a lugas oszlopánál, s próbálom faggatni a fákat, bokrokat, mit láttak, mit hallottak. Mögöttem a szőlőhegy, méretes lösz-szakadások, előttem a napvilágnál is sejtelmes, kiterjedt Kapos-mező.

Sötét titkot rejtő vidék.

A HELYZET, 1990. március 3.

Több évvel később megkerestem a Konzumban Walfart Lajosnét. Azt mondta, fia ügyét eredménytelenül lezárták, ő maga pedig csatlakozott Pozsár Jánosné, a tisztázatlan módon öngyilkos lett honvéd édesanyja által kezdeményezett női mozgalomhoz.

Sajnos, már nem emlékszem, kitől értesültem róla, hogy évekkel az eset után egy tavaszi áradás levonultával mumifikálódott katona-holttestet találtak a Sió dunai torkolatánál. A gyökérzetten akadt fenn, így bukkantak rá a gátőrök, s benne Walfart Tibort azonosították. Állítólag nála volt a katonakönyve, méghozzá jó állapotban... (Mit lehet erre mondani?)

A sors úgy hozta, hogy nemrég megtudtam: egyik kaposvári hadtörténész ismerősöm volt akkoriban a füredi úti laktanya politikai tisztje. Természetesen ő is emlékezett a huszegynéhány évvel ezelőtti eseményekre, s azt bizonygatta: az akkori parancsnoki állomány mindent megtett az ügy korrekt kivizsgálásáért. Meggyőződése, hogy a Sió-zsilipnél valóban Walfart Tibort találták meg.

1990-ben feltolult kérdéseim azonban ennyi év után is nyitva maradtak számomra. Mindenekelőtt az: hogyan került a fiú a Duna-torkolathoz? A Kapos januárban még Pincehelynél is talán csak derékgig ér, s nem kizárt, hogy be is volt fagyva. Innen a holttestnek először a Sióba, majd újabb 30-40 kilométert megtéve a zsiliphez kellett kerülnie. S főleg: mit keresett volna a kimenőzakóban lévő fiú a pincétől másfél kilométerre lévő Kapos partján, két héttel a leszerelése előtt? Ez már örökre rejtély marad.

Volt egyszer egy Petrasovits Anna

Hol van már a tavalyi hó?

Mi tagadás, nem kellene hosszasan gyözködni arról, hogy magam is osszam azon összeesküvés-elmélet híveinek véleményét, miszerint a kádárista titkosszolgák (és a rendszerváltozást túlélő elvtársaik), tevékeny szerepet játszottak a történelmi pártok – kiszagdák, szocdemek, kereszténydemokraták – szétverésében. Mi több, az el nem bocsátott légió egyik legfontosabb feladata éppen az volt, hogy megakadályozza a német- és szovjet megszállás után fél évszázadon át páriaként kezelt politikai alakulatok eredeti formában történő újraszervezését. A személyiségi jogi pereket elkerülendő, most inkább nem sorolom fel, kikre gyanakodhatunk alapos okkal a nemtelen feladat végrehajtóiként, mindenesetre beszédes történelmi adat, hogy ezen – azóta valóban felszívódott – pártok vezetőiként percemberkék tűntek fel, majd süllyedtek alá a politika színpadán.

Dr. Petrasovits Anna a Magyarországi Szociáldemokrata Párt elnöke volt 1990 tavaszán. A vele készült interjúm eredeti címe:

Willy Brandt könnyei

Finom arc, keskeny száj, szigorú tekintet a divatos szemüveg mögött. Pengeéles nyelv a sajtó és a kommunisták bírálatában, biztató mosoly a munkásosztály, a „parkolópályára kényszerített értelmiségiek”, az „új nemzeti tőkésosztály” felé. Asztalra dobott toll, heves kézmozdulatok. Elfojtott energia sugárzik egész lényéből. Aki először látja, nem tudja eldönteni, mikor játszik szerepet, s mikor adja önmagát. Egy biztos: nem lehet nem figyelni rá. Dr. Petrasovits Anna, a szocdemek vezére. Korteszútján, az elmúlt vasárnap, pécs-baranyai híveit is fölkereste. A sajtókonferencián tettük fel kérdéseinket.

– *Az Önök pártja jellegénél fogva ad arra, hogy erős ígéreteket tegyen szociális és jóléti beruházásokra. Van-e már konkrét elképzelésük arra, hogyan és miből fogják ezeket az ígéreteket beváltani, ha netán hatalomra kerülnek?*

– *A Szociáldemokrata Párt még a választási harcban sem ígér semmit, tehát az információi rosszak! Mi mindig világosan elmondjuk a*

munkásoknak, hogy kétfázisú programban gondolkodunk. Először gazdasági és politikai nagytakarítás szükséges, meg kell teremteni a költségvetési forrásokat. Valódi privatizációra van szükség, új nemzeti vállalkozórétegnek kell kialakulnia. Nagyon fontosnak tartjuk a radikális adócsökkentést és inkább az adóalanyok számát növelnénk. A második fázisban kerülhet sor a szociális állam megteremtésére, az iskola- és egészségügy, a lakásprogram fejlesztésére. Fontos, hogy a magánvállalkozók támogatását ezen a téren is megnyerjük, de az állam felelősségét itt alapvetőnek tekintjük.

– *Az MSZDP mintha erősebben hangsúlyozná jobboldali vonásait, mint a nyugat-európai szociáldemokrata pártok. Ez csupán a választási harc taktikája, vagy hosszabb távú koncepció?*

– A szociáldemokrata pártok történelmük során következetesen antibolsevista és antifasiszta politikát folytattak. Tehát egyaránt harcoltak mindkét szélsőség ellen. Ez ma is így van. Határozottan fölemeljük a szavunkat a vörös és zöld bárók átmentési kísérlete ellen. Nem tudom, mit jelent az, hogy a „Szociáldemokrata Párt jobboldali.” Tulajdonképpen a kommunista rezsim és történetírás vezette be azt a fogalmat, hogy vannak baloldali és jobboldali szociáldemokraták. Értsd: akik hajlandók önként és dalolva a karjaikba szaladni, illetve, akik ellenállnak. Éppen az különböztet meg bennünket a reformkommunistáktól, hogy azt mondjuk: a pártállam romjain, felvilágosult abszolutista módszerekkel nem lehet szociális demokráciát létrehozni. Ennek alapja mindenhol a polgári demokratikus berendezkedés, amit Magyarországon is szeretnénk megteremteni. Emberek, munkások kellenek hozzá. Azok a munkások, akiket a Magyar Szocialista Párt eldobott. Ők alkotják mozgalmunk gerincét. Természetesen nem feledkezünk meg a kis- és középvállalkozókról sem, annál kevésbé, mert pártunk fölállását is nekik köszönhetjük.

– *Az Ön személyének kiválasztása kapcsán sokan úgy látják, hogy egy második Kéthly Annát próbált „létrehozni” a Szociáldemokrata Párt, s ezáltal új szereplővel egy régi imázst kialakítani. S ha már a személyes kérdéseknél tartunk, mondana néhány szót politikai és szakmai előéletéről?*

– Kérem, én nem kiválasztás alapján lettem a párt elnöke, hanem alulról történő választások útján, elsőprő szavazati aránnyal. Visszautasítom azt, hogy én egy „imázs” lennék. Én Petrasovits Anna

vagyok, a Szociáldemokrata Párt elnöke! A Kéthly Annával kapcsolatos asszociáció már csak azért is hibás, mert én csupán egy éve dolgozom a szociáldemokrata mozgalomban, s ha nem is dilettánsnak, de még mindig amatőrnek tartom magam. Igen sokat kell még tanulnom ahhoz, hogy valamikor elmondhassák: hasonlítottam valamiben a nagy szociáldemokrata elődökhöz.

Az előéletem? Soha nem voltam az MSZMP tagja, gyakorló katolikus vagyok, s a Közgazdasági Egyetem elvégzése után egy évig munkanélküli voltam. Párttagkönyv nélkül, Summa cum laude címmel megvédett doktori disszertációval is csak nehezen sikerült megkapaszkodnom az egyetem oktatói karában. A világgazdasági tanszéken dolgoztam, amely – talán ön is tudja –, alkalmazott tudomány: a világgazdaságban nincsenek ideológiák. (??? H. J., 2015) Jól éreztem magam a tanszéken. Most legszívesebben a washingtoni Privatizációs Központban lennék, ahová féléves ösztöndíjat kaptam. Ehelyett a polgári demokratikus átalakulási folyamatban próbálok a szociáldemokraták oldalán letenni valamit. Egyébként én magam is hallottam, hogy „nagy kommunista múltam van”. Természetesen, ha már a programjával nem lehet blamálni a Szociáldemokrata Pártot, akkor a vezetőinek kell nekimenni. Istennek hála, sérthetetlen vagyok.

– *Az SZDP egyetlen alkalmat sem mulaszt el, hogy ne hányja a szemére a sajtónak – különösen a TV Híradónak – a párt tudatos mellőzését. De ha Önöknek annyi nyugati támogatójuk van, miért nem teremtették már meg a saját médiájukat?*

– Lehet, hogy ön nem tudja, de kéthetenként megjelenik a Szociáldemokrata Népszava, tízezer példányban, amelyet a kampány idejére, hússzezerre emeltünk. Amint túl leszünk a választási hercehurcán, a sajtó megteremtése lesz a legfontosabb feladatunk. Már rekrutáljuk a tisztességes, szociáldemokrata érzelmű újságírókat. (A Rádió tudósítójának közbevetésére: természetesen visszaköveteljük a Népszavát. Kulturált formában szeretnénk elintézni, de ha másként nem megy, nemzetközi bírósághoz fordulunk.)

– *Hírek szerint a nyugati szociáldemokraták – akik jó viszonyt ápolnak a magyar reformkommunistákkal –, nem jó szemmel nézik, hogy Önök sűrűn konfrontálódnak az MSZP-vel. Úgy hallottuk, Willy Brandt kifejezésre is juttatta neheztelését. Ha ez igaz, mennyi szerepet játszik benne az SZDP-ből kivált Ruttner-szárny?*

– Valóban óriási erőket kellett átcsoportosítanunk a nemzetközi frontra, hogy tisztába tegyük ezeket a kérdéseket. De sikerült. Willy Brandt nem fedhetett, nem is fedett meg minket, sőt, kibuggyant a könnye, amikor Genfben elmondtam a beszédemet. Csak annyit szólt: „You are here again...”

Ami a kivált csoportokat illeti, valóban létezik egy „öreg kertbarátok köre” Takács Imre bácsi vezetésével, s aztán van egy „vidám fiúk kuglicsapata”, annak idején még Ruttner Gyurival az élen, aki azóta megint átigazolt valahová. Úgy tudom, független képviselőként mindenképpen be akarja küzdeni magát a parlamentbe, de legutóbbi információink szerint neve a Néppárt listáján szerepel. Ez világosan mutatja, Gyurink milyen kemény, szilárd szociáldemokrata nézeteket vall.

A Nyugat véleménye? Amikor Nyers Rezső bácsi kint volt Nyugat-Berlinben, olyan hír jött le a hazai sajtóban, hogy komoly tárgyalásokat folytatott vezető szociáldemokratákkal. Megjegyzem, én nagyon becsülöm Nyers Rezsőt, mert annak idején nagy tettet hajtott végre a ’68-as reformmal. Most azonban belerángatták olyanba, amit nem lett volna szabad elvállalnia. Egyszóval, ott állt Rezső bácsi a Szocialista Internacionálé kongresszusán, bennünket majdnem szétszedtek az érdeklődők, neki viszont csak annyit mondott – ha jól emlékszem – Willy Brandt: „Nyers úr, mi szociáldemokraták vendégszerető emberek vagyunk, ezért örülünk, hogy eljött. További sikereket kívánunk ahhoz az úthoz, amelyet folytatnak, de ez nem a mi utunk. Viszontlátásra...”

Egy öreg emberbe nem szeretek belerúgni. A fiatal technokratáknak címezem szavaimat, a Magyar Szocialista Párton belül. Nyers Rezső iránt inkább sajnálatot érzek...

A HELYZET, 1990. március 17.

Az MSZDP végül 3,6 százalékot szerzett az 1990-es választásokon, így nem jutott be a parlamentbe. A belharcok felmorzsozták a pártot. Petrasovits Anna egy ideig egyetemi oktatóként dolgozott, napjainkban családi vállalkozóként erdőtelepítéssel és ingatlanfejlesztéssel foglalkozik. Közéleti tevékenysége néhány civil szervezet munkájának támogatásában merül ki.

„Vigyázat, művészet!”

A választási harc természetesen nem hagyta érintetlenül a kulturális életet sem. Krassó György, az ellenzék nyugati emigrációból hazatért bohém figurája – akinek élete külön regényt érdemelne –, presztizs-kérdést csinált abból, hogy sem szobrok, sem utcatáblák ne hirdessék tovább a kommunizmus eszmerendszerét. Sorra járta a budapesti utcákat, vidéki városokat, s keze nyomát vörös festékkel lefújta Marx- és Lenin-szobrok, utcatáblák jelezték. Persze, ekkortájt már a városi önkormányzatok is kezdték megérezni az idők szavát... A „Kulturkampf” hamarosan elérte Pécsét is. Ekkor készült A HELYZET-ben megjelent riportjaim egyik legbizarrabb alkotása.

Drámai percek Uljanov szobránál

1990. március 23-án délelőtt 10 órára reális közelségbe került egy diákrendőőr összecsapás Vlagyimir Iljics Uljanov – mozgalmi nevén Lenin – pécsi szobránál. A JPTE rajz tanszékének hallgatói – Bretter Zoltán SZDSZ-aktivista és képviselőjelölt intenzív támogatásával – ellenszegültek a városi tanács eltávolító határozatának. Testükkel készültek megvédeni Mikus Sándor amúgy nem túl népszerű alkotását a fölso-razozott daruskocsik ellen.

Különös szituáció. A védők között ott találjuk Rétfalvi Sándort is; életművének zöme vallásos tárgyú szobor, a leghitelesebb Corpus éppen a Tettye fölött magasodik.

Telnek a percek... Ha a diákok tovább kardoskodnak, akár a gumibot is előkerülhet, nyomatékot szerezni a városháza döntésének. Nem jó ómen, két nappal a választások előtt.

Előzmények

Március 14-ikén rövid közlemény lát napvilágot a Dunántúli Naplóban. A POFOSZ (*Politikai Foglyok Országos Szövetsége H. J., 2015*), illetve a Magyar Nemzetör Kör szólítja fel fel a tanácsot a Lenin-szobor és Makrisz Agamemnon 16 millió forintos mecseki felszabadulási emlékművének eltávolítására. A közlemény hangja fenyegető. Ultimátum. Határideje: a választások napja.

Öt nappal később a megbízott tanácselnök válaszol. Mondani-valójának lényege: nem híve a rombolásnak, történelmünk eddig többnyire toleráns volt az előző korok kultúrájával szemben. Hasonló gondolatokkal lát napvilágot egy olvasói levél is.

Március 22-én este esztétika szakos hallgatók keresik meg Bretter Zoltánt. A szobor az nem Lenin, a bronz semmiért sem felelős. Meg kell védeni a rongálástól.

E hét valamelyik éjjelén sósavval öntik le Varga Imre mohácsi Lenin-szobrát, s az anatómiailag kimért helyre hatalmas falloszt ragasztanak.

Március 23-án reggel 9-kor összeül a pécsi tanács végrehajtó bizottsága. Félórás vita után döntés: Makrisz Nikéje marad, Mikus Leninjének mennie kell. Saját biztonsága érdekében, szakszerűen, a Janus Pannonius Múzeum udvarára.

A reggeli megyei lapban megjelenik Rétfalvi Sándor és Bencsik István szobrászművészek közös nyilatkozata: elhatárolják magukat a „választási harc részét képező” áthelyezéstől. Bármely szobor helyének megállapítását – legyen az vallási vagy munkásmozgalmi alkotás – kizárólag szakmai kérdésnek tekintik, amelyet képzőművészekből álló bizottságnak kell eldöntenie, szakmai szempontok alapján...

Huzavona

És elkezdődik a helyszíni huzavona. Bretter sziporkázik, nyelve, mint az ostor, nem kíméli sem a tanácsot, sem a rendőrséget. Szemmel láthatóan nincs ellenére a feltűnés. „Leninnek állva kell végignéznie a demokratikus választásokat. Ez lesz a büntetése. Nem hagyjuk, hogy a kommunista tanács választási tőkét kovácsoljon az eltávolításából – harsogja. Mellette egy fiatalember – régóta figyelem – komoran hallgat. Az SZDSZ városi ügyvivője, Papp Béla. Gyors, fojtott szóváltás után hamarosan kiderül: Bretter távolról sem a pécsi SZDSZ-csoport hivatalos álláspontját képviseli. Ellenkezőleg: nekik talán nagyon is kedvükre volna Iljics szobrának mielőbbi elbúcsúztatása.

A két szakértőt szoros gyűrűbe fogják. – Ilyen rövid idő alatt nem lehet szakvéleményt adni! – háborog Rétfalvi. Micsoda eljárás, hogy ide rángatnak bennünket, öt perc alatt nyilatkozzunk, de már ott áll a daruskocsi. Ki tudja, hogyan van odaerősítve a szobor, megsérülhet, ha csak úgy hebehurgyán nekiesnek. Mikus Sándor kitűnő szobrász volt,

mit tehet róla, hogy tizenöt ávóssal a háta mögött Lenint kellett mintáznia?

(Mikus Sándor /1903) szobrász, Kossuth-díjas kiváló művész, a Képzőművészeti Főiskola tanára, a Magyar Képzőművészek Szövetségének elnöke. Pályája első részében főként a lágyan hajló felületek fényhatásait érvényre juttató kispasztikát /Mosakodó nő, Táncoló/ és arcmásokat mintázott. 1945 után több monumentális emléket készített: Petőfi-szobor Csepelen, illetve Ózdon, a budapesti Steinmetz kapitány-szobor, a veszprémi tanácsköztársasági emlékmű. Új Magyar Lexikon, 1962).

A tanácsiak azzal érvelnek, hogy éppen a a rongálás veszélye miatt kell minél hamarabb biztos helyre szállítani a szobrot. (A múzeum udvarán akár meg is koszorúzhatják.) Vajon tud-e garanciát adni az SZDSZ vagy a diákság, hogy a hátralévő kampány hevületében nem ugrik neki valaki Leninnek?

– A legnagyobb veszély pillanatnyilag a tanács részéről fenyegeti a szobrot. Ilyen könnyen megijednek egy sajtóközleménytől? – replikázik Bretter.

Végül kompromisszum születik: az áthelyezést elhalasztják, amíg szakértők tüzetesen meg nem vizsgálják a talapzatot. Éjszakára őrséget állítanak a diákok.

Éjféli párbaj

Március 23., éjjel 11 óra. A szobor környéke csendes, csupán egyetlen részeg fiatalemberrel vitatkoznak az esztétika szakosok. Cigarettaival kínálják egymást.

– Ezt a mocskost véditek – mutat a fiú undorral a sötétbe meredő szobor felé.

– Nem Lenint, hanem a szobrot – magyarázza türelmesen, ma már százötvenedszer egy szakállas fiú, bizonyos Böszörményi. – Ez szobor, érted? Nem ember. Mi lenne, ha minden utált ember szobrát összerögnénk?

Már-már sikerül a düledező fiút meggyőzni, amikor sötét csoport tűnik fel az egykori pártbizottság felől. A POFOSZ-irodából jönnek, lassan vonulnak a Lenin-szobor felé. A gyenge lámpafényben tíz-tizenöt pártjelvény csillan meg. A POFOSZ és a Magyar Október Párt népes küldöttsége közeleg, Kiszely Kornéllal *(a POFOSZ megyei elnöke volt, amíg le nem lepleztük, mint egykori karhatalmistát. H. J.,*

2015), és Krassó Györggyel az élen. A szobor őrzői még föl sem ocsúdnak, amikor Krassó, mint a zerge, a szobor magas talapzatára szökken.

– Bahátaim! Politikai gyűlést tahtunk! – raccsolja jellegzetes hangján. Az órára nézek: meglehetősen szokatlan időpont a gyűlésezésre. De hát „fohhadalmi” időköt élünk...

Lent közben élénk vita támad, de ez Krassót mit sem zavarja, lélegzetvétel nélkül szórja vádjait a kommunista diktatúrára, amelynek élharcosa, im itt áll mellette. Kezéhez – mármint Leninéhez – tengernyi vér tapad, ezért most szobrát ezzel a színnel fogja megjelölni.

És máris emelné a festékszóró flakont, amikor az időközben melléje kapaszkodott Böszörményi István megragadja a csuklóját. Ádáz kézitusa kezdődik Vlagyimir Iljics oltárán. A lihegési szünetekben esztétikai és politikai vitát folytatnak ott fenn, miközben Bretter a többi októbristával hadakozik. Végső érvként még kommunistának is hajlandó vallani magát, ha már egyszer Lenin védőjének kiáltották ki, hogy távozásra szólíthassa fel Krassó párthíveit.

– Miéht nem működik ez a szah? – kiáltja a pienesztálon Krassó mérgesen. A sötétben és a dulakodásban nem veszi észre, hogy a szobrásszasszisztensnek sikerült leszednie a flakon szórófejét.

– Nahát, ezt nem gondoltam volna – csóválja fejét egy idősebb Október párti. Hogy Pécsen az SZDSZ fogja megvédeni a Lenin-szobrot. – Nem tudja, vagy nem akarja felfogni, hogy e pillanatban Bretter Zoltán már nem érezheti magán sz SZDSZ vértjét. Egy alacsony, idős úr Maléter árulásáról igyekszik felvilágosítani az egyetemistákat, majd egy sértő megjegyzés után zakóját ledobva verekedésre hívja a nála két fejjel magasabb részeg fiatalembert.

Hirtelen nagyot csattan valami. Sikoltás, a szobor mögött dulakodás. „Megütötte!” – mutatnak a lányok egy mokány bajuszosra, aztán a szobron birkózó Böszörményire. Ismerős a férfi arca: mintha újságban is láttuk volna, hugenotta család sarja, képviselőjelölt. A botot mindenesetre elveszik tőle.

Taxi érkezik, benne Rétfalvi Sándor. Tanítványait jött megnézni, s most rekedtre kiabált hangon áll neki ismét vitatkozni a pesti különítménnyel. Mikusról, ’56-ról, Leninről, a művészet lényegéről... Fönt a szobron folytatódik a csöndes, de annál elszántabb birkózás.

– Na végre! Itt a rendőrség – sóhajt fel egy diáklány. A két tiszthelyettes nem sieti el a dolgot. Komótosan igazoltatják – Rétfalvi Sándort. Talán, mert ő hívta ki őket a taxisofőr segédletével.

Lenin felől éles kiáltás: Ne!...

De már késő. Krassó valahonnan még egy kupakot szerzett, s máris ott folyik a vörös lé Lenin mellényén, nadrágján, a korábban feltűzött majd letépett Fidesz-jelvény vonalában.

– Kész, vége, csak ennyit akahtam. Elvégeztetett... – ugrik le diadalmasan a posztamensről az Október Párt vezére. Böszörményi csüggedten követi. Enyhültebben veszekszenek tovább, csak hátul reccsen vészjóslóan egy ingujj, hogy pár másodperc múlva az „SZDSZ agresszivitásának” bizonyítékává válják.

– Főszerkesztő úr, ezzel foglalkozzék, ne énvelem! – rázza meg a karomat Kiszely Kornél. Elérkezettnek látja az időt, hogy ő is kifejtse véleményét. Terjedelmes szónoklatában bőven hivatkozik a nagyvilágra és Európára, a börtönt nem viseltek hiszékenységre és tapasztalatlanságára. Fáradtan hallgatják. Aztán megúnja ő is, hiszen idős ember, s elmúlt már éjfél. Amilyen hirtelen jött, olyan hirtelen tűnik el a park bokrai között.

Uljanov szobra áll. Arcán a bolsevik optimizmus mellett a Fidesz narancsszínű foltja, mellén az Október Párt vérvörös csíkja. Talapzatán plakátnyomok. Pár napja még németül és magyarul hirdették: „Vigyázat, művészet!”

Egyetértünk Rétfalvival: tanulmányt érdemlő helyzet.

Tanulmányt, igen... Csak hát a kezemet szorító tizenkét éves fiamnak – kiszökött utánam az anyai tiltás ellenére – hogyan magyarázom meg ezt az estét, tűnődöm hazafelé a csendes József Attila utcán. Néro és Caligula szobrairól kell majd egyszer beszélnem; a totemizmusról, a mű, az alkotó és a jelkép azonosságáról és különbözőségéről. A kriminológiáról. Hogy a legtöbb szakértő szerint tíz évnél hosszabb börtönbüntetés után a személyiség óhatatlanul szétesik. A művészet elefántcsonttornyáról. Meg a politikáról. Gömbös Gyula szobrának felrobbantásáról, amelyből partizánlegendát és miniszteri állásokat kerített a Marót-csoport. Sztálin hatalmas bronzcsizmáiról, a felszántott temetőkről, Ceausescu leköpött képmásáról. Az ember tehetetlenségéről...

A HELYZET, 1990. március 31.

A Lenin-szobrot végül is pár nap múlva eltávolították; további sorsa ismeretlen, talán az érdi szoborparkban kapott ez is helyet, a többi kommunista relikvia mellett. (Azért, arra kíváncsi lennék, a náci- és fasiszta képzőművészet hol és mikor kapna önálló szoborparkot...) A riport főszereplői közül többen politikai és művészi karriert futottak be. Krassó György viszonylag fiatalon meghalt, Rétfalvi Sándor további jelentős alkotásokat készített. Bretter Zoltán országgyűlési képviselőség után a 2000-es évek elején a bukaresti magyar intézet igazgatója volt. Böszörményi István is szobrász lett, de nem a munkáival, hanem azzal hívta fel magára a figyelmet, hogy 2014-ben az átadási ünnepségen botrányos körülmények között liszttel szórta le Riegl Sándor pécsi Weöres Sándor-szobrát. Úgy látszik a szoborrongálást azóta már bocsánatos bűnnek tartja...

Választott az ország

Mi tagadás, meglepett, hogy A HELYZET bekötött példányainak tanulmányozása során kevés olyan cikket találtam, amelyet szerzőként jegyeztem az első szabad választások lezajlásával és eredményével kapcsolatban. Természetesen nagy terjedelemben tudósítottunk az eseményről – a választás másnapjának estéjén, április 9-én este négyoldalas különkiadást jelentettünk meg! –, de ezen beszámolók és értékelések zömét kollégáim írták, így ezek szükségszerűen kiszorulnak a jelen válogatásból. A választás éjszakáján, illetve másnapján nekem a kisgazdák két helyi „frontemberének” megszólaltatása jutott.

„Nagy Ferencet javasolnám mezőgazdasági miniszternek”

Éjféltajt kerestük fel lakásán **dr. Böröcz Istvánt**, a Független Kisgazdapárt országos alelnökét, hogy megtudakoljuk véleményét a szavazás eredményéről.

– Az első forduló csalódást okozott számunkra. *(Csak emlékeztetőül: az MDF 24,7, az SZDSZ 21,4, az FKgP 11,7, az MSZP 10,9, a Fidesz 8,9, a KDNP 6,4 százalékot kapott. H.J., 2015.)* A legóvatosabb becslés szerint is 16-17 százalékra számítottunk mind országosan, mind a területi listán, ez az elért győnge 12 százalék jelentősen alatta marad ennek. Belső gondjainknak kitergetése játszik a legnagyobb szerepet ebben: a választások előtt két héttel – sőt, ha a Torgyán-„ügyre” gondolok, 72 órával – személyes harcot indítani egyik-másik vezetőnk ellen, nagyon rossz lépés volt. Persze, egyéb okok is közrejátszottak a győnge eredményben. Például, kedvezőbb lett volna a helyzet, ha azonnal megkötjük a választási szövetséget az MDF-fel a szabaddemokratákkal szemben. Így azonban az országban több helyen más irányú elkötelezettség született. Tudunk olyan MDF-jelöltre, aki nem volt hajlandó visszalépni a javunkra, de ismerünk olyan kisgazdapárti jelöltet is, aki abszolút vert helyzete ellenére nem lépett vissza partnerünk javára. Az okok elemzése a következő napok feladata lesz.

– *Mi lehet a Pártay-Torgyán-affér hátterében?*

– El sem tudom képzelni. Hiszen a Kis Újság szerkesztője, Pártay Tivadar, aktívan már nem vesz részt a Kisgazdapárt vezetésében, tulajdonképpen kívülállónak tekinthető, tehát vezetői torzsalkodásról nemigen lehet szó. Mégis megtámadta cikkében a párt főügyészét, s ezzel a Kisgazdapártot – 72 órával a választások előtt! Ez számomra megfejthetetlen. Inkább talán azt lenne érdemes megkérdezni: ez kinek állt érdekében? Hatalmas kárt okozott a pártnak, tízezerrel dobták be a választókhoz a Kis Újság ominózus számát.

– *A Kisgazdapárt programjának alappillére visszatérni az 1947-es földtulajdoni állapotokhoz. De vajon sikerül-e ezt elfogadtatni az MDF-fel, mint koalíciós partnerrel?*

– Látok esélyt rá, hogy el tudjuk velük fogadtatni.

– *Ha valóban a kisgazdáké lesz a mezőgazdasági tárca, kit jelöl a párt?*

– Eddig semmilyen tárgyalás nem folyt az MDF-fel, komolyan vettük, hogy ez választási szövetség csupán. Ha létrejön a kormánykoalíció, én a siklósi agrármérnököt, Nagy Ferencet ajánlanám, akinek nagy tapasztalata és egyre izmosabb tanácsadói gárdája van. De erre még nincs testületi állásfoglalás. A mezőgazdasági tárcán felül a Kisgazdapárt – úgy vélem – igényt tarthatna egyéb miniszteri vagy minisztériumi vezető posztra. A fegyveres erőket irányító tárcák egyikére gondolok.

– *Őn a megyei lista alapján immár parlamenti képviselő. Főállásúként kívánja betölteni, vagy megmarad eredeti szakmája, a jogtanácsosi mellett? Egyáltalán, hogyan érinti ez családját, egzisztenciáját?*

– Még gondolkodom, vállalam-e a főállású képviselőt. A politikai helyzet változatlanul bizonytalan, az sem kizárt, hogy egy éven belül új választások lesznek. Ha felköltözünk is Pestre, a pécsi lakásomat nem adom fel; Pécsre, mint háttérre szükségem van.

„Ez volt a legbékésebb választás”

A pécsi 1. sz. választókerületben jelölte a Kisgazdapárt **Galbáts András** üzemmérnököt. Hétfő reggel munkahelyén kérdeztük véleményét a választási kampányról, s annak eredményéről.

– A Kisgazdapárt nagyon komoly hibát követett el a kampány során, s általában a programjában is: túlságosan parasztpártként viselkedett, megfélelvezve a városi polgárságról, a városiakok képviselétéről. Holott a Kisgazdapárt – polgárpárt. A jövőben ezt kell erősíteni, s akkor más lesz az eredmény.

– *Reálisnak tartja a végeredményt?*

– Igen, ez a valós viszonyokat tükrözi. A Kisgazdapárt szempontjából öngyilkos lépések történtek az elmúlt három hétben, ezután nem lehetett jobbat várni. Biztos vagyok benne, hogy a párt tanulni fog a Kis Újság-ügyből, s ha új választás lesz – meggyőződésem szerint egy-másfél éven belül biztosan –, akkor egészen más pozícióból fogunk indulni. Személy szerint most azzal szimpatizálnék, ha a Kisgazdapárt ellenzékben maradna. Tudom, hogy ezzel a párton belül kisebbségbe szorultam, de örülnék, ha a kisebbség győzne.

– *Bizonyára valami különös oka van, hogy ezt kívánja... Nem ért egyet az MDF törekvéseivel, vagy taktikai okokból vélekedik így?*

– Az MDF politikája az utóbbi időben nagyban közeledett a Kisgazdapártéhoz. Az SZDSZ-től egy kemény ütközőpont választ el bennünket: a tulajdoni kérdés. A Kisgazdapárt hosszú ideig csak a földkérdéssel foglalkozott, holott nem ez a legfőbb probléma. (A városi polgárság is emiatt nem figyelt ránk eléggé.) A fő kérdés az: lehet-e az ország újjáépítését rablott vagyon, marakodó felosztásával kezdeni? Ezt csak egyféleképpen lehet: az 1948-as államosítások teljes felülvizsgálatával és a magántulajdon tisztességes rendbetételével. Ez elől – ma úgy látszik – az MDF sem tér ki. A Fórum, szemben az SZDSZ-szel már megérti, hogy a tulajdonból, a tulajdon visszaszerződéséből nem lehet kirekeszteni azokat az embereket, akik azért menekültek el faluról, mert elűldözték őket. Mert rettegetek, féltek ott maradni. Tehát teljesen mindegy, hogy ki hol él most, Kamcsatkán vagy Mátészalkán, az a föld, az a gyár, az a bolt az övé. Szabadon rendelkezik vele, s majd eldönti, mit csinál vele.

– *És ha valaki közben jogos tulajdont szerzett rajta?*

– Ebben az esetben az eredeti tulajdonosnak kártérítés jár.

– *Sokkal hosszabb beszélgetést kíván ez a téma, bizonyára folytatjuk majd... Mi a véleménye a kampány tisztaságáról?*

– Szídhajuk egymást, de az a meggyőződésem, hogy a magyarországi szabad választások történetében ez volt a legbékésebb választás.

– Ön most a kerületében vesztes lett. Elvette ez a kedvét a politizálástól?

– Egyáltalán nem. Úgy érzem, megtaláltam azt a pártot, amellyel azonosulni tudok.

A HELYZET, 1990. április 9.

Azóta – szerte a Kárpát-medencében – számtalan baráti vita résztvevője voltam, melynek során gyakran szóba került a kárpótlás is. Mint ismeretes, Románia és a Szlovákia a reprivatizációs megoldást választotta, persze, ahol lehetett, borsot törtek a magyarok orra alá, de valahogy mégis meg tudták oldani az eredeti tulajdonjog visszaállítását. Ezzel szemben nálunk gyorsan leértékelődött kuponokkal, „kárpótlási jegyekkel” szúrták ki az emberek szemét. Nagymamám és ikertestvére, például, egy emeletes 18. századi soproni ház államosításáért 250–250 ezer forint „kárpótlást” kapott... A mai árakon számolva minimum 80 milliót érő ház évtizedekig a tanács kezelésében omlott-romlott, jelenleg újkazdagok lakják, akik a kilencvenes években az önkormányzattól vették meg bagóért...

Eseteim Árpi bácsival

*Mindenki Árpi bácsiját 1983-ban ismertem meg Sikondán. A Baranyai Alkotótelepek 31 évesen kinevezett igazgatója voltam, s ehhez a művésztelephez tartozott a sikondai irodalmi alkotóház is, ahová **Göncz Árpád** előszeretettel járt le éppen aktuális angol műfordításait befejezni. Autója egy ütött-kopott Wartburg, kedvenc viselete egy kitérdesedett mackónadrág, lakomája a bányászüdülő menzájáról személyesen elhozott két fogás.*

Közvetlen, megnyerő modorú, mesélős bácsika volt, akivel a jelentős korkülönbség ellenére hamar összebarátkoztunk. Sőt, amikor pécsi lakásunk felújítása miatt néhány napra az egész család Sikondára kényszerült, Árpi bácsi gálánsan a szobánkba hozta a frissen főzött, illatos reggeli kávé. „Prüttel vagy anélkül?” – kérdezte ilyenkor, a tubusos tejpótlóra mutatva. A tó körül sétálgatva ekkor hallottam először ’56-os tevékenységéről, az indiai követséggel Bibó István államtitkár megbízásából folytatott bizalmas tárgyalásairól, börtönéveiről. Később néhányszor Bécsi úti lakására is meghívott. Irodalmi zsenéimet empátikus kritikával illette, egy-két stilisztikai jótanácsát a mai napig emlékezetemben őrzöm és betartom.

Amikor a parlament – az MDF-SZDSZ paktum eredményeként – köztársasági elnökké választotta, első interjúinak egyikét A HELYZET-nek adta.

„Simuljanak ki az ökölbe szorított kezek...”

Május végén készültünk hosszabb interjút készíteni Göncz Árpáddal. Szokás szerint Sikondán, kedvenc helyén, az irodalmi alkotóházban. Hosszú heteket tölt itt minden évben. Kényelmes délutáni beszélgetésre számítottam a napfényes verandán, esetleg kora reggeli sétára a horgászto körül, ahol még a „tilalmas időkben” először hallottam tőle részleteket a Bibó-perről, melynek ő az életfogytiglanra ítélt másodrendű vádlottja volt, a börtönbeli éhségstrájkáról, Losonczy Géza halálának igazi okáról, a kádári konszolidáció apró és oly jellemző „csínytevéseiről”. A május végi laza sikondai mesedélutánból zaklatott

interjú lett május 6-ikán Balatonfüreden. Ellopott tíz perc Magyarország első számú közjogi méltóságának munkanapjából.

Közbeszólt a történelem, s most az egyszer ebben semmi túlzás sincs.

– *Göncz Árpádot úgy ismertem meg, mint aki csak az irodalomnak él, s a napi politikától távol tartja magát. Már az is meglepett, hogy tavaly ősszel elvállalta az Írószövetség elnöki tisztét.*

– Nem rajtam múlt, a körülmények tették... Ha egyszer az íróársadalom úgy látta, hogy ezzel a feladattal – az Írószövetség autonómiájának megteremtésével – meg lehet bízni, akkor nehéz lett volna ezt a bizalmat megtagadnom. Ha a Parlament nagy többségét adó MDF és SZDSZ úgy érezte most, hogy én ennek a történelmi jelentőségű technikai megállapodásnak a hitelesítésére alkalmas vagyok, akkor erre megint nem mondhattam nemet. Mindez nem jelenti, hogy ne érezném magam változatlanul írónak. Mindössze annyi történt, hogy az írói munka két fázisa, az anyaggyűjtés és a megformálás közül az anyaggyűjtés került előtérbe.

– *Valóban csak ennyi történt?*

– Hát persze! Én nem vagyok hivatásos politikus, nem akarok ebben a „szakmában” maradni. Leszolgálom ezt az egy ciklust, már ha megválasztanak tényleges államelnöknek, aztán jöjjenek utánam a fiatal, „profi” felkészült politikusok.

– *De már azzal, hogy bekapcsolódott a Történelmi Igazságtétel Bizottság, a TIB munkájába, máris eldöntötte, hogy újra politizál.*

– Természetes, hogy bekapcsolódtam, hiszen magam is „ötvenhatos” vagyok! A 301-es parcellában több mint háromszáz barátom fekszik. Többezer bajtársam tönkretett egzisztenciával várja, hogy erkölcsi, s bizonyos értelemben anyagi elégtételt kapjon. Mi más tehettem volna, mint hogy a TIB alapító tagja legyek?

– *Bizonyára értesült arról, hogy a POFOSZ újabban erősen rivalizál a TIB-bel; vezetői részéről meglehetősen sok dehonesztáló jelzöt kap a bizottság. Megbomlott az egység az egykori üldözöttek között?*

– A POFOSZ belső ügyeit nem ismerem. Én csak azt tudom, hogy nekünk mi a tennivalónk: folytatni és befejezni a tárgyalásokat volt rabtársaink érdekében, folytatni a történeti anyagok gyűjtését 1956-ról, s amit csak lehet, publikálni közülük; ’56 mártírjainak tisztességes

emlékművet emelni... Hogy ezen kívül a POFOSZ milyen politikai lépéseket kíván tenni, nem az én dolgom. Azokat az előnyöket, amelyekért a bajtársaimmal dolgozunk, remélhetőleg ők is élvezik majd. Ha segítenek, örülünk neki. Mi nem tekintjük riválisainknak, mégkevésbé ellenfeleinknek őket. Az övék politikai, a miénk elsősorban érdekvédelmi szervezet, amely politikai és erkölcsi alapokon áll.

– *Tudom, nem illik a pártállás motivumait firtatni, ez mindenkinek a személyes magánügye. Mégis érdekelne, miért éppen az SZDSZ mellett döntött? Hiszen az Ön politikai karrierje 45 évvel ezelőtt a kisgazdánál indult.*

– A múltam tökéletesen predesztinál arra, hogy liberális, a szabadság teljességét támogató pártba lépjek. Bennem az MDF és az SZDSZ egyaránt megbízott, noha sohasem tagadtam, hogy eszemeileg az SZDSZ közelebb áll hozzám. Államfői minőségemben egyik pártnak sem vagyok képviselője. Pártatlanságra vagyok kötelezve, s nagyon remélem, hogy ennek sikerül is tanújelét adnom. Ha nem, akkor nem vagyok méltó erre a munkakörre.

– *Nem okozott Önben konfliktusokat a választási kampány?*

– Engem, személy szerint, semmiféle sérelem nem ért. Nem dobáltak meg sárral, és én sem tettem meg másokkal. Való igaz, hogy a választási kampányból mindkét fél lelki sérülésekkel került ki. Az ország és mindkét párt bölcsességének gyönyörű bizonyítéka, hogy e sérelmeken túl tudták tenni magukat. Mi több, kimunkálták azt a lehetőséget, ami megkönnyíti a győztes MDF számára a kormányzást, az ellenzék számára pedig megadja a működéséhez szükséges biztosítékokat. Ennél tisztességesebb, az ország és a parlament valamennyi pártjának érdekeit jobban szolgáló egyezményt kötni nem lehetett volna. Úgy érzem, a korábbi felelőtlen hangok elhallgattak, s remélem, már nem is fognak fölerősödni. Kétségtelenül idő kell azonban ahhoz, hogy igazi partnerkapcsolat alakuljon ki a két nagy párt között.

– *Néhány újság fanyalogva „paktumot” emleget, amelyet – úgymond – a parlament feje fölött átnyúlva kötöttek...*

– Mióta világ a világ, a parlamenti pártok és a politikusok mindig tárgyalnak egymással. A parlamenti ülés nem kocsmai verekedés, ahol pillanatnyi indulat hatására elő a kést. Itt éppen arról volt szó, hogy *ne*

vágják el egymás torkát... Az Isten soha ne adjon rosszabb „paktumot” Magyarországnak, mint ami most született. Azért, hogy az ország kormányozható legyen.

– *Tudom, nehéz most jósolni, de mégis mikor fog ennek a szép parlamenti ülésnek a hatása a hétköznapiakba is átgyűrűzni?*

– Elnökké választásom hozzám eljutott hullámaiból érzem: az emberek éppen azt várják, hogy az ökölbe szorított kezek kisimuljanak.

– *Tehát optimista...*

– Mindenki jobban szereti kisimítani a kezét, mint ökölbe szorítani.

– *És arról a már-már nyafogásszámba menő panaszáradatról mi a véleménye, mely szerint a „jó szakemberek” tömegesen hagyják el az államigazgatást? Valóban olyan pótolhatatlanok ezek az emberek?*

– Nem tudom fölmérni a hatását. Ezt talán a kijelölt miniszterelnöktől kellene megkérdezni. Bizonyára akad az MDF-ben és az ellenzék körében is jó szakember, de az is valószínű, hogy a miniszterelnök igyekszik megszerezni a régi közigazgatás legjobb erőit. Óhatatlanul szükséges, hogy a minisztériumokban maradjon olyan ember, aki tudja, mi van a fiókban. Óhatatlanul szükséges, hogy mindegyik miniszter olyan emberekkel vegye körül magát, akikben megbízik, akiknek gondolkodásmódja megegyezik az övével, s nem csontosodott bele az eddigi közigazgatás sémáiba. Bízom benne, hogy Antall József a maga széles látókörével, magabiztosságával ezeket a szempontokat össze tudja egyeztetni.

– *Őn, aki hosszú-hosszú évtizedeken át még útlevelet sem kapott, most egy díszdoktori cím átvételére Amerikába utazik. Milyen programmal?*

– Az indianapolisi Butler Egyetem díszdoktori címét kapom meg, egyrészt irodalmi munkásságomért, másrészt a két ország kultúrájának közelítéséért. Másfél hónapja rögzített dátumról van szó, amely pusztán véletlenségből esik egybe elnökké választásommal. Így, fura módon, egy teljesen magántermészetű utazás alakul át egy újszülött elnök amerikai útjává: Indianapolishból egy napra New Yorkba és három napra Washingtonba utazom. Legjobb tudomásom szerint egészen magas szinten fogadnak majd. A részletes program azonban még nincs a kezemben.

– *Az Ön élete egyik pillanatról a másikra meg fog most változni. Testben-lélekben felkészült erre?*

– Az életformám *alapjaiban* fog megváltozni... Az utóbbi harminc évben én voltam Magyarországon „a szabad madár”, akinek sem a szavaira, sem másra nem kellett tekintettel lennie. Most minden másként lesz. De hát ez szakmai ártalom, ha vállaltam, hozzá kell szoknom.

– *Akkor Sikondán sem látjuk mostanában...*

– Amint lehet, megyek Sikondára. Valahol ki kell lazulni, kell legyen egy hely, ahol az ember elgondolkodhat. Mert nagyon szép, hogy az ember nyilatkozik, véleményt mond, államfőket fogad és Amerikában tárgyal, de ha közben nincs ideje, hogy gondolatait rendezze, hogy az ÉN-jét karbantartsa, akkor ezt megsínyli az államfői működése is.

A HELYZET, 1990. május 12.

Göncz Árpád – tudomásom szerint – soha többé nem töltött huzamosabb időt Sikondán. De ez még a kisebbik baj. Sajnos, a két nagy párt egymásnak feszülése nem tudta középen tartani őt, s mind inkább saját pártjának, az SZDSZ hangadóinak uszályába került. Egyértelműen a puccsisták oldalára állt a taxisblokádnak idején, aztán a médiaháborúban is ott tartott be a kormánynak, ahol tudott. Elhíresült megnyilatkozását – „Európa segíts!” –, sokan hazaárulásnak tekintették.

Személyes viszonyunk is fokozatosan kihűlt. Egyre ritkább találkozásaink során futólag még barátságosan integetett, később teljesen átvette uralmát felette sajtófőnöke, a Raszputyint meghazudtoló Faragó András. Árpi bácsiból Párizsban ábrándultam ki végleg, ahová 1994 őszén, már az új kormány regnálása alatt látogatott ki. (Akkoriban pár hétig még a Párizsi Magyar Intézet igazgató-helyettese voltam, s rendszeresen tudósítottam a Duna Televíziót és az Új Magyarországot.) Államelnökünket magas szinten fogadták, majd a Jéna Palotába kísérték, ahol neves franciaországi üzletemberekkel, iparmágnásokkal találkozott. A francia kereskedelmi kamara elnöke meleg szavakkal méltatta hazánk gazdasági teljesítményét, a kommunista korszak óta eltelt évek erőfeszítéseit, eredményeit. Majd következett Göncz Árpád, aki ahelyett, hogy besöpörte volna az elsimeréseket, elkezdte szajkózni a Békesi László, Tardos Márton, Petschnig Mária Zita és hasonló „reformközgazdászok” mantráját, miszerint az előző négy évben

bekövetkezett fejlődés sajnos csak látszatnövekedés, nincs mögötte valós tartalom, voltaképpen igen súlyosak a társadalmi gondok, ezért sürgős változtatásokra – értsd megszorításokra – van szükség a gazdaságpolitikában.

A közönség döbbenet hallgatta. „Ez tényleg a maguk köztársasági elnöke? Így akar befektetőket toborozni Franciaországban?” – fordult hozzám a mellettem ülő úriember. Egy francia számára ugyanis felfoghatatlan volt, hogy az ország első embere külföldön ne csak szépet és jót mondjon a hazájáról.

Amikor pár órával később a Magyar Intézetben megtartott sajtótájékoztatón – természetesen kérdés formájában – Göncz Árpáddal személyesen is megosztottam ezt az észrevételemet, „Árpi bácsi” kurtán elintézett valami olyasmivel, hogy „tértől és időtől függetlenül realistának kell lenni”. Kifelé jövet Faragó András sajtófőnök villámló tekintettel sziszegte a foga között felém: „Öreg, ezt nem vártuk volna tőled...”

Azóta nem találkoztunk.

Andrásfalvy Bertalan, a kultuszminiszteri tárca várományosa

Akár a mai, 2015-ös kormányprogramba is beleillenének azok a gondolatok, amelyeket huszonöt évvel ezelőtt fogalmazott meg Andrásfalvy Bertalan. Talán nem szerénytelenység azt állítanom, hogy atyai barátom ő, akivel személyes karrierem is több ponton találkozott: 1975-ben ő volt a népi jogszokásokról írt doktori disszertációm egyik konzulense, majd több éven át néprajzi gyűjtőutakra kísérhettem el, főként az Ormánságba. Minisztersége idején pedig másfél évig sajtófőnöke voltam a Művelődési és Közoktatási Minisztériumban.

A választási kampány idején még a képviselőségtől is féltettük – ez a talpig becsületes, igaz ember, hogyan fogja elviselni a politika mocskát? –, aztán még nagyobb kihívás elé állította a Gondviselés: Antall József őt kérte fel az egyik legfontosabb tárca vezetésére.

A közoktatás alapja: a család

Szekszárdi múzeológus, majd az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének munkatársa, a Janus Pannonius Múzeum néprajzi osztályának vezetője, kandidátus. A nyolcvanas évek közepétől az MTA néprajzi kutatócsoportjának osztályvezetője, a legutóbbi időkben pedig a pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem néprajzi tanszékét szervezi. Az Antall-kormányban a kultuszminiszteri tárca várományosa.

Karriertörténet? A legkevésbé sem. Az árnyékos oldal sokkal hosszabb életében, mint a hirtelen jött fény. Boldogult Bihari Ottó professzor *(az MTA Dunántúli Tudományos Intézetének igazgatója H.J., 2015)* pártiskolára akarja küldeni a hívő katolikus Andrásfalvyt, aki inkább távozik a DTI-ből. Autóját ízekre szedik a határon a BM-esek egy berni konferencia után. „Bűne”, hogy tanulmányt írt a – mellesleg Göncz Árpád által szerkesztett, s a hetvenes évek végén még illegális – Bibó-émlékkötetbe. Tanszéket Pécssett nem kaphat – „mert te olyan aláírós vagy” –, néprajzi osztályát anyagilag ellehetetlenítik. Vállalva az ingázást ezért kényszerül a fővárosba.

Mire e sorok megjelennek, talán már be is jelentették miniszteri kinevezését a parlamentben. Vasárnap beszélgettünk pécsi otthonában.

– Nehéz volna elkerülni, hogy ne az antiszemizmussal kezdjük, hiszen ma szinte valamennyi fórum ettől visszhangzik. Hogyan tekeredhetett ez a rút fogalom az MDF zászlaja köré?

– Tény, hogy igen hatásos fegyver ellenünk... Mert, aki ma antiszemita, az szembekerül a világsajtóval, és akit a világsajtó antiszemitának állít be, az sehol sem szalonképes. Ez tehát olyan ütőkártya, ami nemcsak az MDF-nek okozott kárt, hanem az egész magyarságnak is.

De nézzük, mi történt. Létezik ma Magyarországon egy bizonyos fajta liberalizmus, féktelen liberalizmus, amely mindenre érzékeny, ami magyar hagyomány, magyar szellem. Provincializmust, „lábszagú magyarkodást” emleget, Németh Lászlóról lekicsinylően nyilatkozik. Ez a liberális gondolkodás támadott és riposztot kapott. Nagyon fontos tehát hangsúlyozni: nem azért léptek föl az MDF részéről egyesek, mert a zsidók származásával vagy vallásával bármi problémájuk lenne. (Szabad György professzor, aki az MDF színeiben a Parlament alelnöke, nyíltan és büszkén hirdeti zsidó származását, de még sohasem merült föl senkiben, hogy miért tagja ő az MDF elnökségének.) Felléptek viszont egy törpe kisebbség diktátuma ellen, és amikor ez az ellentámadás megfogalmazódott, ez az illető társaság antiszemizmust kiáltott. Úgy állította be az ellenérveket, mint a zsidóság elleni akciót. Ezután egyre jobban elmérgesedett a dolog, s mindkét oldalról születtek túlzó általánosítások.

Nagy kár, hogy ez így történt. Azért, mert Gerő, Rákosi, Farkas Mihály zsidók voltak, a szocializmust nem lehet csak a zsidók nyakába varrni, ahogy a mostani nihilizmust sem. De az antiszemizmust se azonosítsák az MDF-fel, és főként ne varrják az egész magyarság nyakába! Ez éppen olyan „fajgyűlölet”, mint a másik.

– Nem fél attól, hogy a „piszkos politikában” ahol csupán az eredményességet díjazza, felörlődnek ezek a szép eszmék?

– A politika nem piszkos dolog! Csak egyesek piszkos módon csinálják! A politika a köz érdekeinek érvényesítési módja, s ha valaki ezt aljasul végzi, az nem a politikát minősíti, hanem őt. Rövid távon a legegyszerűbb természetesen az egyszemélyi diktatúra volna. De ha hiszünk benne, hogy az ember alapvetően jó, akkor minden talmi, rövid távú „sikert” hosszú távon ki fog egyenlíteni az emberiség. Ha nem

hiszünk ebben, akkor nincs értelme a politizálásnak, és nincs értelme az életünknek sem.

A miniszteri program

Lehet, hogy mire ezek a sorok megjelennek, Ön már kinevezett kultusz-miniszter. Világítsa meg, kérem, jelölésének hátterét, s hogy milyen koncepciót képvisel majd, ha megkapja a tárcát.

– Természetesen eszembe se jutott, hogy én valaha is miniszter legyek. Soha nem készültem rá. Antall József kért fel, első pillanatban nemet mondtam. Ez ugyanis roppant kiterjedt, bonyolult szakterület, s én nem dolgoztam még államigazgatásban. Antalléknak három ellenérvük volt: személyemben minden vezetőségi tag egyetértett; akár elvállalom, akár nem, ez a lehetőség a mi felelősségünk; a harmadik pedig: ha nincs is minden területre kiterjedő szakértelmem, vannak eszméim, elképzeléseim a kultúra, az oktatás egészéről, amelyeket sohasem adtam fel.

Hogy végül is miért vállaltam el? Az utóbbi időben egyre jobban izgatott, hogyan hozhatnak újabb rendezőelvet a bevált értékek, hagyományok – a nyelv, a zene, a tánc – a parttalanná vált XX. századi kultúrába. Már megszerkesztettük a kormányprogramot, amelyet röviden úgy foglalhatnánk össze, hogy a közoktatás alapja a családi nevelés. A nevelés és oktatás a nulladik perctől kezdődik, a szociális politikának meg kell adnia az anyának azt a lehetőséget, hogy főhivatásban nevelhesse a gyermekét, amíg be nem kerül a társadalmi intézményekbe. Persze, nemcsak pénz, hanem értékrend kérdése is, hogy a család minél többet legyen együtt, hogy az anya átérezze felelősségét.

Az alapoktatás fő elve, hogy a tanítványt teljes emberré tegye. Ez nem a tárgyi tudás, hanem a képességek kibontakoztatásának kérdése. A sikerélménynek, annak a belső motornak a megszervezése, beindítása, amely majd arra ösztönzi a fiatalot, hogy éjszakákon át magoljon és a legnehezebb vizsgáknak is nekifusson. A belső késztetést tehát nem korai teljesítmény-hajhászással, hanem korai sikerekkel lehet elérni.

Az alsó tagozat négy osztályában meg kell tanulni írni, olvasni, számolni, társalogni és játszani, játszani... Meg kell tanulni a társas együttlétet és a művészi, alkotó alapszavakat. Itt szerzi meg a gyerek a közösség élményét, ami majd egyéni életpályája során is felelőssé teszi

a közösség iránt. E négy év során még semmi teljesítményt nem kérünk számon a gyerektől; voltaképpen a Zsolnay-módszer lényegéből indulunk ki, hogy minden ember tehetséges valamiben. Tehát ne a szintet húzzuk meg magasan, s próbáljunk meg boldog-boldogtalant oston átugratni rajta, hanem mindenki számára lehetővé kell tenni, hogy azt mondhassa: ebben én vagyok a legjobb, ha másban nem is.

Nemzetiségi nyelvoktatást!

Vissza kell állítani az értelmiségi pályára készülő tehetséges diákok számára a hagyományos négy plusz nyolcas gimnáziumi struktúrát; elengedhetetlen a reál- és humánjelleg kettéválasztása. A reátagozatokon mindent el kell követni, hogy kísérletekkel, laboratóriumi munkával felzárkózzunk a világ élvonalához. Mi ugyanis ugyanúgy tanítjuk a természettudományokat, mint az irodalmat: verbálisan. Ehelyett a kísérletezés kell, az alkotás. Mint ahogy az alsótagozatban elkezdődött a játékkal, rajzzal. A humán gimnáziumokban pedig be kell vezetni a holt nyelveket is, ha van rájuk érdeklődés. És két idegen nyelvet. Nemzetiségi területeken az egyik idegen nyelv a nemzetiségi nyelve legyen. Még a többség számára is! Baranyában a horvát vagy a német. A másik lehet egy világnyelv.

– *Kötelezően?*

– Igen, kötelezően, választás szerint egyik vagy másik. A nyelv-tudásunk ugyanis köztudomásúlag csapnivaló. Természetesen nem szabad mereven értelmezni ezt a koncepciót, de mindenképpen meg kell teremteni a valódi lehetőséget a nemzetiségi nyelvek oktatására. Azt a nagyon szükségszerű együttműködést szolgálja majd szomszédainkkal, amely nélkül nem lesz kilábalás sem a gazdasági, sem a politikai válságból.

A szomszédokra figyelmet a történelem- és az irodalomtanításban is meg kell valósítani. Eddig a történelemoktatás az ellentétek kidomborítására épült: „A románok mikor vonultak be Budapestre és mi mikor Kolozsvárra...” Feltétlenül szükségesnek tartom a népismereti oktatás bevezetését is. Jókai nagyon szépen fogalmazott: ha egyszer világbéke lesz, az az etnográfának köszönhető, ugyanis megtanít másokat becsülni, miközben felhívja a figyelmet a saját értékeinkre is.

– *Önnek, mint néprajzkutatónak, különösen testhezálló teória.*

– Véletlen csupán, hogy éppen az etnográfia a szakmám, hiszen mások is rájöttek már, mennyire fontos a másik megismerése.

Világtendencia, hogy a diákok számára kötelező egy-két szemesztert idegen ország egyetemén elvégezni. Erre nálunk is módot lehetne találni, s nem feltétlenül Angliába, Amerikába indulni először, hanem a környező országokba. Itt vannak ugyanis a legnagyobb akadályai az együttműködésnek. Márpedig, akit megismersz, azt nem tudod gyűlölni.

– *Hogyan illik majd bele ebbe a képbe a modern zene, a modern képzőművészet, hogy azt ne mondjam, a rock-zene, ami szintén a kultuszminisztérium hatáskörébe tartozik?*

– Megint hálátlan feladatot vállalok, amikor azt hajtogatom: vannak nekünk saját értékeink is, amelyeket nem ismerünk. Hiába mondják, hogy „ugyan már, kit érdekel ez?”, ha eddig nem is volt módjuk az embereknek, hogy megismerjék ezeket az értékeket. Ha állandóan mást látnak, mást hallanak, nem is tudják megszeretni. A partikularizmusnak, a regionalizmusnak e területen is nagy jelentősége van. Nagy szükség volna rá, hogy kiépüljenek az ember érzelmi és tudati szálai szűkebb környezetéhez. Hogy például az egyetemisták ne szakonként, hanem tájanként lakjanak a kollégiumokban! Legyen egy somogyi, tolnai kollégium, ahol orvos, mérnökhallgató, jogász együtt lakik, teljes önkormányzattal. Érezzék, hogy Somogy, Tolna taníttatja és hazavárja őket. Készítsenek közös tanulmányokat, mérjék fel szűkebb hazájuk valóságát az orvos, a közgazdász szemével. Finnországban remek példákat találunk erre.

– *Nem jelent ez röghözkötést?*

– Röghözkötést jelent, de érzelmileg és nem kényszerrel. És az ismereti alap megteremti az érzelmi azonosulást is. Kell, legyen egy hely a világban, az országban, ahová kötődünk. Ez nem pusztán érzelmi dolog: az ember teljes egyéniségének feltétele, csak elfelejtkeztünk róla! Ezért kell „visszacsempésznünk” a honismeretet, de valami rafinált módon, nehogy megint vörös posztó legyen a liberálisok szemében. Valami avitt, provinciális, trágyszerűség...

Misera plebs

– *És a modern művészetek?*

– Sedelmayer osztrák filozófus a modern művészetek bálványát említi. Ebben nagyon sok igazság van. A művészetek funkcióját én abban látom, hogy segítsék az életvezetést, mentálhygiénés segítséget nyújtsanak. Az extravagánsság, a feltűnősködés egészen más kategória.

A minőségi művészet egyoldalú bálványozása többet árt az emberi léleknek, mint a középszerűség. Ha mindig csak két-három ember az, aki eléri a „minőséget”, a többi pedig misera plebs, akkor én ezt nem tudom elfogadni. Inkább legyek középszerű, de adjak művészi élményt száz ember közül ötvennek, mint hogy kettő ájúlodozzon, a többi pedig értetlenül ácsorogjon. S ráadásul erre még milliókat el is költsünk...

– Önt eddig úgy ismertük, mint aki inkább szeret dolgozni, mint dolgoztatni. Márpedig most egy egész szervezetet kell majd jól kézben tartania. Hogyan készül a feladatra?

– Minden azon múlik, ki tudok-e alakítani olyan gárdát, aki elfogadja az én nézeteimet – de azon belül teljes önállósággal és felelősséggel képes dolgozni. Ha ilyeneket nem találok, bizony nehéz lesz a dolgom. Biztató, hogy számos magyar származású külföldi professzor máris felajánlotta segítségét, jónéhányan hajlandók haza is települni az új kormányprogram támogatására.

– Sok sikert hát, jó egészséget miniszteri működéséhez!

A HELYZET, 1990. május 19.

Néhány oldallal később közlök még interjút Andrásfalvy Bertalannal, de igazából ide illik észrevételem: talán előbbre tartana az ország, ha ez az oktatási és kulturális koncepció valósult volna meg az elmúlt 25 év során. Sajnos, maga az akkori kormány első embere sem tett meg mindent a program elfogattatásáért és realizálásáért. Sőt... Andrásfalvyt – eléggé méltatlan körülmények között – a ciklus utolsó harmadában Mádl Ferencre cserélte Antall József.

Egyébként, akár kulcsmondatnak tekinthetjük a miniszter azon megjegyzését: „nehogy vörös posztó legyen a liberálisok szemében...”

Ha vulgárisan akarnék fogalmazni, most azt kellene kiáltanom: ki nem sz...ja le, mi számít vörös posztónak a liberálisok szemében? Hiszen az elmúlt évtizedekben mást sem hallottunk, mint hogy „jaj, csak ne sértsük a szomszédok érzékenységét, jaj, csak ne sértsük a liberálisok érzékenységét, újabban az Európai Unió érzékenységét...” De hogy ők hányszor és hányféleképpen sértették és sértik meg a magyar többség érzékenységét, arról sohasem szól a fáma. Arról politikailag nem korrekt beszélni.

Emberarcú kormányprogram

Egy héttel az Andrásfalvy-interjú után írtam meg a kormányfő szűzbeszédének elemzését. Mi tagadás, ért néhány meglepetés most, a huszonöt évvel ezelőtti a kormányprogram rezüméjének elolvasása után.

Hol van már a tavalyi hó? – kérdezhetnénk...

Csak a végrehajtása is ilyen szép legyen

Nem szakadt le a csillár, nem rendültek meg a kecses oszlopfők, pedig negyvenkét év után csoda történt a magyar parlamentben: egy miniszterelnök nem tervszámokkal, gazdasági „prioritásokkal”, költ-ségvetési tohuva-bohuval kezdte kormányprogramjának ismertetését, hanem *Az ember és környezet* című fejezettel. Ezt követte – még kimondani is szörnyű! – *Az ember és művelődés*, *Az ember és társadalmi intézményei*, s csak negyedikként *Az ember és gazdaság* című fejezet.

Antall József csaknem két órán keresztül ismertette leendő kormányprogramjának alapelveit. A Fidesznek ez is kevés volt. A narancspárt magát a programot hiányolta, jöllehet őt ebben még a legnagyobb ellenzéki erő, az SZDSZ sem támogatta. A szabad-demokratáknak inkább konkrét észrevételeik voltak.

De hát mi is a fölvázolt kormánykoncepció lényege?

Szociális piacgazdaság, ahol az emberek boldogulását, a rászorulókat támogatását nem külön szociálpolitika, hanem maga a vállalkozói tulajdonon alapuló gazdasági rend biztosítja. Ahol a nyugdíj nem kegydíj, hanem munkával szerzett jog, ahol a gazdaság racionalizálása által okozott sebeket jól működő állami és egyházi karitatív gondoskodás, megreformált biztosítási rendszer gyógyítgatja. Ahol a társadalom központi kérdése az oktatás, a művelődés, a teljes tanszabadság, a szülő-iskola-önkormányzat „szentháromságára” épülő iskolaszékek felelős és szabad működése. Népiskolai hálózat, öntevékeny művészeti mozgalmak, támogatott közgyűjteményi hálózat.

Egyszóval mindaz, ami egyre távolabbi álom volt az elmúlt évtizedekben. Vajon most honnan jut rá pénz ebben a hét szűk esztendőben?

A kijelölt miniszterelnök receptje: mindenekelőtt meg kell állítani az inflációt, három éven belül pedig egyszámjegyre csökkenteni. Csőd-eljárást kell indítani a tartósan fizetéseképtelen állami nagyvállalatok ellen, a frissen társasággá alakultak működését pedig felül kell vizsgálni, alkalmasint újra államigazgatási felügyelet alá helyezve őket. Meg kell teremteni a forint külső konvertibilitását – Antall József szerint van rá esély a jövő év végére – erős és független jegybankot kell létrehozni, amely akár a kormánnyal szemben is védi a forintot.

Az iparpolitikában kiemelt helyet kap a kutatás-fejlesztés, növelni kívánják a kis- és közepes vállalatok szerepét, s csak jöjjön, jöjjön az áldott (nyugodt) külföldi tőke. Az agrárpolitikában létre kell hozni a valódi magántulajdont, amely alapján az 1947-es tulajdonviszonyokra épül (gesztus a kiscgazdák irányába), de nem akadályozza az élelmiszergazdaság folyamatos termelését (biztatás a reszkető nagyüzemek felé). Bár, ami utóbbiakat illeti, nem sok jót jelent számukra a kormánykoncepció azon része, amely szerint a tulajdonviszonyok tisztázásaig és az új földtörvény megalkotásáig haladéktalanul föl kell függeszteni még a téesztagság részére történő földeladásokat is.

Alapelveiben bárki számára elfogadható lehet a külpolitikai program, amely atlanti, összeurópai és regionális együttműködésre épít; új honvédelmi doktrína kidolgozását helyezi kilátásba (a szükséges és elégséges védelmet ellátni képes nemzeti hadsereg fenntartását), a nemzetközi szerződések megkötése eddigi gyakorlatának felülvizsgálatát; jószomszédi, korrekt, kölcsönösen előnyös kapcsolat kialakítását a szomszédos nagyhatalommal.

Lapzártakor még nem dőlt el, mekkora ellenszélben fogadja el az MDF-többségű parlament az Antall-kormány programját. Mely program – különösen, ha az új adminisztráció a 100 napos válságkezelés során sikereket tud felmutatni – nagy rokonszenvre számíthat a reményét vesztett lakosság körében. Félő azonban, hogy a mai, vázlatos formája illúziókeltésre is alkalmas lehet. Már csak ezért is nagy a kormány felelőssége: a jó koncepciót tartalmazó dosszié alatt ott vannak-e a részletes megvalósítás tervei és biztosítékai?

Nem tehetünk mást, bizakodunk. A parlament működik, a kormány e héttől kormányoz, beszéljenek végre a tettek. Vélhetően az ellenzéknek is jobban tetszésére talál, ha – mint mostanában teszi – nem árnyékbirkózásra kell kárhoztatnia magát.

A HELYZET, 1990. május 26.

Versenyfutás az atomtemetőért

Az alábbi cikk – mutatis mutandis – akár ma is íródhatott volna. Negyedszázad után ismét vitatéma lett a paksi atomhulladék elhelyezése: a Nyugati-Mecsekben végzendő próbafúrásokra máris nagy tüzerővel lövöldöz az ellenzék, pedig a helyzet jóval egyértelműbb, mint a nyolcvanas évek végén, amikor Ófalu körül folytak a csatározások: az atomerőmű kiégett fűtőelemeit – az elsődleges nukleáris hulladékot –, ugyanúgy a felhasználó országnak kell véglegesen eltemetnie, mint az úgynevezett másodlagos hulladékot, a szűrőket, védőeszközöket, kevésbé szennyezett folyadékokat stb. Ez utóbbiak elhelyezésére épült meg a bátaapáti hulladéklerakó, ám a kiégett fűtőelemeket változatlanul – s még vagy harminc évig – az atomerőmű területén pihentetik. Ezeknek szánták már 1990-ben a pécsi Uránbánya alatti homogén kőzetet, az aleurolitot, de lényeges előrehaladás azóta sem történt.

A bulvártémák kedvelői nyugodtan lapozzanak. Az alábbi cikk ma már nem több egyszerű kordokumentumnál. Igaz, nem is kevesebb.

Oldalvágás Bodánál

Megkezdődött a versenyfutás az atomtemetőért a Mecseki Ércbánya Vállalat (MÉV) és Bátaapáti között. Mint tudjuk, Ófalu sikerrel „bekkelte ki”, hogy a Paksi Atomerőmű e baranyai kisközség határában temesse el hosszú évszázadokra a működése közben keletkező kis- és közepes aktivitású radioaktív hulladékot. A szomszédos Bátaapáti népe viszont egyenesen ragaszkodik a temetőhöz, mi több, a vállalat még kedvcsináló irodát is létesíthetett a falu művelődési házában.

Csakhogy, az elmúlt esztendőben új versenytárs jelentkezett, a végveszélybe sodródott pécsi uránbánya, első pillanattól kezdve vihart keltvén a nyugat-mecseki községek lakossága körében. A félreértések eloszlatása végett s az ófalui tapasztalatokból okulván, a MÉV a napokban tetszetős kiadványt kezdett terjesztetni Pécsen és környékén. „A környezet és az ember védelméért” főcím alatt a következő szép mondatot olvashatjuk: „Felelősséggel, őszintén, világosan terveinkről”. S csodák csodája – ilyen sem volt még a magyar iparfejlesztés

történetében –, a kis brusúra valóban világos képet ad a vállalat törekvéseiről.

A lényeg: a Jakabhegytől északra kutatást kezdenek egy völgy mélyén, hogy megvizsgálják, valóban olyan jó lehetőséget kínál-e a permi aleurolit (magyarul: agyagkő) a nukleáris és egyéb veszélyes hulladékok elhelyezésére, mint ahogy az eddigi földtani vizsgálatokból kitetszik. Ez a kőzet mintegy 1000 méter mélységben, tehát 4–500 méterrel a jelenlegi bányaművelési szint *alatt* található, s rendkívül tömör képződmény. A kutatás céljából a MÉV Petőc-pusztai légaknájából hajtánának 800 méteres oldalvágatot, ezen kívül a terület másik szélének megismerése céljából két, egyenként 1200 méter lyukat fúrának le a külszínről.

Az eddigi tapasztalatokból okulva a brosúra szerzői szinte kétségbeesetten hangoztatják: egyelőre csak kutatásról van szó, a végleges döntés csak a minden részletre kiterjedő vizsgálat után következhet. A terv, számos érdekességet és persze problémaforrást tartalmaz. Biztonsági szempontból ez a megoldás elsőrangúnak ígérkezik, hiszen ilyen mélységbe és ilyen kőzetbe nagyon ritkán helyeznek a világon közepes aktivitású atomhulladékot. Dicséretes az a szemlélet is, amely szerint a természeti gátaknak önmagukban is elegendőeknek kell lenniük a veszélyes anyagok elvándorlásának megakadályozására. Más kérdés a gazdaságosság. Egyes becslések szerint az Uránbánya működésének fenntartása mellett a hulladéktároló megépítése 1 milliárd forintból megvalósítható lenne. (Csak emlékeztetőül: az ófalui felszínközeli tároló – 1985-ös árakon – 1,2 milliárd forintba került volna.) Más szakemberek a beruházás költségeit 20 milliárdra becsülik. *(1989-ben egy közepes havi fizetés 8-9 ezer forint volt... H. J., 2015.)* Annyi biztos, hogy pusztán a kis és közepes aktivitású hulladékok számára ilyen tárolót építeni nagy luxus volna.

A tervezetések során felmerült az is, hogy a szovjetek helyett a Paksi Atomerőmű vásárolja meg világpiaci áron az Uránbányában előállított dúsított uránt. Kérdés, mennyire volna jó üzlet neki, hogy a kész fűtőelemek helyett most a „sárga porral” kezdjenek el bíbelődni. Hiszen úgylis csak a Szovjetunió jöhetne számításba, hogy – immáron bér munkában – fűtőelemet gyártson a mecseki uránból. S akkor még ott a nagy kérdés: mi lesz a kiegészítő fűtőelemekkel? Úgy tűnik, az erőmű szakembereinek nemigen fülük a foguk hozzá, hogy az Uránbánya

veszteségeit az egyelőre stabilan nyereséges paksi villamosenergia-termelés profitjából finanszírozzák.

A HELYZET, 1990. május 26.

Az azóta eltelt évek során végül Bábaapáti-Üveghután épült meg a másodlagos hulladékokat elrejtő vágatrendszer. Azt kell mondanom, a létesítmény közmegelégedésre működik, hiszen üzemzavarról mindmáig nem érkezett hír, a falu pedig felvirágzott a folyamatosan megújuló „bánatpénzből”. A Nyugati-Mecsekben viszont néhány hónappal ezelőtt leporolták az aktákat a bodai aleurolitra alapozó tároló fejlesztési terveiről, s a környezetvédő mozgalmak legnagyobb bánatára immár a legveszélyesebb anyagok, a kiégett fűtőelemek és a lebontásra ítélt blokkok 600 évig sugárzó részeinek elhelyezéséről van szó. Időközben ugyanis az EU megtiltotta tagországainak, hogy a keletkező veszélyes hulladékot az Unión kívülre exportálják. A méregzöldek és a kormányon újabb fogást kereső balliberális pártok máris igyekeznek fellármázni a pécsi, Pécs-környéki közvéleményt a mégoly óvatos kutatások ellen is. Valami azt súgja, hogy rossz lóra tettek: egyrészt az Uránbánya emléke még élénken és nosztalgiával említve él a városban – márpedig ez a bánya és a felszíni ércdúsító sokkal több veszélyt rejtett, mint a 1000 méteres mélységbe tervezett tározó –, másrészt még a gyerekek is tudja, hogy az uránérc felszíni kibúvásai miatt például a Széchenyi-téren magasabb a háttérsugárzás, mint a Nyugati-Mecsek völgyeiben. Ahogy nézem, jól el lesznek egymással az atomenergia pártolói és ellenzői a következő évtizedekben...

Szabad György a parlamentről

Nagy Imrére emlékeztek vasárnap délelőtt tisztelői a kaposvári szülői ház előtt. (A napisajtó részletesen beszámolt az eseményről.) Az ünnepségen beszédet mondott Szabad György, az országgyűlés ideiglenes elnöke is. Ezt az alkalmat ragadtuk meg, hogy véleményét kérjük néhány időszerű kérdésről.

– A közvélemény egyre türelmetlenebbül figyeli a parlamentben folyó huzavonát. Mikorra számíthatunk arra, hogy letelik az országgyűlés tanulóideje, és a képviselők úgy istenigazából megkezdik az érdemi munkát?

– A parlamentben most is érdemi munka folyik. Ez azonban értelemszerűen a korábbi törvények módosításával, a kormány működését biztosító feltételek megteremtésével kellett, hogy kezdődjön. Komoly nehézséget okozott, hogy a kormány csak hetekkel a parlament megválasztása után alakult meg – ez egyébként az adott körülmények között indokolható –, s így a kormány jogszabály-kezdeményező és előkészítő munkáját egy ideig nélkülöznünk kellett. Így a kezdeményezések egyes pártok, csoportok, illetve egy-egy képviselő nevéhez kötődtek, olyan körülmények között, amikor – éppen a rendszerváltozás következtében – a parlamenti tisztségviselők, képviselők sokkal kevesebb gyakorlattal rendelkeztek, mint elődeik. Így fordulhatott elő, hogy az önálló indítványok száma és aránya sokszorososa volt annak, mint ami egy rendszeresen működő, vagy rendszerváltás nélkül megújuló parlamentben megszokott. Ráadásul a formai követelményeket sem mindig tartották meg. Rendkívül sokan kértek sürgősséget, és nagyon könnyen szavazta meg ezt a parlament, nem vetve számot ennek következményeivel. A parlament apparátusa sem volt hozzá szokva az intenzív bizottsági munkához, hiszen korábban a bizottságok az ülések ötperces szüneteiben hagytak jóvá kérdéseket a kormány direktíváinak megfelelően. Úgy érzem azonban, túl vagyunk a kezdeti nehézségeken, a kormány egyre több jogilag is kielélt törvényjavaslatot hoz az országgyűlés elé.

– Az ön véleménye szerint hátráltatja-e majd a parlament működését a népszavazást kezdeményező aláírásgyűjtés?

– Nem vagyok jó... Remélem, hogy meg fogjuk találni a megoldást.

– *A földtörvény mikor készül el végre?*

– Mindenekelőtt az alkotmánymódosítást kell befejeznünk. Ezt követi az önkormányzati s egy sor olyan törvény, amelyre a gazdasági életnek égetően szüksége van. Természetesen az átfogó földtörvény is benne van a programban, de ennek pontos ütemezését nem tudom. A mi parlamentünk abban is különbözik a korábbtól, hogy nálunk nem lehet előre kiszámítani egy-egy törvény megalkotásának idejét.

– *Célszerű volt mindjárt az alkotmánymódosítással kezdeni?*

– Bizonyos pontjait elkerülhetetlen volt módosítani, hogy az új rendszer működni tudjon.

– *Őn nem túlságosan örült Kosáry Domokos akadémiai elnökké választásának. Volna szíves részletezni ellenérzésének okát?*

– Mint magánembernek, szívesen elmondom önnek, de a sajtónak nem kívánok erről nyilatkozni.

A HELYZET, 1990. június 23.

Így utólag kicsit meglepődtem a Kosáryra vonatkozó kérdésen. Mai fejjel teljesen természetesnek venném Szabad György averzióját, hiszen a rendszerváltozás utáni évtized bebizonyította, hogy ha volt retrográd, vaskalapos ember a magyar tudománytörténet utolsó negyedszázadában, akkor Kosáry Domokos az volt. (Isten nyugosztalja...) Egyebek között neki „köszönhetjük” a kommunista szemléletű és struktúrájú akadémiai intézetek és megcsontosodott vezetőik továbbélését, a Petőfi-kutatások akadályozását, s még sorolhatnám.

Szabad Györgynek minden bizonnyal jó oka volt rá, hogy fenntartásait hangoztassa.

„Az iskola a társadalomé”

Az előző oldalakon a miniszteri kinevezésére váró Andrásfalvy Bertalannal készült interjúmat adtam közre. A jeles néprajzprofesszor hivatalba lépése után nem vesztegette az időt: hozzálátott programja megvalósításához. A program egyik elemét, a hitoktatás ismételt bevezetésének tervét, hatalmas felháborodás fogadta a balliberális oldalon. Ahogy lenni szokott, mondandóját százféleképpen interpretálták, így aligha kell indokolnom, miért is tartottam fontosnak, hogy a nyár elején első kézből, a minisztertől kérjek tájékoztatást.

Andrásfalvy Bertalan a „kötelező” hitoktatásról

Az új hittanrendelet is az abortuszviták sorsára jutott: felpaprikázódtak a kedélyek. Szülők, pedagógusok kérdezzetik egymástól háborogva: „Kötelező lesz a hitoktatás?” A vasárnap délelőtti rádióműsorban szociológusok szájából hangzik el: „Az érdekeltek feje fölött átnyúlva megint egy újabb megkülönböztető intézkedés született. A kormány, úgy látszik, tudatosan konfrontációra törekszik.” Mások viszont örömmel szorongatják az új miniszter kezét: végre sikerült lezárni az átkos ateizmus korszakát.

Csak éppen arra nem jutott még elegendő idő, hogy az iskolai hitoktatás valódi koncepciójával ismerkedjenek meg bírálók és rokon-szenvezők. Ezért kértük meg dr. Andrásfalvy Bertalan művelődési és közoktatási minisztert, fejtse ki bővebben is elképzeléseit.

– A hitoktatás ugyanúgy fakultatív lesz, mint néhány más közismereti tárgy. Tizennégy éves korig a szülő, azután a gyerek dönti el, kíván-e hittanra járni. A szülő beleegyezésével közben is abba-hagyhatja, ha úgy érzi, hogy nincs rá szüksége, de ezt közölni kell az iskolával. Viszont, ha a diák vállalja a fakultációt, akkor ugyanúgy el kell járnia, mint a többi órára. Év végén hittanból is bizonyítványt kap, osztályzás és a felekezet feltüntetése nélkül.

Ki taníthat hittant? Akit az illető egyház megbízott; nyilván a megfelelő képesítésűeket, de ezt az egyházi és nem a világi főhatóság dönti el. Az iskolák egészét, a tantestületeket teszem felelőssé, hogy

sem a hittanra járókat, sem azokat, akik nem járnak, hátrányos megkülönböztetés ne érje.

– *Miért szükséges, hogy a hittan a tanrend része legyen?*

– Ez csupán annyit jelent, hogy nem lehet például este 6 óra utánra tenni, vagy más lehetetlen időpontra. Arra is gondolni kell, hogy sok a körzeti iskola, ahová a gyerekek a tagközségekből járnak be, amelyekben sem iskola, sem lekészi szolgálat nincs. A körzeti iskolákban a „nulladik”, vagy a hatodik-hetedik órában kell biztosítani a hitoktatás lehetőségét, de semmiképpen sem úgy, hogy a gyerekek a kései órára tett hittan miatt ne juthassanak időben haza.

Még azt sem mondjuk, hogy a hittanórát kötelező az iskolában megtartani. Ahol kialakult egy jobb módszer, ahol van fűtött paplak vagy templom, ott is megtarthatják. Ez teljesen megegyezés kérdése. A hittanórák száma hetente egy vagy kettő. Elképzelhető, hogy nincs elegendő hittanár, ekkor összevonhatja a korosztályokat vagy az órákat. A minisztérium tehát semmiképpen sem akar kötelező sémákat előírni, a szülő, a pedagógus, a hitoktató szabadon megegyezhet.

– *Számíthatnak a hittanárok valami díjazásra?*

– A hitoktató a tantestület tagja, számára fakultációs óradíjat kell fizetni. Itt sérelmezhetik egyesek, hogy ez megterheli az iskolák költségvetését. De hát minden iskolában van mód fakultáció indítására, miért éppen a hittan lenne kizárva? Előfordulhat, hogy néhány iskolának valóban nem lesz módja előteremteni a szükséges összegeket, de biztos vagyok benne, hogy az egyházaknak ebben az esetben nem lesznek teljesíthetetlen követeléseik.

Nagyon csodálkozom, hogy akadnak, akik mindezt a lelkiismereti szabadság elleni véteknek tekintik. Még Rákosi idejében is törvény biztosította az iskolai hitoktatást! Más kérdés, hogy törvénytelen eszközökkel igyekeztek rábírní a szülőket, ne merjék beiratni gyermekeiket. Nem furcsa, hogy éppen most, a szabad választások után akadnak olyan parlamenti képviselők, akik meg akarják tagadni a hitoktatást azoktól, akik a nehéz időkben is kitartottak vallásos meggyőződésük mellett.

– *Elhangzott az a vád is, hogy ezzel csak a társadalom megosztottságát erősítjük, tudatosítva a gyerekekben, hogy te ilyen, te olyan felekezetű vagy...*

– Ne essünk bele abba a hibába, hogy a meglévő különbségeket nemlétezőnek tekintjük. Ez hosszú éveken keresztül bevett módszer volt: azt gondoltuk, hogy amiről nem beszélünk, az nincs. Márpedig a megbékélés a másság elismerését, s nem az eltagadását jelenti! Különben megint bűjkálni kell, megint el kell tagadni magunkat, a meggyőződésünket, nehogy zavarjuk a másikat. Nem értem ezt a logikát. Ha az embernek van saját meggyőződése, kimondhatja, megismertetheti a maga vallását, nemzetiségét, akkor a különbségek ellenére létrejöhet a harmónia. De ha állandóan tabutémák vannak, akkor az előbb-utóbb előítéletekhez vezet. Ennek következményeit látjuk napjainkban, amikor tényleg diszkriminálnak embereket. Mert nem ismerik őket!

– *Sokan az állam és egyház szétválasztásának felvilágosításkori eszméjét féltik az új intézkedésektől.*

– Nem érzem elfogadhatónak azt az érvelést, hogy az államot és az egyházat tökéletesen el kell választani. Hiszen az iskola nem az államé, hanem a társadalomé. Az állam és egyház elválasztása nem jelenti azt, hogy a társadalom által fenntartott iskolákba nem léphet be egy olyan tantárgy, amelyet a szülők nagy része követel vagy elvár. Ők éppen olyan adófizetői és fenntartói ennek a társadalomnak, mint akik nem tartanak igényt a hitoktatásra.

Nyilvánvalóan minden „mátságban” benne van a vele szemben állók lebecsülésének veszélye. Ez azonban pusztán lehetőség és nem reális veszély. Ha az elmúlt évek nagy ökumenikus mozgalmaira gondolok, nincs ma olyan egyház, amely a maga vallástanítását az ellentétek szítására használná fel. Az ökumené szelleme világszerte hódít, és Magyarországon is nagyon jó együttműködés van a legkülönbözőbb felekezetek között. Engem is együtt kerestek meg az egyházak képviselői, hogy rendezzük végre a hitoktatás ügyét. Tehát antidemokratikus lenne, ha a vallásos emberek nagy tömegének kívánságát ilyen álszent érveléssel – hogy a hitoktatás az ellentétek szítását szolgálja – nem ismernénk el.

En egyébként senkinek a feje fölött sem nyúltam át. Amikor Harmati Béla evangélikus püspökkel tárgyaltam, ő az összes felekezet felhatalmazását bírta. És nagyon fontosnak tartottuk hangsúlyozni: a hitoktatást a helyi viszonyokhoz kell igazítani.

– Szó volt arról, hogy akik nem vállalják a hittant, azok számára általános vallástörténeti oktatás lesz. Hogyan kívánják ezt megoldani?

– Ez valóban felmerült, de mindjárt kétoldról támadták. Egyrészt, hogy nincs szükség rá, másrészt, hogy emiatt hátrányba kerülnek, akik hittant tanulnak, mert e stúdium keretében a diákok általánosabb kultúrtörténeti képet kapnak. Egyelőre semmi ilyen „veszély” nem fenyeget, mert nincs felkészített tanító, nincs megfelelő tananyag és tankönyv. Pedig igen nagy szükség lenne rá. Európában, ahová fel akarunk zárkózni, bizony tanítanak az iskolában vallástörténetet és van ilyen tankönyv is. Érzem olyan fontosnak, mint azt megtanítani, hány kilométeresek Uruguay folyói...

– *Hogyan lehetséges, hogy az ön elképzeléseit olyan sokan félreértik? Nincs valami hiba a minisztérium kommunikációs rendszerében?*

– Amióta hivatalba léptem érzem, hogy mindenáron támadni akarnak. A parlamentben éppen egy (SZDSZ-es) evangélikus lelkész szögezte nekem a kérdést: hogy merem kötelezővé tenni a hitoktatást? Pedig ilyen kijelentés el sem hangzott! Itt kilóg a lóláb. Ha nincs rá ok, akkor kitalálnak valamit. Ahogy a Népsportban az „élsport elleni magatartásomat” akarták kipécézni, s az újságíró azt gondolta rólam, hogy én azt gondolom... S aztán ezt a kitalált gondolatot „idézte”, s lőtte agyon nagy fölénnel. Ez etikátlan! Bíráljanak, ha kell, ezt elfogadom, de ne adjanak a számba olyat, amit nem mondtam, s még csak nem is gondoltam. Sajnos, Magyarországon nincs igazi sajtótörvény, sőt, ki kell mondanom: egyes újságíróknak nincs erkölcsük sem. De ez akár magánügy lehetne. Ami sokkal nagyobb baj: nem tudom, mit szolgálnak ezzel. A békétlenséget, a zavarkeltést? Vannak olyan erők az országban, akiknek az az érdekük, hogy ne legyen béke? Ez elborzasztó. Akkor azt kell mondanom: állítsátok meg őket, mert gyújtogatók!

*

Ahol sok a félreértés, ott mindneképpen csavar került a gépezetbe. S ezen csak a minél tágabb nyilvánosság segíthet.

A HELYZET, 1990. június 23.

Az utolsó mondatommal a miniszter talán nem is értett egyet, mégis fontosnak tartottam az interjú végére biggyeszteni. Akkoriban egy

Prágából hazatért, meglehetősen furcsa figura volt az MKM sajtófőnöke. A minisztérium kommunikációját pedig nem kis mértékben a házon belül csak Gömbvillámnak nevezett Timkó Iván alakította – Isten nyugosztalja. (Nevét onnan kapta, hogy miniszteri tanácsadóként állítólag ide-oda cikázott a folyosón, időnként feltépett egy ajtót és beordított: maguk ki lesznek rúgva!) A tárca sajtópolitikáját akkoriban a bezárkózás, a defenzíva jellemezte. Ezen próbáltam meg változtatni, amikor egy évvel később elvállaltam a sajtófőnöki szerepet „Berci bácsi” mellett. De ez már megint egy másik történet...

A szabadsághoz víz is kell

Lapunk fontos feladatának tekintette, hogy ismertesse és véleményezze az új parlament- és kormány jogszabályait. Meglehet, az itt következő cikkem kevésbé érdekes, mint mondjuk az ufók parádéjáról szóló riport, mégis közreadom, mert az önkormányzati rendszer átalakításának csetléseit-botlásait mutatja be. Legfeljebb, aki unalmasnak találja, átlapozza... Mai szemmel nézve azonban tanulságos lehet, hogyan is képzelték el 1990-ben reformpolitikuskaink a megyék, a helyi önkormányzatok szerepét Magyarországon.

Néhány gondolat az önkormányzatok feladatairól

– Ha nem vigyázunk, bekövetkezhet, hogy a kisközségek teljesen autóbuszjárat nélkül maradnak, s hogy a lakossági vízdíjban akár többszáz forintos eltérések lesznek – állítja Wilhelm Ferenc, a Baranya Megyei Tanács Építési, közlekedési és vízügyi osztályának vezetője. (Az utóbbi jóslata speciel bejött. H.J., 2015) Aztán sietve hozzáteszi: – A világért se gondolják, hogy a saját funkciót vagy a megyei tanácsot, mint hivatalt kívánom mindenáron „átmenteni”. Csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy az eddigi tervezés során sokkal több gondot fordítottak a jogi és közgazdasági problémák megoldására, mint a műszaki kérdésekre, az infrastruktúra további működtetésére.

Mindjárt példát is említ: a minap megkereste két község képviselője, hogy saját kezelésbe kívánják venni a helyi vízművet. Rendben van, mondta az osztályvezető, de mi lesz ha – mondjuk – leég a szivattyú? Az atyafiak zavartan néztek össze: „Hát, arra még nem gondoltunk.” Sem az árára, sem a vízkimaradás időtartamára. (Nota bene: a szivattyút most a megyei vízmű cseréli rendszeres karbantartás keretében. A lakók észre sem veszik, mikor vitték el felújításra a régit, s tették be az újat.)

Az aprófalvas megyék sajátossága, hogy a vízellátás egy nagy rendszerre épül. Ha ezt megbontják, könnyen előfordulhat, hogy az egyik faluban 2500, a másikban 120 forintba kerül egy köbméter ivóvíz. Hogyan fizethetnék meg ezt egy százalékos falu öregjei? Ezt a hatalmas különbséget eddig országos szinten egyenlítették ki, csakúgy,

mint a zacskós víz közös költségeinek árát. És az országban 880 településnek ma sincs saját, egészséges ivóvíztelepe...

A másik nyugtalanító kérdéskör: a közlekedés. Már most megfigyelhető, hogy a megyei Volán-vállalatok adminisztratív és gazdasági nehézségekre hivatkozva nem tudnak megegyezni egymással a megyehatáron fekvő községek lakóinak érdekében. Mi lesz, ha a Volán egyszerűen leállítja a számára nem kifizetődő fuvarokat? (*Bizonny, azóta nem egyszer megtörtént. H. J., 2015*) Gondoltak-e erre az önkormányzati koncepció készítői?

Vagy a forgalomszervezésre, ami ugyan eddig is helyi feladat volt, de rendszerint a megyei tanács közlekedési szakmérnökét vették igénybe? Ki fogja ezek után ellenőrizni a vasúti átjárók, a közlekedési csomópontok biztonságát? Minden falu nem fogadhat fel hidászt és környezetvédelmi szakmérnököt sem! Csak Baranyában 113 zsáktelepülést tartanak nyilván, s minimum 30 összekötőutat kellene megépíteni ahhoz, hogy az itt lakók legalább megközelítsék a XX. század végének közlekedési színvonalát.

Háború előtti példákra nem érdemes hivatkozni – véli az osztályvezető, – hiszen akkor mindenkinek volt kerekeskútja, lovaskocsija, s lényegesen kevesebb technikai problémával nézett szembe a helyi önkormányzat. A nyugati demokráciák gyakorlata sokkal követhetőbb: ott kis irodák versenyeznek egy-egy szakkérdés megoldásáért, s a polgármesternek csak választania kell közülük.

Az új törvény tervezete annyival intézi el a kérdést, hogy az önkormányzatok „társulhatnak” egyes problémák megoldására. Ez rendben is van – mondja Wilhelm Ferenc, – de már most el kellene kezdeni a tervezést, az anyagi alapok megteremtését, hiszen a legnagyobb gondok az átmenet időszakában lesznek. Előbb-utóbb ugyanis belerázódik az önkormányzati szisztéma, de addig is szükség van működőképes infrastruktúrára.

Azt már magunk jegyezzük meg, hogy soha jobb alkalom a vállalkozásoknak: miért ne szervezhetné meg például egy kadarkúti, tabi vagy sásdi fuvarozó a környező falvak tömegközlekedését? Nem olajfaló Ikaruszokkal, hanem személykocsival, mikrobusszal, alkalmasint egyéb szolgáltatásokkal (pl. újságkihordással) kifizetődővé téve a szolgáltatást. Vagy: két-háromszemélyes tervezőirodák vállalhatnak

nagyközségek forgalomszervezését, parkrendezését, alternatív energiaforrások megtervezését és megépíttetését.

Ha igazat adunk Wilhelm Ferencnek abban, hogy az állam nem vonulhat ki egycsapásra a műszaki közigazgatás szakterületéről, és az önkormányzati rendszer tervezőinek erősen figyelniük kell az átmeneti időszakra, akkor egyúttal biztatnunk kell a magánvállalkozás alapításával kacérkodókat is: véletlenül se hagyják számon kívül a helyi infrastruktúra kiépítésében és karbantartásában rejlő hatalmas lehetőségeket. Világszerte milliók élnek e közjót szolgáló tevékenységből, s nem is nagyon rosszul.

A HELYZET, 1990. július 7.

A helyzet

Ezzel a címmel írtuk jegyzeteinket a lap 3. oldalának legszélső hasábján. Az első időkben aláírás nélkül, később a szerző nevének feltüntetésével. Alábbi írásom egy gráci kirándulás után készült

Hol terem a gazdaasszony?

Graz külvárosában, Haideggben, gazdaasszonyokat képeznek. Tinédzser lányokat két éves, húsz felé közeledőket vagy fiatalasszonyokat egyéves intenzív kurzus keretében. Az intenzitás itt valóban szó szerint értendő: reggel 6-tól este 9-ig alig van megállásuk. Könyv? Televízió? Majd odahaza.

A tantárgyaikban semmi különös, „csak” amire otthon egy igazi háziasszonynak szüksége lehet: főzés, varrás, pénzügyek, állattartás, kertészkedés, higiéniai ismeretek, egy kis hittan és a családi krónika (!) vezetésének fortélyai.

Mondhatnánk jó magyar szokás szerint: minek ezt iskolában tanítani? Hiszen – ha akarja – minden lány megtanulja odahaza, az édesanyjától, nagymamájától.

Ha akarja... S ha tudja, teszem hozzá halkan. Mára ugyanis korosztályok nőttek fel úgy nálunk, hogy a nő számára a házimunka, a gyereknevelés szükséges rossz, az emberi méltóságát sértő, önmegvalósítási szándékát keresztező művelet sor volt. A hímnem uralmának kifejeződése, rabszolgaság, amely alól szabadulni kell a lehető leghamarabb, méghozzá úgy, hogy se ő ne tudjon igazán jól helytállni a háztartásban, sem a férje a munkahelyén. Így született meg aztán az ötvenes évek hőse – és természetesen önmegvalósító – női traktorista ideálja, az újabb korok önmegvalósító adminisztrátor-típusa, emancipált szövönője és cipőfelsőrész-készítője. Mert ő a dolgozó nő, ellentétben a kitartott, otthon henyélő htb-vel. *(Az ifjabb olvasók kedvéért: a háztartásbeli rövidítése. H.J., 2015)* De ne legyünk igazságtalanok: jó részüket a férfiak megalázóan alacsony keresete kényszerítette rá az átváltozásra.

Mielőtt végleg emancipáció-ellenességgel és nyugatimádattal vádolnának meg – bár ez utóbbi ma már hovatovább a szocialisták körében is kötelező –, sietve megjegyzem: szűkebb hazánkban is van

már ilyen gazdaasszonyképző, Szentlőrincen, az Újhelyi Imre Mezőgazdasági Szakközépiskolában. Egy évtizede, amikor ehhez még tucatszámú engedély kellett, fölvtették a kapcsolatot a hasonló osztrák iskolákkal, s volt bátorságuk tanulni tőlük.

Minek tagadjuk, van még mit szemrevételezni a sógoroknál ma is. Például azokat a kiállítótermeket, ahol ezek a lányok – természetesen tanáraik irányításával – közkinccsá teszik szűkebb hazájuk, Stájerország, aztán a Vaterland, vagyis Ausztria népviseletét, jellegzetes mezőgazdasági terményeit, hagyományos és mai építészeti stílusait, nem feledkezvén el arról sem, hogy nincsenek egyedül a világon: egész teremrészeket töltenek be azok a tárgyak és fotók, amelyek a szomszédos országok és népek kultúráját mutatják be.

Nálunk nemes egyszerűséggel narodnyikizmusnak, újabban pedig – mivel hogy nyugati műveltséget szereztünk – populizmusnak, trágyszagú népieskedésnek neveznék, ha egy középiskola egésznapos tanévzáró ünnepségén tanárok és diákok a helyi népviseleltre emlékeztető ruhában jelennének meg az obligát matrózbólú és konfekcióöltöny helyett. Ha valaki nyolcszáz kilométert autózna azért, hogy baden-württembergi kalapban és kékfestő ingben polkázzon az iskola minden rendű és rangú hölgyeivel. Ha a tartományi mezőgazdasági miniszter által is megtisztelt ünnepség fénypontja a májusfa kifűrészelése lenne, természetesen hagyományos szerszá-mokkal, apáról fiúra szálló szertartás keretében.

Azok a lányok, akik tűző napon felszolgáltak, majd énekeltek, táncoltak a négyórás műsorban, hogy aztán újra kötényt kössenek és sötétedésig megint az asztalok körül tüsténkedjenek (természetesen nem menekülvén meg a táncos kedvű fiúk megismételt rohamától), nos, ezek a lányok egyáltalán nem fanyalogva beszéltek a jövőjüket jelentő családi gazdálkodásról. Hiszen egy köztisztelőben álló hivatás mesterei lesznek! Olyan országban, ahol az eldugott hegyi tanyán is természetes a telefon, a betonút, a gépesített háztartás, a kézhez vitt levél és újság, a félóra alatt elérhető, s egész Európába repítő autópálya-hálózat. És az a családfői fizetés, amelyből valóban meg tud élni egy család, a gyökerek, hagyományok, a jókedv, az egészség elvesztése nélkül. Ne féljünk bevallani: ez is Európa. Sőt, lehet, hogy ez Európa, a jövő század küszöbén.

A HELYZET, 1990. július 7.

Útkeresés

Huszonöt év után olvasván magam is meglepődtem a most következő írás pesszimista, kiábrándult hangvételén. Hiszen még alig három hónap telt csak el az első szabad választások óta, igazán nem várhattunk csodát a kormánytól ennyi idő alatt. De akkora várakozás előzte meg a „rendszerátalakítást”, hogy az emberek egy percig sem szívesen vártak tovább: azonnali, látványos eredményeket követeltek. Nyilvánvalóan ez a hangulat érintett meg engem is...

A helyzet

Miközben immár a hagyományos értelemben vett középrétegek is egyre sebesebben sodródnak a szegénység felé, ámulva tapasztaljuk nap, mint nap, mennyi pénz van ebben az országban. Mennyi és mire... Nem szűnik a valuta kiáramlása a nyugati határon, sokszor olyan elképesztő bővlira herdálva az összekuporgatott vagy csencselt pénzt, amelyet már idehaza is meg lehetne venni, ha nem húzna még ma is valami ellenállhatatlan erő az idegen árcédulák felé.

De másutt is látni, milyen kétségbeesett erőfeszítéssel próbáljuk meg fönntartani korábbi életszínvonalunkat, vagy legalább annak látszatát. A horizonton egyelőre semmi, de semmi remény. Valahogy úgy vagyunk, mint a kisdíák, aki rossz fát tett a tűzre, s most behúnyt szemmel várja a nyaklevest. Csak már megérkezne, hogy minél előbb túl legyen rajta... De a tanár egyelőre csak a kezét lengeti, hirtelen megvakarja a fejét, úgy tesz, mintha eszébe sem jutna a pofon, talán csak egy apró legyintés lesz belőle.

De már régen tudjuk, a pofon elkerülhetetlen, éppen azért, hogy egyszer, valamikor a gyerekeink, unokáink életében jobb legyen ennek a népnek.

Akárhogy metaforázunk, oda lyukadunk ki, hogy egyelőre furcsa, bénító álom ül rajtunk. Mást mutatnak a szavak, mást mutatnak a tettek. Külföldi milliókról, alapítványokról olvasunk, aztán amikor nyomába eredne az ember egyiknek-másiknak, hogy a hatvanmillió márka nem több ötnél, hogy a kuratórium, a bank nem létezik, minden út egy árva ügyvédhez vezet csupán. Még mindig, s ki tudja meddig, az jár jól, aki

a pénzt forgatja, s nem a kalapácsot. Olyan kamatlábon jár a hitel, amit Dickens korában nagyon csúnya szóval illettek volna; legény legyen a talpán, aki értékadó munkával kitermel ekkora hasznot.

Forog a pénz, forog az áru, nyúlik a lánc-lánc üzérlánc, s aki beáll, nem járhat rosszul, nem járhat rosszabbul, mint aki csupán a szerelőszalag mellett bíbelődik.

Félmilliárd vár gazdára szűkebb hazánkban, e kincses válság-övezetben is. Eddig jó, ha egynegyedére akadt vállalkozó, pedig állítólag szinte ingyen kínálják. Megfejtethetlen, miért a gyomor s az élvezet a leggyümölcsözőbb üzlet manapság. Habár... nem is olyan nagy rejtély. Halódó birodalmak jellemzője. A *carpe diem* szabad eszméje. És a fásultság, közömbösség. Reménytelenség. Mást sem hall idegentől az ember: nem érti, miért olyan pesszimista nép a magyar. Most, amikor örülni kellene a rendszer bukásának, a megnyíló számtalan lehetőségnek.

Csak az tudja, aki itt él és itt kíván maradni.

Tudom, nem volna szabad így busongani: legalább e hasábokon valami reményt el-elszórni, egy halvány fénypontot kijelölni kellene, még ha a távoli horizonton is. Nem megy. Most nem. Talán egy hét múlva. Talán kettő...

Hol vannak, uraim, mutasson végre valaki utat!

A HELYZET, 1990. július 14.

Lehallgatás

Egy nyári délután különös hírrel lepett meg Pap András, az MDF országgyűlési képviselője: valami furcsa vezetéket látott telefonjára kötve, pécsi lakásának alagsorában. Nem laktam messze tőle, pár perc múlva már a helyszínen próbáltuk meg kideríteni, mi is történhetett.

Egy drót és más semmi

Lapzártáig sem a rendőrség, sem a Posta szakemberei nem tudták kideríteni, hová vezetett az a szürke kábel, amelyet Pap András országgyűlési képviselő telefonjára kapcsoltak. A kábel lecsüngő darabja máig megtekinthető Pécsen, a Szabadság utca 10. számú ház nyugati oldalán. Az MDF-es képviselő telefonja múlt szerda óta zavartalanul működik.

– Úgy kezdődött – meséli Pap András, hogy július 10-ikén, kedden éjjel haza akartam telefonálni a Parlamentből. Hallottam, hogy kimegy a csöngés, de nem vette föl senki. Hol lehet a család éjfélkor? – kezdtem nyugtalanodni, és másnap reggel fölhívtam a szüleimet. Időközben a feleségem is észrevette, hogy süket a készülék, kilenc óra felé beszólt a postára. De innen inkább mondja el ő...

– ...Beszóltam a postára, s miután végső eszközként a férjem képviselőségére hivatkoztam, hamarosan ki is jött a szerelő. Kis idő múlva felcsönget a földszintről: „Hány telefonjuk van maguknak?” Egy. Meg a lehallgató – vágtam rá, ez utóbbit persze csak viccből. „No, akkor tessék csak lejönni!”

– Ott állt a telefonláda mellett a szerelő – meséli tovább Pap Andrásné –, kezében egy szürke drót: „Ez volt a telefonjukra kötve.” A vezeték a fűtőcsöveken át a biciklitárolóban folytatódott. Ezt onnan tudtuk meg, hogy a szerelő egyre mérgesebb lett, s javasolta, most már járjunk végére a dolognak. Több helyen is elcsípte a drótot, hogy bosszankodjék, aki partizánkodott.

– Korábban nem vettek észre semmit?

– Néha pittyegett a készülék, ennyi volt az egész. Főállomásunk van, így visszagondolva ez egy kicsit gyanús lehet.

– Mi történt azután?

– Kimentünk az utcára, s láttuk, hogy a drót a Hungária Biztosító melletti kazánház falában tűnik el. Örültem, hogy megjavították a telefont, nem foglalkoztam tovább vele. Háziköntösben voltam, nem akartam sokat az utcán mutatkozni. Annyit mindenesetre észrevettem, hogy a szerelő kissé meghökkent, amikor a vezeték kinti folytatását megpillantotta – mondja Papné. – Kulcsra zárta a dobozt és elment. Aznap délután 4-kor aztán megint valami furcsa dolog történt. Jövök haza a sétából a gyerekekkel, s látom, nyitva a telefonláda, meg a biciklitároló ajtaja is. Ott áll a házunkban lakó fiú, ez a Csonka-gyerek. Azt mondja, pakolgat. Félretoltam kicsit, s hát látom, hogy az ajtó mögött egy fekete telefonkészülék. „Szóltak bentről, hogy gond van a házban valamelyik telefonnal” – mondta a srác zavartan. Ki szólt? „Hát... bentről. A postáról.” És buzgón érdeklődni kezdett, ki vágta el a vezetéket, melyik szerelő volt kint. Nem tudtam a nevét, persze nem is mondtam volna meg. Annyit viszont kiderítettem, hogy Csonka nevű szerelő nem dolgozik a pécsi postánál...

Pap András ezután kereste meg szerkesztőségünket, s ezután magunk is végigkövettük az eseményeket.

*

Péntek, július 13. Pap András a Pécsi Postaigazgatóságot tárcsázza, 10-020 a távközlési osztály vezetőjének száma. Női hang, mi tetszik, kit keres, stb. stb. A képviselő ismét bemutatkozik, a hölgy megint nem, sőt, azt állítja, nem tudja (!), melyik osztályról beszél. Egy bizonyos Feri bácsinak passzolja át a kagylót. Megismétlődik az egyoldalú bemutatkozás, de „Feri bácsi” sem tudja, hol dolgozik, igaz, ő már nyugdíjas. Végül adja az osztályvezető-helyettest, Telegdi Mónikát. Ugyanazt a hölgyet, aki az imént még a helyét sem tudta beazonosítani... Az osztály nevét most sem árulja el, cserébe újabb telefonszámot kínál.

Tíz perccel később a Hungária Biztosító mögötti parkolóban a rendőrség, a posta és a távfűtő vállalat embereit várjuk. Utóbbit azért, hogy be tudjunk kukkantani a kazánházba, ahol a vezeték folytatását sejtjük. Körülöttünk a biztosító gondnoka sertepertél, mindenáron azt erősítgeti, hogy a szürke kábel egy hőérzékelő, de ha nem, akkor valakinek a telefonzsinórját vágta el a magáról megfélemedezett szerelő, egyébként is az újságírók minden piszlicsáré ügyet felfűjnek.

A kazánházzal hamar kiderül, hogy inkább kupleráj, mint lehallgatóközpont. Nem véletlenül cserélték le a szabványlakatot néhány napja. Körös-körül sörösüvegek, papírzsebkendők és a légyottok egyéb jelei. Hanem a vezeték valóban nem ide kanyarodik, hanem – most már jól láthatóan – a biztosító falán lévő, mintegy négy méter magasan lévő faládába.

Lengyel László, a posta hálózatos (így!) osztályának vezetője érkezik, majd nem sokkal később dr. Fenyvesi Csaba, a Baranya Megyei Rendőrfőkapitányság századosa. Utóbbi többször is hang-súlyozza, egyelőre csak megelőzési szándékkal tájékozódik, hiszen a magántitok megsértése kizárólag magánindítványra üldözendő bűncselekmény, ő tehát Pap András hivatalos kezdeményezése nélkül nem nyomozhat.

A faládánál tovább nem jutunk. Alulról pillogunk rá tehetetlenül, bár a gondnok úr az imént még valami létrát emlegetett. A szakemberek néhány nap türelmet kérnek.

*

A Csonka-családot keresem. Elsősorban Zsoltot, ama délutáni szerelőt, de éppen telefonál. Hiába, távoli a kislány, makói, a felső szomszédhoz szokott a fiam felkéredzkedni – mondja az édesanya.

– Ma délelőtt már egyszer szerelővel is beszéltem, tőle tudok erről az egész históriáról – jegyzi meg, hogy addig is szóval tartson. – A fiam hálózati telefonszerelőnek tanul, sajnos, pénteken elesett az öltözőben, eltörött a lába.

Zsolt története egyszerű:

– A szárazsámaimat rakosgattam össze a biciklitárolóban, amikor Papnéval találkoztam. A telefonkészülék? Van nálam, hiszen postai tanuló vagyok. A telefonládát is azért szoktam nézegetni. Mit hová kell kapcsolni, mit jelentenek az ábrák, meg ilyesmi. Szakmai érdeklődés...

– *Tényleg a postáról szoltak magának szerda délután?*

– Nem emlékszem, hogy ilyet állítottam volna. A szerelő után valóban érdeklődtem, kíváncsi voltam, ismerem-e. Tudja, szakmai kíváncsiság...

– *És a drót?*

– Az már nagyon régóta ott lehet. Talán akkor húzták ki, amikor még úgy volt, hogy bank lesz a Halbisztréből – siet segítségére az édesanyja.

*

Lengyel László kedden délben a posta hivatalos véleményéről tájékoztat.

– Annyit sikerült megállapítanunk, hogy a Pap András készülékére kötött vezeték a Hungária Biztosító parkoló felőli homlokzatán lévő telefondobozban végződik. Onnan a parkoló egyik fáján keresztül valahová elvezették, de hogy hová, azt nem tudtuk megállapítani. Szerelőnk szerdán még látta ezt a leágazást, de mire péntek délután visszatért (*aznap reggel jártunk ott mi is – a szerk.*), a vezetéket már lebontották. A kiépítés mindenképpen szakértő kézre vall, de az biztos, hogy a munkát nem postai dolgozó végezte el.

Dr. Fenyvesi Csabával, mint magánemberrel, a miért és hogyan dilemmáján tanakodunk. Egy biztos: a telefon ilyen megcsapolása alkalmas a lehallgatásra. Hogy nem pusztán a potyázás volt a cél, alátámasztja az is, hogy a képviselő családja egyáltalán nem hallotta a tárcsázáskor szokásos csilingelő hangot. Aki tehát ráépült a vonalára, elsősorban hallgatózni akart. Mióta? Kinek az érdekében? Lehet, hogy sohasem tudjuk meg.

A döntés mindenesetre a képviselő kezében van: hamarosan el kell határoznia, jelentkezik-e a bíróságon magánindítvánnyal, vagy a „pécsi Watergate” örökre a feledés homályába merül.

A HELYZET, 1990. július 21.

Emlékezetem szerint az ügynek nem lett folytatása, így az utolsó mondat érvényes. Mindenesetre a postahivatal első napi bémázásáról az jut eszembe: vajon így álltak volna-e hozzá a képviselőné panaszához az „átkosban” is?... Ha, mondjuk, Horváth Lajos képviselő, megyei elnök neje telefonál oda, hogy furcsán viselkedik a telefonja?...

Viharfellegek A HELYZET egén

1990 nyarán már sűrű viharfellegek gyülekeztek A HELYZET körül. A lap egyre súlyosabb anyagi gondokkal küzdött, így, sajnos, úgy alakult, hogy július 21-iki szám után ideiglenesen le kellett húzni a rolót. Az olvasóktól az alábbi vezércikkben búcsúztam el:

Lapzárta

Szinte percenként csöng a telefon a szerkesztőségi szobában. Olvasóink sorra kérdik, mi igaz a hírből, hogy ez a mai A HELYZET utolsó száma. Vannak kárörvedők, van, aki már számítógépeinkre licitál, de örömkre sokan hívnak minket segítő szándékkal is. Jelentkezett az MTV körzeti stúdiójának vezetője, az ismert írásszakértő, az MTI helyi munkatársa, keresnek bennünket laptársaink – mindenekelőtt a Népszabadság –, aggódva érdeklődnek országgyűlési képviselők, a sajtó, a régió ismert személyiségei.

A bomba számunkra is váratlanul robbant: a lapunk kiadására szövetkezett részvénytársaság könyvvizsgálója a múlt héten fedte föl végképp ellehetetlenült anyagi helyzetünket. Hirdetési bevételeink az elvárható alatt maradtak, szedő-tördelő gépeink kihasználtsága csekély, így az abból származó jövedelem is, s nem tudtunk túllépni terjesztési gondjainkon sem. Úgy tűnik, a lap szerkezete és tartalma sem igazolódott a vásárlók igényeihez, mert példányszámunk nem emelkedett. *(Naná! Ki vesz 17,50-ért lapot, amikor a félévvel korábban megindított Pécsi Extra, hirdetések közt néhány cikkel, ingyen is az ölébe hullik! 2015 H. J.)* Menet közben is vesztettünk el olvasókat.

Elejétől fogva tudtuk, hogy cégünk veszteségesen működik. A mínuszokat azonban fokozatosan igyekeztünk csökkenteni, s bár töredékükre olvadtak, mégis mínuszok maradtak.

Heltai Jenővel szólva: a bomba goromba. Magunk is bizonytalanok vagyunk, s még nem látjuk tisztán a kilábalás módját. Úgy érezzük azonban, hogy olyan szellemi tőkét kovácsoltunk össze az elmúlt másfél esztendőben, amelyet kár volna veszni hagyni. A kezdetektől igyekeztünk nem bulvár-, de érdekes újságot írni.

Mindenképpen folytatni szeretnénk tehát, s ebbéli reményeink talán nem is eltűlöztek. Bízhatunk mindenekelőtt részvényeseinkben, szponzorainkban, kaptunk ajánlatot hazai és külföldi cégektől, tőkésektől. Keressük a fogódzót, új terveket szövögetünk. A HELYZET-et ha megváltozott formában, módosult tartalommal is, esetleg más néven, de továbbvisszük! Reméljük, hogy olvasóink velünk tartanak.

Most mindenesetre szünet következik. Hogy milyen hosszú? Magunk is szeretnénk tudni...

A HELYZET, 1990. július 21.

Túlfeszített házak

A kényszerpihenő 1990. szeptember 15-ig tartott. Megújult, „modernebb” külsővel, a klasszikus fejléc helyett nagy H-betűvel, kevéske sárga színbetoldással jelent meg ismét A HELYZET. Első oldalas cikkem a pécsi Magasház kálváriájáról szólt. (Mint emlékeztet, Közép-Európa legmagasabb lakóépületét statikai problémák veszélye miatt 1989 karácsonyán kiürítették. A totojázás azonnal megindult, s tart mind a mai napig.)

Alapos a gyanú, hogy az IMS-botrány haszonélvezői éppen azok lesznek, akik a hetvenes évek közepén meghonosították Magyarországon ezt a tavaly december óta százszor elátkozott építési technológiát. Hiszen ők, építészek, technológusok, beruházók és kivitelezők ülnek azokban a tervezőirodákban, újkeletű gazdasági társaságokban, amelyekben a megépítése után 12 évvel életveszélyessé vált pécsi toronyház, s a többi, potenciálisan veszélyben lévő épület sorsáról döntenek.

Nem volt rossz üzlet az építkezés ennek a szakembergárdának, de bizvást mondhatjuk, hogy a rekonstrukció sem lesz az. Különösen úgy, hogy a ceppet zömmel az adófizetők állták, s állják a jövőben is. Mert hát hogyan is lenne képes az IMS-rendszergazda Bázis Építőipari Vállalat önjelölt kártérítést fizetni az egészségügyi, oktatási beruházóknak, vagy felújítani a röpke éptized alatt elaggott megannyi acélszerkezetet?

Gyanúnk bizonyosságot nyert abból a kerekasztal-beszélgetésből, amelyet pécsi laptársunk, az Új Dunántúli Napló folytatott az elmúlt héten az érintettekkel. „Mindenki jól tudja, hogy a többségünk dolgozott a Bázisnál, itt mindenkinek köze van az IMS-szerkezetekhez. Nyilván a Dél-Dunántúli Tervező Vállalat is munkát szeretne ebből, de mi is. Aki ezt nem mondja ki, az nem mond igazat” – hangzott el végre egy őszinte vélemény, hosszas köntörfalazás után. Ráadásul olyasvalaki mondta ezt, aki nem is látja olyan katasztrofálisnak a helyzetet például a Nevelési Központ Kollégiumában, ahová a DTV kritikusabb szakvéleményének eredményeként szeptember 1-jén már be sem költözhetek a gyerekek. Lapunkban közreadjuk az IMS-technológiával

készült épületek listáját. *(Legalább húsz dél-dunántúli épületet soroltunk fel, a siófoki és szigetvári kórháztól 100 kaposvári lakáson át a nagyatádi rendőrségig. 2015 H.J.)* Többségük Dél-Magyarországon épült, de aligha teljes a felsorolás. Az ijesztő szám – 125 épület, 360 ezer négyzetméter – jelzi, micsoda horribilis összegre volna szükség pusztán a megvizsgálásukhoz is. Hiszen a legveszélyeztetettebb négy-öt iskola vázszerkezeti hibáinak felmérése több mint húszmillió forinttal apasztaná a megrendelő pénztárcáját. Ki vállalja majd?

Az acélszerkezetek sietős korróziójának okát egyszerre két cég is vizsgálja: a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat, valamint az Építési Minőségellenőrző Intézet. (Nota bene: ez utóbbi készítette 1974-ben a pécsi toronyház alkalmassági vizsgálatát...) A szakvélemények elkészülte október előtt nem várható, addig továbbra is csak találgatni lehet: a licenszként megvásárolt jugoszláv technológiában volt-e a hiba, vagy érem- és érmeesővel jutalmazott honi alkalmazásában?

Elgondolkodtató, hogy e probléma súlyos voltát ezidáig nem sikerült érzékeltetni a kormányhivatalokban. (Saját szakmánkon belül is tapasztaljuk, hogy fővárosi kollégáink az „IMS-szindrómát” bár súlyos, de helyi, legfeljebb regionális gondként kezelik.) Félő, hogy tévedésükre akkor jönnek majd rá Budapesten, amikor már tömegesen kell kiköltöztetni kórházakat, iskolákat, lakóépületeket, és súlyos milliárdokat kell költeni a központi költségvetésből újjáépítésre.

Ugyanígy félő, hogy miközben az IMS botrányhősei ismért a koncert versengenek, állami koordináció híján esetleg olcsó és hatásos megoldások sikkadnak el a csatazajban.

A HELYZET, 1990. szeptember 15.

„Begyűjtöttük” a belügyminisztert

Sokszor használja az „irgalmatlan” jelzőt Horváth Balázs belügyminiszter. Sűrűn emlegeti azt is, hogy a Belügyminisztérium alá tartozó fegyveres testületek munkáját minden politikai színezettől meg kell fosztani, sőt, amellet foglal állást, hogy rendőr még egyszerű tag se lehessen politikai szervezetben. Legutóbb Pécssett szóba került az önvédelmi fegyverek begyűjtése is.

A miniszter szerint a hírhedt III/III-as (belső reakció elleni) ügyosztály kilencven elbocsátott tagja kért január óta önvédelmi fegyverhez engedélyt! És mire használták? Vagyönvédelmi kft-k alapítására, amelyekben – szavaival – betegre keresték magukat, jóllehet az önvédelmi fegyvert természetesen nem erre a célra kapták. Vagyönvédelemre változtatlanul legálisan igényelhető fegyver.

A másik példa, amely a begyűjtés halaszthatatlanságát indokolta: Budapest volt munkásőrparancsnokának lakásába – mit tesz Isten –, éppen annak a napnak az éjszakáján „törtek be”, s vitték el három pisztolyát, amelynek estéjén a rendőrök hiába kérték a feleségtől a fegyverek átadását...

– *A közvélemény egyetért azzal, hogy a depolitizálódó rendőrségnek vissza kell szereznie az önbizalmát, de az elmúlt hetek néhány szomorú története – a kommandósok magánakciója, a pécsi arabverés – kelthet olyan félelmet az emberekben, hogy egyes rendőrök önbizalma túlságosan is megnőtt. Az aluljáróban helyt állt rendőrrel történt kézfogás nem jelenti-e majd azt, hogy rendőreink most már vadnyugati seriffnek képzelhetik magukat? – tudakoltuk a minisztertől az MDF-gyűlés után.*

– Remélem, hogy nem, hiszen nem ez volt a célom. A „Komondorakció” egyébként ettől teljesen független. Már csak azért is, mert akkor követték el a bűncselekményt, amikor mi még kormányon sem voltunk. Az egész Komondor-egység a múlt rendszer egyik végterméke, hivatalba lépésem után azonnal nekiálltunk átszervezésének. Meglehetősen nagyvonalú és felületes általánosítás ezen alakulat két gazember tagjának cselekményéből az egész testület munkájára következtetni. A pécsi „arabverők” ügyében, úgy tudom – erről nincsenek hiteles információim –, még folyamatban van a per.

– *Őn felfüggesztette őket állásukból...*

– Persze! Ha valaki keményen bánik a bűncselekményt elkövető rendőrökkel, az én vagyok. Más kérdés, hogy nem hozom nyilvánosságra, hány ellen folyik eljárás.

– *A kommandósok ügye valóban nem tartozik szorosan ide. Én csupán arra a nyilatkozatra utaltam, amelyet az egység vezetője tett, miszerint öbeléjük azt szuggerálják, hogy mindenkinél erősebbek, mindenkinél különbe.*

– De hát ez érthető, nem? Olyan társaság ez, amelynek tagjait arra képezik ki, hogy öljenek. Ne haragudjon, hogy személyeskedek, de ha az ön gyerekeit elrabolják, ön megkívánja a kormánytól, hogy legyen olyan egysége, amelynek tagjai akár az életük feláldozásával is kiszabadítják a gyereket. Ez a világon mindenütt így van. Ezért kell ezeket az embereket foglalkoztatni, ami itt elmaradt, ezért kell őket nagyon komoly pszichikai vizsgálat alá vetni, ami kontrollálja az erkölcsi tartásukat. Ezért kell nekik célt adni, mert ha én egész életemben arra készülök, hogy az életemet kockáztassam, és sohasem kockáztatom, az maga a halál.

– *A honvédség látványosan megkezdte a hadsereg „nemzetiesítését”. Tervez-e hasonló Miniszter úr a rendőrséggel is?*

– Nincs erre pénzünk. Egyelőre a sapkájukat cseréljük majd ki, ez a legolcsóbb. Megjegyzem, amikor ezt bejelentettem, valamelyik újság azzal kezdte, hogy inkább a bányászoknak adjunk ennivalót, mint a rendőröknek új fejfedőt...

– *Amikor tavasszal Magyarországon járt a baden-württembergi tartományi belügyminiszter, azt ígérte, hogy minden segítséget megad a magyar rendőrség fejlesztéséhez.*

– De akkor még nem dőlt a pénzük Kelet-Németországba... Schlee úr egyébként nagyon jó barátom – korábban ő is ügyvéd volt –, de ettől függetlenül is fejlődik a kapcsolatunk. Húsz vagy harminc kocsi kaptunk tőlük, képeznek ki rendőröket, és biztos vagyok benne, hogy további együttműködésre is számíthatunk.

– *Most, ha megengedi, néhány szót a pártügyekről. Ön beszédében utalt az SZDSZ-FIDESZ-MSZP-konszenzusra a külügyminiszter megítélésében. Elképzelhetőnek tartja, hogy ez az eseti konszenzus a későbbiekben akár koalícióvá vagy összeolvadássá is fejlődhet?*

– Igen. Azért tudom elképzelni, mert az MSZP hagyatéka rettenetes. Nagyon nehezen hisznek ma az emberek olyannak, ami azt tartja

magáról, hogy baloldali. Márpedig, nagyon hiányzik nálunk egy igazi balközép párt. A magam részéről üdvözlém, ha egy ilyen megszületne, és a liberálisok azt csinálnák, mint a világon mindenütt (mert egyelőre nincs módjuk), hogy a 6-8 százalék szavazatukkal kiegyenlítő szerepet töltenek be. Ma nálunk mindenki kikéri magának, hogy a balközépre helyezték. De ez nem egyéb, mint kampányfogás, és nagyon valószínű, hogy változni fog a helyzet az önkormányzati választások után.

– *Ugyancsak a nagy nyilvánosság előtt hangzott el az ön szájából, hogy az ellenzék teátrális kivonulását a parlamentből előre megtervezett akciónak tekinti. (Az ellenzékiek Jeszenszky-külgyminiszter egy kijelentésére és a Magyar Nemzetben megjelent egyik cikkére reagáltak ezzel az akkori időkben valóban szokatlannak számító, teátrális gesztussal. 2015 H.J.) Van-e erre valami konkrét jel vagy bizonyíték?*

– Nem tudom reprodukálni, de mintha a sajtótájékoztatón Tölgyessy Péter úr odaszólt volna Orbán Viktornak, hogy „Úgy, ahogy megbeszéltük?”, vagy valami hasonlót. De ezt nem lehet bizonyítani. Nincs is jelentősége. Maradjunk annyiban, hogy nekem van egy ilyen érzésem. Aztán, hogy rossz-e ez az érzésem, megalapozatlan-e, vagy netán üldözési mánia? Nem tudom. Nekem van olyan *érzésem*, hogy mindez forgatókönyv szerint zajlott le. Meg is mondom, hogy miért: Trianonnal kapcsolatban már mindenki nyilatkozott, aki él és létezik, ilyen aspektusból föltenni a kérdést a külgyminiszternek teljesen fölösleges. A Magyar Nemzettel kapcsolatban a kormány elnöke – aki egyben az MDF elnöke is –, már kifejtette a véleményét. Ezek után vagy túlfontossági érzés hajtotta az interpellációt – ami egyébként nem erre a célra született intézmény, – vagy választási fogás. Ez utóbbit tartom valószínűbbnek.

A HELYZET, 2015. szeptember 15.

Cél... a bank!

Antall József miniszterelnök szeptemberben ismét Pécsre látogatott. Egy országos road-show végén érkezett, választási gyűlést tartott itt is. Kérdéseimet a sajtótájékoztatón tehettem fel neki.

Hazudik az MTI?

Villámkérdések, villámválaszok, nem egyszer villámló szemmel – így jellemezhetnénk Antall József szombati pécsi sajtótájékoztatóját. Amit első pillanatra meg lehetett állapítani: óriási idegfeszültség, fáradtság, állandó „harckészültség” tükröződik a miniszterelnök arcán. Jól mutatja helyzetét, hogy Szeged és Baja után pécsi beszédének jelentős részét a kormányát ért vádak cáfolatának volt kénytelen szentelni. Mi több, a rögtönzött sajtótájékoztatón is felforrósodott a légkör, amikor egyik kollégánk a szegedi „történetek” kommentárját kérte. „Az MTI hazudott! – mondta lakonikusan Antall József. – Ha valóban azt közölte, hogy Szegeden belémfojtották a szót, akkor az MTI hazudott.” Környezete már ott, a pécsi Nevelési Központban biztosra vette, hogy előre kitervelt akcióról volt szó. A HELYZET-et mindenekelőtt egy gazdasági kérdés érdekelte:

– *Mikor számíthatnak a vállalkozók kézzelfoghatóbb támogatásra?*

– Ebben a költségvetési évben nagyon nehéz vállalkozásbarát környezetet teremteni. Fenn kell tartanunk az öröklött költségvetést, ahhoz kell alkalmazkodnunk. Ugyanakkor mindent elkövetünk, hogy a jelenlegi magyar bankrendszeren belül megteremtjük az Egzisztencia Alapot, és olyan feltételeket biztosítsunk, amelyek alapján kedvezményesen lehet hitelhez jutni.

– *A kérdés csak az, hogy mikor.*

– Nagyon remélem, hogy az Egzisztencia Alap még ebben az évben felhasználásra kerül. Sajnos, a magyar bankrendszer és banktechnika olyan elmaradott, hogy nem tudjuk a megszerzett hiteleket felhasználni. Ezért a bankrendszer átszervezését és más tűzoltó intézkedések megtételét érzem a közeli napok és hetek egyik legfontosabb feladatának.

– *Az Ön párizsi díszvacsorájával kapcsolatosan huszonötezer frankos belépőről beszélnek, s arról, hogy az ott befolyt összeg az MDF*

pártkasszáját és nem az új magyar demokráciát gyarapítja. Mi erről a véleménye?

– Európában, éppen úgy, mint Amerikában, kialakult szokás, hogy meghívnak politikusokat, fedezik találkozóiknak a költségét, s utána ezt valamilyen alapítványi formában politikai célra rendelkezésre bocsátják. Miután nem tudom, hányan vesznek részt a díszvacsorán, mekkora összeg fog ebből befolyni és milyen alapítványt tesznek, így nem tudok erre a kérdésre válaszolni...

Azóta már tudjuk, hogy négyszáz vezető gazdasági szakember vett részt a politikai vacsorán, a befolyt összeg nagysága tehát nem lehet jelentéktelen. Szívesen adnánk közre, mire fordítják.

A HELYZET, 1990. szeptember 29.

Tüntetünk, tüntetgetünk

Egyetemi demonstrációktól hangos az ország. De hát, így van ez rendjén: amióta világ a világ, a tanulásnál mindig szórakoztatóbb elfoglaltság volt a lázadás. Mondhatnánk, örök életkori sajátosság.

Jobb volna, persze, ha ez a temérdek demonstrátor – ugyancsak ősi egyetemi hagyományoknak megfelelően – a tanszékek és előadótermek környékén demonstrálna, illő juttatásért, természetesen. De hát változnak az idők, az a fajta demonstrálás régen kikopott az alma materekből. Valahogy ezért az egykor megbecsült posztért kevesebben tülekszenek a jövőendő értelmiség soraiban.

Talán nem tévedek nagyot azt állítván, hogy sok nyugdíjas – egy élet munkájával a háta mögött – ábrándozva sóhajt föl most: „Ó, csak nekem *szűrné ki a szemem* a kormány havi vacak 3.150 forinttal!” De lehet, hogy néhány családfő is. Hiszen, akárhogy számítjuk, ez az egy főre eső tiszta 3.150 forint egy négytagú családban 12.600 forintos nettó fizetésnek felel meg. Ha most mindannyian utcára vonulnának, akik nem érik el ezt a jövedelmi határt, aligha férnének el Rákos mezején.

A majdnem semmiből élni? – olvasom az egyik napilap címében. És akkor földereng előttem a messzi múlt, amikor egyetemistaként 450 forintban dúskáltunk, az igen jól tanuló szociális rászorultak havi 650 forinttal dőzsöltek, a népköztársasági ösztöndíjasok pedig a maguk 1.500 forintjával akár pezsgős vacsorát is rendelhettek. És egy jó albérlet sem került többbe 700 forintnál. De hát, ez még a boldog kádári békeidőkben volt, amikor Aczél Gyuri bácsi jóvoltából tejben-vajban fürödtek az egyetemisták. Nem úgy, mint most, az átkos, népnýúzó Antall-Andrásfalvy-rezsim idején, amikor lépten-nyomon megrövidítik és becsapják a diákokat, amikor – horribile dictu – még esetleg dolgozni is el akarják zavarni a nyugodt erőnek kiszolgáltatott gyenge hallgatót.

Azt a szegény diákot, aki pedig erőnek erejével tanulni akar. Csak éppen a miniszter és a gonosz bürokrácia nem hagyja. Hát mikor menjen el dolgozni például egy pécsi bölcsész? Hétfőn? Pénteken? Badar beszéd. Órát sem szívesen vállal e napokra, hát még munkát! Hiszen a hét elejét és végét a Jóisten tudvalevőleg az el-, át-, oda- és

visszautazásokra teremtette. a hét közepén pedig ott zsúfolódik az összes óra pirkadattól napnyugtáig.

Nyomasztó azután a *hol dolgozzunk?* dilemmája is. Ifjú kollégám e hasábokon, mások a televízióban a növekvő munkanélküliségre hivatkoznak, s ezzel – vélik –, már át is sétáltak a purgatóriumon: „Nem lehet dolgozni, mert kevés a munkahely.”

Egy kis cinizmussal könnyen megvonható a zárómérleg: a „bürokrácia” fizessen annyit, amiből meg lehet élni, de ha már annyira ragaszkodik hozzá, teremtsen munkalehetőséget is az egyetem környékén, de természetesen adjon önkormányzatot is, meg egyharmados diákbeleszólást. *Adjon. Jár. Fizessen, Jogom...* Hogy érte tenni is lehetne/kellene valamit? A táblákon erről viszonylag keveset olvashatni.

Hogyan is lehetne egyetemi csoportban elvégezni olyan „hóhémunkát”, mint tizenötször 3.150 forint igazságos elosztása? A jövő osztályfőnökét, mérnökét, menedzserét, agronómusát hogyan is lehetne ilyen iszonytatóan nehéz feladat elé állítani? „Besúgásra, nyomozásra kényszeríteni”, hogy immár tényszerűen is állapítsa meg, ami mindenki szeme előtt zajlik: ki járkal Hondával az egyetemre, ki tekinti Rotschild-szalonnak az előadótermet, ki utazik nyaranta Kínába és Amerikába?

Amíg az ország elit egyetemein – és érdekes módon, csak ott – el nem kezdtek mozgolódni, nem gondoltam volna, hogy ennyi nehéz sorsú ember él Magyarországon. Ahol egyébként mindenki habzsolja az életet, a paraszt dolce vitát él, a pedagógus, röntgenorvos azt sem tudja, hová menjen nyáron síelni, a gyárakban az esztergakés alól Martini csurog el, s akkor az apátlan-anyátlan, kaskakezű, asztmás diákoktól az egyetlen szalmaszálat, azt az ötszáz forintot is meg akarják vonni. Amivel, amúgy, kiegyenlíthetné hátrányos helyzetét, anélkül, hogy dolgoznia kellene.

Persze, a sztrájk is munka. Az a rengeteg röpgyűlés, táblafestés, utazgatás. Valakinek kapcsolatot kell tartani a balközéppel is, amelynek egyik része alkotta az elfuserált 1990-es költségvetést, a másik része sokterápiát hirdetett egykoron, mégis oly egységesek most a követelések támogatásában. Ha van rendelet az a baj. Ha nincs, akkor meg az. A lényeg, hogy álljon a bál. S a vizsgaidőszak oly messze még...

A HELYZET, 1990. szeptember 29.

A Roszik-dosszié

1990 januárjának első hetében bombaként robbant a hír, hogy a kifelé szebbik arcát mutató MSZP-kormány a Köztársaság 1989. október 23-iki kikiáltását követő nagy demokratikus nyelvcsattogtatása ellenére változatlanul megfigyelteti titkosszolgálatával az ellenzéki pártokat. A Végvári József alezredes által kirobbantott botrány legfőbb haszonélvezője a FIDESZ lett, ugyanis az elsőként tájékoztatott Roszik Gábor MDF-es képviselő nem pártjának, hanem a fiatal demokratáknak szolgáltatta ki az információt.

A fiatal gödöllői lutheránus pap először akkor hívta fel magára a figyelmet, amikor sikeres visszahívási kampányt kezdeményezett Cservenka Ferencné gödöllői pártkorifeus, Kádár egyik kedvencének eltávolítására. (1990-ig még létezett az országgyűlési képviselők visszahívásának lehetősége, de ezt – érthetően – csak a nyolcvanas évek végén, az ellenzéki pártok kezdték el gyakorolni, mint az egyetlen lehetséges módszert a kommunista képviselők megbuktatására.)

Roszik Gábor nem tudott megülni politikai babérain: hamarosan saját egyházi vezetőit is célba vette..

„Nem lehet Krisztust lecserélni a presbitériummal”

Az egyház és politika kényszerházassága – legyenek bár egymástól idegen fogalmak –, nemigen keltett feltűnést az elmúlt évtizedben. Politikai törekvések még ma is gyakran jelennek meg vallási köntösben, és, sajnos, papok sem ritkán válnak politikai botrányok főszereplőivé. Hogy ez legkevésbé a hívők seregének használ, talán bizonyításra sem szorul.

Az utóbbi hetekben Roszik Gábor gödöllői evangélikus lelkész és MDF-es országgyűlési képviselő intézett frontális támadást egyháza vezetői ellen. A történet szálai persze régebbre nyúlnak vissza, ezért kértük meg Varsányi Ferenc pécsi evangélikus lelkészt, rajzolja meg az események hátterét.

– Roszik Gábor néhány évvel felettem járt a teológián, tehát elvben sokat találkozhattunk volna. Hogy ez mégsem így történt, az nem – hogy is fogalmazzak diplomatikusan? – szóval, az nem az én

iskolalátogatási buzgalmam apályának köszönhető. Hogyan végezhettem el Gábor mégis a teológiát? Köztudomású, hogy a hetvenes évek végén különösen súlyos lelkészhiány volt Magyarországon...

– Gödöllőn Roszik Gábor hamarosan a politika sűrűjébe csöppent – folytatta a tisztelendő úr. – Cservenkáné visszahívása során tűzte nevét zászlajára az MDF, és később a FIDESZ is. Ettől kezdve egyre jobban eltávolodott az egyházi vezetéstől, s ezt a folyamatot jól tükrözi éppen idén áprilisban útjára bocsátott körlevele, amelyet egy teológushallgató védelmében írt. A levelet, mint lelkész és országgyűlési képviselő jegyezte. Aligha lehet ezt másként értékelni, mint a hatalommal való visszaélés egyik fajtáját.

– *Nyilatkozatai szerint a képviselő az egyházi törvények „szocializmust dicsőítő” passzusai ellen lépett fel. És az egyházi vezetők ellen is azért, mert megválasztásukat nem tekinti legitimnek. A zsinat sürgős összehívását is szorgalmazza.*

– Haladjunk sorjában. Az Evangélikus Egyház 1966-os keltezésű törvénykönyve valóban az akkori idők politikai szellemét tükrözi. Roszik Gábornak elsősorban az Ünnepélyes Nyilatkozattal van problémája, de ez már nincs hatályban! Még a Németh-kormány idején felmondta egyházunk az állammal kötött 1948-as egyezményt, amely alapját képezte a „népi demokrácia” iránti lojalitásunknak. Ami pedig a törvénycikkeket illeti, az egyház életét elsőrenden a Szentírás, és nem a jog szabályozza. (Pl. rossz családjogi törvény mellett is működhetnek jól a családok.) Ahogy a demokrácia értelmezése is más az egyházban, mint a politikai életben. Jóllehet, a reformáció óta a protestáns egyházakra a demokratikus vezetési stílus jellemző, ez tulajdonképpen teokrácia, hiszen az egyház „a szentek közössége”, feje pedig maga Jézus Krisztus, akit nem lehet lecserélni a presbitériummal. És az egyházi törvénykönyv sem helyettesítheti a Bibliát.

Az Evangélikus Egyház püspökeit és felügyelőit az utóbbi években több jelölt közül, a hívők akarátának megfelelően választottuk meg. Való igaz, hogy Harmati püspök megválasztásának híre előbb jelent meg a Magyar Közlönyben, mint ahogy az értékelés megtörtént volna, de ez az akkori állami tisztviselők felelőssége, nem az egyháziaké.

Végül a zsinatról. Egyházunkban a zsinat nem ülésezik állandóan, mint például református testvéreinknél. Húsz-harminc évenként hívják össze, nagy horderejű kérdések eldöntésére. Improvizációról tehát szó

sem lehet. Az egyház megújítása – lévén közösségünk spirituális közösség – sohasem történhet szervezeti oldalról. Roszik Gábor ezt nem hajlandó megérteni, és, sajnos, egyéb vonatkozásban sem tudok semmi konstruktivitást fölfedezni magatartásában. Akciója rendkívül nagy károkat okoz egyházunk körében.

A HELYZET, 1990. október 6.

Roszik Gábor később ugyanúgy eltűnt a rendszerváltó politika nagyszínpadáról, mint Petrasovits Anna vagy Ghiczy György, a szocdemek, illetve a KDNP vezére. A mór megtette kötelességét, a mór mehet? Ma még nincsenek meg azok a történeti távlatok, hogy sommásan így nyilatkozhatnánk. Az ügynökakták jelentős részének nyilvánosságra kerülése ugyanakkor részben az ő bakafántoskodását igazolta: bizony – és nagyon sajnálatosan –, a Magyarországi Evangélikus Egyház jó-néhány prominens vezetője is „érintett” volt.

Székely himnusz

Amolyan „kis színesként” adom közre az alábbi írást, oldandó a sok közéleti tartalom nehéz sóoldatát. (Akkoriban is annak szántam.) Meglehet, a bevezető sorokon sokan megütköznek majd, de zenei véleményemet ma is vállalom, noha elismerem a Székely himnusz társadalmi összetartozást erősítő funkcióját.

Két tűz között a párttitkár

Isten bocsássa meg, de nem vagyok nagy véleménnyel a *Székely himnuszról*, mint zeneműről. Így éreztem akkor is, amikor le kellett húzni a redőnyt, hogy eldúdolhassuk, s így gondolom ma is, amikor tízezrek éneklik orgonakisérettel a tévékamerák előtt.

Nemtetszésem legfőbb oka, hogy a mű zeneileg bizony gyöngécske. Hallván a felhördülést, helyesbíték: én tartom annak. Ez a véleményem. Mesterkéltné, hamis pátoszu. Objektíve lehet, hogy a század legzsenszisabb kompozíciója, számomra azonban az *Este későn megperdítik a dobot* kezdetű mezőszéki népdal százszor jobban kifejezi azt az érzést, amit a Székely himnusz XX. századi szerzője próbált bennünk rezonálni. (Tessék egyszer meghallgatni ezt a dalt autentikus, hangszerkíséretes előadásban, valamennyi versszakával, s talán lesznek, akik egyetértenek velem.)

De hát nem azért fogtam tollat, hogy zeneelméleti fejtegetésekbe bocsátkozzam. Meglehetősen profán módon egy régi történet jutott eszembe, az átkos Kádár-korszak derekáról. Történet egy kórház-avatásról, kacér ápolónőkről, s egy nagytermészetű párttitkárról. Tekintélyes muzsikos embertől, Liszt-díjas karnagytól hallottam, ha nem igaz, ő mesélte rosszul.

Vidéki kórházat avattak, nem akármilyet, a fürdőhely ékességét. Ahogy illik, meghívtak minden rendű és rangú notabilitást, természetesen az ideológia legfőbb megyei örét és letéteményesét is. Folyt a muri, úri muri, annak rendje és módja szerint. Éjfél tájban aztán az egyik magyar érületű elvtársnak eszébe jutott, hogy ilyenkor, a hangulat tetőfokán, a Székely himnuszt szokás rázendíteni. Meg is tették kellő maligánnal. Csakhogy egyvalamivel nem számoltak: egy

fiatal orvos ateista, internacionalista hevületével. Ez a kérlelhetetlen ifjú bolsevik – megundorodván a narodnyik züllés ilyen mélységeitől (*ma inkább populistának vagy fasisztoidnak nevezné a spicli H. J., 2015*), nyomban följelentést tett a párt Központi Ellenőrző Bizottságánál. Természetesen nem a buli, hanem a Székely himnusz eléneklése miatt. Hiszen, ha ivászat közben az *Amúri partizánok dalát* vagy a *Varsaviankát* gajdolták volna, minden bizonnyal ő viszi a vezérszólamot.

A Székely himnuszt énekelték az avatáson? Az lehetetlen, hiszen ott volt B. elvtárs is, az ideológiai titkár. Ő biztosan nem tűrte volna ezt el! – hitetlenkedtek a KEB-nél.

Igen ám, csakhogy azon az estén más is történt a kórház irodáiban. Amennyire szigorú volt elvi kérdésekben az ideológia legfőbb őre, anyira fékezhetetlen a testi örömöket illetően. A kórház felavatását éppen egy tűzrőlpattant ápolónővel igyekezett még felejthetlenebbé tenni, amikor a nagyteremben felharsant az illegális melódia. Így aztán, a haladéktalanul megindult pártvizsgálat során két tűz közé került: vagy az „irredentizmus elkövetését” vallja be, vagy a puritán hivatásos forradalmártól kétszeresen elvárható házastársi hűség megszegését.

Az ideológiai titkár – nem véletlenül találta a Jóisten ezen a poszton – fineszes ember volt, s egy harmadik utat választott. Miután még a KEB-nél is jobban tartott felesége villámaintól, nyilvánvaló volt számára, hogy keresnivalója csak a Székely himnusz környékén lehet. Egy neves zenetanárt kért fel a kompozíció elemzésére, különös tekintettel ama kérdés megválaszolására, hogy ha és amennyiben az éneklők között volt, elkövette-e Erdély visszakövetelését vagy sem?

A professzor alaposan felkészült a feladat megoldására. Köteteket tanulmányozott át, korrajzot készített, s végül megcáfolhatatlan tudományos érveléssel bizonyította be az ideológus ártatlanságát. Kimutatta, hogy a Székely himnusz Trianon után keletkezett ugyan, de a „Ne hagyd elveszni Erdélyt, Istenünk!”-fordulat nem egyéb, mint a himnuszokban már régóta szokásos Istenhez (a dolgozatban nyilvánvalóan így írták: istenhez) fohászkodás. Lásd még: „Isten, áldd meg a magyart!” Vagyis egyszerű kérés, nem pedig követelés, még kevésbé azonnal végrehajtandó harci utasítás.

A vádat természetesen ejtették. A kórház ma is üzemel, az ideológus a magánszférában építi a kapitalizmust, jól megérdemelt nyugdíját kiegészítve.

Megmentője, a professzor, szintén nyugdíjas, és különféle történetekkel sórakoztatja barátait a kávéházakban.

A HELYZET, 1990. október 6.

Hordót a... kinek is?

Az első interjút még akkor készítettem a Kisgazdapárt „nagy öregjével”, amikor csak készült pártja a parlamenti megmérettetésre. „Vince bácsi”, a sok vihart látott bakonyi gazdaember aztán alaposan beleszorult a parlamenti húsdarálóba, sőt, a Kisgazdapárt belharcaiba is. Az eldurvult közélet egyik korai mélypontja – Úristen, mennyi követte még! – az volt, amikor 1990. szeptember végén az ellenzék kitálalta, hogy valaki „zsidózott a parlamentben”. De innen adjuk át a szót A HELYZET-nek...

„Nem ilyennek képzeltem az új parlamentet”

Zajos és botrányoktól sem mentes közéletünk egyik közeli szemlélője Vörös Vince, az Országgyűlés alelnöke, a Független Kisgazdapárt örökös tiszteletbeli elnöke. Történeti személyiség, nem vitás: életútja egész korszakokat köt össze a magyar történelmében. Nemrég különös körülmények között láttuk feltűnni arcát a televízióban: illusztráció lett egy áldatlan vitához, amely azt hivatott eldönteni, hogy zsidónak vagy szónoknak követelt-e hordót egy szentori hang szeptember 18-ikán, jobb sorsra érdemes parlamentünkben. Hallhattunk már érveket pro és kontra, pusztán az akkor elnöklő Vörös Vince véleményére nem volt még eddig senki sem kíváncsi. Ezért kerestük fel a héten bakonyai otthonában, s ha már ott jártunk, pártja mai helyzetéről is kérdezősködtünk.

– A szokásos zajos ülés volt – emlékezik vissza. Az interpellációk napja. Tölgyessy Péter beszédét többször is bekiabálások szakították félbe, úgyhogy a csengőt is használnom kellett. Később értesültem az újságokból, hogy állítólag „zsidóztak” a parlamentben. De sem én, sem a mellettem ülő Soltész István parlamenti főtitkár, sem a jegyzők nem hallották az ominózus „Hordót a szónoknak!” vagy „Hordót a zsidóknak!” kiáltást. Így értelemszerűen a jegyzőkönyvbe sem kerülhetett bele. Mint ismeretes, Szabad György házelnök vizsgálatot rendelt el, és vizsgálja az ügyet a Legfőbb Ügyészség is. Véleményem szerint a hangszalagok alapján legfeljebb annyit lehet majd bizonyítani, hogy a mondat valamelyik formájában elhangzott, de hogy kitől származik, az

aligha lesz megállapítható. Vannak olyan nézetek is, hogy nem is a teremből, hanem a karzatról kiáltottak.

Én csupán egy valamit nem értek – folytatja az alelnök. Miért csak egy héttel a történetek után hozta nyilvánosságra az esetet a Kurír? Ha a parlamentben sértő kifejezés hangzott el, miért nem tiltakozott azonnal az ellenzék? Ahogyan Jeszenszky külügyminiszter kijelentése nyomán tette? Miért éppen a választások előtti hétre időzítették a „bombát”? Mindettől függetlenül azt remélem, hogy az esetnek csillapító hatása lesz a parlamenti csatározásokra.

– *Őn jegyzője volt az 1944-es debreceni Ideiglenes Nemzet-gyűlésnek, majd tagja az 1945-46-os koalíciós parlamentnek is. A maival összehasonlítva melyik volt békésebb időszak?*

– Sajnos, azt kell mondanom, hogy – legalábbis parlamenti szempontból – a háború utáni. Akkor is voltak szócsaták, de a mostanihoz hasonló fegyelmezetlen hangzavarra nem emlékszem. A kormány és egymás pártjainak lejárata az egyenes cél, és, sajnos, az ellenzék egyáltalán nem olyan konstruktív, mint ígérte. Úgy látszik, az ülésterem megváltoztatja az embereket, mert a kamerák előtt még azok is egymás torkának esnek, akik békésen, barátián megegyezni látszottak a bizottsági üléseken.

– *Miként vélekedik Alelnök úr a pártja debreceni csoportjának legutóbbi nyilatkozatáról? Amelyben a Rákosi-kommunizmusról esik szó.*

– Ennek mélyebb okai vannak. A debreceni ügy is a központi vezetésben tapasztalható – bizonyos mértékig generációs – ellentéteket tükrözi. Mélyen elítélem, hogy Debrecenben az egész kiskgazdapárti vezetőség megkérdése nélkül hoztak határozatot a választási eredmények értékeléséről, az Alkotmánybíróság döntéséről, sőt, külföldi parlamentekhez is üzenetet küldtek. Mi a koalíciós partnerekkel együtt kívánjuk megoldani a földkérdést, ezért ülnek össze szakértőink a héten. A vezetésen belüli ellentéteket a közeljövőben összeülő nagyválasztmányunknak kell tisztázni, hiszen tagadhatatlan, hogy a régi vezetők helyébe választott tisztségviselők közül jónéhány csalódást okozott.

– *Őn szerint mi az oka, hogy olyan sokan támadják ma a Kiskgazdapártot, amelynek főügyésze és frakcióvezetője, Torgyán József,*

személy szerint sem tartozik a legnépszerűbb politikusok közé? S akkor még finoman fogalmaztam...

– Pártunkat azért támadják, mert tudják, hogy ha a kisgazdák kiválnak a koalícióból, akkor megbukik a kormány. Ami Torgyánt illeti, ő a választási küzdelemben a nép hangulatát próbálta felkorbácsolni, s közben olyan dolgokat is mondott, amilyeneket talán nem kellett volna. Viszont a parlamentben az ő csavaros ügyvédi észjárására nagy szüksége van a kisgazdapártnak és a koalíciónak is: azonnal tud reagálni az ellenzék vádjaira. Nem állítom, hogy néha nem kellene mérsékeltebb hangnemet használnia, de az esetek többségében arról van szó, hogy amilyen az adjonisten, olyan a fogadjisten...

A HELYZET, 1990. október 13.

Új stratégiai anyag: a homok

Égető szükség van a koncessziós törvény mielőbbi megalkotására, mert félő, hogy ennek híján az új vállalkozók elkótyavetyélik természeti kincseinket.

Ma már a Drávától Budapestig, s onnan a Dél-Alföldre terjed annak a külföldi-magyar vegyesvállalatnak a birodalma, amelyik a kavicsbányászatra specializálódott. Monopolhelyzetre törekedve „bagóért” vásárolja fel téeszek földjeit, s nyit újabb és újabb bányákat. Vagy éppen csak rájuk teszi a kezét, nehogy a fontos építőanyagot rejtő, a mezőgazdaság szempontjából egyébként értéktelen föld a konkurencia birtokába jusson. Dr. Kassai Miklós, a Magyar Állami Földtani Intézet (MÁFI) Dél-Dunántúli Területi Szolgálatának vezetője segítségével a probléma mélyebb összefüggéseit igyekszünk megvilágítani.

Magyarországon az ásványi vagyon kitermelése állami monopólium. E területen a privatizáció még nem érvényesül, és koncessziós szabályozás híján nem is érvényesülhet. Azaz, talán mégis?

Az ásványi nyersanyagokra vonatkozó állami igény eltérő: gázra és kőolajra például állandóan szükség van, a szén iránti kereslet már kevésbé egyenletes. Emlékszünk a hetvenes évek elején bekövetkezett nagy-nagy visszafejlesztésekre, amelyek következtében a széntermelés évi 24 millió tonnáról 20 millió alá esett. Az építőipari ásványi nyersanyagok – kő, homok, sóder – iránti érdeklődés a mindenkori beruházási kedvtől függ. Várható, hogy a Világkiállítás megrendezése óriási mértékben megnöveli majd az ilyen anyagok iránti keresletet. *(Ó, boldog naivitás: Világkiállítás! 1994-ben a Horn–Kuncze-kormány első dolga volt kéjesen elállni a magyar rendezési szándéktól! V.ö. „Merjünk kicsik lenni!” H. J., 2015)* Már most hatalmas mennyiségről van szó: 60 millió tonnánál is több építőipari nyersanyagot bányásznak hazánkban; a lelőhelyek zöme állami és szövetkezeti tulajdonban van.

Tudvalevő, hogy 1985-ig a városok dédelgetése miatt tömeges építkezés főként e településtípusban folyhatott. A falvak melletti lelőhelyek elkoptak, felszámolódtak, s a városok „fejlesztéséhez” hatalmas központi nyersanyagbányákat nyitottak, amelyek méreteik és a felszíni művelés folytán óriási sebeket ütöttek a természeti kör-

nyezetben. Ez az óriási mennyiségű építőanyag ugyancsak környezet-szennyező, az utakat rongáló, nagy rezgést keltő teherautókon vándorolt jelentős távolságokra, miközben a kis kapacitású helyi bányák – ahonnan akár lovaskocsival is lehetett volna szállítani – elsovadtak.

Hol érdemes fúrni?

Kassai Miklós szerint rendkívül nagy gazdasági és környezetvédelmi jelentősége lenne, ha az építőipari nyersanyagot ismét a lakóhelyhez legközelebb eső lelőhelyen bányásznák ki. Igen ám, de ki tudja ma már a régi bányák helyét? Az öregek emlékezete egyre kevesebb támpontot ad, ezért a tudomány pótolja a helyismeretet. Elkészült az ország építőipari ásványi nyersanyagainak prognózistérképe, amelynek alapján immár pontosan megállapítható, hol érdemes kavicsot, homokot, építésre alkalmas követ keresni.

Egyre többen ismerik fel a nagy lehetőséget. Megkezdődött a bányák privatizációja. Ennek két formája lehet: a bérlet és a teljes tulajdonba adás. Nálunk – koncessziós törvény híján – ez utóbbi dívik, így aztán nem csoda, hogy egyre több szakember figyelni aggodalommal a bányák környékén folyó rablógazdálkodást.

Külföldi-magyar vegyesvállalat száz hektárokat vesz meg egészen alacsony áron, hiszen a termelőszövetkezet „mezőgazdaságilag értéktelen” területeitől szabadul meg. Talán meg sem fordul a vezetők fejében, hogy az új tulajdonos micsoda kincshez jut a néhány méterrel a földfelszín alatt rejlő sóder- vagy homokkészlettel. A jelenlegi körülmények között teljesen legálisan hatalmas extraprofitra tehet szert.

Az új vállalkozó az állami intézetek által végzett földtani kutatások birtokában szinte biztosra megy. (Magától értetődően e kutatásokért egy vasat sem fizet.)

Külföldi partnert is magában foglaló vegyesvállalat lévén a vállalkozót több évi adómentesség (adókedvezmény) illeti meg, azonkívül a tiszta nyereség rá eső harmadát természetesen ki is viheti az országból. Valutában! Akkor, amikor lényegében semmilyen technológiai fejlesztést, valutát igénylő befektetést nem végzett. Hiszen mi szükséges egy sóder- vagy homokbányához? Néhány itthon is beszerezhető markológép, kavicskotró. Talán világszínvonalú szervezési ismereteket remélhetünk az ilyen vállalkozásoktól? Megrendíthetetlen optimizmusra vallana a feltételezés.

Amíg a terméket nem exportálják, termelői valuta nincs. A külföldi partner nyereségének kifizetéséhez szükséges valutát tehát a gazdaság más szektorában termelik meg. S ha netán sor kerül majd az exportra, az extraprofitot a magyar és német (osztrák, jugoszláv) árak közti különbség teremti meg. Kitermelik a sódert mondjuk 200 *forint*nak megfelelő schillingért, aztán eladják Ausztriában 200 *schilling*ért... Tekintettel a közelgő Világkiállításra, fényes perspektíva a korán ébredő vállalkozók számára. Szögezzük le újra: a mai jogszabályok szerint teljesen legális ügyletről van szó!

Sürgősen új törvény kell

A fentiek alapján bizonyára érthető, ha a földtani szakember egy koncessziós törvény mielőbbi megalkotását szorgalmazza. Mégpedig az európai gazdasági és joggyakorlatnak megfelelően. Enélkül például a Pécsi Uránbánya vegyesvállalati működtetése sem képzelhető el. Fel kell értékelni Magyarország ásványkincseit, s ennek alapján dönteni bérbeadásukról. (A teljes tulajdonbaadás józan ésszel szóba sem kerülhet.) A fő kérdés természetesen a bérleti díj, amelynek megállapításakor figyelembe kell venni az ásványvagyon mennyiségét, minőségét, bányászhatóságát, továbbá a kitermelés környezeti hatásait. Nyilvánvalóan a koncessziós díj megállapítása már nem földtani kérdés. Túl nagy összeg sem lehet, mert akkor más területet keres magának a befektető. Mindenesetre kerülni kell, hogy egy-egy cég monopolhelyzetbe kerüljön, hiszen ez előbb-utóbb a magyar építőiparra is kihatással lenne. Éppen azt az egészséges törekvést akadályozná meg, hogy sok kis helyi, olcsó üzem működjön, ne egy monopolcég utaztassa az építőanyagot nagy távolságokra, fölhajtvá egyúttal az árakat is.

Az új koncessziós törvény – amelynek kidolgozása információink szerint már folyamatban van – épülhet a háború előtti magyar, és a jelenlegi nyugat-európai szabályozásra is. Koncesszió adható kutatásra és bányászatra; utóbbi esetben az ásványvagyon igénybevételi díja (az ún. *royalty*) általában az adózás előtt nyereség 2-5 százaléka. Ezen felül a bányavállalatoknak természetesen nyereségadót is kell fizetniük. Mint láthatjuk, a mai gyakorlat ettől egy kissé még lemaradt.

Ma még csak a szűk szakma ismerte fel – no, és néhány élelmes vállalkozó –, hogy a homok adott esetben legalább olyan fontos stratégiai cikk lehet, mint az uránium...

A HELYZET, 1990. október 13.

A koncessziós törvény végül '91. május 30-án látott napvilágot. Külön elemzés tárgya lehetne, hogy mennyiben oszlatta el a fenti cikkben vázolt félelmeket, különös tekintettel a monopóliumok kialakulására.

Ismét döntött az istenadta...

1990. október 14-én önkormányzati választásokat rendeztek Magyarországon. Hosszú évtizedek óta ez volt az első alkalom, hogy valódi választásokon mérettessék meg a helyi közigazgatás. A tanácselnökök helyett immár polgármestereket választott a nép, a megyék szerepe eljelentéktelenedett, viszont föltűntek a régiók élén álló köztársasági megbízottak (egyesek szerint meghízottak). „Természetesen” a járásokat sem rehabilitálták még akkor, így elvben egy ötszáz fős aprófalu önkormányzata ugyanolyan autonómiával rendelkezett, mint a Magyar Köztársaság Kormánya. Közéjük ugyanis már nem ékelődött be közvetlenül választott testület.

Az önkormányzati választások alaposan átrendezték a helyi politikai viszonyokat. Előretörték az ellenzéki pártok, s független mezben számos régi elvtárs került ismét pozícióba. Az alábbiakban akkori helyzetelemzésem olvasható.

Bágyadt rendszerváltás

A választás eredményei ismertek. A szavazástól távolmaradottak szándékai már kevésbé, ahogy a független gárda hatalmas sikere is elgondolkodtató helyzetet teremt. Sokat vártunk a helyhatósági választásoktól. Ez lesz az igazi rendszerváltás! – hallottuk még nyáron is. Amikor az ország mélyén, s nem a politikai csúcson vívja meg harcát a régi és az új rend.

Nem így történt. Elmúlt a tavaszi láz, elmaradtak a csaták, sőt, a seregek is a harcmezőről. Csöndes közönyben csordogáltak el az „igazi” rendszerváltás várva várt órái. Lehet, hogy mégis megtörtént, csak nem vettük észre?

Mindamellet ez a 3 millió szavazat is bőven kínál elemzésre méltó tanulságokat. Bármekkora vihart kavart is annak idején Vajda Mihály kijelentése a kettészakadt országról, nem árt néha a térképre pillantanunk. Nézem a Magyar Hírlap keddi mellékletét: a határ ezúttal nem a Duna függőleges vonala, hanem a Zala-Békés-tengely, amely

alatt a kormánykoalíció, fölötté az ellenzék pártjai szereztek többséget az egyéni listás szavazáson. (Természetesen a függetleneken kívül.) E két tengerből Baranya és Heves szigete emelkedik ki (a Népszabadság térképén Borsod megye), mint a két ellenpárt egy-egy fészke. Remek téma a társadalomkutatók számára, feltéve, ha nem emberi és közösségi értékmérőnek tekintik a kialakult eredményt.

Függetlenek-e a függetlenek?

Az elmúlt hónapokban magunk is hozzászoktunk, hogy a politikai változásokat elsősorban a pártok szempontjából értékeljük. Ha a parlamenti választás nem is – hiszen ez világszerte a pártok küzdőtere –, a helyhatósági választások mindenképpen meggyőztek bennünket e nézőpont tarthatatlanságáról.

A képviselő-testületi mandátumok 71,2 százalékát független képviselők szereztek meg, akik deklaráltan egyetlen pártnak sem kötelezték el magukat. De valóban függetlenek-e a magukat annak nevező régi-új polgármesterek? E helyről nincs jogunk sem az ő állásfoglalásuk őszinteségében, sem választóik akaratának hitelességében kételkedni. Csupán az újjáválasztott tanácselnökök magas aránya tűnik elgondolkodtatónak. Ilyen jól tudták feledtetni, hogy ők nem a helyi hatalom képviselői, hanem a hatalom helyi képviselői voltak? Vagy eközben (ennek ellenére) tudtak a közjóért is tenni egyet s mást? Nem tehetünk egyebet, bízunk kell abban, hogy nem a kényelmesség, nem a szakemberhiány adta kezükbe újabb öt esztendőre községük sorsát. És hát arról sem szabad elfelejtkezni, hogy „tisztá” ember vajmi kevés maradhatott ebben a hazában az elmúlt negyven év során, akit semmilyen formában nem fertőzött meg a szovjetrendszer elmélete és gyakorlata. Ez ugyanúgy elmondható az új pártok tagjainak zöméről, mint az úgynevezett függetlenekről (és persze pártonkívüliekről).

A Balaton, mint választóvíz

Kettészakadt a Dunántúl is. Északon (és Baranyában) a liberálisok, a Balatontól délre a kormánykoalíció, illetve Somogyban immár hagyományosan a szocialisták szereztek jó pozíciókat. Somogyországban, úgy tűnik, az SZDSZ helyett az MSZP testesíti meg az ellenzéki gondolkodást, no és természetesen a FIDESZ, amely egész Magyarországon a választások győztesének tekintheti magát.

A FIDESZ-jelenség egyébként szintén megér majd egy misét elfogulatlan társadalomkutatók számára. Parlamenti vitézkedésükkel rokonszenvezők elképesztően nagylétszámú táborát gyűjtötték össze néhány hónap alatt. Más kérdés, hogy budapesti központjuk népszerűsége meddig lesz képes fenntartani országos tekintélyüket. Mert, valljuk meg őszintén, helyi képviselőik eddig nem sok vizet zavartak a közéletben. (Igaz, ez szinte valamennyi pártról elmondható, ha leszámítjuk a kormánypártok azon képviselőit, akik vidékről kerültek föl magas állami tisztségekbe.)

Nyilvánvaló, hogy a fiatalabb és idősebb liberálisok diadalként élhetik meg a választások eredményét, míg a nagy vesztesnek az MDF tekinthető, még ha koalíciós listákon jelentős helyeket szerzett is a megyeszékhelyeken és a kisebb városokban. Abban pártállástól függetlenül minden elemző egyetért, hogy az eredmények illetően alakulása végsősoron csak hasznára válhat közéletünknek. Az ellenzék többé nem kovácsolhat tőkét pusztán parlamenti kötözködésből. A helyhatóságnál uralomra jutott képviselőtől ugyanúgy számon fogják kérni a szavak és tettek egységét, mint ahogy ő teszi most ugyanezt a kormánnyal szemben. Nem véletlen tán, hogy néhány liberális politikus máris sietett kijelenteni: nem kívánja egyedül élvezni a hatalom gyümölcsét – és felelősségét. Más szempontból a kormánykoalíció számára is komoly figyelmeztetés az elmúlt két forduló: több és látványosabb eredményre van szükség a kormányzati munkában, mert a lakosság türelme véges.

S hogy mi lesz a rendszerváltással? Kaffka Margitot idézve: „Csak lassan, óvatosan, Peti fiam...”

A HELYZET, 1990. október 20.

Elvetélt autópálya

A rendszerváltozás után születettek számára talán már semmit sem jelent a Déli Autópálya neve. Egyike a meg nem valósult álmoknak, pedig ma is nagyon hiányzik: az országot sugarasan behálózó autópályák keresztfolyosója lehetett volna – ha megépül. Körmentől indult volna lágy ívvel dél-kelet felé, majd kelet felé tartva. Kaposvár, Dombóvár Szekszárd érintésével az M9 mai hídján lépte volna át a Dunát, hogy aztán Kiskőrös, Csongrád, Debrecen összekötésével Nyíregyházánál torkolljon bele az akkor még csak tervezett M3-asba. De hát, nem épült meg, s a dolgok mai csillagállását tekintve jóideig nem is fog.

Autostrada del Puszta

Melyik autós ne emlékezne szívesen az egész országot behálózó olasz autópályákra, amelyeken szinte kormányzás nélkül céljához repülhet. Ez az álom röppent fel néhány hete a hazai kátyúk fölött is: egy olaszok és izraeliek által megvalósítandó déli autópálya terve Kanizsától Nyíregyházáig.

Sajnos, könnyen előfordulhat, hogy a nagy kaland el sem kezdődik, hiszen az induláshoz hiányzik 30 millió forint.

Nem tévedés: 30 millió, s nem milliárd. Ezt is tíz megyének kellene előteremtenie egy megvalósíthatósági tanulmány finanszírozására. Csakhát, ami néhány zöldségesnek zsebpénz volna (*lám, ki számított „gazdagnak” 1990-ben! H.J., 2015*), a mai körülmények között álomszerű összeg egy megyei apparátusnak.

Lássuk a részleteket.

A „hólabda” a Hajdú-Bihar Megyei Tanácstól indult el. Egy VB-előterjesztés szeptember 10-én arról tudósítja a testületet, hogy a Co-Nexus Debrecen Kft-vel kapcsolatban álló izraeli és olasz vállalkozók ajánlatot tettek egy Dél-Nyugat-Magyarországról induló, majd Magyarország déli, s annak folytatásaként keleti területein húzódó autópálya megépítésére, „saját pénzeszközök terhére”. Ez utóbbi a pénzügyesek tolvajnyelvén annyit jelent, hogy mindent a külföldiek fizetnek. Illetve:

„A vállalkozók csak abban az esetben indítják be a nagy horderejű beruházást, ha az érintett megyék megrendelésére olyan megvalósítási tanulmány készül, amelyet az érintett önkormányzatokon felül a Közlekedési, Hírközlési és Vízügyi Minisztérium is elfogad.”

Az ajánlat ismeretében még augusztus közepén konzultációt tartottak a minisztériumban a tárca, a Co-Nexus Rt. és a Hajdú-Bihar Megyei Tanács képviselői, mely konzultáció eredménye a következő lett:

- a minisztérium ismeretei szerint is igény van olasz részről egy Jugoszláviából induló délnyugat-dél-kelet-magyarországi sztráda építésére;

- ennek az autópályának a nyomvonala még nincs kijelölve, de a magyar távlati fejlesztési tervekben nem is szerepel;

- a tervezők egyelőre csak 30-50 kilométeres sávban tudják felvázolni a pálya lehetséges nyomvonalát;

- a minisztérium nem ellenzi egy megvalósulási tanulmány elkészítését, de pénzügyileg nem tudja támogatni, viszont ha elkészül, szívesen kifejti a véleményét;

- ha a tanulmány igazolja a Déli Autópálya megvalósíthatóságát, a minisztérium nemzetközi versenytárgyalást ír ki a megépítésére; ebben az esetben célszerű volna, ha az önkormányzatok a területeiket apportként vinnék be a vállalkozásba.

Mi tagadás, a közlekedési tárca lehetne egy kicsit nagyvonalúbb is. Például, legalább a felét kifizethetné a tanulmánytervnek, még ha koncessziós alapon történne is majdan az építkezés – vélik a terv sikeréért aggódó szakemberek.

Az előterjesztésben szereplő ábrán jól követhető a sztráda tervezett útvonala. Baranyában nem titkolják, szeretnék, ha az út nem Dombovárnál, hanem egy kicsit lejjebb, Sásdnál haladna el, jobban bekapcsolva ezzel Pécsset az ország vérkeringésébe. Kérdéses a Duna átlépése is, ahol a jelenlegi terv helyett egy bogyszlói híd megépítése is elképzelhetőnek látszik. *(Ez, mint említettem, Szent-László-híd néven azóta meg is épült. H.J., 2015.)*

Aligha kell ecsetelni a göcsej-hortobágyi összekötő sztráda jelentőségét. Még akkor is, ha a szakemberek nem mulasztják el felhívni a figyelmet: az autópálya nemcsak összeköt, hanem el is választ ország-részeket. Hiszen a sztrádán nem lehet csak úgy átszekerezni, mint a

közönséges utakon. Gyakran tíz-húsz kilométert kell kerülni a következő csomópontig, ahol a gazda át tud hajtani a házával szemközt lévő pálinkafőzdéig. Ezért volna jó – mondta Wilhelm Ferenc, az egyik érintett megye (Baranya) építési osztályvezetője, ha a terep tagoltságát figyelembe véve a pályát úgy építenék meg, hogy a völgyhidak alatt minél több helyen átjárható legyen. Egy korábbi, vele készült interjúnkra utalva Wilhelm Ferenc ismételten sürgette a megyei önkormányzatok mielőbbi gazdasági és szervezeti talpraállítását. Hiszen a régi megyei tanács *már* nem, az új önkormányzat pedig *még* nem tud intézkedni, s félő, hogy megalakulása után kisebb gondja is nagyobb lesz annál, hogy egy 30 milliós tanulmánytervről döntsön. Lehet, hogy ez lesz az a banánhéj, amelyen az egész vállalkozás elcsúszik? Nagy kár lenne érte.

A HELYZET, 1990. október 20.

Mint tudjuk, az első szabadon választott adminisztrációt felváltó kormányok rendre az úthálózat sugaras jellegét részesítették előnyben. Így legalább a legfontosabb nagyvárosok gyorsforgalmi összeköttetése megvalósult, de például az M0 körgyűrű máig torzó maradt, szaporítva a hungarikumok sorát, hiszen alig akad ma olyan fejlett főváros Európában, amelyet ne kerülné ki az átmenőforgalom.

Az Independence harcra kész

Különös élményben volt része Szabó Gergelynek, a Dán Televízió operatőrének: az Öböl-válság egyik tudósítójaként csaknem fél napot tölthetett az amerikai Independence repülőgép-anyahajó fedélzetén. Videófilmjeit nem láthattuk, de élményeit szívesen megosztotta velünk a Nemzetközi Újságíró Szövetség budapesti szemináriumának szünetében.

(Ezt, mármint, hogy a NÚSZ ilyen szemináriumot tartott Pesten, s hogy ezen én is részt vettem, teljesen elfelejtettem. Az alábbi cikk emlékeztetett rá, de mély nyomokat nem hagyhatott bennem. H.J., 2015)

– Augusztus 15-ikén tértem vissza itthoni szabadságomról, amikor szóltak, hogy két óra múlva indulás Szaud-Arábiába. A család persze roppant ideges lett, féltettek a gáztámadástól, hiszen olyan hírek jöttek, hogy hamarosan kitör a háború, és egyébként is borzalmasak a körülmények. Hát, a körülmények valóban borzalmasak, de nem a gáz és a háború, hanem a szaudi arab mentalitás, egyebek között a vallási fanatizmus miatt. Csak egy példa: naponta ötször imádkoznak, s olyankor teljesen megáll az élet az országban.

– *A hadihajóra hogyan sikerült feljutniuk?*

– Az amerikaiaknak kitűnő sajtóközpontjuk van, amely szervezett formában az egész hadigépezetet készségesen bemutatja. Semmiféle titkolózást nem tapasztaltunk a részükről, nem úgy, mint az araboktól, akik szinte semmit sem engedtek fényképezni. A legnagyobb érdeklődés természetesen az Independence anyahajó iránt volt. Mi két és fél hetet vártunk, hogy bekerüljünk az egyik csoportba. Az Independence Omán alatt, a nyílt tengeren állomásozik, háromórás repülőúton lehet megközelíteni. Már az utazás során alaposan összerázódtunk a hűsszemélyes, légszaváros szállítógépen, de ez kismiska ahhoz képest, ami a leszálláskor éri az embert. A gép száznolcva fokos fordulattal tér rá a leszállópályára, s ezáltal elveszti a fele sebességét. Végül mintegy 280 kilométer/órás sebességgel kezdi meg a „landolást”. A farokrészre erősített kampó beleakad a kifeszített sodronyba, s így a gép negyvenöt méteren belül meg tud állni. Olyan ez, mintha száz hússzal falnak ütköznénk. Szerencsére a bent ülők sisakot viselnek, be vannak

szíjazva, így mire felfogtuk volna a megrázkódtatást, már túl is voltunk rajta.

– *És mi történik, ha a kampó nem akad bele a sodronyba?*

– Akkor megfogja a következő. Összesen négy van kifeszítve egymás után. A felszállás ugyanilyen drasztikus, mert akkor egy gőzkatapult „lővi ki” a gépet, miközben az anyahajó maga is hetven kilométeres sebességgel szeli az óceánt, széllel szemben. Természetesen azért a repülő is erőlködik... A felszállásnál szemben ültem a menetiránnyal, s az őv bizony hagyott néhány véraláfutást a felsőtestemen. Ilyenkor az eszméletét is elveszíti az ember egy pillanatra.

– *Egyébként milyen az élet a hajón?*

– A személyzet zöme természetesen hivatásos katonákból áll, akik néha két évig is úton vannak. Jártunk a szállásukon, fogadott bennünket az admirális, az egész flotta vezérkari főnöke, aki direkt a mi kedvünkért jött át egy másik hajóról.

Az Independence hatalmas jószág, magassága egy huszonötemeletes házé, hossza majdnem négyszáz méter, 5.500 ember dolgozik rajta. Napok kellenének hozzá, hogy akár csak egy részét megismerjük. Megnéztük a parancsnoki hidat, a hangárokat, lőszerraktárat, a rakétákat. Ez meglehetősen fárasztó volt, hiszen míg a gépeket liften hozzák fel a kifutópályára, a személyzet gyalog jár az ugyancsak szűk és csúszós vaslépcsőkön.

Természetesen minket leginkább a le- és fölszállások érdekeltek. Tekintve, hogy nyolcvan repülőt és negyven helikoptert szállít a hajó, meglehetősen nagy a forgalom. Percenként tudnak felszállítani egy-egy gépet, s közben állandóan érkeznek is a másik pályára. A hajó egyébként állandó mozgásban és százszázalékos harc készenlétségben van. Olyan felderítő kapacitású, hogy kilencszáz kilométeres körön belül minden mozgást észlelni tud. Mindent megmutattak. Az admirálistól az utolsó matrózig mindenki a rendelkezésünkre állt.

– *Végül is lesz háború a Perzsa-öbölben?*

– Szerintem nem. Ha az irakiak akarták és bírták volna, Kuvaittal együtt már az első nap lerohanták volna Szaúd-Arábiát. De ehhez kevés az erejük. Nem voltak felkészülve olyan kemény ellenlépésekre sem, mint amilyeneket az amerikaiak tettek.

– *Kuvait mégis változatlanul iraki kézen van.*

– Igen és még marad is egy darabig. A menekült kormány külügyminisztere – akivel Dél-Szaud-Arábiában készítettünk interjút –, úgy vélekedett, hogy békés megoldás lesz. Ez nála annyit jelent, hogy az egyre rosszabb gazdasági körülmények miatt a belső ellenállás megdönti Szaddam Huszein uralmát, és visszaáll a régi közigazgatás mind Irakban, mind Kuvaitban. Nem valószínű, hogy Szaddam magától vonul ki, a külső fegyveres beavatkozás viszont egy harmadik világháború kockázatával járhat. Magam is úgy vélem, lesznek belső erők, akik fölkelnek az iraki diktátor ellen, de hogy ez mennyi időbe telik, senki nem tudja megmondani.

A HELYZET, 1990. október 27.

A történetben végül is mindenki rossz jósnak bizonyult. Kuvait felszabadulása nem békés úton ment végbe, viszont Szaddam ellen sem tört ki belső lázadás. Az 1990. augusztus 2-iki iraki inváziót követően 1991. január 17-ikén – ENSZ felhatalmazással – szövetséges erők támadtak rá az iraki hadseregre, amely két hónap múlva kapitulált és kivonult Kuvaitból. Szaddam rendszere még tizenkét évig talpon maradt, s csak 2003-ban döntötte meg egy újabb invázió. A diktatúrát felváltó „demokrácia” vívmányait talán jobb, ha nem ecseteljük.

Az SZDSZ puccskísérlete, avagy egy szerkesztőség meghasonlása

*Ritkán adódik egy lap életében, hogy szerkesztői nem tudnak meg-
egyezni a vezércikk tartalmában. Velünk ez történt 1990 októberében, a
taxisblokádnak nevezett SZDSZ-es puccskísérlet értékelése során.
Az addigra már amúgy is polarizálódott szerkesztőség három pártra
szakadt a blokádnak megítélésében, s miután nem tudtunk megegyezni egy
közös tartalomban, úgy döntöttünk, hogy a következő lapszámban
három vezércikk jelenjen meg – ugyanarról. Nem nehéz kitalálni,
melyik volt ez a három kakaskodó irányzat: nemzeti konzervatív, balli-
berális és rózsaszín, vagyis reformkommunista. Döntse el az olvasó, az
alábbi jegyzet melyik kategóriába tartozik. (A másik két írás ide
másolására nincs felhatalmazásom; remélem, kollégáim egy hasonló
kiadványukban közzéteszik majd.)*

Önvédelem nélkül

Aludhattunk rá néhányat, számtalan kommentár is megjelent, így a
hetilap előnyét kihasználva, kissé lehiggadva próbálhatom megfogal-
mazni a magam válaszát, mi is történt velünk az elmúlt hétvégén,
amikor kisfiam dühös arccal kérdezte: „Papa, mi az, hogy nem
engednek ki bennünket az utcából?”

Magyarázhattam volna neki, hogy mindez a kormány miatt van, ő
csak azokat a jókötésű fiatalembereket látta, akik pecsétes papírt vagy
krizantémot követeltek az átjutás fejében, és olyan jogokat tartottak
fenn maguknak, amelyek egyenruhás rendőrt is csak kivételes esetben,
törvény szerint illetnek meg. Legalábbis a köztársaság, mint jogállam
kikiáltása óta.

Hogy ez kivételes helyzet volt? Ha lehet, ezt mégse egy – bármilyen
tiszteltetreméltó – foglalkozási csoport határozza meg. S tették ezt
természetesen értem, a családomért... Magamra vessek, ha politikailag
olyan fejletlen vagyok, hogy nem ismerem föl valós érdekeimet.

Ma, amikor már a romániai sofőrök is sztrájkban állnak – ponto-
sabbán: ők sztrájkban állnak –, láthatjuk, mennyire hatásos példát adott
közelebbi és távolabbi szomszédainknak a „népi engedetlenség”. Nem

beszélve azokról a hazai rétegekről, amelyeknek nincs ugyan a taxisékhoz hasonlóan kiépült hírláncuk, s olyan erős barikádjaik sincsenek, de bénító ötletekben nem szenvednek hiányt. Ha tehát legközelebb a diákok nem csupán tüntetnek, hanem a sínekre kuporodnak, az utakra szöges léceket fektetnek, újra jelentős árcsökkenés és ösztöndíjmelés várható.

Valóban így kell ennek történnie? Borsszem Jankóknak, Erős Jánosoknak, Tyll Eulenspiegelnek, Kolhaas Mihályoknak kell születniük?

A sokk borzasztóan erős volt.

Nem ilyen módszerekkel, de joggal várhatja a társadalom nemrég jelentős bizalommal megválasztott kormányától: építse le végre a gazdasági bürokráciát, hagyja keresni azokat, akik tudnak, ne akadályozza a külföldiek ingatlanszezését, s ha a hazai burzsoáziát akarja erősíteni, söpörje el végre a monopolhelyzetet osztódással szaporító kereskedelmi bankok uralmát. Ne azt az atyáskodó költségvetési utat járja, amelyen a vörös színárnyalatú kormányok jártak Kelet-Európában; ne csak szóban segítse a hazai vállalkozásokat, hanem gyors és hatásos intézkedésekkel is. Ne a költségvetés újraelosztásával kísérletezzék, hanem a társadalom jövedelemtermelő képességét igyekezzék kihasználni, s legfőképpen: találja meg a módját, hogy a sajtó útján vagy közvetlenül, szót értsen az emberekkel. Atyáskodó természetét pedig a szociális szférában élje ki, akad ott partnere elég.

Lehet most a kormány lemondását követelni, az legalább ingyen van. Csupán azt volna kár figyelmen kívül hagyni, hogy más egy kormányválság Olaszországban – ahol a gazdaság és a közüzemek gépezete zakatol tovább –, és más Magyarországon, ahol az állam monopolszerepének lebontása éppen csak megkezdődött.

Még egy „benzinválságot” sem bír el a kormány. Félek, hogy a hétvégi torlaszpépítéssel máris valami jóvátehetetlen történt. Félek, hiába jut ezután konszenzusra a kormány, az ellenzék és a szakszervezet az október 25-27-iki példán vérszemet kapva, jelentős erőket mozdit meg az ország destabilizálására.

Önvédelmi reflexünk – ha volt egyáltalán – nagyon megkopott az elmúlt évtizedekben.

A HELYZET, 1990. november 3.

Forró francia ősz

1990 késő őszén a francia külügyminisztérium ösztöndíjával hat hetet Franciaországban töltöttem. A párizsi újságíró főiskola, a CFPJ négyhetes intenzív kurzusán vettem részt, majd két hetet a poitiers-i Centre-Pressé című regionális újság szerkesztőségében tanulmányoztam az ottani kollégák munkáját. Természetesen igyekeztem A HELYZET-ben is beszámolni kinti élményeimről.

Hazánkfia hajlamos azt hinni mostanában, hogy mihelyt átlépi a határt nyugat felé, a béke és nyugalom szigetére költözik. Óriási tévedés. Párizsban például forró ősz és télelő ígérkezik. S a problémák kísértetiesen hasonlítanak az otthoniakhoz.

Utcán a diákok

Itt a középiskolások tüntetnek. Hasonló jelszavakkal követelik a francia oktatási miniszter, Lionel Jospin lemondását, mint odahaza a mi egyetemistáink dr. Andrásfalvyét. Itt is azt hangoztatják, hogy nem pusztán anyagi kérdéssről van szó. A külsőségekben talán az egyetlen különbség, hogy itt nem néhány tojás okozott izgalmat, hanem az utcai összecsapások sora a Latin Negyedben és másutt, Párizsban éppen úgy, mint a kisebb és nagyobb vidéki központokban. A tüntetők indokai: a középiskolai oktatás szerintük alacsony színvonala, az osztálytermek zsúfoltsága – ami mindenekelőtt az utóbbi évek bevándorlási hullámának eredménye. Ráadásul az oktatási kormányzat éppen most jelentte be, hogy a jövőben legalább nyolcvan százalékra kívánja emelni az érettségizettek arányát az adott korosztályon belül. Mondván: Franciaország menthetetlenül lemarad az európai közösség többi tagjától, ha nem képes magasan képzett szakemberek hadseregét szolgálatba állítani ebben az agyonkomputerizált világban. (A lemaradás jeleit máris sokan felfedezni vélik.)

Nagyobb gond az, hogy itt sincs pénz a szép tervek valóra váltására. Hiába emelkedett az elmúlt években huszonöt százalékkal az oktatási tárca költségvetése, egyelőre a középiskolai oktatás elemi feltételeinek előteremtésére sincs fedezet. A külvárosi, kevésbé elit gimnáziumokban jóformán ülöhely sem jut a mindenféle nációból összesereglett diákoknak, akik ílymódon mindenekelőtt 20 fős osztályokat követelnek.

A rendőrség mindeddig tétlen maradt, de mire ezek a sorok megjelennek, talán már súlyos sebesültekről is beszámolnak a hírügynökségek. Eddig ugyanis a rohamrendőrök – lévén gyerekek az ellenfelek – kezdetben az autókban hagyták a gumibotot és a könnygázgránátot. Fokozza a zűrzavart, hogy a diákmozgalomnak egyszerre több gazdája is akadt, s ők a mai napig sem tudtak dűlőre jutni egymással. Az egyik nagy organizátor a kommunista párt ifjúsági szervezete, a másik társaság a szocialista párthoz áll közel. De nemcsak az oktatási miniszter, hanem maga Michel Rocard miniszterelnök posztja is veszélyben forog. November közepén tárgyalta a Nemzetgyűlés azt a tervezetet, amelynek célja a mi társadalombiztosítási járulékunkhoz hasonlóan fizetett, de attól némiképpen eltérő célú adó általánossá tétele. Vagy éppen ellenkezőleg: csak a bérből élőkre korlátozása. A tervezet alternatíváit mind a szélsőjobb, mind a szélsőbal ellenzi, mondván, hogy a munkanélküliek például egyáltalán nem tudnak fizetni, illetve, hogy a munkabérek után vonva az adót „megint a burzsoázia járna jól”.

Hivatásos vandálok

Amitől sokan tartottak, bekövetkezett. Rombolásba csapott át a nagyszabású diáktüntetés Párizsban. A rendőrség kétszáz „zulu” részvételére számított – itt így nevezik a hivatásos vandálokat –, s érkezett helyettük ezerkétszáz. Ráadásul még egy meglepetés érte a rendfenntartó erőket: a botrányhősök általában a felvonulás mögött szokták végezni áldatlan tevékenységüket, most azonban a menet élén haladtak, így a rendőrség nem mert erőteljesen beavatkozni. A közvélemény és a parlamenti ellenzék amúgy is felkészületlenséggel, erélytelenséggel vádolja a rendőri csoportokat. Persze, az ő szakszervezetük sem rest mindent a belügyminiszter, Pierre Joxe nyakába varrni, mondván: ő nem adott időben parancsot a vandálok megfékezésére. A párizsi eredmény: kifosztott luxusáruházak, felgyújtott gépkocsik tucatjai, kétszázötven sebesült rendőr, sokezer letartóztatás.

A belügyminiszternek egyetlen súlyos érve lehet: az 1984. decemberi diáktüntetések során a rendőrök által agyonvert arab diák példája. Pierre Joxe alighanem a háta közepére sem kíván még egy hasonló ügyet, de a rohamrendőrség tábornoka sem. Az igazi meglepetés azonban a letartóztatottak gyorsított eljárásban történő felelősségrevonása kapcsán éri a külföldi szemlélőt. Miközben a sajtó végig

arról beszélt, hogy a „casseur”-ök, vagyis a tüntetéseket rombolásra felhasználó alvilági elemek nem tartoznak a diákokhoz, a megkezdődött perek során a tévé egyre-másra mutatja a síró anyákat: randalírozásban, áruházi tolvajlásban tetten ért gimnazisták szüleit. Az egyik fiú például, akit a Montparnasse áruháznál tartóztattak le, egyenesen Lyonból utazott fel tüntetni, természetesen igen kedvezményes diákjeggyel. Paradoxon, de ezek az esetek is a diákok elégedetlenségének jogosságát támasztják alá, s ez számunkra, magyarok számára is tanulságos lehet.

Elsősorban a bevándorlás, de egy korábbi kormányprogram következtében is óriási létszámnövekedés történt a középiskolákban, s ez, amellet, hogy megnehezítette a tanítást, magával hozta az erőszak hihetetlen mérvű elszaporodását az intézmények falain belül. Nemrég egy táblázatot közölt a Le Figaro Párizs valamennyi kerületéből: egyetlen egy gimnázium sem akadt, ahol a diákok ne tudtak volna beszámolni a körükben elkövetett rablásról, nemi erőszakról, sorozatos verekedésről. A fenyegetések legenyhébb formája: „Csináld meg a leckém, különben agyonverlek...”

A lapokat olvasva hasonlóan tapasztalja az ember, hogy az antiszemitizmus terén sincs új a nap alatt. Pontosabban: kicsi a világ. A francia rendőrség máig nem jutott a carpantras-i zsidótemető májusi meggyalázóinak nyomára. (Bizonyos jelek német újfasiszták akciójára engednek következtetni.) A sajtó mindenesetre nem habozik tehetetlenséggel vádolni a detektíveket. De antiszemita kilengésekről érkeznek hírek Bulgáriából is, az odavalósi kollégák elmondása alapján. Tehát nem magyar sajtóosságáról van szó, mint odahaza láttatni igyekeznek.

Atlanti remények

De hogy ne csak rosszról beszéljünk, lássuk a nyugati régiók példáját. Poitiers, ahová tapasztalatcserére küldtek a párizsi sajtóközpontból, Kaposvár nagyságú város Közép-Nyuga-Franciaországban. A vidék, hasonló a mi Dunántúlunkhoz, leszámítva természetesen az atlanti partot és az óceáni klímát. (November közepén kiskabátban közlekedünk.)

A francia megyék régiókba tömörülnek, s a három nyugati régió minden rendű és rangú korifeusai a minap éppen Poitiers-ben gyűltek össze rendes évi „atlanti” tanácskozásukra. Ismervén a hazai monstre gyűléseket, nem túl lelkesen kísértem el francia kollégámat. Később megbántam volna, ha nem megyek el. Nem csupán a helyszín, az

itteniék által szerényen „a világ nyolcadik csodájának” nevezett Futuroscope miatt, ami a jövő század ma elképzelt stílusában épült kulturális és tudományos központ Poitiers határában. (Bemutatása megér egy misét a következő alkalommal.) Megbántam volna a konferencia témája miatt is: a vidék helyzete Párizs árnyékában. Otthon éreztem magam, hallván a sóhajokat és tényeket az elnéptelenedő falvakról és egész körzetekről, a mindent magukhoz szívó nagyvárosokról. Ami viszont egészen más volt: a kiútkeresés hatékonysága. Egyszerre három nagy világcég is óriási beruházásokat határozott el a nyugat-atlanti régióban: a Canon, a Scania és az amerikai ürberendezéseket gyártó Malichaud. Csupán ez a három cég nem kevesebb, mint háromezer munkahelyet teremt néhány év alatt Nyugat-Franciaországban, amelynek egyes körzeteit a helybeliek ma legalább úgy féltik a teljes elszegényedéstől, mint mi az Ormányságot vagy Külső-Somogyot.

Itt persze hírért sem hallani az afféle érvelésnek, hogy a külföldi tőke veszélyeztetné a francia nemzeti érdekeket. A nemzeti büszkeségnél nagyobb úr a jövőtől való félelem – Futuroscope-ban is. Így aztán nem csoda, hogy a Canon képviselőjében bemutatkozó, franciául éppen csak makogó kis japán nagyobb tapsot kapott, mintha Belmondo lépett volna a pódiumra.

Jelzi a gyűlés fontosságát, hogy eljött Jacques Chérèque francia területfejlesztési miniszter is, aki a konferenciát követő sajtótájékoztatón A HELYZET kérdésére elmondta: a folyosói szóbeszéd ellenére nem tartanak attól, hogy a kelet-európai országok „elszipkássák” a fejletlenebb francia régiók elől a beruházásokat. Sőt, az atlanti régiók szövetségének újonnan megválasztott elnöke, a példátlan méretű ősz bajuszt viselő Pierre Legris megerősítette: készen állnak minden együttműködésre Magyarországgal is. Amit, hál’ Istennek, egyre kevésbé kevernek már össze Romániával...

És Magyarország? Úgy „egyáltalán”? Őszintén meg kell mondani, nem sok vizet zavar a francia sajtóban. Igaz, a Nouvel Observateur legutóbbi számának gazdasági melléklete több oldalon keresztül tárgyalja a fuvarozók megmozdulásának okait és következményeit, de az Európa Tanácsba való felvételünkről – tudomásom szerint – a csatlakozás napján csak a Libération emlékezett meg harminc sorban. Miközben a Rum Úton folyó atlanti katamarán-versengés oldalakat tölt

meg a lapokban, s még azt is megtudhatjuk, milyen toalettet visel hajóján az elvirágzó korában lévő sztár-versenyzőnő...

Van aztán e napokban egy igazi nagy sztárja Franciaországnak: Charles de Gaulle tábornok. Száz éve született, húsz éve halt meg. A Champs Élysées fellobogózva, ünnepi film a televízióban, cikkek sora méltatja érdemeit.

Az ő népszerűsége töretlen.

Párizs, 1990. november

A HELYZET, 1990. november 24.

Kire büszke a francia polgár?

A francia tévében Florence Arthaud a sztár. Vele beszélget a híradó első öt percében a riporter, a hidegháborút lezáró Párizsi Egyezmény csak második hír a TF1-en. A politikától és a politikusoktól a francia polgárnak is csömöre van. Vagy... Florence egyszerűen elviszi a show-t.

Hogy ki az a Florence Arthaud? Kérem szépen, ezt itt és most megkérdezni több mint illetlenség. Ő a francia Gloire új csillaga, aki hatórás előnnyel nyerte meg az egykori Rum Utat bejáró vitorlás-versenyt, Normandia és a Guadeloupe-szigetek között. Mint a Le Figaro egyik olvasója írja: De Gaulle halála óta nem akadt senki, aki miatt büszkének érezhettem magam francia állampolgárságomra.

De hát kire is lehetne büszke a derék francia? Michel Rocard miniszterelnökre, akit öt ellenszavazat mentett meg november 17-ikén a lemondástól? Vagy Mitterrand köztársasági elnökre, akinek választási kampánya körül keresgél – és valószínűleg talál is – pénzügyi szabálytalanságokat a jobboldali ellenzék? Vagy az itteni Torgyánként számon tartott Jean-Marie Le Penre, aki épp a napokban szorongatta meg barátsággal a több mint háromezer túszt fogva tartó Szaddam Huszein kezét?

Nem, a politikai csömör kézzel fogható. „A demokrácia válsága?” – kérdezi címében a Centre-Presse című poitiers-i napilap, amely egy közvéleménykutatás eredményét ismerteti. Eszerint a megkérdezett franciák 47 százaléka egyáltalán nem érdeklődik a politika iránt, 55 százalékuk (31-gyel szemben) inkább korruptnak, mint becsületesnek tartja a francia politikusokat. Arra a kérdésre, hogy a politikusok törődnek-e az egyszerű emberek véleményével, a megkérdezettek kétharmada úgy vélte: „egy kicsit, vagy egyáltalán nem”. Ennél is nagyobb arányban (75 százalékban) nyilatkoztak úgy, hogy sem a pártok, sem a politikai vezetők, sem a szakszervezetek nem képviselik rendesen a polgárok érdekeit.

Egy kicsit otthon éreztem magam...

Botrányaink a francia sajtóban

Elképzelhető, hogy ha már a hazai ügyek közül is csak a szélsőségesek tudják felcsigázni az érdeklődést, mennyire nagy ívben... hm... elkerüli az átlagos francia a külpolitikát. És a sajtó – első az

olvasó! – természetesen követi ezt a tendenciát. Az AFP kilométer-számra ontja az anyagot a vidéki szerkesztőségekbe, de hosszú időbe telt, amíg fölfedezhettem az első, Magyarországról szóló nyúlfarknyi hírt: „Ismét áldozatot követelt a sátánizmus Magyarországon”. A minap örvendezve jött egy francia kolléga: „Mintha a ti miniszterelnököket láttam volna valakivel. Most jött egy fotó a képtávíron.” Valóban. Az a valaki mellel Gorbacsov volt.

Ilyen körülmények között talán belátható, mennyire nagy a hazai nyilatkozók felelőssége. Kezemben a L'Évenement du Jeudi című nagy példányszámú hetilap november 21-iki száma. A magazin, szokás szerint terjedelmes dossziét közöl, ezúttal a téma: „Az egyház nagy offenzívája Keleten.” A Magyarországról szóló riportnak már a címe is sokatmondó: „Amikor falra festik az ördögöt.”

Michel Labro jelentését olvasván a Magyarországgal eddig rokon-szenvező francia polgárnak kínos kérdése támadhat: olyan országgal szimpatizált, ahol reális közelségbe került a „szélsőségesen klerikális, antiszemita” Horthy-rendszer visszarendeződése?

Gondolható, hogy egy francia ilyet nem talál ki magától. Sajnos, sejtésünk hamar beigazolódik. Az alaphangot mindjárt a hordó-ügy és a „kötelező” hitoktatás bevezetésének históriája adja meg, Tamás Gáspár Miklós tolmácsolásában. De hivatkozik a riporter Iványi Gábor metodista és Németh Géza református lelkészre is, akik szerint „A protestánsok, a zsidók, a liberálisok valamennyien félnek a katolikus egyház agresszív újjáéledésétől.”

Megtudhatjuk – TGM „erősíti meg humorosan” –, hogy a „sztálinizmus még helyükön maradt utolsó haszonélvezői az érsekek, akik azzal töltötték idejüket az ál-békekonferenciákon, hogy a KGB-vel tartsák a kapcsolatot. Ezek után kissé különösnek hat, hogy Michel Labro Mindszenty bíborost, „ezt a bátor főpapot” hozza fel pozitív példának, mint aki egyedül dacolt a kommunizmussal. (A kollégát nyilván elfelejtették tájékoztatni Mindszenty József egyéb nézeteiről.)

Természetesen nem maradhat ki a történetből a „Csoóri-ügy” sem. (1990 szeptemberében Csoóri Sándor nagyívű esszét tett közzé a *Hitel* című folyóiratban. Nappali hold címmel egyebek között a magyarországi zsidóság történelmi szerepét elemzi. H. J., 2015.) Zoltai Gusztáv, a budapesti zsinagóga konzisztóriumának elnöke így nyilatkozik:

„Csoóri óriási személyiség, ismerem jól az életművét, ráadásul a felesége zsidó; lehet, hogy Csoóri megőrült?”

„Csoóri protestáns, de hordozza a katolikus és konzervatív Magyarország minden romantizmusát” – állapítja meg Földes Péter újságíró, „Nagy Imre harcostársa”. Bihari Mihály óvatosabban fogalmaz: „Csoóri nem antiszemita. Miért fogalmaz mégis ilyen szerencsétlenül? Nem a zsidókat támadja, hanem egy életformát, egy bizonyos fajta nyugati gondolkodásmódot, amelynek kritikátlan átvétele fenyegetheti a valódi magyar értékeket.

Az igazsághoz tartozik, hogy a riportban megszólal néhány katolikus értelmiségi is – Kamarás István szociológus, Lukács László, az Új Ember főszerkesztője – aki megpróbálja árnyalni a meglehetősen egyoldalú képet. Nem sok sikerrel. A francia riporter végkövetkeztetése: „A céljait és illúzióit veszített magyar társadalmat a keresztény és antiszemita Magyarország archaikus értékrendjéhez való visszatérés szörnyen veszélyes kísérlete fenyegeti.”

A magyar olvasóra bízom a diagnózis megítélését.

Néhány bűvös szám

De most már tényleg felejtjük el a politikát. Annál is inkább, mert a mai Franciaország bőven tartogat azért meglepetést, követendő példát. Mindenekelőtt az informatika cseppet sem hivalkodó, de annál markánsabb jelenlétét kell megemlítenem. Legyen az vállalati központ, benzinkút, községi hivatal vagy a legeldugottabb tanyai háztartás. A telefon – talán mondani sem kell – teljesen általános. Hordozható, muzsikáló, falhoz verhető, amelyet csak akar a tisztelt fogyasztó. Felszerelése természetesen órákon belül. Az igazi nagy szám azonban a Minitel, ez a rondácska barna képernyő a hozzátartozó khaki-színű billentyűzettel. Több mint ötmillió francia család használja. A Minitel valóban családtag, s természetesen a hivatalok nélkülözhetetlen eszköze is egyben. Szolgáltatásai szinte kimeríthetetlenek. Számon tartja a család kiadásait, üzleti ügyek rendezhetők általa készpénzforgás nélkül, megmondja a vonat indulását, üzenetet rögzít és ad át a világ minden részén, kapcsolatot tart a call-girl-hálózattal, sőt részvételt engedett a már említett Rum Út küzdelmeiben is. Néhány bűvös szám tárcsázásával és a jelszó beütésével máris megadhattuk virtuális hajónk koordinátáit, s a Minitel a mi navigációnk szerint, a valós meteorológiai

adatokat figyelembe véve ugyanúgy számon tartotta fantomhajónk pozícióit, mint az igazi versenyzőké.

Egy másik érdekesség a műholdas távoktatás. Éppen itteni tartózkodásom első napjaiban kezdődött meg az afrikai Benin francia nyelvű egyetemistáinak jogi oktatása – a Poitiers melletti Futuroscope-ból. A stúdióba beült a professzor, Afrikában „élőben” hallgatták. A Távoktatási Központ tervezi a hálózat kelet-európai kiterjesztését is. Így nem elképzelhetetlen, hogy például a pécsi Leöwey, vagy a mohácsi Kisfaludy Gimnázium francia szakosai hamarosan a Futuroscope-pal értekeznek.

Futuroscope... Kulturális és konferenciaközpont, látványosság és praktikum együtt. Minden valamirevaló delegációt elhoznak ide Poitou-Charante régió vezetői, sokaknak mégsem tetszik igazán, és osztozom véleményükben. Túlságosan hideg, falanszterszerű, középiskolája pedig egyszerűen egy XXI. századi börtönre emlékeztet. Mégis érdemes beszélni róla, mert itt láttam az első protokolláris közgyűlést, ahol nem ölt meg az unalom. Az egész inkább egy tévé-show-hoz hasonlított: a szónok kivétítve a nagy vászonra, az előadót pergő kérdésekkel bombázta egy moderátor. Mindez remekül helyettesítette a hagyományos komolykodó felolvasásokat. A franciák e vívmánya rokonszenvesebb, mint maga a neofita épület, amit azért szívesen látnék Orfű vagy a pogányi reptér közelében.

Poitiers, 1990. november

A HELYZET, 1990. december 1.

Epilógus

Franciaországból 1990 Mikulás táján tértem haza. Itthon a lap körüli szokásos anyagi gondok erdeje és a méginkább megosztott szerkesztőség várt. Benne volt a levegőben, hogy már nem húzzuk sokáig. A HELYZET-ben még egy nagy írásom jelent meg: az utolsó, karácsonyi számba Busch Károllyal, a MÁV pécsi igazgatóságának újonnan kinevezett vezérével készítettem interjút a dél-dunántúli vasúti közlekedés jövőjéről. Gondolkoztam, hogy fölvegyem-e ebbe a kötetbe, de úgy gondoltam túlságosan szakmai ahhoz, hogy a mai olvasót is érdekelje. (Ha valaki múlhatatlan kényszert érez, hogy megismerkedjen tartalmával, a könyvtárban megtalálja.) Az mindenesetre mókás, hogy a direktor az ezredfordulóra jósolta, hogy a Pécs és Budapest közötti pálya alkalmas lesz 160 kilométeres sebességgel száguldó vonatok közlekedtetésére is. Csak azt nem pontosítottuk, melyik ezredfordulóra gondolt...

Mint fentebb már említettem, 1991 januárjában a lap Bulvár címmel indult újra – nélkülem. Az ezt követő időszak meglehetősen szakmai pályafutásom talán legnehezebb néhány hónapja volt. Az Új Magyarország megalakulásáig a Népszavát tudósítottam, ami sokak számára most meglepő lehet, hiszen ez a napilap – amely akkoriban még őrizte szakmai rangját – nem tartozott a konzervatív kormány nagy barátai közé. Mégis, azt kell mondanom, a győri illetőségű Szalay Antal igen nagy szaktudással és elkötelezettséggel képviselte a vidék Magyarországot, s az ő rovatába küldött írásaimat sohasem cenzúrázták. Az emitt, valamint a tavasszal megindult Új Magyarországon közölt cikkeim érdemesebbjét talán egyszer szintén kötetbe szerkesztem, de nem tudom megállni, hogy ne emlékezzek meg egy olyan történetről, amely híven kifejezte a rendszerváltozás körüli kusza viszonyokat.

A Samax-ügyről van szó.

Tán mondanom sem kell, a hatvan éven aluliaknak ez a cégnév semmit sem jelent, viszont néhány száz honfitársunk azóta is átkozódva gondol vissza a nyolcvanas-kilencvenes évek fordulójára.

Látszólag messziről kezdem. Valamikor 1991 januárjában felhívtam egy volt dombóvári osztálytársam, hogy meg kellene védeni főnökét, az ártatlanul és méltatlanul megtámadott „S. Lacikát”. (Az esetleges perek

megelőzése érdekében jobb lesz, ha a történet – valószínűleg ma is élő – szereplőinek nem írom ki a nevét. Bár, a cikksorozatban természetesen névvel szerepeltek, de hát azok még más idők voltak.) Az igazság felkent bajnokaként rögvest elszaladtam szülővárosomba, s hamarosan kiderült, hogy ez a Laci gyerek talán nem is annyira szenvedője, mint inkább szenvedtetője a történetnek.

Történt ugyanis, hogy kétszázötven honfitársunk – zömmel Szeged környékiek – nem bírták kivárni, amíg rájuk kerül a sor a Merkúrnál befizetett, s akkor slágerautónak számító Lada Szamarájuk átvételére, ezért egy budapesti autókereskedő kisszövetkezetnél fizették be az autót. Egészen pontosan ennek dombóvári alvállalkozójánál, a Samax Kft-nél.

Igen ám, csak hogy a befizetett autók csak nem akartak megérkezni Németországból, ahol a kereskedők az egyébként szovjet kocsikat megrendelték. Mint kiderült azért, mert a Samaxnak előbb raklapokat kellett volna forgalmaznia, vagy legalábbis valami ilyen közbeeső üzletre emlékszem, mint a késedelem hivatalos okára. Az emberek mind türelmetlenebbül követelték autóikat, Szegeden érdekszervezetet is alapítottak. A nagy zűrzavarban feltűnt aztán egy osztrák ügynök is, aki az egyik nagy külföldi bank magyarországi fiókjával összejátszva meglepett a Samax 2,5 millió márkájával, így – bár az illetőt hamarosan letartóztatták a frankfurti repülőtéren – a befizetők reményei végleg elúsztak.

Szorgalmasan gyártottam az ügy részleteiről szóló sorozatomat, eljutván egészen a budapesti kereskedő titkos luxemburgi és milánói számláinak megszerzéséig – melyeket egy budai kiskocsmában a cég egy volt alkalmazottja sugott meg nekem –, de egy idő után kezdtek a dolgok eldurvulni. Személyemre szóló fenyegetéseket, sajtóperek kilátásba helyezését érdemeltem ki az érintettektől, s egy idő után fel kellett tennem a kérdést a Népszava szerkesztőinek: „Tudtok adni egy jónevű ügyvédet mellém? Meg tudtok védeni egy személyes támadástól?” A válasz csak hümmögés volt.

Lehet, hogy gyávaság részemről, de úgy döntöttem: néhány ezer forintos honoráriumért ez az egész kalamajka már nem éri meg nekem. Összecsomagoltam egy vaskos dossziéba a megszerzett információkat, s az egészet átadtam a Baranya Megyei Rendőrfőkapitányság egyik főtisztjének.

Ha jól tudom, a kishalakat – köztük „S. Lacikát” később elítélték, de az egész ügy spiritusz rektorának nevével meglepő helyen találkoztam.

1993-ban már Párizsban, a Magyar Intézetben dolgoztam, s egy szép nap kinyitom a HVG-t, s mit látok: az ominózus (titkos számlás, simlis stb.) budapesti autókereskedő ott feszít egy fotón Kádár Béla külgazdasági miniszter mellett, s a kép aláírása: „A budapesti A... Kisszövetkezet átvállalta a Kínai Népköztársaság Magyarországgal szemben fennálló 200 millió dolláros államadósságát.”

Divatos szóval élve: „hogya mi van??” Egy budapesti autókereskedő kisszövetkezet jótáll az 1,2 milliárdos lakosságú Kína államadósságáért? Nyomban hívtam régi kollégámat, a tárca sajtófőnöknőjét, de a telefonon keresztül is láttam, hogy csak a vállát vonogatja. Sok évvel később volt alkalmam megkérdezni magát a minisztert is, de Kádár Béla szintén nem csinált nagy ügyet a dologból: „Kérlek szépen, mi akkor örültünk, ha egyáltalán valaki segít nekünk megtisztítani ezeket a portfóliókat...”

Végül még néhány visszatérő gondolat A HELYZET-re és korára: a kötetbe nem vettem föl néhány olyan cikket, amely pedig annak idején nagy port kavart Pécsen. Ilyen volt például a Molnár Zoltán tanácselnök megbuktatásához, vagy a Kiszely Kornél megyei POFOSZ-elnök lebuktatásához vezető cikksorozat, de némi gondolkodás után kihagytam két kolumnás riportomat is, Bakay Kornél régész somogyvári harcairól. Ugyancsak a lap könyvtári példányai őrzik ezután is a Robert Pearce amerikai tanácsadó és Piti Zoltán megyei tanácselnök asszóinak dokumentumait. Bár ezek akkor élénk érdeklődést keltettek, a mai olvasó számára túlrészletezettnak és unalmasnak találtatnának. (Csak halkan jegyzem meg: A HELYZET lefűzött példányainak olvasgatása közben döbbsentem rá, milyen kár, hogy – tisztelet a ritka kivételnek – az oknyomozó újságírás szinte teljesen kiveszett Magyarországon. Hogy mi mindenre volt nekünk időnk, kedvünk, harci lendületünk utánanézni, bulldog szívóssággal végigkövetni!)

Meglehet, az itt közölt írások egy részét is átlapozza majd az olvasó. Ám legyen. Megírtam, s mint korábban már elsütöttem: a többi már nem rajtam múlik.

